

477

UPOMÍNKA NA I. SJEZD
:-: ČESKÝCH OKRESŮ :-:
V MĚSTĚ PARDUBICÍCH
DNE 4. LISTOPADU 1924.

VĚNUJE MĚSTSKÁ RADA.

Svému milému působišti,
Obci Pardubské,

věnuje

spisovatel.

**DĚJINY
PARDUBIC**
NAD LABEM.

NAPSAL
JOSEF SAKAŘ.

DÍLU I. ČÁST 1.
DĚJINNÝ PŘEHLED MĚSTA, ZÁMKU
A BÝVALÉHO PANSTVÍ DO R. 1648.

V PARDUBICÍCH.
NÁKLADĚM MĚSTA PARDUBIC.
1920.

OBSAH.

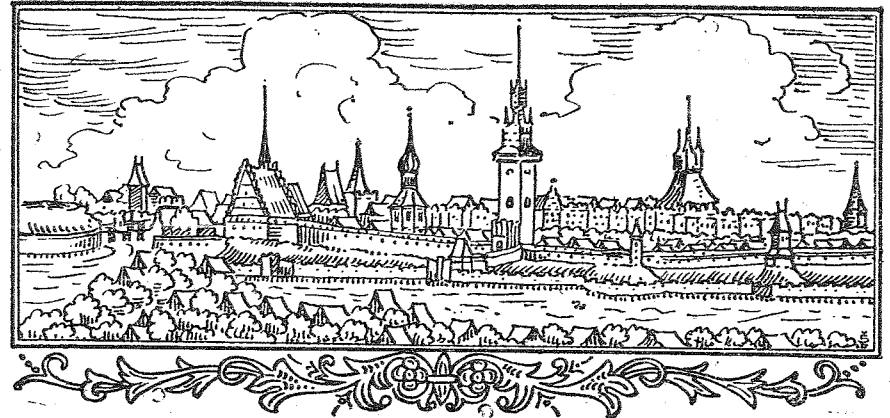
	Strana
Úvod	I.—XIII.
Hlava I. Geologický vývoj Pardubska.	
Doba prahorní, prvohorní, druhohorní a třetihorní	1— 4
Doba čtvrtohorní	4— 6
Hlava II. Pardubsko od pravěku až po záhuby Přemyslovců.	
Obraz pardubské krajiny v pravěku	7— 8
Nejstarší osídlení	8—11
Vrchní správa nad Pardubskem	11—12
Počátky středověké kultury a feudalismu	12—14
Německá kolonisace	14—15
Hlava III. Pardubice n. Labem. Tvrz, město a panství do r. 1490.	
Počátky Pardubic	16—17
Nejstarší držitelé Pardubic	18
Vysazení Pardubic na město. — Rod Arnošta z Pardubic	19—21
Hanuš z Milheimu a jeho doba	21—22
Pardubsko na počátku válek husitských	23—24
Viktorin z Kunstatu	25—28
Diviš Bořek z Milečína a jeho rod	28—33
Páni z Rychmburka	33—34
Král Jiří z Poděbrad	34—35
Knížata Minsterberská	35—40
Hlava IV. Doba Pernštejnů.	
O koupi Hory Kunětické	41—44
O koupi Pardubic	45—46
Rozvoj moci Pernštejnů na Pardubsku	47—49
Správa rybníčná a úsířední	49—50
Stavba zámku, města Pardubic i Kunětické Hory	51—52
Oheň r. 1507. — Obnova města	53—54
Výsady a nadání městská	54—56
Prvé dělení pernštejnských statků a jejich nový vzrůst	56—58
Viléma z Pernšteina konečná závěť a smrt	59—60
Povaha Viléma z Pernšteina	60—62
Pardubice za vlády Vojtěcha z Pernšteina	62—64
Jan z Pernšteina. — Pardubice po ohni z r. 1538	65—71
Pardubice v čas českého odboje r. 1547	71—75
Konec vlády Jana z Pernšteina	75—76
Doba Jaroslava z Pernšteina	76—88
Hlava V. Královské komorní panství Pardubské.	
Král. kom. město Pardubice n. L. od r. 1560—1618	89—94
Čas války třicetileté. Osudy města a panství od r. 1618—1645	95—121
Město a panství po svém rozvratu na konci války třicetileté	121—130

Obraz: Zámek Kunětická Hora od r. 1543—1645.
Rejstřík na konci II. části I. dílu.

Dodatky a opravy.

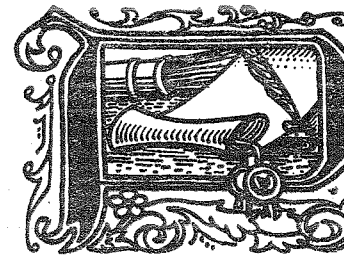
Na stránce 5. v řádku 11. shora na místě: „k východu“ čti „od východu“.
„ „ 8. „ 5. „ čti: „držely se hvězdy...“
„ „ 14. „ 13. „ na místě: „Hre“(mannivilla) čti „Her“(mannivilla).
„ „ 14. „ 21. zdola „ „Veselém,“ čti „Veselém“;
„ „ 52. „ 3. shora „ „za to“ čti „za tou“.

Drobnější omyly opraví si čtenář laskavě sám.



Pardubice n. L. od r. 1556—1645.

ÚVOD.



Prvé řádky starších dějin pardubských vtištěny jsou do votivních desk, jež pan Vilém z Pernšteina usaditi dal na čelných domech svého města. Slovem i obrazem uchovávají památku na tohoto dobrodince Pardubic, po ohni roku 1507 znova zdvižených. Závěr stavby obnoveného města léta 1515 oslavil radní písař Burjan rýmovanou kronikou. Ve sto osmnácti verších pochválil osvěceného zakladatele, sličný ráz domů sousedských a kamenných budov veřejných; popsal slavnou renovaci košel i ostatních úradů a čilý shon nového lidu, v Pardubicích usedlého, po slibných živnostech při bezpečném řádu, jež obci stanovil důmyslný pan Vilém.¹⁾ Syn Vilémův, Jan z Pernšteina, zvěčnil kovovou deskou na kůru děkanského chrámu osudné chvíle zkázy Pardubic, způsobené požárem v roce 1538 i obnovu města, hned potom předsevzatou.

Méně dbali líčení důležitějších událostí pardubští sousedé. O zkáze města požárem roku 1538 napsal radní písař na desce knih smluvních „Pamieth“ sotva pětiřádkovou!²⁾ Veliké události v ostatních letech šestnáctého a sedmnáctého věku nenalezly v Pardubicích povoláního kronikáře. S některého hlediska lze připomenouti na tomto místě pardubského hejtmána Jakuba B. Lisandra z Ehrenfeldu. Jeho „Vejtah

¹⁾ Knihy m. Rudé grunt. a památ. (z r. 1515) v museu pardubském, sig. Ag 98.

²⁾ Knihy městské Rudé prodajův rolí, luk a zahrad z r. 1553. Sig. G 99 v museu městském.

z urburu JMC. kr. komor. panství Pardubic“, r. 1683 upravený¹⁾, líčí vedle statistického přehledu dobrými poznámkami historickými dosti patrný obraz tehdejšího života ve zdejší kraji. Prvý, podrobnější zápis dějinný v čas vpádu Prusů do Českého království za války slezské opatřil pardubský syndicus Jakub Leneček. Na 253. listu „protokolu řízení radních za rok 1735“ vypravuje Leneček prostoduše „Pro aeterna Dei Memoria“ „Příběh z strany nepřátelského pruského vojska, které město Pardubice v létu 1741 a 1742 až do 2. Juli inclus. occupovalo“.

Slohem nehledaným a mluvou valně porušenou líčí život pardubský pod správou vojska „uherskočeského“ i pruského, když nepřítel zabral okolí a město v první a druhé válce slezské.²⁾ Konce pruské okupace doma neprožil, ježto po krvavé srážce u Bílé brány (1744) „bázní hroznou předěšený prchl z města“. Přece však po svém návratu doplnil „popsání vojny brandeburské“, uživ k tomu poznámek Matěje Pleskota, knihaře a měšťana pardubského.

Kromě zprávy Lenečkovy částečně lze v úvahu brát některé drobné zápisy v děkaných matrikách a občasně spisy současných událostí, jež vkládal magistrát do opravených věží městských.

Na obšírnější líceň rušné doby pozdních desetiletí osmnáctého věku nepřiložil ruky z tehdejších vzdělanců pardubských nikdo, ač dobrý vzor lásky k místní historii ukazoval jim tehdy v nedalekém sousedství patricijský rodák královéhradecký, exjesuita Fr. Švenda, když těžil v pardubském archivu magistrátním pro své „Obrazy historie království českého“ a „Paměti města Králové Hradce nad Labem“.

Děkan Kautský, zakládaje r. 1792 latinské memorabilie, měl na zřeteli jen úzký obor církevní; ale i ten zůstal ladem. Stejně střizlivé stanovisko hospodářských zájmů zachovával „Popis Pardubského panství“,³⁾ upravený r. 1796 dle rozkazu z 2. října 1795. Soupis jest

¹⁾ „Výtah z Urburu JMC. kr. kom. panství Pardubic, kterak se to v své podstatě, způsobu a povinnostech vynachází léta Páně 1680 za správy hejtmana Jakuba Lisandra z Ehrenfeldu.“ Originál věnován jest od MUDra. Jana Merkla král. zem. museu v Praze ještě před r. 1829. Opis téhož, od Fr. Červenky způsobený, jest majetkem pí. B. Červenkové v Pardubicích. Na 89 foliích malého kvartu popisuje Lisandrova kniha podniky průmyslové a hospodářské (1—24), platy vesnické dle rycht a měst (25—36), správu rybní (36—47), správu lesní (47—58), jedná o služnách osob úředních (58—62), o záduších a farách (62—77), o zvyklostech a platech dělníkům a řemeslníkům, o místech s panstvím mezujících (77—84). Poslední stránky vyplňuje registrík. Statistické záznamy končí kolem r. 1682.

²⁾ Od 12. prosince 1741 do 2. července 1742 a od 21. srpna do 22. listopadu 1744.

³⁾ Beschreibung der k. k. Cameral Herrschaft Pardubitz im Königreich Böhme, Chr. Kreises liegend, welche im Monate Jänner 1796 zu Folge Verordnung von 2ten Oktober 1795 verfasst worden. Kniha v rudé kožené vazbě velikého folia (bez signatury) v staré registratuře zámku v Pardubicích. Obsahuje: 1. Popis hranic panství s letopočtem měření i meze revírů. 2. Soupis vodních toků, přechodů, rybářských práv a úroků. 3. a 4. Statistický přehled osídlení. 5. Zprávy o pivovarech. 6. O mlýnech, pilách, masných krámech a hospodářských staveních. 7.—10. O dvořech. 11.—12. O lesnictví. 13. O rybníkářství. 14. O zahradnictví. 15. O pastvinách. Oddíl 16. má přehled věcí zádušních, školských a chudinských. Díl 17. popisuje osazení panských budov. K soupisu přivázány jsou doložky s podrobnou bilancí sub. sig. A.—L.

sestaven v sedmnácti oddílech a opatřen podrobnými přílohami. Statistický obsah opírá se o dějinné zprávy jen mimochodem. Nový podnět k historicko-statistickému dílu dala vrchní správa zámecká roku 1802. Majíc uloženo, opatřit popis Pardubského panství na místě starší práce Jakuba Lisandra z r. 1683 a „Popisu“ z 1796, vyžádala si dne 29. dubna t. r. od magistrátu na osmidenní lhůtu odpověď na několik otázek. Celkovou redakci vzal na se vrchní direktor Josef Stěnička.¹⁾

Tato díla poprvé zkyprila půdu obšírnějšímu popisu pardubských památek, jež zdejšímu sousedstvu krátce nato upravoval František Červenka, „třetí magistrátní rada“ a měšťan pardubský.²⁾ Naroděn jsa 6. dubna 1767 v Novém Kolíně,³⁾ žil nejprve u otce Františka, panského důchodního, potom v Poděbradech v císařském zámku, kde byl otec pověřen úřadem písaře sirotčího. Po smrti otcově (r. 1783) bylo Pardubsko Červenkově rodině druhým domovem. Starší sestra našeho kronikáře, Marie Anna, vzala si za manžela Fr. Hohenmera, panského úředníka v Medlešicích. Druhá sestra, Františka, provdala se za Jana Jirásku, panského geometra na zámku Pardubském a posléze pevně usadil se v Pardubicích i František Červenka. Vstoupiv do služeb na zdejší radnici, dočkal se místa třetího magistrátního rady; r. 1807 koupil si na Malém předměstí útulný dvorec (čp. 94) a zemřel tam, raněn mřivcí, po třicetileté službě 20. prosince 1829. Od počátku svého pobytu v Pardubicích zanícen byl Červenka touhou poznati vývoj rodiny Pernšteinské, ježž znaky zdobily zámek a mnohé městské budovy. Avšak nebylo prý z jeho vrstevníků v městě nikoho, kdo by jej v tom poučil. Teprve výtah z díla B. Paprockého o Pernšteinech potěšil jej do té míry, že dal opatřit opis i do městských knih gruntovních. Časem snažil se vlastním studiem místního archivu dopátrati se některých zpráv o pamětihodných stavbách, v městě stávajících.

Počátek učinil soupisem privilegií, majestátů a některých regist z archivu magistrátního i zámeckého. Kdežto seznam privilegií jest úplný, regesta archivní sbíral Červenka velmi spoře, opisuje jen některé kusy, dotýkající se pardubského místopisu, věcí cechovních, soudních a náboženských bez pevného plánu a vnitřního ocenění. Proto také zůstaly nezužitkovány mnohé — do dnes dochované — protokoly a řízení radní a to i z dob, obecnými a místními dějinami

¹⁾ Historische Beschreibung d. kaiserlichen könig. kam. Herrschaft Pardubitz für das Jahr 1802. Statistický přehled hospodářství o městech a na ostatním panství (dle posledních 6 let), zpráva o úřadech a o úřednících, o poměrech náboženských, o panském rybníkářství, lesnictví a polařství. V závěru přidány jsou některé výpisy z pamětních knih některých kollažur. Celkem jest však Stěničkova práce hubenější, než „Výtah Lisandrův.“ (Opis v Červenkově VIII. díle Compendií na 45 stranách.) Výňatky téhož díla přidány jsou v Červenkově opise „Lisandrova Výtahu“.

²⁾ V prot. radních nazýván bývá „Mittelsrath“.

³⁾ Kniha A V. 1. fol. 126 na děkanství v Kolíně. V křestním zápise jmenuje se František de Paula Michal Antonín Červinka.

zvláště významných. Zato mu však potomstvo vděčí za výpisy — třeba skrovné — z listin dnes ztracených.

Ze záznamů archívních upravil Červenka „Compendium Memorabilij Králov. komor. Miesta Pardubicz“ v osmi knihách.¹⁾ Prvý díl psal již roku 1811, opatřiv čelný, úhledně vypravený list, obrazem Pardubic a ulice Karlovy.²⁾ Rozmanitý obsah každého dalšího dílu ukazuje se již v obšírném titulu³⁾ s výčtem pramenů a úhlednou perokresbou.

¹⁾ 23 cm. × 19 cm.

Některé pamětní zápisky Červenkovy má také m. museum. (Daroval je měst. radě ing. Fr. Červenka z Vídne r. 1897.)

²⁾ Z vnitřních ozdob připomínáme ozdobnou kopii nápisu z obrazu, malovaného Vitem Hrdličkou pro radní síň a znak města. V příloze jsou zajímavé obrazy korouhvic a nářadí katovského.

³⁾ Díl I. obsahuje seznam městských výsad od r. 1507, „regesta z knih gruntovních, vejchozův a rozdílův“, katastr Josefinský, seznam panských hejtmanů, krátký popis Hory Kunětické, nápisy zvonů i náhrobků v městě i z některých panských vesnic.

Díl II., sepsaný r. 1815, má některé výpisy z gruntovních knih: Bílé (1561-1610), No. 1 (1605-1676), No. 3 (1724-1766), No. 4 (Plavé) (1741-1791), roli a téhož čísla gr. knihy prodejů domů. Výťah některých zpráv odd. „Politik“ upraven jest dle odborů kancelářských abecedně počtem 65 (fol. 15-37 a 45-69). Dotýkají se veškeré magistrátní agendy. Do téhož díla vložil Červenka i několik výpisů z knihy smluv dlužních (1574-1628), Transactionum (1768-1790), protokolů ústních žalob (od r. 1782), kommissí (1769-1785), fol. 38-45; „Paměti rozličné pisemné“ fol. 70-75; o kostelích a klášteře (76^{1/13}-76^{11/12}). Paměti o věcech kriminálních (77-88) položeny jsou na konci kroniky. Knihu zdobí obraz náměsí (severovýchodní strana) a plán Olšinek z r. 1789 dle J. Herrmanna. (Dílo jest majetkem p. prof. V. Červenky z Kostelce nad Orli.)

Díl III. má výpisy z grunt. knihy č. 5. (r. 1791-20. V. 1803), z č. 6 (20. V. 1803-19. IV. 1810) a z č. 7 (20. IV. 1810-1820.) Na titulním listu jest perokresbou zobrazeno okolí kostela P. Marie na Vystřkově. V dodatku jest seznam Českých panovníků a statistika král. Českého dle strahovského knihovníka J. Dlabáče z r. 1818.

Díl IV. „Vejtah protokolů řízení radních od roku 1661 až do roku 1776 (stran 388).“ Psán jest r. 1819. Pro titulní list jest vybrán obraz mlýna „Valchovního“ před r. 1825. V témž díle jest také opis „Paměti Jakuba Lenečka a knihaře V. Pleskota.“

Díl V. „Vejtah protokolů od r. 1776-1797, (o 92 stránkách).“ Na titulním listu jest obraz Zeleného předměstí.

Díl VI. „Další vejtah protokolů řízení radních od r. 1707-1814.“ Založen jest r. 1818 jakožto pokračování dílu pátého s paginací od strany 93-355. Titulní list vyzdobil Červenka obrazem svého statku „u Zídova“. Kromě věcí městských sebrány jsou v druhé části knihy (fol. 282-309) opět letopočty městských výsad, listinné dokumenty některých vsí, výpisy z panského urbáře, lesní fassé a instrukce pro nákladníky městského pivovaru z r. 1806. (Majetek p. Ant. Červenky v Pardubicích.)

Díl VII., zdobený na titulním listě obrazem západní strany náměsí, má výpis některých regest a protokolů radních od 15. dubna 1814 do 31. prosince 1822 (str. 1-179.) K tomu přidáno jest několik položek „z počtův obecních“ od r. 1578 do r. 1725 (str. 193-207), pokud vztahují se hlavně k nákladům na obecné stavení — celkem 235 let. Z radní knihy tax na obilí od r. 1746 (29. IV.) znamenány jsou zde mzdy nádeníků r. 1760 a ceny obilín za léta 1805, 1811 a 1812. (Str. 222-223). V závěru jest „Paměť městečka Holic.“ Jest v ní předně opis listu Neptalina z Frimburka holického rychtáři na „svobodu rychty holické r. 1493,“ vzpomínka na útisk lidu od Švédů z r. 1643, o velkém ohni l. 1680 a privilegium c. Leopolda I. z r. 1680. (Str. 214-225).

Díl VIII. (nevázaný) má v čele obraz mlýna „Haldy“ před r. 1818. Z archivu městského vepsána jsou sem částečně regesta protokolů od r. 1823 do r. 1828.

Hlavní píli věnoval Červenka „Popsání rozličných starých pamětí král. kom. města Pardubic.“¹⁾

Přední stránky věnoval vzpomínkám na některé příběhy, dotýkající se země, města a širšího okolí bez vnitřního souvisu. Posloužila mu v tom kronika Hájkova, Poselkyně Beckovského, Kronika Č. Pelzlova, Spisy B. Paprockého, Paměti Dačického z Heslova, Fr. Šwendy a topografie Schallerova.²⁾ O zkáze Pardubic r. 1645 čerpal z relací krajských komisařů, o válkách s Prusy v století osmnáctém ze zápisů Lenečkových a z vlastní zkušenosti. Spolehlivost této části závisí na hodnotě užitých pramenů.

Pro místopis pardubský užil Červenka zvláště regest, jež vepsal v předešlé době do svých Compendií.³⁾ Neznaje starého místopisu Pardubic a nevkládaje do práce své úmyslu vybudovati pragmaticky ucelený vývoj významnějších staveb a zřízení, v „Popsání“ uvedených, spokojil se při popisu namnoze jen suchým regestem. Proto jsou jednotlivé články ceny nerovné. Statistické „Popsání cís. k. kom. panství Pardubic“⁴⁾ zpracoval Červenka dle staršího spisu Jakuba B. Lisandra a dle mladších prací direktorů Stěničky a J. z Clannerů (1790-1841). Jsa ctitelům řeči mateřské, psal česky, kdy němčina plně ovládla naši veřejnost. Mluva Červenkova jest však prostičká, německými výrazy valně porušená, jsouc věrným odleskem své doby. Samostatné závěry spisovatelovy bývají namnoze mělké, hledisko společenské — po

(1.-9. arch). V dovětku jest přehled duchovenských platů na panství bývalých pánů Pardubských, o emphyteusi, o pivovarech a jiných dílnách panství; Stěničkův popis panství Pardubského z r. 1802; „extract“ z pamětní knihy Bohdanečské od r. 1597 a z tamních majestáť (2 kusy); výťah z grunt. kn. z r. 1746, vypravování o mírách českých a posléze o významu hřímání. (10.-12. arch.)

¹⁾ Kniha velikých folií počtem 387 a obšírného úvodu na 8 listech, nevázaná. Obsah díla oznamoval spisovatel slibným nápisem: „Popsání rozličných starých pamětí král. komor. města Pardubic od r. 1159 až do 1826, vytažené z kroniky České od Hájka z Libočan, Beckovského, Schallera a Šwendy, též z městských privilegií, knih památných a gruntovních. Též popsání slav. rodu P. P. z Pernšteina, jejich počátku okolo léta 900 a jejich činů až do léta 1560, vytažené z kroniky Bartoloměje Paprockého a jiných spisovatelů. Napotom popsání cís. král. komor. panství Pardubic, všech bývalých dvorů, lesů, rybníků, pozůstávajících rolí a luk, užívání vesnic, od nich placení cís. daní, ouroků a povinností i také popsání města Přelouče, městeček Bohdanče, Lab. Týnice, Sezemic, Dašic, Holic, všech kostelů, far, localií, zvonů, hrobových a jiných nápisů, mlejnu, hospod a masných krámů.“ (Rukopis v majetku p. Č. Červenky v Pardubicích.) Kniha má několik obrazů (perokreseb) Červenkou kreslených dle starších vzorů v „Compendiích.“

²⁾ Dle těchto vypravuje o původu některých vsí (dle Hájka), o Věňavovi a rodu Pernštejnů a o jejich kšaftech, o Vršovcích, o Ješkovi u Mediolana, o požáru Chrudimě r. 1075, o původu české koledy, o Arnoštu z Malovic, o kapli Bellemské a Husově svátku, o berni z hlavy a sporech o pivovar, o počátku klekání, o bitce s Uhry na Pardubsku r. 1608 (dle Dačického), a j.

³⁾ Strana 239-259.

⁴⁾ Za přípravnou práci sluší pokládati Červenkův opis knihy: „Popsání mezníkův při kr. kom. m. Pardubicích v r. 1783 a 1784 okolo městských a panství Pardubského gruntů, (Fol. 61 vel. 8^o).“ Měřiti se začalo 2. VI. 1783 až do 3. VI. 1784. Ke knize dány jsou dodatky a vysvětlení pozdějších kommissí. Z neznámého důvodu opsalsi F. Červenka také knihu o chovu ovcí.

měšťansku — k ostatním vrstvám stavovsky značně zdvižené. Vedle některých slabin chlubí se Červenkovu „Popsání“ patrným ziskem, tvoříc od roku 1827, kdy bylo dopsáno, Pardubčanům na mnohá desetiletí určitý směr, jímž pozorovali a cenili si své místní památky.¹⁾ Zálibu k místním dějinám zdědil také syn Červenkův, František, nezkušený magistrátní rada a městský policejní komisař. Od magistrátu přijal i úřad místního historiografa, ale jsa jinde zaměstnán, spokojil se pouhým titulem.

Mezi Červenkovy vrstevníky — kronikáře — vkládáme také selského anonyma z Křičeně. Psal na několika stránkách zajímavější jevy na Pardubsku za válek napoleonských.²⁾ Pardubský měšťan Cernštejn psal v prvé půli 19. věku drobné zápisky „O požárech v městě“.³⁾ Některá data s počátku 19. století zachovala i stará pamětní kniha rosická v archivu pardubského děkanství.

Strnulost v práci kronikářské zažehnal posléze vzkaz Českého gubernia, aby od 1. ledna 1836 založily se při každém veřejném úřadě a na farách latinské, nebo německé kroniky.⁴⁾ „Vrchní“ Pardubského panství Jan z Clannerů připravoval dle tohoto rozkazu zámeckou „Pamětní knihu“ ještě roku 1835.⁵⁾

Na pardubském děkanství ujal se podobného díla děkan J. Nywelt roku 1846. Jeho „Gedenkbuch“⁶⁾ všímá si dle guberniální instrukce událostí města současných i ze starší doby; hlavní zřetel obrací však k věcem duchovním a školským.⁷⁾ Některá mylná data z doby starší opravil děkan Černý. Spolehlivější a plnější jsou zprávy doby nové. Nyweltovy Memorabilie byly náhradou za starší dílo, již r. 1836 dle

¹⁾ Červenka hodlal původně vydati I. část svého „Popsání“ tiskem. Avšak s úmyslu sešlo, když censura uložila mu dodatečnou revisi rukopisu, vynechání „trivialních“ článků i výčtu poprav a zkrácení obsahu starších privilegií.

²⁾ Majetek pí. Profousové, služebnice zámecké.

³⁾ Majetek p. řed. Vambery.

⁴⁾ Rozkaz ze dne 31. srpna 1835.

⁵⁾ Jan Fr. z Clannerů vstoupil do panských služeb v Pardubicích 1. ledna 1790. Od r. 1830 do 1841 byl zámeckým vrchním (správcem). V německé „Pamětní knize“ uložil seznam držitelů panství, krajských hejtmanů a panských vrchních (správců), v některých podrobnostech pochybený. Přidal také několik „Historickotopografických zpráv“ (O hřebčincích, o rozsahu panství, o způsobu administrace, o Raabově systému, o statistice školství, duchovní správy, obyvatelstva, silnic, chudinství, měření pozemků. Všimnul si také původu pardubských „šivanic“). Po odchodu Clannerové zápisy kronikářské v „Pamětní knize“ se zanedbaly. Český výtah Clannerovy práce upravil zámecký duchovní J. Jahn a přidal také kratičký přehled „Nejnovějších zpráv o panství“ až do r. 1881. (Orig. v arch. zámeckém.)

⁶⁾ Gedenkbuch des Dekanalbenefiziums zu Pardubitz aus den Oberamts und Stadtgrundbüchern herausgezogen, zusammen getragen und geschrieben von Johann Nywelt, Stadtdochant und bischöfl. Bezirksvikar 1846. Kniha o 366 listech (27×45 cm.) v kožených deskách květinového ornamentu.

⁷⁾ Prvou pamětní knihu školskou „Gedenkbuch der pardubitzer Hauptschule“ založil r. 1822 direktor a katecheta hl. šk. Ant. Havele. (Rkps v arch. I. občan. šk. chl. v Pardubicích.)

guberniálního rozkazu na 20 stranách začaté, ale nerozvité. Nástupcové Nyweltovi dopsali česky sbírku pamětihodnějších věcí místních i cizích až po časy dnešní.

Na pardubském magistrátě podnikl sepisování paměti sám purkmistr Fr. Beneschowsky. Na místě úvodu vložil dne 31. května 1836 do veliké, zdobné knihy s úhledným listem titulním obšírný pokyn gubernia o psaní memorabilií. Vlastní, kronikářsky spracovaný přehled do nové knihy pamětní¹⁾ napsal Benešovský na sedmi listech. Obsahuje léta 1835—1841. Ostatní prázdná folia, počtem několika set, ukazovala dobrou vůli počátečnou, ale také nedostatek vytrvalosti.

Značnou náhradu přinesl brzy potom emeritní sekretář magistrátní Vincenc Kablík. Zrodil se v Pardubicích (r. 1778) jakožto syn městského syndika a později zdejšího purkmistra, získal prvního vzdělání na gymnasiu v Litomyšli; právní studia vykonal v Praze. Od roku 1808—1845 byl radním tajemníkem. Byv snad úředně vyzván, podjal se spisování obšírných Memorabilií, které dle původního rozvrhu skončil roku 1850.²⁾ Hlavním pramenem bylo mu „Popsání“ Červenkovu. Velmi cenné jsou však Kablíkovy zápisy o událostech z konce osmnáctého a první půle devatenáctého věku, jichž byl spisovatel současným pozorovatelem. Vliv rodící se strany mírných liberálů, i mezi zdejším vzdělanějším občanstvem patrný, při Kablíkovi se neuplatnil. Odtud lze vysvětliti nepříznivé stanovisko Kablíkovo k době husitské a k bouřlivým projevům ve prospěch konstituce roku 1848. Hojnější literatura dějepisná umožnila Kablíkovi bohatší výběr dějinných obrázků, jež líčil způsobem jednodušším, než shledali jsme u kronikářů předešlých.³⁾ Překonáván jsa vysokým věkem, skončil Kablík své německé zápisy při roku 1860, kdy nová a česky uvědomělá radní správa hledala svěžího spisovatele, jenž by městu sepsal paměti nové doby a v novém duchu. Brzy na to ustoupil staříčká Kablík trvale, zesnul 18. ledna 1865.

O něco dříve umkl také druhý, neznámý spisovatel německé

¹⁾ Memorabilien, Zeit- oder Gedenkbuch. Kromě úhledného nadpisu zdobí se titulní list barevným znakem města. Vazba v dřevěných, kůží polazených deskách (50 cm × 33 cm) s mosazným kováním v rozích a 2 sponami. (Rkps v arch. radnice.)

²⁾ Memorabilien der Stadt Pardubitz, gesammelt und gewidmet der Vaterstadt vom Vincenz Kablík, pens. Magistratsecretair im Jahre 1850. Kniha v plátených deskách (39 cm × 24 cm) s obsahem na 605 stranách. Od 607—762 strany psány jsou doplňky. Index má 24 listy. Kromě úvodu obsahuje dílo popis významnějších budov, všímá si také poměrů hospodářských, školství a chudinství i správy města. Od str. 273 popisuje Kablík v krátkém přehledu panství Pardubské. Všimá si posléze také některých zjevů z obecné historie. Zvláště obšírně líčí stavbu železné dráhy do Prahy a počátky konstituce. Memorabilie končí vzpomínkou na stavbu dráhy pardubsko-liberecké a některé drobnější události pardubské. (Rkps v arch. radním. Druhý rukopis Kablíkův, obsahující děje jen do roku 1850, jest v archivu děkanském.)

³⁾ Kromě pramenů, již v „Popsání“ Červenkově připomenutých, užil Kablík IV. dílu Archivu Českého, Čas. Č. Musea, díla Balbínova, Pubitschkova, Schallerova, Storyesova, Hebrova, Vackova, Hesperusova, Sommrova, Pr. Zeitungu, Hübnerova, Zeitungslexiconu a j.

kroniky, jež celkem jest s knihou Červenkovou a Kablikovou obsahově velmi přibuzna.¹⁾

Dle přání prvé, česky úřadující městské rady, sbíral roku 1861 důležitější události současné pilný národní činovník J. Konečný († 1887), bývalý vychovatel ve Vídni. Od něho pochodí pokračování pardubské kroniky v radním rukopisu Kablikově pode jménem „Památky král. města Pardubic, sebrané za úřadování Jos. a Václ. Bubeníka“. Vylíčil stručně důležitější zjevy od roku 1861 do 3. května 1862. Leopold Červenka, měst. policejní komisař,²⁾ opatřil v „Memorabiliích“ zápisy do konce roku 1862.

Další dějinné zprávy zůstávaly na radnici v nepropracovaných náčrtech až po rok 1866. Na jejich místo vepsala se do pamětní knihy toho roku před návštěvou císaře Františka Josefa I. šetrná omluva, „kterak rozličné překážky a závady, rozmanitými událostmi a úředními úkony způsobené, nedovolovaly památkami našeho času vepsat do knihy“. Pod tyto věty podepsal se císař, navštívil dne 4. XI. 1866 dům radní, i průvodčí jeho, arcikníže Leopold Salvator.

Po roce 1872 chystal nadaný historik a profesor Dr. K. V. Seydler³⁾ výpisky nejen pro městskou kroniku, ale i pro celkové dějiny Pardubic. Smrt překazila krásný úmysl hned v zárodku.

Obrat k ustálené péči o sbírání domácích „Pamětí“ způsobila teprv městská rada v září 1887, rozhodnuvši se pro honorovaného správce knihy pamětní. Nejprve požádala prof. Jos. Wegra, tábořského rodáka a Seydlerova nástupce v učitelském úřadě při reálce,⁴⁾ aby doplňoval Kablikovy Memorabilie. Opíraje se o zápisy dašického faráře Jos. Nechvíle, opatřil prof. Weger krátký přehled významnějších zpráv od r. 1862—1887; ostatní děje — současné — zapsal až po rok 1891, kdy odešel z Pardubic jako nově jmenovaný šk. inspektor okresu Plzeňského.⁴⁾ Opětně zanedbávání domácích dějepisu po odchodu Wegrově povzbudilo r. 1894 Dra Zik. Wintra, bývalého profesora pardubského a pilného badatele v zdejších archivu, k prosbě na obecní úřad vznesené, aby postaral se o řádné založení městské

¹⁾ Rukopis (v arch. musejním pod značkou B 41) bez titulního listu jest psán na velikém foliu (40 cm X 26 cm), bezpochyby jako část většího díla. Má 97 stran, z nichž některé jsou ztraceny. Spisovatel, obratný stilista, pokusil se vtěsnati látku, namnoze v podobě krátkých regist, do 24 skupin až po rok 1849. Kromě zpráv Červenkových a Kablikových užil opět nově několik kusů archivních a zpráv z čas. „Květů“, Starožitnosti Bienenbergových, Hebrova spisu „Bürgen“, „Pr. Zeitung“, a j. (Rukopis pochodí bezpochyby z okolí Peregrina Kulhavého, býv. purkmistra.)

²⁾ Vnuk kronikáře Fr. Červenky.

³⁾ Naroděn r. 1847 v Žamberce, působil na pardubské reálce od r. 1872—1883. Zemřel 14. srpna 1883. (Viz díl III.)

⁴⁾ V programech pardubské reálky napsal prof. Weger r. 1887 „O poctivém řádu a cechu soukenickém a kroječském v m. Pardubicích n. L.“ a r. 1890 o „Rybničství a rybařství na panství Pardubském“. Drobné články přinesl také „Pernštýn“ „O kostelíčku v Pardubičkách“ a „Světlozor“ „O trestech na panství Pardubickém v 18 st.“ Samostatně vydána jest jeho brožura „Dějiny Měšťanské Besedy v Pardubicích (1862—1887)“.

knihy pamětní. Městské zastupitelstvo, samo toužíc při otevření nové radnice po zřízení nové knihy domácích „Pamětí“, přidělilo tento úkol Dr. Hlubučkovi a r. 1895 JUC. Jos. Roubíčkovi, řediteli městských kanceláří. Po neplodných přípravách Roubíčkových (1895—†1897) podstatnou nápravu vykonal Fr. Potěšil, učitel obecných škol a nadšený ctitel místních starožitností. Dle přání vlastivědného musea ustanoven byl městskou radou léta 1898 místním letopiscem a v úřadě tom s pilí dopsal nejprve hlavnější doplňky dějů až po vybudování nové radnice (1895) ve starých Memorabiliích Vincence Koblika. Pro záznamy od r. 1895 založil druhou „Knihu pamětní“, rozčleniv ji obsahově a v ročních skupinách dle plzeňského vzoru od prof. M. Hrušky stanoveného a Fr. Palackým schváleného. V dnešním čase mají Pardubice již III. svazek místních „Pamětí“.

Zápisy kronikářské přestaly býti však již od delší doby výhradním pramenem historického poučení o našem drobném životě. Snaha z všeobecnější starší rukopisné práce, jednající o našich památkách, povzbudila v posledních desetiletích mnohé ctitele pardubských starožitností k sepsání vhodných dějepisných příruček, neb článků v četných místních časopisech.

Prvý tištěný popis památek pardubských vyšel r. 1894 z péra snázivého spisovatele Josefa Nechvíle, faráře v Dašicích. Dle Červenkovy a Kablikovy rukopisu i pamětní knihy děkanství, tištěných publikací Wintrových, knih konfirmačních a j. vydal Nechvíle r. 1894 knihu „Pardubice“ v podobě „Průvodce“. Vedle „částí místopisné“ (1—150 str.) otiskl spisovatel také v knize „Rád města Pardubic z r. 1512“ i artikule jednotlivých cechů městských (str. 151—258). V další části popsal starší i novější „průmyslové závody“ (258—290), „humanitní ústavy a spolky“ (290—304); jest tam také zmínka „o hrdelním právu“ (314—316), „o jmění obecním“ (316—319) a „o znamenitých osobách v Pardubicích narozených“. V „dodatecích“ doplňují se některé předchozí články dle „Pamětí“ Červenkových. Práce Nechvíle-ova zvýšila patrně zájem o poznání domácích starožitností, třeba že neprospívá její vnitřní hodnotě upřílišněná spisovatelova důvěra v přijímání zpráv ze starších rukopisů bez potřebné kritiky, nedostatek při-

¹⁾ Narodil se 6. listopadu 1841 v Cholticích. Od r. 1864 působil v Dašicích nejprve jako kaplan, od r. 1874 jako administrátor, posléze od r. 1882 jako farář až do své smrti r. 1902. Všímal si horlivě památek svého okolí. Z nasbírané místopisné látky upravoval články v pardubských časopisech o farnosti Dašické, Sezemské, Holické, Přeloučské a r. 1894 vydal spis „Pardubice, bývalé c. k. komorní město a sídlo panství soujmeného. Děje- a místopisný nástin, tiskem a nákladem Společné knihtiskárny“. (350 stran malé osmerky.) Kromě toho vydal monografii „Dašice a přifařené obce“. Zbytek rukopisu o „Pardubském panství“ zůstal ve stadiu přípravém.

Drobnější kulturně-historické články v domácích časopisech a ve školních programech, neb v odborných publikacích psal prof. Jos. Klika, Jos. Lernet, prof. Mrňávek, prof. V. Mazánek, řed. Em. Hlavatý, řed. J. Roubal, prof. Dr. J. Eisner, numismatik B. Škrbek, J. Smolík, prof. Ad. Rokyta, arch. B. Dvořák, duch. správce Ot. Hruška, říd. uč. A. Sluga a j. Ukázky z domácích dějin, hlavně kulturních, občasně ukládány jsou v ročence „Almanachu měst. vlastivěd. musea“ a ve „Sborníku m. prům. musea“.

lehavějšího rozčlenění a srovnání látky i značnější počet omylů tiskových.

Svědomitým tlumočnickem Memorabilií Kablíkových, Nechvílových „Pardubic“, výpisků Seydlerových, musejního rukopisu B 41 a j. byl Fr. Potěšil.¹⁾ Jeho dílo „Z kroniky m. Pardubic a stručný průvodce místopisný z r. 1902“ vydáno jest nově jako „Dějiny král. kom. města Pardubic a průvodce místopisný“²⁾ nákladem knihkupce Jana Liebicha r. 1905 a zase r. 1911 v poněkud změněné úpravě a s názvem „Adresář m. Pardubic spolu s průvodcem po městě a okolí“. Na týchž pramenech jako Fr. Potěšil založil Fr. Rosůlek,³⁾ Pardubčan a horlivý spisovatel, svou historickou stať o Pardubicích v II. dílu „Pardubka, Přeloučska a Holicka“, jež má skýtatí „dějinný a místopisný obraz, upravený společnou prací učitelstva okresu pardubského“⁴⁾

Milovníkům studia pravěkých pohřebišť a nálezů archeologických dobře slouží V. Diviše „Památky Pardubic a okolí“ — sbírka článků téhož spisovatele, tištěných v předešlém čase v různých časopisech.⁵⁾

S obsahem archivu městského seznámil širší veřejnost J. Diviše v článku „Das Stadtarchiv in Pardubitz“.⁶⁾

Že zůstala řada novějších spisovatelů věrna vzoru starších Memorabilií, omezujíc se hlavně na popis stávajících památek bez soustavného zpracování dějin Pardubic, působilo — tuším — mimo jiné i zrušení bohatého archivu městského a zámeckého i zřízený přístup k zbytkům téhož, v městě a v cizině roztroušeným. Prvé borcení

¹⁾ Rodák pardubský (*1864), ředitel obecných škol a plodný dopisovatel místních časopisů.

²⁾ Nákladem J. Liebicha vydaná kniha v úpravě osmerky s obrazy má přehled místních dějin (str. 1—44) a „Průvodce Pardubicemi se statistickým přehledem“ (str. 45—59).

³⁾ Ředitel občanských škol (*1859) v Pardubicích. Vydal sbírku pověstí Pardubka, psal feuilletony a příležitostně sděloval některé kulturně-historické články v místních časopisech. Jeho brožuru „Zvony a zvonice na Pardubicku“ vydalo Měst. prům. museum r. 1919.

⁴⁾ Za vrchní redakce okr. škol. inspektora redigují řed. obč. šk. Fr. K. Rosůlek a Jos. Chmelík, odb. uč. obč. školy (část obrázkovou). Vychází od r. 1903 péčí Agitač. komitétu učit. škol. okr. pardub.

⁵⁾ Václav Diviše, rodák pardubský (*1839), inspektor sev. záp. dráhy v. v., osvědčený archeolog a dopisovatel central. památ. komise vídeňské, ličil zvláště objevy praehistorické z Pardubka od r. 1880 v „Památkách archeologických“, v Čas. sp. př. starožit. č., Mus. kr. Č., v Neodvislých Listech, Samostatných Směrech a j.

O Kunětické Hoře psali: Sedláček A., Hrady, zámky a tvrze České, I. str. 48 násl.: „Kunětická Hora Hrad“. Ant. Kopecký, farář v Dřítči, vydal brožuru: Hora Kunětická. Nákladem Klubu č. turistů v Praze 1892. B. Skrbek: Hora Kunětická. Olšok z Čas. spol. př. starožit. č. v Praze, 1898.

⁶⁾ Jan V. Diviše-Čištecký (bratr Václavův), rodák pardubský * r. 1848, ředitel cukrovaru v Přelouči a konservátor. Vedle hojných publikací z oboru chemického průmyslu vydal brožurky: „Studie rodopisné z města Pardubic“ a „O starých památkách uměleckých a historických děk. chrámu sv. Bartoloměje v Pardubicích“. Byl pilným dopisovatelem do vídeňských „Mitteilungen“. Sem sluší: Stadtarchive in Ostböhmen v Mitteil. der dritten (Archiv) Sektion der k. k. Z. Kommission VI. B. Das Stadtarchiv in Pardubitz.

listinného pokladu radního a zámeckého začalo r. 1850. Knihy, jurisdikci soudní přílehlé, přenesly se z radnice i ze zámku do síně nově utvořeného c. k. okresního soudu, knihy obsahu politického vybral si právě zřízený úřad podkrajský. Naposled pracoval v městském archivu, valně již zkomoleném, Fr. Palacký v květnu r. 1862, „vyznamenán jsa při té příležitosti vši možnou poctou a pozorností od uvědomělého občanstva“.¹⁾ Brzy nato propadaly archiválie zkáze, jsouce roku 1866 prodány živnostníkům dle váhy pode jménem starého papíru. Skrovnou část cenných listin zachránil pardubský měšťan Josef Lernet,²⁾ buditel národního vědomí, pilný numismatik a sběratel knih. Jiný počet starých zápisů vracel se ponenáhlu péčí přátel památek krušnou cestou ze soukromých rukou do sbírek musejních. Nový archiv městský má zprávy jednotlivých odborů od r. 1850. Poklady ze starého archivu zámeckého sobě svěřené, zvláště knihy gruntovní, zachoval okresní soud v Pardubicích skoro celé.³⁾ V panském archivu zbyly některé knihy sirotčí, knihy smluv svatebních a urbáře. Listinné bohatství z oboru správy hospodářské — zvláště posledních století — dosud chová se ve dvou místnostech Pardubského zámku. Nedbale užil svého práva výběru nově zřízený okresní úřad (podkrajský). Proto zmizela ze zámeckého archivu nejen stará běžná korespondence, nýbrž i listiny obsahu správního, traťice se od r. 1854 při jednotlivých převodech velkostatku na střídající se majitele. O zbývající část archiválií, v registratuře okr. hejtmanství uložených, dělilo se r. 1903 pražské zemské museum s vlastivědným museem pardubským. Toto uchovává ve svých sbírkách po dohodě se správou panství i některé knihy oddílu soudního. Mnohé z nich spadají do času Pernštejnů. Valná část peršteinského archivu odvezla se však již r. 1560 po převodu Pardubic na královskou komoru do komory dvorské ve Vídni a i do Roudnice, sídla paní Polyxeny z Lobkovic, rozené z Pernšteina. Největší část listinného materiálu, obecně rodu Pernštejnů se týkající, snesena jest píli Fr. Palackého a Fr. Dvorského v obsažné edici „Archivu Českého“.⁴⁾ Registratura kláštera minoritského zničila se zrušením zdejší kolleje r. 1786. Vzácnější kusy převezeny jsou do Vídně. Zprávy o souvisu života klášterního s ostatním městem zachovávají se v drobných záznamech archivu farního a městského. Dobře zachovalý a do našich časů hlubším bádáním dosud nedotčený zůstal archiv pardubského děkanství. Neporušené svazky matrik od r. 1633, regesta desátků, různé agendy, diaria a bohatý materiál úředních spisů značně doplňují vypravování o povšechném bytí pardub-

¹⁾ Memorab. I. 617.

²⁾ * r. 1837 v Praze, † 20. ledna 1887 v Pardubicích.

Díl sbírky listin, pokud nebyl porušen nedostatkem porozumění od Lernetova bratrance E. B., uchovává pan řed. Fr. Vambora.

Mnoho utrpěl skrovný zbytek m. archivu při bourání staré radnice r. 1892.

³⁾ Starší knihy gruntovní vydal okresní soud r. 1896 do zem. archivu v Praze.

⁴⁾ Zajímavou vzpomínku na rozchvácené archivy rodiny Pernšteinské uložil Fr. Dvorský v úvodu XVI. dílu A. Č. r. 1897.

ského sousedstva právě z doby, o níž namnoze mlčí zničené listovní zprávy radní.

Pověřen byv správou místní památkové komise, pokusil jsem se předem proniknouti ke kořenům vývoje města. Časem ukázalo podrobnější studium jednotlivých, po různých archívech roztroušených zpráv, těšivou nadějí, že by bylo možno přistoupiti k líčení místních dějin na základě širším a namnoze se zcela nových hledisk, jež tvořila se při soustavném a všestrannějším využitkování pramenů po ruce jsoucích. Shledáváním rozmetaných archívalií shromáždil jsem také opět aspoň patrnější podklad k popisu bývalého městského archívu.¹⁾

Značnou měrou podepřítí lze místní historii i četnými zprávami, tiskem po různu sdělenými. Vyčerpav materiál archívní i tištěnou literaturu, pokud měla podstatnější souvis s prací chystanou, a pokud mně bylo přístupno, odhodlal jsem se napsati „Dějiny Pardubic nad Labem“ v šesti dílech do r. 1900. Z nashromážděné látky líčí se v dílu :

- I. Dějinný přehled města, zámku a bývalého panství.
- II. Zřízení městské.
- III. Dějiny kulturní.
- IV. Místopis pardubský. (Podrobný popis vývoje města a jeho budov veřejných i soukromých.)
- V. Dějiny pardubských živností a spolků.
- VI. Správa býv. Pardubského panství.

K tomuto rozdělení nutila mne nastřádaná látka svým obsahem i rozsahem a zároveň snaha, abych při nespolehlivosti svého zdraví postupně opatřil Pardubčanům aspoň některé ucelené části obšírnějšího celku. Psaní vlastních jmen v této práci řídí se zpravidla původním pramenem a vkusem různých dob.²⁾

Při závěru přípravných prací k vydání tohoto díla rád a vděčně vzpomínám tu účinné pomoci, která je provázela.

Na prvním místě zdvořile kvituji vzácnou obětavost sl. městské rady, která umožnila vydání díla. Současně se vděčím za všecku morální i hmotnou podporu P. T. okresního osvětového svazu, okresní správní komise, občanské záložny a městské spořitelny.

Upřímným díkem za ochotné půjčení archívalií zavázán jsem sl. ředitelství místodržitelství, zem. archívu i zem. musea v Praze, sl. obecnímu, důst. děkanskému úřadu, sl. správě velkostatku a musea v Pardubicích; P. T. dědicům zasl. mag. rady Červenky: panu zem. šk. inspektoru Lad. Červenkoví, p. prof. Václ. Červenkoví, p. Vinc. Červenkoví, statkáři, pí. Bož. Červenkové; p. řed. Fr. Vamberovi, p. z. r.

¹⁾ Popis původního archívu a zbylých spisů uložen bude v II. díle. (Zřízení městské.)

²⁾ Proto píše se na př. Milhaim vedle Milheim, Rychmburk vedle Rychemburk, Ždanice vedle Zdanice a j.

R. Jungrovi, p. list. J. Pragrovi, p. řed. J. Musilovi. Posléze vděčím se p. akad. malíři J. Šírovi, ilustrátoru knihy, p. prof. Dru O. Vodrážkovi a p. fot. J. Pírkovi za velmi ochotné opatření potřebných snímků.

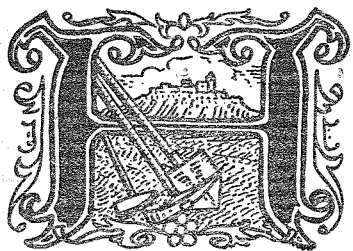
P. T. čtenáře snažně žádám, aby laskavě omluvili nedostatky, které by v knize našli, přijímající dílo se shovívavostí, poměrnou k pietě, s kterou při dlouholeté práci snažil jsem se opatřiti kvetoucím Pardubicům přibližně věrný obraz jejich bohaté minulosti.

V Pardubicích, v den sv. Václava I. P. 1919.

J. Sakař.

HLAVA I.

GEOLOGICKÝ VÝVOJ PARDUBSKA.



ornatý lem Pardubského kraje tvořil se již při vývinu nejstarších vrstev zemských. Na jihu a na západě svíral se obzor nízkým pruhem hor Železných, k východní mezi Pardubska dobíhaly táhlé boky Orlických hor.

Prvé známky života přinesla sem však teprv doba prvohorní. Silurské moře, rozlévající se ve východních Čechách mezi horskými, svrchu jmenovanými pásmy¹⁾, dalo život spoustám lilijic, korýšů, trilobitů, hlavonožců, orthocerasů, graptolitů (slimyšů), ryb, vápenitých řas a rozmanitého rostlinstva, dnešním mořím cizího.

Konec klidnému zvrstvení silurskému způsobil po devonské době násilný výlev žhavého nitra země na starší hřbety Železných hor; ukazuje se tam dnes v podobě ztuhlé žuly a některých dioritů. Čas zbavil je však denudačními vlivy valné části porušených ker z doby starší.²⁾ Širý záliv silurského moře v krajích našich protrhán byl četnějšími soušemi, a sladká voda těchto ukládala na starší vrstvy silurské namnoze také nový příkrov červených pískovců, slepencův i arkos. Vybavila k životu i novou květenu — rostliny tajnosubné.

Na místě zaniklé mořské fauny objevily se tu ryby chrupavkovité kostry, různí obojživelníci a ještěři.

Vysušená pevnina proměnila se zase ve dno mořské, když při rozvoji druhohor — v mladší době útvaru křídového — přelilo se moře od severu do Čech průrvou mezi Rudohořím a horami Lužickými, zastíhlo valný díl českého středu i východu a zabralo ve svou oblast také severozápadní kus dnešní Moravy. Jižní hráz křídovému moři tvořily v krajině naší celkem severní svahy hor Železných.

Usazeniny křídového moře způsobiley pevnou kostru dnešní tváře našeho okolí.

Křídové vrstvy Březenské navršily jemně vypiaté hřbety na severu a na východě okresu Pardubského. Jsouce namnoze obnaženy, lemují zvýšeným břehem tok Labe a na jižní straně Pardubska vybudovaly v souvisu s vrstvami Teplickými, Bělohorskými a Korycanskými široký

¹⁾ Objevuje se u Heřmanova Městce, Podola a Semítina.

²⁾ Doba vývoje Železných hor jest neustálena. Dle některých geologů rula je přeměněnou vrstevnatou horninou stáří silurského.

náhorní pás podél pravého břehu Chrudimky s částečně otevřenými boky při Vinici, sráznou stráni pod kostelíkem v Pardubičkách, stráni Nemošickou a Dvakačovickou.

Křídovému útvaru přičísti jest na jižní straně úvalu řeky Chrudimky Březenskými a Teplickými vrstvy zdvižené návrší Mikulovické; západně od něho jest rozprostřena opuková planina Jestbořická a náhorní krajina Přeloučská, v níž kupí se také vrstvy Bělohorské.¹⁾

Oceán doby křídové, značně hluboký, zanesl do kraje našeho život nový, subtropický, všestranně rozmanitý. Při březích rozvíjely se rostliny tajnosnubné, dvojděložné, zhuštěné namnoze v prales; živočišstvo zastupováno bylo tu nejen četným hmyzem, nýbrž i druhy vyššími, z nichž vzácný zbytek objeven byl u Srnojed v podobě velkého Iguanodona. Na dně mořském odpočivaly různé houby, ježovky a hvězdice; ve vodě proháněly se ryby, namnoze i dnešních podob; objevovaly se tu lilijice, ammoniti a korále i v značné hloubce libující si ramenonožci.

Na povrchu hladiny ukazovali se dírkonožci a při březích hojně ulity. Mořská květena zastoupena byla četnými druhy řas.

Doba třetihorní doplnila obraz pardubského území podstatně. Tehdy na severu a na východě ustálil se daleký obzor spevněním Krkonos a Orlických hor, jež získaly své dnešní výšky. Na jihu nově zmožněly hory Železné. Jsouce kryty na svém severním úpatí plochami kvádrových pískovců s lasturami — na paměť bývalého břehu moře křídového — vybíhaly z trupu prahorní křápatiny k severozápadu již v nynějším rozpětí jako protáhlý ostroh Českomoravské vysočiny. Při tom vyplnily nejzápadnější díl okolí našeho svým žulovým a rulovým nitrem, vápennými²⁾ a granátovými ložisky³⁾ i žilou rudy železné.⁴⁾

Vrstvení jest u nás toho času původu sladkovodního. Jen ve vzdálenějším okolí Č. Třebové rozléval se chobot mořský, jako část velkého zálivu moravského. Nejvzácnější památník a nejvýznamnější znak krajiny naší způsobila si tato bouřlivá doba zdvižením čedičové Hory Kunětické.

Nefelínický tefrit, jenž prolomil, zdvihl a namnoze spekl opukové vrstvy v okolí Hory Kunětické, navršil nejen památnou homoli sopečnou⁵⁾, nýbrž rozlil se také k západu pod řečiště labské v podobě kataraktu při „Úzkém“ a spojil se na levém břehu s druhou

¹⁾ Opuka vrstev Březenských jest žlutavá až tmavošedá, břidličnatě pukající, neb lomu lasturového; časem rozpadává se v jíl. Měkké slíny jsou šedé až tmavomodré. Bohatstvím úlomků bakulitův značí se slíny pod Pardubičkami.

²⁾ U Vápenného Podolu a Prachovic.

³⁾ U Zbislavě.

⁴⁾ Při Zdechovicích a Chvaleticích.

⁵⁾ Kunětický tefrit ukazuje trojí složení. Střed hory tvořen jest čedičem sloupovitým na vrcholu vějířovitě rozvířným; při jižním boku vnitřního trupu jeví se složení kulovitobalvanité, kolmo i vodorovně pukající; na severozápadní straně balvanité. Vytvořen jest z augitu, dvojitého živce a nefelinu, neb noseanu. V základ tento mísí se namnoze orthoklas, apatit, jínoraz, magnetit, biotit a titanit. Z novotvarů

odumřelou sopkou na místě dnešních „Hůrek“. Tam puklinou starších vrstev vyvřel ze společného ohniska chladnoucí již čedič-limburgit, jenž jižní žilou, v nazdvižených vrstvách Březenských skrytou, vypíal mírné návrší u Spojil a dospěl až k Černé za Bory. Na severozápadě okresu Pardubského vytryskl čedič v okolí Semtína; na jihozápadu vystoupil na povrch lomem vrchních hornin u Mateřova. — Valná část mělkého úvalu podél Kunětické Hory kryla se jezerem, jehož výtok na západě přelával se přes snížený hřbet Železných hor při Labském Týnci mohutným vodopádem, připravuje tam úsilnou erosi průchod pozdějšímu Labi.

Smíme-li současný život v sousedním západu Českém spojit se zdejší, objevil by se nám obraz téhož velmi pestrý. V hlubinách jezerních skrývala se před subtropickým úpalem kromě ryb, dnešním podobných, také obrovitá těla ještěřů a želv. Suchá pevnina živila gigantické mastodonty a dinotheria vedle nepatrných měkkýšů, hmyzu a mohutnějších ssavců. Žili zde ve slínu palem, cypřišů, smokvoňů a kafrovníků, trvale zelených, ač měl tu být svůj již také topol s vrbou

vyskýtá se na stěnách dutin čedičových křemen, natrolith, leštěnec olověný, kalcit a j. Neschází ani opuka, spálená v čedičový jaspis, pískovec, kousky křemenité, břidlice, drobný slepenec a j.

Limburgit spojilský, barvy modro až černošedé, tvořen jest z augitu, zrn olivových a biotitových lístků vedle magnetitu, černé slídy, kalcitu, jínorazu, železa, kyslíčniku hlinitého, kyseliny fosforečné a j.

Okolí Kunětické Hory poprvé podrobně zkoumal Barrande r. 1847.

Z novější bohaté literatury, hledící ke geologickému vývoji Hory Kunětické a ostatního území pardubského, uvádí se zvláště:

Fr. Andrian: Über das Gneisgebiet des Časlauer und Chrudimer Kreises, Bericht über die geol. Aufnahme im östl. Böhmen; Geologische Studien an dem Chrudimer u. Časlauer Kreise. (Jahrbuch d. geol. R. A. 1861—1864).

Dr. J. Barvíř: Diabas od Choltic a od Heřm. Městce. (1893 n. Kr. Č. sp. N.).

Dr. Em. Bořický psal o Kunětické Hoře a o Spojilské žile v Arch. pro přírod. výzkum Čech. II. 1873.

Dědina: Železné hory. Časopis zem. musea v Praze r. 1918.

Dr. V. Dědina: Příspěvek k poznání morfologického vývoje české tabule křídové (Chlumecko). (Rozpr. č. akademie, II. tř. r. 1918, č. 3.)

Dr. Ant. Frič: Studie v oboru čes. kříd. útvaru I.—VI. díl. (Arch. pro přírodní výzkum Čech).

Dr. K. Hinterlechner: Vorläufige Mittheilungen üb. d. Basaltgesteine in O. B. 1900. (Jahrbuch d. k. k. geol. Reichsanstalt. 1900.)

J. V. Jahn o Kunětické Hoře. (Živa 1859), Opuka ve vých. Č. (Živa 1860, Jahrbuch d. k. k. g. Reichsanstalt XII. Tamtéž: O čediči kunětickém).

Dr. J. Jahn: Ein Beitrag zur Kenntnis der Fauna der Priesener Schichten der böhm. Kreideformation (v Jahrb. d. k. k. geol. R. A. 1891). Einige Beiträge zur Kenntnis der böhm. Kreideformation. (Verhandl. d. k. k. geol. R. A. 1895). Bericht über die Aufnahmsarbeiten im Geb. zwischen Pardubitz, Elbe-Teinitz, Neu-Bydžov u. Königgrätz in Ostböhmen, Kartenbl. Z. 5., Col. XIII.; Basaltuff-Breccie mit Silur. Fossilien in Ostböhmen. (Verhandl. 1896—1900). Die Silurformation in öst. Böhmen. (Jahrbuch 1898). O siluru ve vých. Č. (Sborník č. sp. zeměv. 1896). O silurském útvaru ve vých. Č. (Věst. k. č. sp. nauk v Praze 1898). Beiträge zur Stratigraphie u. Tektonik der mittelböhm. Silurformation. (Jahrbuch d. k. k. geol. R. A. 1892). Anhang: Das Palaeozoikum in Ostböhmen.

Kafka J.: Hlodavčí země České žijící a fosilní. (Archiv pro přír. vědy v. Č. 1892).

Katzer: Geologie v. Böhmen.

Klika J.: Popis Pardubic.

a jilm s platanem. Horký vzduch oživen byl hejny pftactva. Nebyl však tento život trvalý. Ovzduší ponenáhlu chladlo, květena i fauna, subtropickým teplem vychovaná, ustoupila do příznivějšího pásma blíže rovníku a místo její u nás zabírala ponenáhlu flóra i fauna dnešního mírného pásu.

Silné ochlazení půdy naší způsobila v době čtvrtohorní doba ledovců, jež přiblížily se od pólu až ke Krkonošům a na jihu Českém pokryly hřeben pásma Šumavského. Valné srážky sněhu a dešťů síraly ponenáhlu starší vrstvy — také větrem i svitem slunce rozrušené — k úpatí hor a planin, vytrvalou erosi a denudací namnoze snižovaných. Stékající v nádrže drobných a větších jezer i říčních proudů, roznášely diluviální náplav po celé rovině Pardubské. Z Železných hor snášel se do západního a středního Pardubska náplav prahorního štěrku; na Holicko poskytly štěrkového povlaku hory Orlické.¹⁾ Některé součásti zdejšího náplavu pochodí z permského

Dr. Krejčí J.: Geologie. Vysvětlivky ke geol. mapě Železných hor a sousedních krajů ve vých. Č. r. 1882.

Paul K.: Geologische Aufnahme. (Jahrbuch l. c. 1861), G. Verhältnisse. (Jahrbuch l. c. 1863)

Dr. J. Perner: Předběžný krit. seznam foraminifer z břez. vrstev. (Věstník k. č. sp. n. 1891).

Dr. F. Počta: O tvorstvu předvěkém (R. 1900); Geologie (IV. díl J. Jandy Vel. ill. přírod. všech tří říší. R. 1917).

Procházka V. J.: Miocæn východočeský. (Arch. p. přír. v. Č. 1895).

Dr. Schönbach N.: Die Kreideformation im Geb. d. Umgeb. v. Chrudim und Kuttenberg. (Verhandl. d. g. R. A. 1868).

Stoklasa J.: Příspěvky k poznání chemického charakteru hor. č. kříd. útvaru. (Ř. geol. ú. ve V. 1888).

Dr. Woldřich J. U.: Přehled fauny obratlovcův z „Č. massivu“. (Věstník k. č. sp. n. 1897).

Zahálka Č.: Geologie křídového útvaru v Poohří (r. 1873—94). Pásmo I.-X. křídového útvaru v Poohří. (Věstník kr. sp. n. v Praze 1897—99).

Zeman J.: O horninách okr. Chrudimského a jich využitkování. (Progr. škol Chrudim. 1864).

Zippe T. X.: Allgemeine Übersicht d. fysikal. u. statistischen Verhältnisse d. Chrudimer Kreises (v V. díle Sommrova „Král. Ces.“ v Praze 1837).

Želízko J. V.: O křídovém útvaru okolí Pardubic a Přelouče (Věstník kr. č. sp. n. v P. 1899).

Přehled geologického vývoje krajín našich napsal K. Kudrna v I. díle „Chrudimska a Nasavrcka“ (Obrazu přírodního. Práce všeho učitelstva). Pro I. díl „Pardubicka, Holicka a Přeloučska“ upravil obdobnou práci Fr. K. Rosůlek. Přehlédl Dr. J. Jahn.

Mapy: Lipold M. V. Geolog. Karte v. Pardubitz u. Elbeteinitz (Jahrb. d. g. R. A. 1861—62).

Dr. Krejčí J.: Geolog. mapa (1:70000) v rukopisu komit. pro přírodověd. výzkum Č. Tiskem vyšla VI. sekce od Dr. A. Friče se slovným výkladem r. 1891 v měř. 1:200000. (Kraj mezi Kutnou Horou a Č. Třebovou). Cena K 4'40.

Milbauer: Geol. mapa Pardubic. (Rkps v museu pardub.).

Místopisu slouží: Gen. mapa kom. panství Pardubic od lesníka J. Urbana (měř. 1"—13000). Lit. J. Jelínek v Praze (v pol. XIX. stol.). Mapa c. k. voj. geogr. ústavu ve Vídni z r. 1877, měř. 1:75000. Mapa pol. okr. Pardubického, v měř. 1:25000, nákl. okr. výboru od c. k. geogr. ústavu ve Vídni. Gen. mapa okr. hejtmanskví Pardubického (měř. 1:220000); vyd. J. E. Wagner, nákl. F. Kytky v Praze a j.

¹⁾ Tvořen jest hlavně z křemence, černého bulžníku a červenavých jaspisů.

útvary v podhůří Krkonošském.¹⁾ Větráním opuky vytvořil se na východě Pardubic v poříčí Loučné a Lodrány namodralý, tuhý a neprostupný povlak „prchlice“.

K severozápadu od Pardubska vyrůstala vodní činností na vyšších polohách útvaru křídového oblast četných Chlumů.

Tektonickými pohyby prohlubované Chlumecko v čas hlavního zlednění způsobilo vodní osnovu, jakožto předchůdce nynějších říčních toků.

Na jižní straně terasy, prostřené mezi Hradcem Králové a Labským Týncem, ploužil se úvalem Bohdanečským vodní proud od Hory Kunětické — snad předchůdce dnešní Loučné. Postupoval k východu a v okolí Kladrub, zesílen jsa Chrudimkou, pil Cidlinu, spojenou u Chlumce s Labem.

Jednotný tok prorážel potom severozápadní cíp Železných hor,

V těsném okolí Pardubic a Mikulovic usadily se ze zvětralých slínů a opuky silné vrstvy hlíny, jejíž odruda — loess²⁾ — zvláště uchovala obraz zdejšího života z doby diluviální.

Z teplé doby pliocenu dožila se dnešních dob řada květin lučních a zahradních: jetel, kopytník, řepíček, vosaatka, břechan a kalina. Přetrvaly i drsnost počasí, jež přinesla vlastní naší doba glaciální, vymyčující valnou část květeny i fauny z doby předchozí. Sama zahnalá do našich krajů od severu mamuta³⁾, nosorožce⁴⁾ vedle hrubosrstnatého lva, soba a medvěda jeskynního⁵⁾ i živočichů drobnějších.

A vrstevníkem těchto byl již také člověk. Přeživ ponurou dobu glaciální, dočkal se zde nového života, jenž po snížení srážek vodních projevil se nejprve při pravidelném střídání prudkého tepla s tuhým zimou ve stepní vegetaci. Později při zvýšené a častější vláze změnila se step v lučinatý kraj s výzdobou skupin listnatých keřů a stromů, pokud jí nepřekážely větrné návěje a náplavy písku v severní části okresu⁶⁾ a na jižním kraji Pardubic u Jesenčánek, Pardubiček a Černé za Bory.

¹⁾ Kp. úlomky chalcedonu, jaspisu, karneolu, achatu, zkřemenělé kmenovité kapradiny psaronie, křemenité a vátým pískem hlazené oblázky u Křičené a p.

²⁾ Hmota nevrstvená, neb jemně zvrstvená z křemítkých a prachovitých látek i vápna a vápenitých cicvárů.

³⁾ Zbytky mamutů na Pardubsku objevily se: Zub (stolička) mamutí při kopání studně v továrně J. Franka r. 1917; žebro mamutí v písničku na Lažánkách roku 1903; zub (stolička) mamutí v řece Lodrance u Dašic; holenní kost mamutí v Labi u Staré bažantnice (majetek musea pardubského); jinou kost mamutí z pardubské bažantnice má zem. museum v Praze.

⁴⁾ Vzácnou kostru diluviálního nosorožce získalo zemské museum pražské r. 1900 z hlíníku J. Tichého v Blatě. Kostí nosorožce odkryly se také v cihelně cholltické: museum pardubské má zub (stoličku) nosorožce z Kunětické Hory.

⁵⁾ Čelisti medvěda jeskynního ve sbírce pardub. musea. Zvláště cenné jsou nálezy kostí medvěda, lva a soba ve Váp. Podole.

⁶⁾ Význačnější násypy jsou u Živanic a Semína, západně od Bohdanče; při Hoře Kunětické, u Sezemic, Býště, Rokytina, Bohomilic, Újezda a Zminného.

K starší zvířené přibyl u nás divoký tur, kůň a jelen¹⁾.

Mladší doba čtvrtohorní zkpřčila alluviálním povlakem úrodné ornice kraj náš v žirnou oblast. Značnou část půdy zabral listnatý a jehličnatý hvozď, neb rašeliniště, zužitkované od pračlověka namnoze za bezpečnější byt.²⁾

Tehdy také ustalovaly se v květenném koberci Pardubska cesty vodních toků. Koncem doby ledové prohloubená pánev Nymburská svedla osamostatnělou Cidlinu od Žiželic k Žehuni a k Libici. Dnešní směr Labe od Hradce k Pardubicům a k Labskému Týnci i jeho současných přítoků způsobil se novým úlehem severní paty hor Železných. Labe vyleptalo čedičový práh při jižním úpatí Kunětické Hory, měnic jej v tvrdé lože; samo zmohutnělo Loučnou i vlnami Chrudimky, dodnes pracující na zúžení opukové stráně Nemošické. Vytrvalou silou vynutilo si časem na místě staršího vodopádu u Labského Týnce klidný východ. Snížením hladiny labské mizely zbytky „jezer“ a vysušená půda nabídlá se požeňnané práci rolnické.



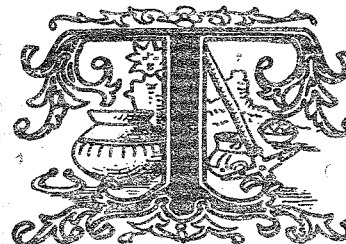
¹⁾ V pardubském vlastivědném museu chová se roh tuří, objevený v Loučné; čelisti skotu diluviálního, kosti koně diluviálního z pozemků mikulovických a labských jesepů; parohy jelena diluviálního z Platěnic a z hlinníku p. Tichého v Blatech.

Některé památky toho druhu ze zdejšího okolí má museum v Dašicích, zemské museum v Praze a j.

²⁾ Významné rašeliniště s pravěkými stavbami kolovými jest u Libišan. Rozlohou zaslouží zmínky rašelinná krajina u Podůlšan, Březhradu, Čeperky, Opatovic, Stěblové, Srchu a v pořčí Loučné.

HLAVA II.

PARDUBSKO OD PRAVĚKU AŽ PO ZÁHUBU PŘEMYSLOVCŮ.



řvalý byt upravoval si člověk v pardubském okolí velmi tuze a věkovitým úsilím.

Širé lány lesů, rozprostřené při obzoru kraje na mírně zdvižených, náhorních vlnách v podobě zeleného prstence kol mohutného středu — hory Kunětické — splývaly na mělkém dnu kotliny s hustým porostem. Ten kryl rozsáhlé mo-

čály a měkké, nestálé břehy zdejších řek.

Takový kraj dobře sloužil diluviálnímu člověku, jehož hlavním zaměstnáním byl vydatný lov; jeho dědicům, kteří probudilou schopností snažili se tu podrobiti dosud nedotčený ráz přírody umělé těžbě užitečného rostlinstva, překážel však a k užítku člověka přizpůsoboval se jen postupně. —

Na severozápadní straně Pardubska od pradávna kryl vrchovinu hvozď velmi rozsáhlý. Ještě v patnáctém století zbyly tu obšírné „březiny a osyčiny Neratovické“ vedle lesů habrových a bukových,¹⁾ i „lesové Soprččí“ v souvisu s lesnatou skupinou pozdějšího Semína a s lesem u staré osady Břehu při Labi.²⁾ Na severovýchodu dotýkali se jich „lesové nad Rohoznicí a nad Osicí“. Druh původních tamních dřevin prozrazuje věkovitá ves „Osici“ (Vosice). Osika střídala se však s břízou a dubovím.

Jižní okraj Bohdaneckého úvalu trátil se „na bahních velikých“, jež od labského proudu v okolí Opatovic a Pohřebačky rozvíjela se přes dnešní Libišany podél Ždánic k Dolanům a k Bohdanči. Nebyla však zcela pusta. Také tato rašeliniště, do hloubky skoro tři metry namnoze setlelá, kryla se v pravěku kmeny dubů a olší zvláště u Podvolšan; svým širokým pruhem lemovala také severní břeh labský od Lohenic k Černé, ke Kavčínám a Rosicím. Tam rostla na nich kromě „dubrav“ převahou „volšina“, místy nedostupná; užitečná byla jen v čas zimy „tvrdé“.

V „tůni Rosické“ bylo „topolí a dubí, jež lidé staré doby na lúky sobě klučí“. Význačný ostrov lesní tvořil „Bor Veliký“ u Opatovic

¹⁾ Po těchto vzaly název vesnice Habřina Vlčí a Bukovka.

²⁾ O „lesích Soprčských“ a při Břehu u Přelouče mluví zakl. list. kl. Opatovického; viz také nejstarší pardub. urbáře.

„nad Šeperkou“ a les „Trávník“, severně od Osic a západně od Libišan. V těchto stranách připomíná se již v jedenáctém století les „Drahuně“. 1)

Větší část hvozdů opatovických šířila se přes Vysokou a Borek k Bohomilicům. V bližším okolí pardubském vynikali „lesové od Huory (Kunětické) až k Srchu“; držely se však nejen náhorní šije tamní, nýbrž sestupovaly také přes dnešní Raab k Brozanům v těsný styk s labským řečištěm. 2) Na východním břehu Labe šířil se v krajině dnešního Holicka a Rovně hluboký les, jako část obrovského hvozdů, v historických dobách známého jménem „Království“. 3)

Jižně od Labe načínali se již „lesové Pardubští“. Byl to „Bor Pardubský“ s „olšinami velikými, osyčím a dubím“. Že tam nescházelo v staré době ani buků, svědčí název vesnice Bukoviny. „Pardubský les“ kryl půdu mezi stokem Loučné s Labem, Černou (za Bory) a Drozdicemi. Po západní straně téhož dobíhaly skupiny lesní přes zaniklou osadu Bukovinu až k ústí řeky Chrudimky.

K „boru Pardubskému“ připínal se les, ve svých středověkých zbytcích „Mnišský“ zvaný; 4) kryl původně, tuším, náhorní hřeben dnešních Pardubiček až k toku řeky Chrudimky. Jižně od něho byl les „Nemošický“; na severní straně téhož, blízko města, rostl ještě v patnáctém století „hájek dubový“.

Na levém břehu Chrudimky bývala vždy „Volšina“ a za ní dále k západu „Bory“ Jesenčanské a Přerovské, střídající se s „Olšinami na bahnech“. 5)

Nejstarší osídlení na Pardubsku nevyhýbala se sice půdě valně bažinaté, avšak raději volila byt svůj na vypuklinách, mírně zdvižených nad hladinou zdejších řek a blat.

Na východní straně města vybral si pravěký člověk sídlo v bažinatém Polabí na místě středověké Bukoviny a Lhotky. 6)

Tam žil v nedalekém sousedství pravěkých osad, jež družily se k hoře Kunětické, na místě dnešních Kunětic a Lukovné. 7)

1) Erben, Regesta Boh. I., 72, 73. R. 1372 potvrdil Karel IV. klášteru Opatovickému koupi lesa Trávníka. Byla to asi část vypukliny Osické při dnešní osadě Trávníku. (Borový, L. erectionum I, 97.)

2) Nejstarší urbář pardubský z r. 1494.

3) Srovnej také Č. Čas. Hist. č. 3—4, r. 1917, str. 394 násl. (Šimákův čl. o hradě Zebínů).

4) Jméno měl po mniších Cyriacích, kterým náležely Pardubičky.

5) Nejstarší urbář pardub. od r. 1494 v arch. mus. zem. v Praze.

6) Kamenný mlýnek, objevený v hlíně, východně od pardubských Lažánek spisovatelem této stati r. 1913, uložen jest v zeměvěd. muzeu pardubském. Rozsáhlé pole hrobů popelnicových objevilo se východně od zaniklých vsí Bukoviny a Lhotky na hřbitově zem. donucovací pracovny r. 1914.

7) Zárové hroby u vsi Kunětic známy byly již v století osmnáctém. Nově odkryly se r. 1859 a zase r. 1911—1913. Radové hroby z doby křesťanské objevily se na městišti před tamní školou r. 1897. (Č. Pernštýn). Roku 1901 nalezl se na témž místě bronzový mlát dvouramenný. (Neodv. L.) (Viz také sbírky m. muzea v Pardubicích a ve škol. kabinetě v Kuněticích.) Pojmenování této osadě dostalo se až v době křesťanské. (Kunětic, Kunat, Kónrád). Také „Hora“ (Kunětická) nad vsí zdvižená, neměla ani v XI. st. jména zvláštního, Oblíbený (zkrácený) název „Hůra“ udržel se až do časů novějších.

Z nejvýhodnější skupiny starodávných osídlení vynikají svými archeologickými památkami žároviště v Platenicích, Dašicích, Chotči, Chvojenci a ve Chvojně, v Ředicích a na kopci „Hořánky“ mezi D. Ředicemi a Komárovem. 1)

Na jižní straně okresu klíčily pravěké osady na místě přítomných Uhřetic a Nemošic 2), Ostřešan, Mikulovic a Dražkovic, Blata, Čepu a Jestbořic 3). Starého původu jsou také Mnětice, zvané po Mnatovi. Na západní straně města do pravěku sahají počátky dnes zaniklého Přerova 4), Rosic 5) a Jesenčan s Mateřovem; vzdálenější byla stará sídla v oblasti Heřmanova Městce, Jenikovic a Svinčan.

Na severu rozvíjely se v sousedství pravěkých rovů vesnice Srch, Podvolšany (Podolšany), Osice a Osičky 6); v kolových stavbách bydleli předchůdci obyvatelstva Libišan.

Dávného původu jsou v těch stranách vsi Březí, Vysoká 7), Polizy (?) a Dolany 8). Ze vzdálenějších míst na západě již v jedenáctém století známa jsou sídla Soperče, Mokošín, Břeh a Přelouč 9); v století dalším Mělce. Ves Opatovice u Mokošína a Roztoky u Sezemic 10) zanikly již v středověku.

Znameníť počet výmluvných památníků z pravěku vyhladily, tuším, těkavé proudy říční; více však pokazila bezpochyby rozsáhlá práce zemní při zakládání pardubského rybního hospodářství v století patnáctém a v letech dalších. Zvláště v Pardubicích zničilo se úspěšnější pátrání po zbytcích pravěku velikými převraty, jež způsobil pan Vilém z Pernšteina, překopávaje starodávné zdejší městišť v říční deltě při stavbě zpevněného města se zněněným ložem městských řek i prostranným příkopem podél hradebního valu.

Avšak i při nedostatku zajímavějších vykopávek 11) lze domnívatí

1) Čas. Pernštýn z r. 1883.

2) Dokladem jsou popelnice, vykopané r. 1901 v bohatém seskupení v cihelně J. Kopisty v Uhřeticích (Pernštýn); r. 1914 odkryly se popelnice při zakládání školy v Nemošicích. Uloženy jsou v muzeu pardubském.

3) Památky z hrobů skřenců a sbírku popelnic má měst. museum v Pardubicích. O objevech toho okolí viz na př. čl. v Neodv. Listech z 14. II. 1903 a v Divišových „Památkách Pardubic“.

4) V okolí kaple sv. Trojice a při východní straně Svítkova.

5) Viz památky v muzeu pardubském. Tam také chovají se zbytky z řadových hrobů doby křesťanské, původem z Dražkovic, Vosic, Kunětic a Svinčan. O nálezu popelnic v H. Městci a Svinčanech r. 1882 i o popelnicích, objevených r. 1883 u Jenikovic viz čas. Pernštýn z r. 1882, 1883.

6) Viz arch. sb. v muzeu pardubském.

7) Osice, Osičky, Vysoká, Březí jmenují se v zakládací listině klášera Opatovického r. 1073. Vročení jest však mylné. Listina (falsum) jest upravena později; bezpochyby více méně dle staré předlohy. (G. Friedrich, Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Pragae 1907. Sumptibus comitorum R. Boh. I. 368 seq.)

8) Codex dipl. II., I. c., 328.

9) C. dipl. I., 369. Poněvadž základní (původní) listina Opatovického kláštera jest ztracena, nelze ani stanovití, ani popírání příslušnosti Přelouče k Opatovicům již v XI. st.; jistě náležel tam při r. 1229.

10) C. dipl. II. I. c., 328.

11) Obětní nádobka z pravěkého pohřbu vykopána jest r. 1917 na zahradě „Okraš. spolku“. (Mus. v Pardubicích.)

se, že také toto jádro lidnatého kraje při vtoku dvou řek do Labe a v středu skupiny knížecích hradů, Vraclavě, Chrudimě a Hradce uplatnilo se velmi časně pro lidské bydliště.

Hustě osazené okolí rozdělával proud Labe, Chrudimky a Loučné (pův. Trstenice, neb ř. Mejtské); vzájemnému a čilejšímu styku však nepřekážel. Od Kunětické Hory k Pardubicům šla přes Bukovinu starodávná cesta na labský brod u Brozan. Na západní straně bývalého panství byl proslulý brod nad Týncem Labským; spojoval kraj Kutnohorský s Hradeckem. Na severu u Opatovic připomíná se ne vždy spolehlivý brod labský „proti Vysoké“¹⁾.

Umělých převozů bylo v pozdější době několik: při tvrzi Pardubské na místě dnešního mostu, u Rosic a při „Lhotě u Přívozu“, západně od města; vzdálenější byl převoz u Semína.

Na Chrudimce byl Pardubicům nejbližší brod pod kostelíkem v Pardubičkách.

Komunikační význam Labe v našem území ocenil antický zeměpisec Kl. Ptolemaios již v druhém století po Kristu²⁾. Tok labský byl ve středověku pohodlnou drahou aspoň pro plavbu dříví z lesů okolních.

Dotýkajíce se otázky bližšího určení obyvatel, v nejrannějších dobách zde žijících, nevzdalujeme se, tuším, pravdy, rozlišujeme-li žilv panující od obyvatelstva usedlého.

Pokud cení se věrohodnost zpráv antických autorů Poseidonia Apamejského (128—45 př. Kr.), Tacita a Velleia Patercula o nejstarším známém osídlení nitra lesu Hercynského, smíme do hranic starobylé „Bojské země“ přidávat také náš Pardubský kraj.

Kdo byl pánem těchto míst před Boji, dějiny nevypravují.

Zemí naši ovládli Gallští Bojové snad již před čtvrtým stoletím před Kristem a dočkavše se tu i století prvého, odtáhli bezpochyby před polovicí téhož z Čech.

Dědici jejich stali se Markomané ještě na konci prvého století před Kristem a udrželi nadvládu v zemi České i když římský vůdce Drusus podmanil si celou západní Germanii.

Panství germánských Markomanů nad zemí Českou sahá až do druhé půle druhého století po Kristu.

¹⁾ Starí letopisové čeští zmiňují se při r. 1437 o utonutí v tom brodě Pardubova služebníka Čerta a jeho 22 tovaryšův. (Vyd. st. l. č. nákl. kr. Spol. nauk z r. 1829).

²⁾ Do své mapy Veliké Germanie při obchodní cestě, vedoucí z podunajského Karnuntu podél řeky Moravy, Dyje, Svratky, neb Svitavy (přes Letovice) do východních Čech směrem stezky Trstenické k ohebu labskému — přibližně v Pardubském kraji — vepsal Ptolemaios starověkou obchodní osadu Kasurgis. (Ptolemaiova mapa Γερμανίας Μεγάλης θέσις v Sl. Starožitnostech Dra. Niederle d. I. a v článku E. Smejkal: Kl. Ptolemaia Zeměpisné zprávy o zemích českých a sousedních s přísl. literaturou v programu st. reálky pardubské r. 1905. O Trstenické stezce a o některých sporných směrech cest v kraji Chrudimském viz Šimákův článek v Č. Č. Historickém XXIII. [1917], str. 157 násl. Viz také B. Dudíka dějiny Moravy, VIII. 27; Semberův čl. v Č. Mus. kr. Č. z r. 1875).

Připustíme-li, že jak Bojové, tak Markomané a posléze Avari¹⁾ ovládali celé Čechy, nelze s toutéž odvahou vymezovati skutečných jejich sídel v Českém území. A nelze proto také ujmáti práva k názoru, že pod vladařským žezlem Bojů a Markomanů seděl v části země lid jiný.

Kterému obyvatelstvu přisouditi jest největší díl archeologických vykopávek kraje zdejšího?

V rozkvětu mladší doby bronzové (asi r. 800—500 před Kristem) vkročili z Lužice a Slezska první Slované do Čech a jedna jejich větev, postupující podél Metuje(?) do Polabí, zaplnila naše okolí. Příliv nových osadníků slovanských ze severních sídel opakoval se také v dalším čase, zallačoval starší — zde usedlé — bratry do hlubšího nitra země a přinášel do zdejšího vývoje kultury „lužické“ nový vkus kultury „slezské“, zvláště v posledním navalu svém, jenž upravil ve východních Čechách a zvláště v Polabí, trvalé sídlo našich praotců. Působením jižních vlivů (asi v 2. stol. př. Kr.) rozvinula se jejich původní čistá slovansko-slezská kultura v kulturu „platěnickou“ (bylanskou), potom „římskou“ (v I. st. po Kr.) a posléze v „hradištní“, neb „knížecí“²⁾ Různé varianty zdejších žárových hrobů jsou patrně jen mladší fázi proměn svrchu uvedených.

Zlomky cedníků, vykopané v rozsáhlé osadě pravěkého lidu žárových hrobů lužických v (bývalé obci) Přerově při západní straně Pardubic jsou nesporným dokladem o hospodářské živnosti tehdejších usedlíků. A veliká dílna ručních kamenných žernovů při lužických hřbitovech na jižní straně Hory Kunětické, ruční kamenný mlýnek, vykopaný na pardubských Lažánkách, jasně ukazují, kterak lid, na Pardubsku hustě usedlý již v čase při Kristovu narození, zužitkoval množících se mýtin k základům pokročilejšího zemědělství.³⁾

V ranním svítu rozvoje národa Českého byly zdejší osady připoutány správou k panujícímu rodu Slavníkovu. Násilným vyhubením rodiny Slavníkovy (r. 995) získal Pražský kníže Boleslav II. opuštěné

¹⁾ V 6. a 7. stol. po Kr.

²⁾ K. Buchtela a L. Niederle, Rukověť české archeologie. V Praze, J. Laichter 1910, str. 60 násl. Srovnej také L. Niederlovy: Slovanské starožitnosti, III. a posudek prof. J. Bidla v Č. Č. H. XXV. 3—4.

³⁾ Hmotné památky praobyvatel Pardubska uloženy jsou zvláště v zem. museu v Praze, v měst. museu v Pardubicích, v Hradci Králové, ve školních kabinetech okresu a j.

Z četných spisovatelů a prací slovesných, k této části se vztahujících, uvádí se aspoň: Dr. J. Barviř, Kdo bydlil pravděpodobně na Labi v Čechách v první polovině 2. stol. po Kr. (Sborník sp. zeměv. 1899, 237.), Dr. J. Píč, Starožitnosti země České, 6 d., Čechy předhistorické. Přehled č. archaeologie, L. Niederle, O počátcích dějin zemí Českých (otisk z Č. Č. H.) r. 1900; Sl. starožitnosti I.—III. K. Buchtela a L. Niederle, Rukověť České archeologie s přídatkem prof. J. Matiegky 1910 (tam také hojná literatura odborná), Duška-Doměčka, Nálezy předhistorické v kraji Královhradeckém (1898). V. Diviše články v Památkách archeologických, Dra J. Eisnera v Obzoru Praehistorickém r. 1913, Články praehistorické v edici „Chrudimsko-Nasavrcka“ a „Pardubicka-Holicka-Přeloučska“, I. c., V. Diviše Památky Pardubic a okolí a j.

panství českého východu a hrad Pražský stává se od té doby správním ústředím našeho Polabí.

V pozdějších letech uvolňoval se Boleslavem II. založený svaz našeho území s knížecím městem sídelním.

Přímý vliv ústředního panovníka, krále Vratislava I., projevil se v tomto východním cípu Čech okolo r. 1086, když obohatil a povýšil nepatrné řeholní sídlo, vladykou Mikulcem v Opatovicích při Labi před tím zřízené, na významné opatství benediktinské.¹⁾ Záhy však zeslabila se tu vláda Vratislavova, když syn téhož, Břetislav II., vytvořil si r. 1091 na Hradecku ohnisko svého odporu proti otci a sebrav v kraji našem sbory zbouřeného lidu, táhl ku Praze vynutit si trůnu po otci.²⁾ V pozdějších dobách zcizovaly se osady při severním břehu labském na škodu Pražského vladaře vlivem některých členů rozvětvené rodiny Přemyslovců ve prospěch zvláštní vlády údělné. Roku 1115 hospodařil v kraji Hradeckém Soběslav I., r. 1152 kníže Oldřich, syn Soběslavův.³⁾ Spojení s Pražským ústředím obnovilo se však záhy zase a r. 1168, v den sv. Vavřince, král Vladislav s četnou družinou účastnil se svěcení přestavěného kláštera v Opatovicích již jako přímý vladař kraje. Patrnější roztržka v jednotné vládě způsobil kníže Děpold II. († 1190), maje údělnou správu kraje Chrudimského, Čáslavského a Vraclavska. Při r. 1206 hospodařil v nich syn jeho Děpold III., jsa se Soběslavem, bratrem, r. 1204 strůjcem vzpory proti Přemyslu Otakarovi I.⁴⁾ Byla to poslední roztržka v souvisu okolí našeho s Pražskou správou.

V kultuře prospívalo Pardubsko v těch časech velmi čile. K starodávnému vzdělání slovanskému přistupovaly tu již od starověku nové kulturní náměty z jihu po stezce Trstenické; některý příliv novot později přinášelo sousedství knížecích hradů v Hradci a v Chrudimi.

Protože do polovice jedenáctého věku byla valná část půdy na Pardubsku v rukou knížecích, hospodařili na panských dvorcích knížecí ministeriálové, užívající k pracím nejen vlastní čeledi, nýbrž i lidu z blízkých vesnic. Zlepšenou výchovu v zemědělství i v řemesle dle západních vzorů skýtalo našemu venkovu působení Benediktinů v Opatovickém klášteře a na jeho venkovských statcích. Rozkládaly se v severní půli Pardubského okresu od Rokytina na východě přes horu Kunětickou a Bohdaneč až na západ k Žaravicům a Sopřeči; jižní hranice byla podél proudu labského, severní mez při vsi Dobřenicích, Polizech a Pohřebačce.⁵⁾

¹⁾ Zakládací listina kláštera (pozdější edice) oznamuje rok založení 1073, Neplach (Font. Rer. Boh.) r. 1088. (Viz také Cod. D. R. Boh. I. 368) a V. Novotný, České dějiny I. 284 násl. (vyd. J. Laichtera na Kr. Vinohradech r. 1912).

²⁾ V Novotný, Č. I. 305 násl.

³⁾ Palacký, I. c. I. 394, I. č. 2. str. 43.

⁴⁾ W. W. Tomek, Dějiny král. Českého, str. 82; Fr. Palacký, Dějiny národa Českého, díl I., č. 2., str. 119.

⁵⁾ Podrobný výčet klášterních vesnic a popluzí v době husitské viz níže.

Ještě více bezpochyby tímto užitečným směrem působil v okolí našem cistercienský klášter Sedlecký.

Obecně jest známo, kterak Cisterciáci přelévají vzdělanost ze zemí románských do zemí německých a slovanských. Pomocí svých laických bratří mýtili les, měnice jej na role a pastviny pro dobytek; zřizovali kromě dvorců zahrady, mlýny, pekárny, kovárny, valchy i lázně. Podnikali nejen stavbu silnic, nýbrž také vodní stavby, zřizující rybníky, stoky a průtoky, odvodňující získaný kraj a přivádějící zase vody užitečné.¹⁾

V našem okolí hned po svém založení (1142) hospodařil Sedlecký klášter nejbliže v darované vsi Podvošanech a Solnici (Selmicích). Roku 1227 rozšířil svou kulturní činnost i na Sezemice, Zminné a Přelouč.²⁾ Když věnoval mu tato místa Kojata, syn Hrabíšův, jsa bez mužského potomstva.³⁾

Roku 1301 přibyly klášteru vsi Kojice, Zaboří a Vinařice jakožto dědictví po Držislavovi z Kojic.⁴⁾ S Kojicemi a Trnávkou spojeny jsou časem klášterní vsi Telčice, Chvaletice, Babice, Chrčice, Labětín i Rečany s právem lovu na Labi a právem na clo při brodu, u něhož povstalo nejprv klášterské hospodářství — patrně spevněné — a potom i městečko Týnec nad Labem. Roku 1339 se svolením krále Jana zdvihli sedlečtí Cisterciáci na obou březích Labe při svém týneckém hospodářství mlýny, aby prý přestaly násilností, jež občanům z Kutné Hory a jiným kupcům daly se při přechodu Labe v brodu nad Týncem. Také měli zde své proboštví.⁵⁾

Obyvatelé na statcích klášterních byli vyňati od r. 1248 vůlí Přemysla Otakara II. z právomoci úřadův a soudů krajských. Tu s jistým omezením ve prospěch opata a klášterníků ponechával si sám král.⁶⁾ Proto tím spíše bylo lze zvýšiti zisk z přidělených území.

Posléze sluší ukázati i na hospodářský vliv, který zde vykonávala správa biskupství Olomúckého od prvých let století dvanáctého.

¹⁾ J. Čelakovský, klášter Sedlecký, jeho statky a práva před válkami husitskými. K vydání připravil Václ. Vojtíšek. V Praze, nákladem Č. akademie 1916 st. 12. Klášter Sedlecký založen byl r. 1142 péčí pana Miroslava. Osazen byl r. 1143 mnichy z kláštera ve Waldsassu.

²⁾ Přelouč záhy přešla v majetek kláštera Opatovického.

³⁾ Emler, Reg. I. 333. Bezdětný Kojata měl manželku Vratislavu. V závěti způsobil odkazy různé. Mimo jiné „Ecclesiae Sedlecensi Sesemicí, Krasčno, Prelozi, Zmine.“ Viz také Friedrtchův Codex dipl. II., 301, č. 303; J. Čelakovský-Vojtíšek, I. c. 15. Cistercienský panenský klášter v Sezemicích vzal svůj původ snad po r. 1227, získav dědictví Kojatovo od bratrského kláštera Sedleckého.

⁴⁾ Emler, I. c. II. 801., č. 1865 a IV., č. 422 a 529. J. Čelakovský-Vojtíšek, I. c. 24.

⁵⁾ J. Čelakovský-V. Vojtíšek I. c. 19, 26. Místa, náležející Sedleckému klášteru, vyčítají se zde hlavně jen potud, pokud rozkládala se na pozdějším panství Pardubském.

⁶⁾ Mandát krále Přemysla 4. listopadu 1248 úředníkům a cůdařům krajů Čáslavského, Kouřimského, Chrudimského a Hradeckého. (Čelakovský-Vojtíšek, I. c. 18.).

Na Pardubsko uvedl ji Olomúcký biskup Jan II.¹⁾, když koupil od úředního knížete Otty II. (Olomúckého)²⁾ zboží Jestbořické.³⁾

Kníže Vladislav II. osvobodil usedlíky na zboží Jestbořickém od zemské roboty⁴⁾.

Jest přirozeno, že vyspělejší správa na knížecích a duchovních statcích v západní straně i na severu Pardubska působila přitažlivým vzorem na ostatní skupiny vesnic zdejších, pokud zůstaly v rukou drobných vladyků.⁵⁾

Z hlediska národnostního Pardubsko přestává záhy být jednotným. Na východní straně jeho v hlubokém královském hvozdu mezi Týništěm a Rovní zakládají se v XIII. a XIV. století německé kolonie v podobě dlouhých, lánových soustav; v názvech nových vesnic tají se jejich původcové. Vyrůstá tam Albrechtsdorf (Albrechtice), Hre-

¹⁾ Působil od r. 1104 – 1126.

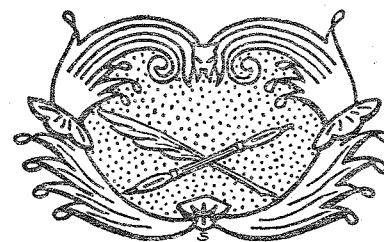
²⁾ Otto II. † 1126.

³⁾ Tempore Ducis Ottonis secundi Johannes episcopus a prefato duce emit --- Jesutboricū curiam cum villis. Hae (villae) Jesutboricensi (curiae) (adiacent): Opocen tota (dnešní Opočen), Sbizlau tota (Zbyslav v okr. Čásl.), Sezlauci tota (Seslávky na Chrudimsku), Pretoci tota (Přitoky v okr. Kutnohorském) Rogozouicū (Rozhovice). Sem sluší také bezpochyby Živanice, koupené po r. 1150. Viz seznam biskupských statků z r. 1151 v díle G. Friedricha: Codex Dipl. et epistol. R. Bohemiae, I. c. I. 121. Zpráva o „Jesutboricích“ ve spojení s konfirmačním listem (z doby r. 1146 – 1148), od knížete Vladislava II. biskupovi Olomúckému daným i se zápisy pozdějšími vztahuje se jen na Jestbořice v okr. Pardubském. Tím odpadá význam Richtrova výkladu jednotlivých názvů v listině.

⁴⁾ „ut - - (homines de Jesutboricensi circuitu) a nullo principe pro castrorum edificacione vel imminenti expeditione inquietarentur. (Codex dipl. R. B. I. c. I. 164).

⁵⁾ V druhé půli XI. věku jmenuje se pánem v Opatovicích Mikulec; v Platěnicích knížecí kaplan Geco. Na počátku XIII. století hospodařil vladyka Kojata, syn Hrabšův v Sezemicích, Zmínném a Mateřově (do r. 1227); Dříteč (Dříč-Drziczcie) držel Czasta (vladyka) do r. 1229; Zdeslav syn Zelochův hospodařil ve Veselém, odevzdáv ves při r. 1229 klášteru Opatovickému, pochován jest v klášterním kostele sv. Vavřince. (Cod. Dipl. I. c. I, 368, II. 328.) Od jinud známi jsou (na tvrzích) při r. 1244: Přibyslav z Moravan a bratr jeho Nižbor (1263); Jan Zbislavovic z Polné; pán v Hostovicích a v Blatniku. (Obě vsi daroval r. 1244 klášteru Litomyšlskému; Wlichko ze Svinčan; Bohuslav a Fabián, bratři i Myslibor a Beneda, synové Oleksovi z Mnětic. (Palacký, I. c. 458, 459). V čtrnáctém věku vyskytají se: na Nemošické tvrzi (u Chrudimky) Vilém (1318-1350) a po něm další členové rodiny Holců; tvrz Rosice měl r. 1325 Heřman z Mrdic a potom jeho synové; na dvou tvrzích v Tuněchodech žil r. 1371 Jan Heník z Tuněchod. Nejstarší držitelé tvrze v Štětině byli do r. 1387 Mareš Desátek z Hlušec, Zbyněk ze Slatiňan a Bohuněk Chotělec z Vinařic; na tvrzi v Krchlebicích znám jest roku 1323 Beneš z Krchleb. Ves Čivice (nebo také Čijevice) náležela biskupství Olomúckému. Záhy však tu hospodařili zemané jako lenníci na zvláštní tvrzi: Hereš z Čivice (r. 1395), r. 1404 Frencl z Popovce s Janem a Petrem, bratřimi a po nich Jan Dubánek z Duban (také z Čijevice), vrstevník krále Jiřího. V Bukovce vládli Rohovlád, Bohuněk, Beneš, Mikuláš a Jan, bratři z Bukovky, předkové Rohovládu z Bělé; na tvrzi Semínské seděl v letech (1359–1359) Heřman ze Semína. Pozdější době náleží na tvrzi v Žižině Václav Halda z Žižina (z Teplé při r. 1478); na tvrzi v Komárově Hlaváč z Komárova (1415). V Lánech u Dašic, původně klášteru Sezemskému přidělených, stávala tvrz, již v 15. století pustnoucí. (Sedláček, I. c. I, 60–74.)

mannivilla (Ředice?), Eklinivilla (Holice), Tyczmanivilla (Ostřetín?) a Valterivilla, dnešní Roveň.¹⁾ Jazyk český zvítězil však v době válek husitských i tu.



¹⁾ Mezi Holicemi a Býštěm při silnici u Chvojence jest tvrziště z kruhových náspů a příkopů. V středu jeho jest pahrbek. Tu stávala v čtrnáctém století tvrz. Velké Chvojno bývalo městečko. Dne 9. dubna r. 1336 zastavil král Jan tvrz a městečko Chvojno s vesnicemi Pertoltovi, Vyšehradskému proboštovi, Jindřichovi a Janovi, bratřím z Lipé v 2000 k. gr. Kromě syrchu jmenovaných vsí patřila Chvojenskému zboží Bělec Horní a Dolní (Wellicz inferius et superius), Hoděšovice (Hodischwicz). Štěpánovsko (Czepanobsk) se cly na Orlicí. R. 1540 měl zboží Chvojenské již pan Jindřich z Lichtenburka, příbuzný pánů předešlých. V půli čtrnáctého věku hospodařil tam již Jan ze Šternberka, (1358–1376), pán na Chlumu a na Chvojně. Byla to větev „Holická“. (Reg. desátek z r. 1349, Šimákův čl. o hradu Zebinu v Č. Č. hist. 1917, str. 394 násl. Sedláček, I. c. I. 62. 63., Dipl. mus. zem.).

HLAVA III.

PARDUBICE NAD LABEM. TVRZ, MĚSTO A PANSTVÍ DO R. 1490.



áklady Pardubic vyrůstaly v rozštěpeném ústí Chrudimky nejprve na tuhém pahorku, jenž vynikal nad bažinaté okolí při labském břehu. Tu stála — již v třináctém století — drobná ves i tvrz.¹⁾

Úrodu z přilehlých luk a rolí shromažďoval panský dvorec „za říčkou“ — při východním rameni Chrudimky — „na Vystřkově“.²⁾

Sídla lidu, Pardubské tvrze poddaného³⁾, rozvíjela se na temeni mírného návrší, jež svírá na jihu a na východě Pardubskou rovinu širým obloukem. Z těch prvé — Pardubice, také Pardubičky zvané, s kostelíkem, nad Chrudimkou zdviženým, byly nejvýznamnější. Východní část při Labi zabrala Lhota Rybářská a Bukovina, oddělené borem od Černé. Tam sousedily tyto pardubské vsi se zbožím Sezemským. Na jihozápadě dotýkala se pardubská role Jesenčan; na západním lemu panství seděly statky pardubského Přerova. Záhy rozšířila se zdejší pravomoc i na vzdálenější Ostřešany. Severní břeh labský měl sic prastarý vstup k jihu přívozem při zdejší tvrzi; hospodářský svod jeho směřoval však již koncem jedenáctého století ke klášteru Opatovickému. Z klášterských vsí Pardubicům nejbližší byly Rosice, Trnová, Hradiště, Brozany a Kunětice.

Koncem století třináctého začíná rozkvět života při zdejší tvrzi. Na vydmutém městišti pardubském u kořenu ramen Chrudimky — vedle panského sídla — stál již r. 1295 klášterní kostel sv. Bartholoměje s „domem řádu Cyriaků“⁴⁾; v letech následujících podél kláštera mohutněla skupina drobných domků, tvořící základ pozdějšímu městu Pardubicům nad Labem.

¹⁾ Papežská bula z r. 1295 nazývá ves „Pordoby“. (Emler, Regesta dipl. II., str. 1201.) Jméno Pardubice odvoditi jest od původce rodu — Parduba. Název slušel bezpochyby nejprve staré osadě, později také tvrzi.

²⁾ Dnes čp. 1—6 na Vystřkově s přilehlým pozemkem.

³⁾ Viz přehled pravěkých osídlení na str. 8—9.

⁴⁾ J. Emler, Regesta dipl. II., str. 1201. Papež Bonifác VIII. bral v ochranu dne 15. XII. 1295 Cyriakům „in dioecesi Pragensi ecclesiis sancti Bartholomei in Pordoby“. Také v nedalekém osazení — Pardubicích Mnichových (Pardubičkách) — sloužili Cyriakové r. 1295 v nové kapli sv. Jiljí (dnešním pardubičském kostelíku).

Do prvých let století čtrnáctého vstoupily mladé Pardubice ve znamení válečného ruchu. Vyvolal jej Římský král Albrecht I., chtěje po smrti svého syna Rudolfa, Českého krále, pojistiti osiřelý trůn Český znova svému rodu. Na ujařmení naší země přivedl si přes Chebsko více než deset tisíc mužů. Odpočívaje se svým lidem mezi Kutnou Horou a Kolínem, zesílil příchodem vojáků, jež přivedl syn jeho Friedrich, od některých pánů Českých nově zvolený král Český. Dne 5. října 1307 ležel Albrecht táborem v našem kraji u vesnice Opatovic. V těchto stranách nalezl znamenité pomoci u své snachy Alžběty, ovdovělé královny po Rudolfovi. Podporovala vojensky svého tchána i z odporu proti novému Českému králi, Jindřichovi z Korutani, v odplatu za některá příkoří. Albrechtovi švábsí žoldnéři zabrali a osadili věnná města Hradec Králové, Chrudim, Vysoké Mýto, Poličku a Jaroměř; od tamního měšťanstva přijímáni byli celkem ochotně, ježto valná část téhož byla německého původu.

Z těchto hrazených měst vyvíjel se pojem planý zápas Habsburského rodu s Jindřichem Korutanským o Českou korunu.

Koncem roku 1307 opustil král Albrecht s Friedrichem naše kraje a vrátil se do Němec. Zbylé posádky sousedních měst rozjížděly se však po Pardubsku a šířily zkázu požáry, vražděním a loupežemi. Jištění našeho lidu v okolí Pardubic a věnných měst zvrátilo se konečně r. 1308 v krvavý odpor a pokus vyhnati nepřitele. Valný zástup Švábův a Elsasanův, veden jsa devíti hrabaty, napaden byl českým vojskem, jež shromáždil ze zdejších krajanů Ctibor Zámorský z Uherska a Jaroslav Bolehradský (z Boruhradku). Bez pomoci krále Jindřicha a v počtu slabším odvážili se Čechové postoupiti s Němci tuhý boj mezi Turovem a Opočnem na východě od Pardubic. V ohlušujícím ryku, jímž Němci začali boj, Čechové zvítězili, Šváby pobili a zmocnili se zbylých koní. Od těch časů chovali se Němci ve východních Čechách pokojněji, čekajíce pomoci od Německého krále. Když však došla do Čech zpráva, že byl Albrecht zavražděn,¹⁾ rozplynulo se nebezpečí, očekávané ze zněmčilých věnných měst a okolí pardubskému vrátil se zase pokoj.²⁾

¹⁾ Dne 1. května 1308.

²⁾ V Dalimilově kronice líčí se ten boj slovy:

Mezi Turovem a Opočnem se sendú.
Tu Čechové v tvrdý boj vendú.
Neb málo Čechův proti Švábům jděše.
A mezi Šváby devět hrabí běše.
Švábi mečí o helmy tepúc volachu.
A třasúc helmy Čechóm hrúzu dávachu.
Však Čechové Šváby pobichu.
A všecky koně nimi zbichu.
Ctibor z Uherska ten tu nailepším běše.
A ten věžňův mnoho měše.

Viz také Palackého děj. II, 324—330; A. Sedláčka Hradý, zámky a tvrze, I, 110; F. M. Pelcla Novou kronyku Českou, III., 255 násl.

V tomto rušném čase, neb krátce po něm, hospodařil zde v Pardubicích prvý známý pán zdejší tvrze, Puota z Pardubic. Roku 1318 měl také ves Holohlavy, od některých zemanů okolních tuze ohrožovanou. Za to síhal je púhonem na soudu zemském, v němž léta 1319 sám seděl jako soudce zemský.¹⁾ Také hrad Dubé držel, bera po něm časem rád i svůj přídomek „z Frydlantu“. Štít svůj zdobil ostrví na paměť původu z rodu Hronovicův.

Otcův statek i místo na soudě zemském zdědili (r. 1321?) synové: Hynek (Hajman) a Hynek Hlaváč z Pardubic. Vedle nich dědil statek i třetí jejich bratr, Hynek Crh z Dubé.²⁾ Pardubice přišly na konec k dílu Hejmanovu, příjmím z Frydlandu a z Náchoda i Crhy z Dubé.³⁾

Do posledních let třetího desetiletí ve čtrnáctém věku (1327—1330) padá počátek vlády rodu Malovcův.

Prvý z nich, Arnošt z Hostyně, získal Pardubské panství směnou za svůj hrad Visemburk nedaleko Úpice, postoupený bratřím Crhovi z Dubé a Hejmanovi.⁴⁾

Jsa bezpochyby dle rodu z Prácheńska, stal se před r. 1335 královským purkrabím v Kladsku, koupil si hrad Visemburk a při tom s bratrem Jeřichem držel zboží Hostyňské. Časem pustil Jeřichovi Hostyň zcela, avšak psával se po ní ještě některý čas. Za to až do své smrti ponechal si hrad Starou i s městem.⁵⁾ Pardubské panství zmenšil ještě za svého života, odděliv od něho Pardubičky s vůlí své manželky r. 1332 ve prospěch pardubských Cyriaků.⁶⁾ Povýšen jsa králem Janem Lucemburským do stavu panského, zemřel léta 1342 (?) a po sedmi letech i choť jeho Adlička, sedíc po přání manželově na věnném statku Staré až do roku 1349.

Z jejich dítek⁷⁾ vynikl nejvíce Arnošt, arcibiskup Pražský.⁸⁾ Narozen 25. března 1297 na Hostyňské tvrzi, ztrávil mladá léta v Kladsku u otce, vychodil tam farní školu řádu svatojanského i klášterní školu broumovskou. Dopršiv vzdělání v Praze a na vysokém studiu v Itálii, získal ve své vlasti nejprve r. 1338 děkanství kostela Pražského, roku 1343 dosedl tam na stolec biskupský a po roce stal se prvým arcibiskupem království. Vzácná povaha, hluboké vědomosti i bohatá zkušenost opatřily mu přední místo mezi rádci císaře Karla a slavnou památku jako vůdce duchovního.

¹⁾ A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze kr. Č. I., 33.

²⁾ Jmenování bratří užívali rodinných přídomků nedůsledně. Hynek (Hajman, neb také Hejman) psal se později „z Náchodu“; Hynek Hlaváč z Pardubic míval rodinné heslo „ze Skalice a Třebechovic“. Crh jmenuje se jinde Crha.

³⁾ Archiv Č. IV., 174.

⁴⁾ Archiv Č. IV., 174. Tam na místě Visemburk čte se Weisenberg.

⁵⁾ Sedláček, I. c.; Ottův N. Sl. „Páni z Pardubic“. Jinde píše se Arnošt z Hostinné. (Arch. Č. IV., 174.)

⁶⁾ Potom nazývala se tato ves Pardubice Mnichové.

⁷⁾ Byl to Arnošt, Bohuše, Smil a Vilém, příjmím Flaška.

⁸⁾ Mladší bratr Arnoštův, Bohuše, byl r. 1349 proboštem Litoměřickým; měl také kanonikát při kostele Pražském a Vratislavském a při Karlovi IV. byl kaplanem osobním († 1358). (Borový, Libri erectionum I., 2.)

Dne 29. prosince 1340 jmenoval věkem sešlý pán zdejší, Arnošt ze Staré, svého syna Arnošta, tehdy děkana kapitoly svatovítské, vykonavatelem právě sepsané závěti a dědicem Pardubského zboží. Odkázal mu tvrz Pardubice s „městem novým“, ves Ostřešany, Bukovinu, Černou (za Bory), Lhotu Rybářskou a Lhotu u převozu.¹⁾

Pardubice ctily v arcibiskupu Arnoštovi svého místního patrona, přijavše i rodinný znak Arnoštův na svůj městský štít, patrně za to, že zásluhou jeho, neb také otce téhož, zdviženy byly z vesnice na město. Povýšení toto stalo se při r. 1340.²⁾ „Nové město“ bylo však i v dalším čase nepatrné a bez pevnější zdi hradební.³⁾ Středem jeho byl nový farní kostel Panny Marie, založený před r. 1359 arcibiskupem Arnoštem a jeho bratry. Pro lepší význam kostela opatřil Arnošt návštěvníkům ranních mší od papeže zvláštní odpustky.⁴⁾

Ke kostelu přirůstala poněmáhu na západě podél cesty „Pražské“ řada domů předměstí „Dlouhého“. Jiná skupina chalup tvořila se při rozvoji cesty „Mýtské“ a „Chrudimské“ u panského dvora na Vystrkově a podél cesty „Sezemské“ při ústí řeky „Městské“ (Chrudimky). Tento východní soubor chatěk nazván jest časem předměstím „Malým“.

Význam nového města Pardubic zvyšovala nejen tvrz, nýbrž i výhodná poloha u přechodu labského, jenž záhy zatížen byl právem cla, tak jako i proud říční, kde bralo se clo z plaveného lesa již za Crhy a Hejmana jakožto plat „od starodávna uznáný“.⁵⁾

Arcibiskup Arnošt na tvrzi Pardubské časem bydlil, ale hospodářstvím na zdejších statku přímo se nezaměstnával, jsa plně oddán věcem církevním a státním⁶⁾. Přímou správu zboží, v další době zmožného, měli jeho bratři.

¹⁾ J. Emler, Regesta IV., str. 806. Dat. In Stara 29. Dec. 1340. Arnustus de Stara... Dilectum filium meum d. Arnestum decanum ecclesiae Prag. executorem testamenti mei constituo eidem filio meo principaliter animam meam ac munitionem meam Pardubycz cum civitate nova et villis scilicet Ostrziessan, Bukowyna, Czyrna, Lhota Ribarska et Lhota de Przewoz cum hereditatibus, silvis...“

²⁾ Lze domnívat se, že o vysazení Pardubic ze vsi na město měl hlavní zásluhu arcibiskup Arnošt, jsa ve své církevní hodnosti v čilejším styku s králem Janem, než otec, Arnošt ze Staré. Tento vliv začíná teprve od r. 1338, kdy po svém čtrnáctiletém pobytu v Itálii stal se Arnošt děkanem kapitoly svatovítské. Po tomto roce, tuším, začíná jednání Arnoštovo o povýšení Pardubic, dle nichž se arcibiskup jmenuje. Otec jeho zval se však ještě na smrtelném loži „Arnustus de Stara“ a zajisté ne bez úmyslu jmenuje v závěti (roku 1340) Pardubice městem „novým“. Emler, Regesta IV., 806.

³⁾ V darování císaře Karla IV. Arnoštovi a bratřím jeho práva na mýto 19. srpna 1357 čte se „super fluvio Albee penes opidum predictum in Pardubicz“. Arch. Č. XVI., 75. Zakládací listina biskupství Litomyšlského 3. XII. 1349 při výčtu měst a míst důsledně užívá při některých „oppidum muratum“. Při Pardubicích tato pozmánka chybí. Codex Juris Bohemici. Ed. H. Jireček, 218.

⁴⁾ Datum Avinione 1359 Maii 7. (Monumenta vaticana res gestas bohemicas illustrantia. Sumpt. Comit. R. Boh. op. J. F. Novák, II, 366,367.)

⁵⁾ Arch. Č. IV., 174.

⁶⁾ Dne 17. května 1346 meškal Arnošt na Pardubicích, smírjuje rektora nového špitála v Hradci Králové se zakladateli téhož domu. (J. Emler, Regesta, I. c. IV, 685

Statek v Staré držel Vilém¹⁾, jsa purkrabím na arcibiskupském panství v Cervené Řečici.

Smil seděl od roku 1340 na Pardubicích, avšak hospodařil tu jménem bratří ostatních. Když společně prosili císaře za obnovení práva na vybírání cla na Labi, stvrdil je 19. srpna 1357 Arnoštovi arcibiskupu, Bohuši proboštu a Smilovi „jakožto téhož zboží držitelům“.²⁾

Smil zemřel léta 1359 bez mužského dědice a hospodářem v Pardubicích stal se nejmladší bratr Vilém, řečený Flaška, živ jsa před tím na tvrzi „Kozí“, neb ve městě Staré.³⁾

O zisk ze statků ve Staré a v Pardubicích dědil se však se Vznatou ze Skuhrova. Důvod proto jest neznám. Snad získal Vznata šestiny tohoto zboží, pojav za manželku jednu ze Smilových dcer. Snad byl však přímo Vilémovým věřitelem.⁴⁾

Po Vznatově smrti (r. 1384) stal se dědicem Vznatových práv, pokud táhla se k Pardubicům a Staré, král Václav IV. Z vůle jeho povolalo se zděděné zboží na Pardubsku a Staré ještě před sv. Václavem téhož roku ve Vys. Mýtě.

Provolávaly se: Pardubice, hrad, Nové město, a dvůr poplužný před městem (na Vystrkově), Bukoviněves, Lhotka Rybářská a Lhotka Přívoz, Dražkovice, v Mikulovicích dvůr poplužný, Blato, Jesenčany, Přerov s lesy, roli, clem na Labi, Uherce a Janovice.

Vilém svolání odpíral, ale bez úspěchu. Dne 25. dubna léta 1385 zvedeni jsou na svolání díl Pardubského panství úředníky desk dvorských, Jan, Sřela zvaný a Příbek ze Skvořetína, kteří vyprosili si na králi Vznatovu odúmrtí.

Vilémovi položen jest jistý rok, aby zboží rozdělil mezi sebe a výprosníky.

Dle tohoto roku, léta 1387 skonaného, obdrželi Jan Sřela s Příbkem Pardubice.

Vilémovi a synu jeho Smilovi zbylo popluží v Mikulovicích, ves Dražkovice, Nemošičky, Jesenčany, část Ostřešan, Pardubice Mnichové (Pardubičky), Černá (za Bory), Uherčice a Evanovice. Kromě toho připadlo jim město a hrad Stará s vesnicemi.⁵⁾

¹⁾ V roce 1350—1390.

²⁾ Arch. Č. IV., 174. Vybíralo se z každého lesu, plety zvaného, 4¹/₂ groše. Datum latin. listu v Arch. Č. XVI. 75 jest datum hořejší.

³⁾ O sídlech bratří Smila a Viléma viz na př.: Borový, L. erect, I, 2 r. 1358. O patronátě Vilémově v L. conf. a L. erect.

⁴⁾ Po prvé Vilém „de Pardubicz“ zve se při zmínce o patronátu kostela ve Zlatníkách. L. conf. I. H. 2, r. 1367.

⁵⁾ Sedláček, I. c. I. 34. Zboží Starou držel Vilém ještě r. 1374 a 1380 sám. O právu Vznatově na majetek Vilémův čte se při Vznatově smrti r. 1384.

⁶⁾ Náhradu za zmenšený statek na Pardubsku měl Vilém v získaném panství Rychmburském.

Koupil je od Svatomářského konventu Johanitův v Praze po roce 1361 a tím snad starší rodné statky v Staré a v Pardubicích zatížil a konečně i z částí zcizil. — Protože syn Vilémův Kuník zemřel před otcem (1377), hospodařil s otcem jen syn druhý, Smil (asi r. 1325—1402), řečený Flaška z Pardubic. Dne 22. ledna 1384 zakládal Vilém se Smilem nadání pro dva vikaristy v Staré a ve špitále v Libáni i plat pro faráře v Psinici a Nadslavi. (Borový, L. erect, II. 212.) Nákladem pana

Po ztrátě Pardubic psali se členové rodiny Vilémovy dle vzoru otcova Flaškami z Rychmburka.

Na tvrz Pardubskou uvedená vláda Jana Sřely a Příbka ze Skvořetína trvala po roce 1387 jen čas kratičký.

Nástupcem těchto společníků byl Jan, jinak Hanuš z Milheimu, šlechtic a dvořenin krále Václava IV. Historického významu získal si r. 1491 základem kaple Bellemské, kterou v Praze vystavěl českým kazatelům na městišti od kramáře Kříže darovaném „pro vzrůst hlášení slova Božího“.¹⁾ Dne 27. května 1395 dle směny, učiněné

Smila stavěl Pešek Loutka r. 1387 ve Skutči kostel špitálský. (Rukověť Jirečkova I, 194-195). Po smrti otce Viléma (r. 1390) přejal Smil dědictví i s oblíbeným sídlem na Rychmburce, po němž se rád i psával.

Dne 8. června 1392 způsobil sice zápis v zemských deskách, že prodává Rychmburk hrad, městečka Skuteč, Hlinské a Svratku i vesnice, počtem 58 a také svou část zboží Pardubského Otovi z Bergova a Bočkovi z Poděbrad v 10000 kópách bez všech výjimek, ale skutečně neprodal, nýbrž odevzdával jen k věrné ruce na ochranu před zmatkem nepředvídaným. Proto zůstal statek v jeho rodu, třeba zmenšený pro náklady, jež vedl Smil na svou účast ve věcech veřejných, uplatňuje se i rozumem, moudrosí a šetrnou výmluvností.

Proživ své mládí v arcibiskupském domě při svém strýci Arnoštovi, pobyl některý čas na vysokém učení pražském, získal hodnosti bakalářské a se zdarem pracoval i literárně. Známá jest Smilova „Nová rada“ (r. 1394 neb 1395 složená báseň didakticko-allegorická) a snad ještě dříve zpracovaná „Rada otce synovi“ i Sbirka českých přísloví a pořekadel. (Viz „Stručné dějiny lit. č. od Dra Jana a Arne Nováka, 28).

Vedle práce literární (r. 1394) účasten byl ve sporu krále Václava IV. s pány, stoje r. 1395 zjevně na straně panské jednoty. (Sedláček, I. c. I, 80 násl.) Proto stal se roku 1396 nejvyšším písařem. Když však král nabyl vrchu nad odpůrci, ztratil úřad i Smil.

Za války, která se v příštím čase rozvinula v Čechách východních mezi členy Jednoty a králem, marně přilehl pan Smil s vojskem biskupa Litomyšlského Jana ke královskému hradu Pošteínu.

Roku 1399 vrátil se k úřadu nejvyššího písaře a setrval v něm až do smrti. Ta stihla jej 13. srpna 1403 mezi Horou Kutnou a Čáslaví v jedné z bitek, jež vzkřísily se roku 1402 z obnoveného zápasu pánů s králem, Horou zvláště podporovaným.

Syn Smilův. Arnošt Flaška z Rychmburka, poddán byl po smrti otcově v nedostatku dospělosti některá léta vládě poručnické.

Dočkal se let mužných, přijal dne 21. března r. 1413 Čenka z Vartemberka, Sřízka z Koloděj a Václava Frcuchera za dědice, kdyby zemřel bezdětek. Předmětem smlouvání byl hrad Rychmburk, městečko Skuteč a Hlinsko s tvrzi, díl Arnoštův na Pardubicích i právo na Chlumec. Spolek se však časem rozvázal.

V počátcích husitské bouře stál pan Arnošt proti sněmu kostnickému, přidav i s Janem, bratrem, pečel svou na stížnost pro upálení M. J. Husi do Kostnice zaslanou.

Záhy však smýšlení své změnil vlivem manželky své Elišky, dcery pana Jana z Hradce.

Dne 13. března 1419 ověnil jí 500 kopami, vázanými na vesnice Rannou, Vojtěchov, Pokřikov, Kladnou, Mířetín a Perarec.

Vstoupiv mezi odpůrce Husovy, stal se horlivým členem strany pod jednou a způsobil značných škod nejen sobě, nýbrž i Pardubicům.

¹⁾ Orig. zakl. listiny v arch. univ. otištěn v Dr. Jos. Teige-ho Základech st. místopisu Pražského II. 796. Sám píše se v zakl. I. Joannes de Milhem; jinde Hanuš Milhaim z Pardubic, neb z Mühlheima. Za pohnutku k založení kaple uvádí H. z M.: „quomodo in civitate Pragensi licet multa sint loca ad divinos cultus ordinata, nihilominus tamen eadem per plurimos alios sacros actus occupantur pluries sic, quod nullus locus ad privilegiaum predicacionis verbi dei officium sit ibidem specialiter deputatus, sed predicantes ipsi, specialiter vulgaris boemici eloqui, plerumque per domos et latebras coguntur, quod non congruit, divagari...“

s knězem Janem Protivou z Nové Vsi, správcem kaple Betlemské, postoupil Hanuš, řečený Milhaim z Pardubic, jmenované kapli na výživu kazatele „deviati k. gr. pr. platu holého a věčného na vsi Přerovu (u Pardubic) celé s dvory kmetčími, s dědinami, lukami i se vsí zvolí, což k tomu přísluší i tím vším, co tu má. Kterýžto plat platiti má, polovici počna na sv. Havla nejprve příštího a polovici na sv. Jiří ihned potom zběhlého“. Kdyby časem ves Přerov zpusla, a lid tamní byl by platu neschopen, má se dávka klásteru z celého panství Pardubic.¹⁾

Krátce před svou smrtí — roku 1402 — podal k Betlemské kapli za kazatele Mistra Jana Husa a sám vybral si svůj hrob pod tamní kazatelnu († 1405 ?).²⁾

Jak působila Milheimova náklonnost ke králi na vývoj osudů jeho Pardubského zboží ve stínu pútek, jež zplodilo „záští mezi četnými šlechtici ve východních Čechách k vůli osobě Václavově od r. 1402 přes dvanáct let trvajících“,³⁾ zápisů nestává. Uchována jest však bezpečná zpráva o velikých násilnostech, páchaných tehdy v nejbližším okolí. Jeden z předních stranníků králových, Jindřich z Chlumu, řečený Lacembok, sám na sebe žaloval papeži Janovi XXIII., kterak mimo jiné kazil zboží v Mikulovicích Janu Lidhéři,⁴⁾ svému protivníku. Velmi smutné následky tohoto záští zakusil na severu zdejšího panství klášter Opatovický r. 1415, stoje pod ochranou krále.

Na Vše Svaté v temné noci pan Jan Městecký z Opočna a Ota Bergov na Troskách „zlezli Opatovice klášter a opata Petra Lacura umučili až do smrti“.⁵⁾

Dle žaloby některých klášterních bratří, papeži zaslané, přistoupil tehdy pan Jan z Opočna „s velkým množstvím pomocníkův nepřátelsky k dotčenému klášteru, oloupil jej o zlato a cenné svrčky a pobral klenoty mrtvolám, položeným ve hrobech; krom toho zajal opata Petra a dal jej utopiti“.

Vypuzení mniši sešli se v minoritském klášteře v Hradci Kralové k nové volbě. A ježto byla nerozhodná, vybrali si za rozhodčího Pražského arcibiskupa Konráda. Ten zvolil jim jednoho z kandidátů, Jana, opatem a vzal od něho přísahu. Notářský spis, 27. ledna 1416 o tom sepsaný, vložil se do konfirmačních knih.

Zdá se, že přepadení kláštera nebylo as událostí osamělou, souvisíc snad s dřívějším, dlouholetým záštím a s nějakými neshodami mezi králem Václavem a Janem Městeckým, stoupencem strany katolické.

¹⁾ Teige, I. c. 797, 800, 829.

O sporu „Johannis Mulheim de Pardubicz“ s Litomyšlským biskupem o nějaké statky viz Monumenta Vaticana I. c. V., p. II. 1532 a 2208.

²⁾ Teige, Základy s. m. Pražského I. c. II. 804, Arch. Č. I., 160, 412, Sedláček I. c. I., 35.

³⁾ Dr. J. Kalousek, Záští ve východních Čechách (1402—1414) a předání kláštera Opatovického (1415). V Čas. Mus. kr. Č. 1903, 262 násl.

⁴⁾ Kalousek, I. c.

⁵⁾ Starí letopisové čeští od r. 1378—1527, str. 21. (K tisku upravil F. Palacký.)

Kláster ponechali si lupiči bezpochyby až do smíru mezi stranami. Ten smluven byl v Praze koncem ledna 1416.¹⁾ Živou pozorností a upřímným zájmem sledoval obecný lid náboženskou politiku na okolních tvrzích.

Seděli na nich drobní vladkové, osobně svobodní dědici rodného statečku, jenž tratil se svou nepatrností v záplavě polních držav několika pánů, klášterů a královských věnných měst.

Na našich tvrzích uchovala si čestné místo stará česká svéráznost a cit pro cenu společného původu s ostatním národním celkem ještě v době, kdy na panských hradech — namnoze v ovzduší národní lhostejnosti — vrcholil již odklon od nižších společenských vrstev i hlad po ztužení břemen, ukládaných robotnému lidu.

Tento hlad zanítil i nižší šlechtu; převaha lepších vlastností však způsobila, že sídla vladčích uměla přizpůsobiti se také vyšším cílům. Tam tvořila se ohniska pro rozvoj národní i náboženské očisty. A když přední hlasatel těchto zásad, Mistr Jan Hus, smrtí žehem dokonal, seskupil se také na Pardubsku četný sbor vladk, jenž s písemným protestem proti kostnickému rozsudku současně hotovil se k vstupu do husitských řad.

Na stížném listě ke kostnickému koncilu podepsali se z bližšího okolí: Václav z Honbic, Mikuláš z Koloděj, Václav z Hostovic, Štěpán z Dvekačovic, Maršík z Mikulovic, Jan z Koloděj, Jan z Kčečína? (Štěfína?) u Mnětic²⁾, Jan ze Ždanic, Jiří ze Lhotky (Pardubské?), Mikuláš z Barchova³⁾, Matěj řečený Holec z Nemošic, Hlaváč z Komárova (u Dašic?), Jan Holec z Nemošic (syn Matějův), Václav z Choltic, Jan de Zugyn (ze Žižina⁴⁾), Aleš z Bítovan, Beneš Rúbík ze Synčan, Vavřinec z Mnětic, Buzek z Mezilesic⁵⁾ (totožný s Budišem z Dašic), Bohuněk z Podčapl (u Pardubic), Ctibor z Jenišovic, Matěrna z Turova, Pavlík z Hostovic, Mařík z Dolan (u Městce?), Jan z Yvanovic⁶⁾, Jan z Hostovic, Filip ze Synčan, Jan Rúbík ze Synčan, Václav z Třebosic a Petr z Nabočan. Také panství Holické pánů ze Šternberka bylo bezpochyby na straně kališné.⁷⁾

Pan Arnošt Flaška z Rychmburka, držitel některých vsí Pardubska, spečetil sice r. 1415 list stížný, ale záhy byl horlivým přívržencem strany pod jednou. Vesnice na klášterském zboží Opatovickém, Sezemsckém, Sedleckém, křížovníkův Pardubských a biskupství Olomúckého zdržely se snad zjevného stranění hnutí husitskému jen potud, pokud trvala nedotčena vláda duchovní. Zjevný sklon k učení kostnického mučedníka ukázal se však mocně i tu, jakmile přestal vliv dosavadní vrchnosti.

¹⁾ Dr. Kalousek, I. c. 277. Knihy konfirmační VII, 188-190.

²⁾ I. de Kczecyn - Nejisté.

³⁾ Jinak z Dašic.

⁴⁾ Nejisté.

⁵⁾ Dnes Medlešice.

⁶⁾ Evanovice = Vejvanovice.

⁷⁾ A. Sedláček, Úvahy o osobách v stížných listech I. 1415 psaných. Č. Č. H. XXIII. V. Flayšhans: Ještě český protest z r. 1415 v Č. Č. H. XXIII. 288 násl. a j.

Síla Husových obránců, hlásících se k přijímání pod obojí, nejlépe měřiti se dala na slavných táborech, jež v kraji našem svolávaly se roku 1420 po způsobu památného sebrání lidu na Bechyňsku. Také zde přivodila velikolepé shluky lidu, namnoze chiliasticky zladěného, předem touha po osvědčení a prohloubení stanoviska kališnického a zlepšení sociálního řádu proti dosavadnímu obhospodaření obrovských ploch rolních několika vrchnostmi. Silně uplatňovala se tu však také odhodlanost k obraně vlasti, která právě tehdy na severovýchodním úseku Čech ohrožena byla záluďným jednáním některých zněmčilých měst a posléze i přítomností krále Sigmunda, nehodného nápadníka Čes. koruny.

Získav od papeže Martina V. bulu k zdvižení křížové války k zahubení Wiclefistů, Husitů a všelikých jiných kacírů, vytáhl po dlouhém zbrojení na konci dubna ze Slezské Svidnice a brzy stanul v Náchodě. Navštívil Jaroměř, usadil se asi 3. května v Hradci Králové a pobyl tam devět dní. Obě města, posléze jmenovaná, měla tehdy konšelskou správu německou a cítilům kalicha zcela nepříznivou. Proto také již před tím zbaven byl hradeckými konšely svého úřadu přední hlasatel učení Husova, místní farář kněz Ambrož. Odešel sice do Prahy, ale vrátil se mezi své brzy zase.

Byl duchovním strůjcem sebrání lidu na hoře Oreb u Třebechovic, jež svolali pan Hynek z Kumburka a osoby stavu zemanského, Diviš Bořek z Miletínka, Jakub Kroměšín z Březovic u Hrochova Týnce a Jan Hertvik z Rušinova v kraji Čáslavském. S hory Oreb odešel vyzbrojený zástup s panem Hynkem Krušinou přes Boleslavsko Praze na pomoc v boji proti vojsku královi.

Sigmund odvedl své voje z Hradce počtem asi 20.000 mužů, bezpochyby po značné škodě, způsobené po okolí; táhl nejprv do Kutné Hory a potom ku Praze. Nebezpečí pro zdejší husity odchodem královým se neumenšilo. Novou zkázu po našich obcích rozsévají žoldněři, stojící v žoldu radních pánů hradeckých. Konec utrpení učinili pan Aleš z Risenburka na Vřešťově, Beneš z Mokrovous a Jiříček z Chvalkovic. Po příkladu Bratrstva orebského svolali na den sv. Jana Buriana (25. června) veliký tábor na horu Kunětickou. Jádro tvořil selský lid. Vedle něho byl tu značný počet uhlířů z blízkých hvozdu. Duchovní stránku obstarával na Kunětickém táboře zase kněz Ambrož, který s mnohým nebezpečenstvím na cestách odvážil se sem posílit shromáždění svými účinnými řečmi. K jeho slovu odhodlali se přítomní k bezodkladnému útoku na hlavní baštu Sigmundovu - Hradec Králové.

V podvečer, dne 25. června, po skončení tábora hnulo se shromážděné Bratrstvo kunětické válečně do pole a zaměřilo k jihu na klášter Podlažický. Tažení bylo však jen lstivou nástrahou, připravenou na vyzvědače německých konšelů hradeckých. V hluboké noci obrátili se Bratři kunětičtí náhle k severu; přirazivše před svítáním ke Hradci, zlezli hradby a zmocnili se rázem města. V dobyté obci

hospodařil potom pan Aleš Vřešťovský a oba zemanští vůdcové z tábora Kunětického jako městští hejtmané.¹⁾

Tyto prvé chvíle válek husitských prožil na Pardubské tvrzi nový pán, Viktorin z Kunstatu a z Poděbrad, otec slovuťného krále Jiříka.²⁾ Jsa původně straníkem krále Sigmunda, opustil jej v čas, kdy chystali Pražané útok na posádku vysehradskou.

Při sv. Václavě léta 1420 přišel pan Viktorin do Prahy a v údolí Nuselském začal při obléhání Vyšehradu svou válečnou práci jako husitský hejtman polní.³⁾ Za to zdvihl se s lidem svým uherským dne 4. října král Sigmund z Kutné Hory proti zboží svých nepřátel v krajině okolní až k M. Boleslavi.⁴⁾ Dotýkalo-li se tehdy vojsko královské také Viktorinovy tvrze a okolí Pardubského, záznamů není. Jistě však plodila změna politiky Viktorinovy také v městě našem nejen patrný rozvoj husitismu, nýbrž i nepřizvěň se strany přátel Sigmundových.

Stejně zase upadal v nebezpečí před útokem kališnických voňů zbytek vyznavačů pod jednou, majících poslední útulek při klášteře pardubských Cyriaků a nejistou ochranu u katolického pana Arnošta Flašky z Rychemburka, majitele Pardubiček a vsí sousedních.

Smutně rýsoval se takový obraz roku 1421. Jsa důvěrníkem krále Sigmunda, byl Arnošt Flaška v čele poselství, jež jednalo na oko o příměří Pražanů s králem; skutečně způsobilo přestup zemského vladaře, pana Čeňka z Wartenberka, k straně Sigmundově a vydání Pražského hradu k rukám královým.⁵⁾

Od těch časů prýští odpor strany husitské proti panu Arnoštu Flaškovi, záhubný i jeho statkům.

Pardubský kraj změnil se v krvavé bojiště již roku 1420. Počátek učinili kališní měšťané hradečtí útokem na klášter v Opatovicích, osazený lidem strany královské. Svedli jej sem včas Jan Městecký, hejtman z Chrudimě a Hynek Červenohorský z Náchoda, hejtman v Jaroměři.

Klášter sám byl tehdy v takové tísní peněžní, že pro 128 kop zastavil pražskému kupci Antonínovi i roucha bohoslužebná.⁶⁾

Pan Aleš Vřešťovský z Risenburka, hejtman Hradecký, přivedl své žoldněře v suché dny před vánocemi⁷⁾ k Opatovicům a „šturmovali ke klášteru.“ Ale „odbití jsou od šturmu; a tu jest zabit Pěšlet z Hradce a jiných drahně střeleno.“⁸⁾

Po druhé vedl Hradečany s vozy proti Opatovicům hejtman Lukáš

1) Starí letopisové čeští, str. 38; W. W. Tomek, Dějepis Prahy IV, 46—70.

2) R. Urbánek, Věk Poděbradský, (nákl. Laichtera) 1915, str. 158, 214.

3) W. W. Tomek, Dějepis Prahy, IV, 102.

4) Poděbrady patřily r. 1420 Hynkovi, bratru pana Viktorina z Pardubic. (Urbánek, l. c. 214.)

5) Tomek, l. c. 48.

6) Kalousek, l. c., str. 288.

7) Dne 18.—21. prosince 1420.

8) Starí letopisové č., l. c. 43.

v Bílou sobotu dne 22. března léta 1421. Posádka opatovická, nevyčkavši útoku, vytrhla vsťříc a porazila Hradecké - snad překvapením přes les - na drahách u Podvolšan. Hejtman Lukáš zůstal na bojišti mezi padlými; na tři sta mužů z vojska jeho zajatých odvedli Opatovičtí na klášter.¹⁾

Obširnější zápas rozvíjel se zatím příchodem Pražan a Táborů.

Útok na východní kraje české začali Táboři již v lednu 1421, chtějíce tu získati pevného stanoviška v době, kdy Sigmund odtáhl z Hory Kutné k Litoměřicům.

V našem nejbližším okolí osadili Táborští město Přelouč. Avšak již asi 14. ledna vytáhl tam mincmistr Mikeš Divušek s lidem kutnohorským, jsa společen s Janem Městeckým, hejtmanem z Chrudimě. Vzav útokem kostel tamní, sloužící Táborům za ochranu, některé pobil; 125 jiných i s knězem Valentinem vedl do zajetí na Horu.²⁾

V prvých dnech měsíce února podnikli tíž vůdcové vedle pana Arnošta Flašky z Pardubic a na Rychburce prudký útok na tábořský voj hejtmana Hromádky z Jistebnice v Chotěboři. Tábořský hejtman vzdal se sic již 4. února pánům na milost, ale líto, zrušivše slovo dané, spálili tři sta jeho lidí ve stodolách před městem, jiné na cestě k Hoře; ostatní vměli do šachet při Kutné Hoře. Hromádku, samého pátého, s dvěma knězi spálil pan Jan Městecký na náměstí chrudimském.

Za to přichystali Pražané s Táboři krvavou pomstu svým nepřátelům hned po odchodu králově z Čech.

Dne 13. dubna vytáhli Pražané k Brandýsu; před Českým Brodem přistoupili k nim Orebští a Hradečtí s vůdci Hynkem Krušinou a Divišem Bořkem z Miletínka. Také páni Bočkové z Poděbrad a Pardubic přivedli sem pomoc některou pražskému vojsku, jež po dobytí Brodu (17. dubna) pokořilo i Kolín (22. dubna) a po třech dnech také Kutnou Horu.

Tam asi oddělil se s lidem branným Diviš Bořek z Miletínka a přikročiv k Opatovicům, vypálil klášter, královskou posádkou předem opuštěný.

Hlavní síla Pražan přistoupila bezpochyby ještě 25. dubna k Žlebům a pak podél Lichnice, kazíc kláštery okolní, nejkratší cestou přes Železné hory obrátila se k Chrudimí.

Žižka, vymýtiv v tom čase některé domácí spory na Táboře, hnul se znova k boji a snad již 26. dubna položil se tábořem vedle Pražanů na lukách před Chrudimí. Příští den (27. dubna) jednání s panem Janem Městeckým, tamním hejtmanem, o vydání města se nezdařilo. Teprve dne 28. dubna ustoupil Městecký chystanému útoku a, pokořiv se veřejným pokáním, vydal město.

V týž den (?) hnula se některá část vojenského lidu Žižkova k blízkým Pardubicům. Přes Osířešany přistoupili husité k Pardubičkám, vypálili

¹⁾ Starší letopisové č., I. c. 45; Tomek, I. c. IV, 142.

²⁾ Starší letopisové č., I. c. 44.

tamní kostel jakožto majetek pana Flašky z Pardubic a Rychburka a potom vkročili do Pardubic.¹⁾

Protože bylo město zbožím pana Viktorina Bočka, předního hejtmana vojsk husitských, seřfeno jest patrně i domů sousedských.²⁾

Zato klášter Cyriaků, stoje tu bez ochrany hradního pána, spálen byl do kořene. Zkazila-li se požárem také část městečka — jak některé zprávy líčí — byl to, tuším, vedlejší následek zkázy kláštera.

O osudech místních řeholníků zpráv není. Snad spasili se útekem krátce před tím.³⁾

V tom čase vypálen byl také ženský klášter cistercienský v Sezemicích.⁴⁾

Po odchodu Žižkových vojsk z Pardubic zbyla zde Bohoslužba jednotná — dle husitského ritu. Slavila se ve farním „českém kostele“ Panny Marie Zvěstování.

Měl-li Žižka na výpravě k Pardubicům osobního vlivu a účasti, těžko jest z nedostatku zpráv pověděti, zvláště když šlo pouze o plen na klášteřích v obvodu panství pana Viktorina, přítele Žižkova.⁵⁾

Srdečného přátelství získal si pan Viktorin (Boček) z Pardubic jak u vojska husitského - Pražanů a Táborů - tak u vrchního vůdce četnými podniky, jež v dalším čase vykonal.⁶⁾ Vlastní sídlo měl od r. 1421 do r. 1423 na Liticích, potom v Pardubicích⁷⁾. Jsa účasten léta 1424 tažení do Moravy, stál u Přibislavě při smrtelném loži „bratra Jana Žižky“, jenž „poručenství učinil svým milým věrným bratřím a Čechuom, panu Viktorinovi, panu Janovi Bzdínkovi a Kunšovi z (Bělovic), aby se milého Boha bojice, stále a věrně bránil i pravdy boží pro věčnou odplatu.“⁸⁾

Prvým samostatným činem nového hejtmána tábořského - pana Viktorina bylo dobytí a získání tvrze Chlumce nad Cidlinou páně

¹⁾ Tomek, I. c. IV., 149. Zprávy v Kablíkově Kronice (str. 405.) dle Hájka a Pelcla líčí při té době záhubu tvrze Nemošické a kláštera „Dominikánek v Pardubičkách“. Zprávu poslední nelze však bráti s jistotou, ježto ani v soupisu klášterů a far z roku 1349 a také ani později klášter v Pardubičkách se nepřipomíná. Jde patrně o omyl, vzniklý jednak z názvu „Pardubice Mnichové“, jednak z bývalého vztahu kostelíka v Pardubičkách ke klášteru Cyriaků pardubských.

S vypálením kostelíka v Pardubičkách souvisí i pověst o původu rukavice, chované ve jmenovaném kostele a přidávané vlastnictví Žižkova.

²⁾ Bachmann tvrdí, že tehdy dobytý bylo i Pardubice. Lze však omeziti popisovanou zkázu jen na Pardubice Mnichové a na klášter Cyriaků pardubských. (A. Bachmann, Geschichte Böhmens II., 268.).

³⁾ Tomek, I. c. IV., 149.

⁴⁾ Tamtéž. Kablík vypravuje o 13 jeptiškách, že byly odsouzeny Žižkou k smrti utopením v Loučném; zachránily se prý však na přímluvu hejtmanů polních a s pláčem odešly do Hradce. — Těžko jest připustiti, že by útulku hledaly v Hradci, tehdy již hlavním sídlem strany kališné. — Zbytky spáleného kláštera Sezemského tají se dodnes ve stavbě farního kostela.

⁵⁾ Dle Kablíka a dle pramenů dříve citovaných - řídil Žižka útok osobně.

⁶⁾ Starší letopisové čeští; Tomek, I. c. IV.

⁷⁾ R. Urbánek, Věk Poděbradský, I. c. str. 214.

⁸⁾ Starší letopisové č., I. c. 64.

Bergova¹⁾ v únoru roku potomního. Vykonav udatné skutky i v památné bitvě u Ústí (1426), zemřel na Pardubské tvrzi 1. ledna léta 1427 - prý teprv čtyřicetiletý - zůstaviv syna - potomního krále Jiřího²⁾.

Panství Pardubského ujal se po smrti Viktorinově Jan Hlaváč z Ronova a z Mitrova, kališník horlivý. Dne 27. června 1429 účasten byl jakožto nejvyšší rozdílece ve sporu o zboží Bořické³⁾.

Asi roku 1435 prodal své Pardubské zboží Diviši Bořkovi z Milefínka, jenž před tím po léta s ním sousedil, maje sídlo na Hoře Kunětické⁴⁾.

Jsa původu zemanského, stál Diviš Bořek již od roku 1420 mezi tím počtem zemanů a pánů českých, kteří vypověděli poslušnosti králi Sigmundovi vedle měst Pražských, ohlašující mu válku až „do konečného svatých pravd osvobození, národa českého nevinně zhyžděného očistění a království tohoto upokojení.“

Úkol ten řešil potom, jsa od počátku předním z vůdců ve sboru Orebitův⁵⁾.

Ještě téhož léta bojoval pod Vyšehradem vedle pana Viktorina a roku 1421, jsa účasten pochodu vojska Pražan k Českému východu, záhy oddělil se, pospíšiv zakazit kláštera Opatovického. Vykonav dílo toto koncem dubna, založil na rozvráceném zboží klášterním počátky svého osobního bohatství. Osadiv k své ruce díl Opatovického panství severně od břehu Labe, učinil nového statku středem Horu Kunětickou⁶⁾.

Nebyla-li využitkována za zvláštní, opevněný byt v minulosti - snad pro své příslušenství k duchovnímu zboží Opatovickému, stala se náhle místem významným v čas válek husitských.

Skutečný základ k hradnímu spevnění na temeni hory Kunětické dal Diviš Bořek z Milefínka při roce 1421.

V tomto tvrdém sídle „na Hůře“ seděl Diviš Bořek zvláště léta 1423, dávaje se zastupovati v hradeckém hejtmanském bratrem svým Jetřichem. Zároveň sám držel od roku 1421 hejtmanské v pokořeném Chrudimi⁷⁾.

Léta 1422 jmenován byl od Sigmunda Korybutoviče nově hejtmánem Hradce i měst okolních⁸⁾.

Tuto rozšířenou moc Kunětického pána uznával i Žižka, táhna počátkem dubna 1423 krajem Pardubským od Německého Brodu k Hradci „proti pokrytcům domácím i cizozemcům.“ Divišek vyšel po boku jeho od

¹⁾ Tamtéž.

²⁾ Starí letopisové čeští I. c. 70. Tomek I. c. 371., R. Urbánek, Věk Poděbradský, str. 158.

³⁾ Sedláček I. c. 35.

⁴⁾ Tamtéž.

⁵⁾ Tomek I. c. 47.

⁶⁾ Iméno K. H. odvoditi lze od vesnice, na jižním svahu Hory již r. 1349 známé jako místa farního. Je-li její původ v souvisu s Kunikem, synem Jetřicha z Hostyně a bratrance Arnošta z Pardubic, arcibiskupa, jest nejisto.

⁷⁾ Tomek, I. c. 176; Sedláček, I. c. 54.

⁸⁾ Tomek, I. c. 254.

Hradce na statky pana Čeňka z Wartenberka, spolčeného v boji s panem Arnoštem Flaškou z Pardubic a z Rychmburka.

Brzy však změnila se mysl Žižkova k Divišovi nepřátelsky.

Stalo se tak z neznámé příčiny po červnové výpravě vojska Pražského a Tábořského na Moravu pod hlavním hejtmánem Divišem Bořkem.

Pochodem Sigmunda Korybutoviče ze země snažili se Hradečtí bezpochyby zbavit se hejtmanské moci Divišovy, pokládajíce ji za vyhaslou. Žižka dožádán jsa o pomoc, vyšel z kraje Litoměřického k Hradci a vstoupil do bran města. Zástupce Divišův, Jetřich z Milefínka, zatím prchl. O následcích z toho činu vypravují letopisy: „Pan Diviš, vrátiv se z Moravy (a) pojav s sebou Pražany, chtěl se pomstiti nad Hradeckými, že sú jeho bratra vyhnali; i přitáhne s Pražany k Hradci. A bratr Žižka s Hradeckými vytáhl proti nim z města; i stal se jest boj u Strachova dvoru mezi stranami; a šla archa proti arše. A Pražané utekú, poraženi jsúce od Žižky na tom poli; a tu ztepú drahně lidu a jmú jich na dvě stě. A Diviš ujel s svými na Horu (Kunětickou).¹⁾ A toho kněze, ježto nesl archu z Pražské strany, Žižka zabil palcátem. A to se stalo v středu před sv. Vávrincem“ (dne 4. srpna).²⁾

Potom sblížili se oba husitsí hejtmánové opět, třeba že Divišek držel se zřejmě strany Pražské, jež vynesla jej k různým úřadům.

Ještě v listopadu roku 1423 dle pražské volby sněmovní byl jedním ze dvanácti hejtmánů zemských; léta 1424 po sv. Václavě účastnil se podle Žižky výpravy na Moravu, jsa vůdcem předvoje. Tam u města Meziříčí spojil se s knížetem Sigmundem Korybutem, jenž po smrti Žižkově stal se vrchním velitelem.

Po návratu do království stál Diviš Bořek z Milefínka cele po straně Pražské; proto zakusil od Tábořských a Siročích vojsk útrap nemalých. Na počátku léta 1425 zpustošili nepřátelé města Mýto a Litomyšl, hejtmanské jeho svěřená a stejně, tuším, i hrad Richmburk pana Arnošta Flašky z Pardubic.³⁾

Roku příštího (1426) po nastalém smíru stál Bořek při ostatních hejtmánech českých ve vítězné bitvě u Ústí.

Roku 1427 měl ještě hejtmanské v Chrudimi, od Pražanů propůjčené⁴⁾ a také v Kolině. Brzy však přátelství s obcí Pražskou na čas vychladlo pro stranicí Divišovo ke knížeti Korybutovi, té doby Pražany opuštěnému a zajatému.⁵⁾ Proto již dne 14. září počalo obléhání Kolína Pražany i lidem Tábořským pod vedením kněze Prokopa. Ale Diviš Bořek „na tom městě statečně se bránil, a ač

¹⁾ Starí letopisové č., I. c. 57. Tomek, I. c. IV., 284 násl. Tomek myslí zde na Horu Kutnou. Lze však užiti tu zvykového názvu „na Horu“ t. j. Kunětickou, t. j. na hrad Divišův, bojišti zcela blízký. Také starí letopisové užívají toho názvu v tomto významu na str. 98.

²⁾ Starí letopisové, I. c. 57.

³⁾ Tomek, I. c. 322.

⁴⁾ Tamtéž, 375.

⁵⁾ Tamtéž, 383, 393.

často šturmovali, však jest je vždy odbíjel“. Obležení trvalo po 13 neděl „od neděle na posvěcení sv. kříže až blíž k narození božiemu“. Teprv okolo polovice prosince vzdal se Diviš pod úmluvou, že jak jemu se sto lidmi jeho vlastními, tak také čeledi pana Puoty a Městeckého propuštěn jest 16. prosince volný průchod i s věcmi.¹⁾

V pozdějších letech bývalá přízeň k Diviši Bořkovi zase rostla a vrcholila roku 1434 v čas národní tragedie u Lipan, kdy od Pražan a Jednoty panské prohlášen jest nejvyšším hejtmanem proti Táborům a vojsku Širotků.²⁾

Po vítězství u Lipan povýšen byl Diviš Bořek z Mileřínka od měšťanů Staroměstských na purkrabí hradu Pražského.³⁾

Roku 1435, v červnu, přičleněn byl poselstvu, vyslanému do Brna k jednání o smír s císařem Sigmundem a posly koncilu basilejského⁴⁾; také seděl mezi 16 vyvolenci, jimž svěřila se volba arcibiskupa Pražského.⁵⁾

Potom zase v listopadu zhlédáme jej v poselství k sjezdu s císařem v Uherském Bělehradě.⁶⁾

Za služby Sigmundovi vykonané odměněn byl bohatě. Potvrdiv Divíše Bořka purkrabím hradu Pražského „a spařivše na tu snažnost, kterouž statečný Diviš Bořek z Mileřínka ty časy učinil pro zemské dobré“, zapsal mu král Sigmund 21. září 1436 v 4500 kopách grošů pražských zboží, již v roce 1421 po zkáze kláštera Opatovického samovolně z valné části zabrané.⁷⁾ Byl to hrad Hora Kunětická, Bohdaneč městečko⁸⁾ a vsi: Nivčice, Bystřeč, Rybitvy, Lhotka u Blatníka, Neratov, Živanice, Přelovice, Sopřeč, Habřina, Žaravice, Břehey, Křičeň, Kasaličky, Rohoznice a dvůr poplužní, Osice s poplužím,

¹⁾ Staří letopisové č., I. c. 74; Tomek, I. c. 397.

²⁾ Staří letopisové č., I. c. 90; Tomek, I. c. 642.

³⁾ Tomek, I. c. 675.

⁴⁾ Tomek, I. c. 675.

⁵⁾ Tamtéž 692.

⁶⁾ Tamtéž 695.

⁷⁾ Arch. Český, IV. 175 násl. Zástavou Kunětické Hory zavazoval si císař Sigmund bývalého nejvyššího hejtmana husitského i do budoucna: „Že nám (Sigmundovi) také z tohoto zboží věrně sloužiti má; a jestližeby kto nám se protivil aneb svévolně bůžil v zemi České, proti takovému neb takovým má nám věrně pomáhati — — —“.

⁸⁾ Bohdaneč s vesnicemi a tvrz Blatník koupil r. 1377 opat Jan z Orle od pana Albrechta z Cimburka. Dle lidové pověsti byla tvrz (?) na chlumu hned u Bohdaneče, po levé straně silnice pardubské, zdvižena od pánů z Cimburka (?). Listinným dokladem se však nepřipomíná. Samostatným zbožím stal se Bohdaneč 27. června 1488, když zastavil jej kníže Jindřich Minstrberský Vilémovi Zubovi z Landšteina a na Chlumci. (Arch. Č. IV. 189 násl.; Sedláček, I. c. I, 61.) Později vrátil se Bohdaneč zase ke Kunětické Hoře. Pamětní kniha fary bohदानेčské, vypravující o založení farního kostela sv. Maří Majdaleny, vkládá je do dvanáctého století. Zakladatelem byl prý Beneda, držitel zboží Bohdanečského, touže po potomstvu. Po narození syna zřídil nové nadání pro výživu kněze při bohदानेčském kostele. Pramenů pro své vypravování pamětní kniha neudává. Snad čerpala z pověsti lidové. (Sedláček, I. c. 55.)

Osičky,¹⁾ Polizy, v Dobřenicích 3 lidé, Ždanice s poplužím, Podolšany, Opatovice s dvorem, Lhotka, Pohřebačka s poplužím, Hrobice, Němčice s dvorem poplužním, Kunětické, Brozany, Hradišče, Ohrazenice, Srch, Rosice, Trnová, Důbravice, Lohynice, Mělce, Hrádek, Poyhranov, Černá, Veliké Kavčiny, Malé Kavčiny, Steblová, Dříteč, Bukovina, Borek, Újezd, Rokytno, Bohumileč, Dražkov, Dolany s dvorem poplužním, Ožuchov, Černá za Bohdancí, Stolany s dvorem poplužním a s příslušenstvím. Zástavu měl držeti Diviš Bořek nejprve „za čtyři léta plná“, potom, až by král, neb osoba stanovená dala čtvrt léta napřed věděti a složila výplatu.²⁾

K tomu zapsal Sigmund za náhradu válečnou i klášterskou ves Stradouň. Dne 10. května 1437 přijal Diviš zástavou od krále z Opatovského zboží městečko Přeloučí, Velikou a Malou Lhotu, Škudly, Kozáň, Janovice, Mokošín, člověka v Benešovicích a v Slatině v 600 kopách grošů pražských. Od kláštera sv. Jiřského v Hradci Králové měl v zástavě Sobětuchy, Tresovice, Sřežetice s dvorem, Probluz a dvůr Dlouhé dvory. Dne 14. května téhož léta přijal ves Zálešany se dvorem a Tušec v 1000 kopách.³⁾

Při tom také hospodařil na zrušeném klášterním zboží Sezemském.⁴⁾ Protože v tom čase koupil od Jana Hlaváče z Ronova a z Mitrova tvrz Pardubskou s městem a příslušnými vesnicemi, stal se prvním zakladatelem Pardubského panství v těch mezích, jež s některými proměnami udržely svou podobu až do devatenáctého věku.

Pardubice byly však tehdy v podruží hlavního sídla Divišova — Hůry Kunětické.

Po slavném smíru jihlavském, smluveném mezi císařem Sigmundem a Čechy, zůstávala některá část lidu v odporu, mimo jiné i sousedé v Hradci Králové. Ti jediní zdrželi se již v roce 1436 o svatováclavském sněmu jednání o přijetí císaře. Proto trval v kraji našem krvavý boj dále. Majíce od konce září (1436) Mnicha Zdislava z Růdnice hejtmanem, váleli Hradečtí s panem Divišem, kterýž válku vedl s městem jejich jménem císaře a na téhož groš; a tak spálili mlýny na všem Divišově zboží.⁵⁾

„Ve čtvrtek na Vše Svaté vyjeli Hradečtí a vyšli z města s puškami dobývat Plačic. A Diviš byl osadil Plačice svými. I nedobývše, vrátili sú se do města a několik lidí zbito a drahně jich zstříleno“.

¹⁾ Asi r. 1480 držel Rohoznici zástavou Mikuláš Otec z Chrastu; Osice s Osičkami Jan Otec z Chrastu. (Archiv Č. VI, 527, Sedláček, I. c. 55.)

Severně od Rohoznice směrem k Osičkám vkládá Heber tvrzíště na Kotli, „jež by se prý také za žároviště, neb obětíště pohanských Čechů míti mohlo“. Sedláček názoru tohoto však nepotvrzuje, ježto prý Rohoznice s Osičkami byla příslušenstvím kláštera Opatovického. (Heber, VI. Sedláček, I. c. 55. a zaklád. listina kl. Opatovického.)

²⁾ Archiv Č. IV. 175, 176.

³⁾ Archiv Č. VI, 502, 527.

⁴⁾ Základ tvořily, tuším, Sezemice a Zminné, darované r. 1227 Kojatou klášteru Sedleckému. Od toho přidělily se později sesterské řeholi v Sezemicích. Na klášterském pozemku vytvořily se časem Lány u Dašic a Podčaply (?)

⁵⁾ Staří letopisové č., I. c. 97.

„Potom v úterý po Všech svatých (6. listopadu) z rozkázání císařova pan Kostka¹⁾ s Pardusem²⁾ přitáhli k městu Hradci do vsi Vysoké vojensky s vozy s jedné strany a pan Hlaváč ležal ve Výravě. A tehdy Zdislav Mnich s svými žoldněři prvý súmrak noci na středu jdú pěškami na vojsko Kostkovo a Pardusovo a shlednuce je, udeří jim do vozův a zapálí jim budy a samého pana Kostku tu u Vysoké zabijí a jiné ztepú a zjímají a jiní se rozprchnú. A Diviš zapáliv Plačice, utekl na Horu Kunětickou.“³⁾

Pokoje však nebylo.

Na Štědrý večer udeřili Hradečtí znova na statky Kunětického pána, Divíše, a dorazivše až k Sezemicům, „vybrali městečko a vypálili“.

Diviš Bořek z Miletínka pomstil se za útok tento již v úterý na Nové léto (1437). Když v ten den vypravili se Hradečtí do lesa na drvo, „pan Diviš z Kunětické Hory, uslyšav to, udělal na ně zálohu, udeřil na ně i odehnal je od koní i od vozův a vzal koní voznic na tři sta.“⁴⁾

Potom zase Hradečtí hledali hojiti se na zboží Divišově. „Ve středu před Hromnicemi (30. ledna) vyjeli s velikú puškú k Libišanom; i nedobývše Libišan, přijeli zase do Hradce a přivezli několik raněných.“ Konec dlouhého zápolení na Pardubsku nastal snad po masopustě téhož léta,⁵⁾ když pan Zdislav Mnich (Hradecký hejtman) jel k císaři do Prahy a vzal s ním úmluvu.⁶⁾

Na jaře opustil Diviš Bořek Horu Kunětickou a odebral se do Prahy, když císař Sigmund ukazoval v neděli po sv. Vitališi (5. května) na hradě Pražském nového administrátora v duchovenství — Mistra Křišťana. Zklamáný „mistr Rokycana se svými kněžimi vyšel (17. června) opatrně z Prahy“⁷⁾ a uchýlil se pod ochranu svého přítele, pana Divíše Bořka z Miletínka. Ten v nešpory vzal mistra za vinicemi u Prahy na kuoň, když byl k němu tam vyšel; neb jeho více, než ve sto koních čekal. I nesl jeho na Kunětickou Horu a odtud dán do Hradce.“⁸⁾

Ještě téhož roku (1437) zemřel Diviš Bořek, nechav po sobě památku muže válečným během nad jiné zbohatlého a předáka v tvorbě událostí památné doby husitské.

Po smrti Divišově zůstalo zboží sice v rodině, ale podstatně se štěpilo. Pardubskou tvrz a město obdržel Vaněk z Miletínka, bratr Divišův. Kunětice s okolím spadly po přechodné správě druhého bratra

1) Vilém Kostka z Postupic na Hrádku, hejtman na Lhomyšli.

2) Pardus Jan z Horky a z Vratkova, dědic zboží Podlažického.

3) Starí letopisové čeští, I. c. 97.

4) Starí letopisové č., 98.

5) Popeleční středa byla 13. února.

6) Starí letopis. č., 99.

7) Nejen pro administraturu M. Křišťana, nýbrž ze také „císař na něho se hněval, že nechtěl jeti do Basílee.“ (St. letopis. č., I. c. 100).

8) Starí letopisové č., I. c. 100.

Divišova, Jetřicha, na syna Divišova, Soběslava († 1468), jenž roku 1444 podělil se s bratry Janem a Petrem, nechal si zboží Kunětické.¹⁾ Jetřichovi zbyly klášterské statky sezemské i Bylany a Přelúčí s dvěma mlýny na Labi a všemi příslušnostmi.²⁾

Pardubský pán, Vaněk z Miletínka, přejal zdejší tvrz již jako muž bohatý. Dne 21. září léta 1436 zapsal mu v Praze král Sigmund „že nemálo pracoval o (královo) počestné a dobré,“ vsi Sedleckého opatství, Týnec městečko, Vinarce, Bělušice, Kojice, Selmice, Chrčice, Krakovany a Lhotku v tisíci kopách grošů pražských.³⁾ Kromě toho držel Vaněk také Hradištko.⁴⁾

Veřejného života účastnil se horlivě. Dne 17. března léta 1440 seděl na sjezdu krajském v Čáslavi; roku 1448 táhl ku Praze ve vojště Poděbradově, účasten jsa dobytí města a žil ještě roku 1454.⁵⁾

Panství Pardubské vydal při své smrti synům Jiříkovi a Diviši k ruce společně. Protože Diviš brzy zemřel, hospodařil Jiřík Pardubský z Miletínka sám (1462—1492).⁶⁾ Nejsa ani šetrný, ani šťasten v hromadění statků dle způsobu svých předkův, prodlužil své rodné zboží a na konec zůstalo mu na Pardubicích jen právo dědičné a dvorec panský na Vystřkově, kde seděl, vystěhovav se ze zámku.⁷⁾

Po celou dobu vlády rodu z Miletínka na tvrz i v městě Pardubicích držely se některé vsi z prvotního zboží Pardubského v moci pánů Rychmburských. Po Arnoštu Flaškovi hlásil se k nim Jan Flaška z Pardubic, bratr Arnoštův. Připomíná se r. 1439. Z této strany a v témž roce (1439) prýští snad i částečné právo Zdeňkovi Holickému

1) Jsa spolehlivým straníkem Jiřího z Poděbrad, pomáhal mu l. 1448 k dobytí Prahy, válčil s jednotou strakonickou, účastnil se 11. června 1450 smírných úmluv na hradě Vildštejně a přistoupil k smlouvě i s hradem Kuněticemi. Za to odměnil se mu Jiří, jakožto král Český, schváliv mu 20. ledna 1459 držení Kunětické Hory doživotně a stavbu na něm do 300 kop. Rodu svému vymohl Soběslav na císaři r. 1456 pečeti v oskem červeném a mnoho času osobně ztrávil před soudem dvorským v zájmu výpros.

Dne 5. ledna 1451 dal Soběslavovi z Miletínka Aleš ze Šternberka „svou dobrou vůli“ na dva listy od císaře Sigmunda a od opata Opatovického s právem na zápis 3000 kop grošův na zboží klášterském ve spolku s Půtou z Častolovic a na závazek dotčených mnichův jmenovaným věřitelům plátiiti „tři sta kop grošův každý rok“ s datem 26. XI. 1420. Půta měl zápis 150 kop gr. na klášteře již od krále Václava s datem 15. června 1417. Dobrou vůli na listy od Půty (Puoty) získal Soběslav z Miletínka 7. října 1454, (Arch. Č. XVI., 95, 97, 121, 150.) Manželka Soběslavova slula Anežka ze Žerotína.

2) Arch. Č. XVI., 151. Připomíná se v letech 1412—1454.

3) Arch. Č. IV., 176 násl. Zprávy o Vaňkovi datují se v l. 1412—1454.

4) Sedláček, I., c. I, 35.

5) Roku 1462 nazývá se již „nebožčíkem“. Arch. Č. XVI., 143. Viz také Sedláček, I. c.

6) Roku 1474, 22. července, stál svědectvím Hertviku z Mnětic a Jindřichovi z Pošteina a na Nemošicích při smlouvě na rybník Nemošický. Arch. Č. XVI., 185.

7) Dne 11. března 1482 udělil mu král Vladislav důtku pro nespravedlivé „nesnáze, jež způsobil svému sousedovi, pánu Dašickému. (Arch. Č. VIII., 398.)

Ke konci svého života r. 1500 měl schudlý Jiřík Pardubský spor s pražskou farní osadou u sv. Mikuláše o zadržalý dluh k záduší 45 k. gr. pražských; (Teige, I. c. II., 99.)

ze Šternberka a na Pardubicích k zboží zdejšímu.¹⁾ Rod Šternberků spřátelil se s pány z Rychmburka prostředkem sňatku Smila ze Šternberka na Holících (1408—1430) s Barborou, dcerou Smila Flašky z Rychmburka a na Pardubicích (†1403). Právo Zdeňka Holického vztahovati lze však nejvýše jen na Pardubičky a některé vsi, pánům Rychmburským příslušející. Po smrti Jana Flašky z Pardubic (†1439) hlásil se k opuštěnému dědictví král Albrecht; ale zároveň hlásili se k němu také četní věřitelé, uznávaní i kanceláří královskou.²⁾ Sotva tedy platilo královské darování Kašparovi Šlikovi z Holiče a Haškovi z Valšteina, třeba že dědici jejich hlásili se k takovému právu ještě roku 1454. Skutečné panování nad Rychmburkem a částí Pardubska ustálilo se r. 1443 v rukou Jana Pardusa z Horky a z Vratkova.³⁾

Zřeknuv se v mladších letech hejtmanský táboorského, přilnul ke králi Sigmundovi a od téhož získal roku 1436 statky kláštera Podlažického. V bojích, jichž účastnil se ve prospěch jmenovaného krále proti Táborům, byl také zajat. Roku 1440 byl zase na svobodě, ale hájil již věci Jiříka z Poděbrad.

Maje vládu nad Evanovicemi, Pardubicemi Mnichovými a jinými osadami Pardubska, sousedil se syny a dědici Vaňka z Miletínka, Jiříkem a Divišem. Dne 22. ledna 1462 obnovil s nimi smlouvu na zdělání rybníkův;⁴⁾ zemřel však bezpochyby již roku 1465.

Dědicem jeho na sklonku věku patnáctého byl (vnuk?) Vilém Pardus z Vratkova.⁵⁾

Mezitím co seděl Jiřík z Miletínka na Pardubské tvrzi při uchování některých práv svého bratrance Soběslava Kunětického, získal Soběslav Mrzák z Miletínka a Pardubic a zároveň hospodář na Hoře Kunětické 20. ledna 1459 od krále Jiřího „za věrnost i služby hotovost“ zápis, „aby žádný hradu Hory Kunětické a zboží k tomu hradu nemohl od něho vyplatiti do jeho života bez jeho vůle.“⁶⁾

Avšak již snad léta 1464 po některém jednání měl Kunětickou Horu sám král Jiří z Poděbrad.⁷⁾

Král Jiří nehodlal hospodařiti na Kunětickém panství přímo. Proto převedl je dne 5. dubna 1465 na syny své: Viktorina, Jindřicha a Hynka, knížata Minsterberská i na Bořka z Kunstatu. Postoupil jim nejen hrad

Horu Kunětickou s městečkem Bohdančem, nýbrž i vesnice z roku 1436 připsané.¹⁾ Nadto spojil s panstvím vedle zboží Sezemského — městečka s vesnicemi — i jinou část bývalého zboží Opatovického: ves Chroustov, Osek, Dubečno, Dvořiště²⁾ a ves zápisnou Přibýšov kostela Boleslavského;³⁾ kromě toho vesnice klášterské „kterých Hradečtí byli sú v držení: Březhrad, Lhotku, Chrastnici, Sedlce, Práskačku, Urbanice, Hvozdnici, Vlčkovu Lhotu, Plačice, Stežerky, Stežery, Vysokou, Roudničku a les Křivec“.⁴⁾

Brzy nato, 24. dubna 1465, zvýšil knížatům na Kunětické Hoře starou zástavní sumu o 20.000 kop grošů českých.⁵⁾

Vrchní právo ponechal si král Jiří. Chtěje hrad Kunětickou Horu opatřiti manskou službou, sám zapsal 18. června 1465 Mikuláši Berkovi z Dubé, purkrabí kraje Hradeckého a Elišce z Okoře, manželce jeho i dědicům šest set kop grošů peněz dobrých na dvoře a vsi Libišanech, před tím Zdeňkovi Švábovi z Chvalkovic ve dvou stech kopách zápisem krále Sigmunda zastavených a Berkou po vůli Jiříkově vyplacených. Za to měl Berka k výzvě úředníka, na Kunětické Hoře sedícího, vysílati na hrad jednoho pacholka pěšího s samostřílem a jinou zbrojí střelnou.⁶⁾ Této povinnosti zbavil se Berka po pěti letech, vrátiv Libišany dobrovolně Jindřichovi Minsterberskému.⁷⁾ Stejnou službu konati měl na Kunětické Hoře Majnuš z Chvalkovic, jemuž král dal dne 26. července téhož roku „hledě i k minulým jeho službám“, dvůr poplužní ve vsi Neratově s krčmou a příslušenstvím.⁸⁾

Tito střelci bývali potom na hradě „dokudž by toho potřeba bylo a potřeba jim dána od jídla a pití jako jinému čeledínu“.

Další zcizení svého statku způsobil král 7. dubna 1468, zapsav Petru Kdulincovi a Beneši, bratřím z Ostromíře za odměnu starších služeb Maslojedy s poplužím, Račice, Benátky s poplužím a Habřinky s příslušenstvím v 2500 kopách českých.⁹⁾

Město Pardubice a bližší okolí, stojíc politicky cele v rukou pánů, králi Jiřímu oddaných, nábožensky pak v táboře kališném a namnoze již i při nové družině Českých bratří,¹⁰⁾ upadlo bezpochyby v značnou škodu ve válce, kterou léta 1469 proti Jiřímu podnikl Uherský král Matyáš.

1) D. A. z Veleslavína kalend. hist. ke dni 7. XI. 1439. Sedláček, l. c. 35. Urbánek, l. c. 188. Byl totiž „v sobotu po sv. Linhartu (7. listopadu) 1439 k straně pod obojí přijat na schůzi kněží a mistrů urozený pan Zdeněk Holický ze Št. a na Pardubicích vedle pana Pertolda Černoorského, maršálka kr. Českého z Moravy“.

2) Menhart z Hradce, Hynek Krušina z Lichtenburka, Jiřík z Kunstatu, Jan z Mochova i Arnošt z Humpolce měli zápis od Jana Flašky na Rychmburk již 3. července 1439.

3) Arch. Č. XVI., 143. Sedláček, l. c. 82 (DD. 16, 21; 23 G. 4—5).

4) Arch. Č. XVI., 143. Týkalo se to zvláště Pardubiček.

5) Tamtéž.

6) Arch. Č. XVI., 137.

7) R. 1463 nazýval se Soběslav ještě „seděním na Kunětické Hoře“. Dne 5. dubna 1465 nazývá se v listě králově „někdy urozený Soběslav z Miletínka a Pardubic.“ Zemřel r. 1468 (?). (Arch. Č. XVI., 137; Sedláček, l. c. 55.)

1) Viz stranu 30.

2) Měl je původně od Sigmunda císaře zápisem Havel z Dřevenice v 600 kopách. Dcera jeho Anna prodala je Soběslavovi z Miletínka a ten zase Bočkovi a Martinovi, bratřím z Hrádku. (Arch. Č. XVI., 159.)

3) Tamtéž.

4) Arch. Č. XVI., 160. Les Křivec šířil se při vsi Borku a Rokytinu.

5) Sedláček, l. c. 56.

6) Archiv Č. IV., 178.

7) 17. února 1470. (A. Č. IV, 181.)

8) Archiv Č. IV, 179.

9) Tamtéž 180. Před tím měl na vsi tyto zápis Burjan z Lipy, nejvyšší písař desk zemských.

10) Viz Bartošovu úvahu o „Knězi Martinu z Krčína“ v Čas. m. kr. Č. 1917, str. 139 násl.

Hnuv se dne 13. února toho roku od Brna, vedl do Čech 10 000 jízdných a 6000 lidu pěšího přes Litomyšl a Mýto až k Týnci Hrochovu. Všude daleko široko dal páliť, loupiti, vražditi a jímati lidi dle obyčeje uherského, že mnoho vesnic lehlo popelem. Mezi nimi bylo i vypálené Uhersko, majetek Jeníka z Mečkova. Odtud po plenech, jak se zdá, několik dní v celé okolní krajině konaných, hnulo se vojsko krále Matyáše, příchodem vojáků Zdeňka Konopištského od Slatiňan zesílené, ke Chrudimi.¹⁾ Byv odražen dne 19. února královskou posádkou od hradeb města, dal se král na další tažení přes Heřmanův Městec, jím vypálený, k Hoře Kutné, až dočkal se potupného obklíčení u Vilémova králem Jiřím.²⁾

V čase po krvavém tažení Matyášově hlásí se k Pardubicům několik věřitelů schudlého zdejšího majitele, Jiříka z Milefínka. Předním z nich byl Zdeslav Jeník z Mečkova, r. 1474 po prvé připomínaný. Slávu rodu založil děd Zdeslavův Vilém, jenž z Plzeňska přesídlil do Litomyšle jako hejtman tábořský (1431—1432). Syn jeho, Vilém Jeník, stejně proslulý skutky válečnými jako otec, získal Uherska; roku 1437 bojoval na Moravě, roku 1443 byl rotmistrem ve vojskě Vladislava, krále Uherského, léta 1449 stál při jednotě poděbradské. Zbohatnuv některými odúmrtními, statečně válčil léta 1469 s Matyášem Uherským a zesnul snad v témž roce, nedlouho po zkáze, kterou zážehem připravil král Matyáš jeho hlavní tvrzi Uhersku.³⁾

Protože ze synů jeho Bohuslav záhy zemřel, užíval celého dědictví druhý syn, Zdeslav Jeník z Mečkova. Vedle otcovského statku měl zboží Veselské a některou část panství Pardubského.⁴⁾ Jiný díl Pardubska zůstával tehdy v rukou Jindřicha staršího, knížete z Minsterberka. Právo k němu udílel knížeti jednak zápis od Jiříka Pardubského a od kněze Baltazara Mrzáka (z Milefínka) deskami zemskými

¹⁾ Tomek, I., c. VII, 236.

²⁾ Starší letopisové čeští vzpomínají na tyto boje veršováním „O válce s Uhry“:

„Tu (Matyáš) k Litomyšli přijede
potom až k Chrudimi jede;
ale prve se v Týnci stavi
a své stany tu rozbi.
Tehda také Zdeněk Konopištský v Slatiňanech
u Chrudimě ležiše

a jím předměstí vypáliti chtiše;
ale tomu se obránichu
a předměstí jemu vypáliti nedadichu.
A potom Konopištský do Týnce k králi jede
a tu se s ním sjede.
Tu sú mnoho zlého učinili
tvrzi i vsi mnoho spálichu;
odtúď spolu tepru k Chrudimi jededu
a škodu veliku učinichu.
To se dálo v postě první neděli,
když sú k Chrudimi městu přijeli.
Odtúď k Heřmanovu Městci jeli
tu Městce i vsi drahně vypálili. (St. I. č. I. c. 489 násl.)

³⁾ Sedláček, I. c. I., 110.

⁴⁾ Sedláček, I. c. 110.

dotvrzený;¹⁾ kromě toho snad starší závazek po dědu Jindřichově, panu Viktorinu Bočkovi z Poděbrad a na Pardubicích. Po smrti krále Jiřího (22. března 1471) obdržel Jindřich starší při dělení 9. března 1472 — za splátku peněžitou ostatním dědicům — vedle knížectví Minsterberského s hradem Frankštejnem, hrabství Kladského, hradů Homole a Náchoda se zbožím Vismburským a Skalickým i hrad Horu Kunětickou a přislušný k ní statek zrušených klášterů Opatovického a Sezemského.

Všechny zápisy na panství Kunětické potvrdil Jindřichovi a bratřím jeho král Vladislav teprv dne 13. listopadu 1477, zvýšiv zástavu o 3000 kop grošů. Také městečko Přeloučí s dvěma mlýny a dvorem poplužným potvrdil mu král vedle Lhoty Větší a Menší, Mokošina, Jankovic, Kozasíc, Škudl a rybáře v Labětíně, Maslojed, Račic, Benátek a Habřinek.²⁾

V poslední době své vlády na Pardubském panství získal kníže Jindřich dne 16. května 1488 od Zbyňka Bochovce z Bochova zápis na zboží Jestbořice i s Labem a lukami, řečenými na Psinci, vsi Bezděkov, Rajchov (Barchov), Opočen, Opočnick, Lány na Důlku i s krčmou a ves pustou Crkaně.³⁾

¹⁾ Balthasar, syn Soběslava z Milefínka a na Pardubicích, stal se knězem a byl vysvěcen 20. dubna 1481 v Modeně od Augustína Luciana, biskupa Sanctuarienského. Prímici slavil v úterý po sv. Duchu v hradeckém kostele sv. Ducha. (Solař, Dějepis Hradce Kr.). Dne 7. dubna r. 1487 pohaněl Balthasar Mrzák Jindřicha st. knížete z Minsterberku „z majestátův a listův zadržení, kteréžto král Jiří k sobě vzal; ke kterýmžto listům a majestátům má lepší právo, než on kněz Jindřich po dědu a po otci svém.“ (Arch. Č. XVI., 308.) Téhož léta v pátek o suchých dnech adventních (14. prosince) pohaněl Balthasar kníže Jindřicha pro bezprávné uvázání se ve zboží Sezemské.

Při soudu, 16. června 1489 konaném, okázal „kněz Albrecht, poručník pohnaného (Jindřicha) listy, mezi kterýmižto list krále Jiřího, v kterémžto listu JMt. dává Soběslavovi, otci kněze Balthazara, právo, aby jeho žádný nemohl s Kunětické Huory splatiti do jeho života a při tom také pravě: Poněvadž jest výplata ta žádnému jinému nesvědčila, ani dědicům jeho, než do života jeho, že jest to král Jiří, jakožto Český král dobře vyplatiti mohl. Při tom okázal jest, kdež jest jemu král Jiří témuž Balthazarovi s pány na plném sídu dal léta pro sirotčie lepší —. Protí tomu kněz Balthazar pravil jest, že jest byl v sedmi letech, když sú mu ta léta dána, ježto jest toho na JMKské žádný z přátel, ani z poručníkův jeho nežádal.“ — Páni na soudu dali však knížeti Jindřichu za právo. Potom dne 17. června (1489) propustil Balthazar Mrzák z Milefínka Jindřicha i z půhonu pro spor o dědiny sezemské. (Arch. Č. XVI., 334, 335.)

²⁾ Arch. Č. XVI., 202. Dne 4. listopadu 1477 připsal král Vladislav Petrovi Kdulinci z Ostroměře, hejtmanu kraje Hradeckého i bratru jeho, Benešovi, pět set kop gr. č. na vsi Maslojedech s poplužím, Račicích, Benátkách a Habřinkách. (Arch. Č. IV., 184.)

Dne 28. srpna 1491 dal král Vladislav výplatu na vsi Maslojedech, Račicích, Benátkách s dvorem a na Malé Habřince Sigmundovi Kurbachovi z Vítkova, královskému komorníku v 1500 kopách g. Dne 2. V. 1493 postoupil M. Kdulinec jmenované vsi Vilémovi z Pernšteina. (Arch. Č. IV., 197; XVI., 455.)

³⁾ Pro své poddání biskupům Olomúckým způsobily si Jestbořice — dle kroniky Hájkovy a Beckovského — časem pověst jako sídlo kláštera pannenského, neb templářského. Zbylý pahrbek při jižní straně kostela, příkopem obehnaný, jest zbytek místní tvrze.

Správci rozsáhlého panství Pardubic a Hory Kunětické byli knížecí úředníci Prokop Liška z Vysoké a Václav Zahrádka ze Zahrádky.¹⁾

V té době měnil se obraz Pardubská čilým zakládáním některých rybníků. Tuto práci začal již v půli století patnáctého Pardubský pán Vaněk z Mileřínka; načaté dílo v hospodářství rybním rozšířila knížata Minsterberská základem rybníka Rosického. Hlavním původcem tohoto podniku byl hradní úředník Václav Zahrádka, který i na získaných gruntech v Dřítči a Bukovině směl po vůli pánově „k svému půžitku udělati rybník, jej zastavovati, nasazovati, spouštět i slovovati a ryby, jakž se jemu zdáti bude, k svému půžitku obohacovati.“²⁾

Posledním hejtmánem knížat Minsterberských³⁾ na Kunětické Hoře byl Křištof Návoř z Starchovic, jinak z Starohlavic; purkrabím hradním podle něho byl Duchoň z Rybitví.⁴⁾ Správa jejich však značně se úžila, když knížata počala zastavovati různé části z panství pro valnou tíseň peněžní.

Jsouce od některého času dlužna Štěpánovi Andělovi z Ronovce a na Štěpanově 2900 uherských zlatých, zastavila mu knížata dne 19. listopadu 1482 městečko zápisné Přelouč nad Labem s domy šenkovními, s krčmami, s dvory kmetčími a ostatkem příslušenství i kostelním podacím⁵⁾; vyloučila pouze dvůr poplužní a popluží Peřířkov

V první čtvrti patnáctého století měl Jindřich Lacembok z Chlumu zápisem Jestboické zboží „do dvou životů“.

Pavel, biskup Olomúcký, zapsal po smrti Lacembokové hlavním zápisem 7. července r. 1441 zboží Jestboické krom Jestbořic Mikuláši Bochovcovi z Buchova v 600 kopách gr. č. Byla to ves Crkaň, Barchov, Bezděkov, Opočen, na Háji, Lány, Opočnec Malý s lidmi, poplatky „tím lesem, ježto slove Bor i s jinými lesy i s tím mlýnem, ježto slove na Veselici, s řekami i s tů řekú, kteráž skrze Barchov teče i s Labem — i s převozem proti Opočenci a na Psinci kopu platu ročního — — —“. Zápis z 21. července 1442 od téhož biskupa zní na 500 kop s právem „držení do dvou životů“.

Biskup Jan XIII. stvrdil Mikuláši první zápis „jemu a jeho jednomu dítěti 8. února 1454. K tomu přidal ves Jestbořice s podacím v 600 kopách g. č. „Kdyby tam, co prostavěl“, nemá se čítati k sumě zástavní. Mikuláš Bochovec dal potom synu Štěpánovi ves Jestbořice; druhému synu — Zbyňkovi — zůstalo zboží ostatní. Král schválil zápis 24. prosince r. 1467, připsav 400 kop přisouzených a ještě jiných 400 kop z milosti.

Dne 23. prosince r. 1479 postoupil Štěpán své právo Zbenkovi (sic) a ten zase 16. května 1488 odevzdal právo na statek Jindřichu, st. knížeti z Minsterberka. Brzy na to 31. května 1488 zastavil kníže Jindřich celé zboží na 3 léta v 2100 zl. uherských Václavovi z Nestajova a ze Zehušic. Z doby hospodářství rodiny Bochovců pochodí snad v Jestbořicích zdvižení tvrze — —. (Arch. Č. IV., 177; Arch. Č. XVI., 105, 127, 184, 210; Sedláček, l. c. I, 39; Pam. arch. VII, 568, Heber V., 147, a j.)

¹⁾ Tomuto stvrdil kníže Jindřich 28. listopadu r. 1476 koupi dědin v Dřítči a v Bukovině i u Haška z Březhradu pustinu. Také schválil Zahrádkovi i Markétě z Hustařan a z Chvalkovic, manželce jeho, postup zápisu na dvůr a ves Libišany s příslušenstvím (po M. Berkovi). (Arch. Č. IV., 183, 184.)

²⁾ Arch. Č. IV, 183; Arch. Č. XVII., 484.

³⁾ Jindřicha a Hynka bratří.

⁴⁾ Arch. Č. IV., 192.

⁵⁾ Od 30. listopadu 1463 měl tu zápis Purkharť Kamaret z Žirovnice, komorník krále Jiřího a týmž zápisem držel i Lhotu Větší a Menší, Mokošín, Jankovice, Kozašice, Škudly a jednoho rybáře v Labětíně ve dvanácti stech kopách grošů. Po něm převzal vše Jan Mandelík z Chrastu. (Arch. Č., IV., 187, XVI., 151.)

s příslušnými rybníky. K zástavě Andělovy slušely také Lhota Veliká a Malá Lhotka, Jankovice, Kozašice, Škudly i čtyřadvacet grošů v Labětíně a šestnácti grošů v Benešovicích na lidech platu ročního.¹⁾

Schválení zápisu vyprosila si knížata na králi Vladislavovi dne 10. března 1483. Dne 31. května roku 1488 oddělily se prodejem za 3000 zl. uherských od Kunětické Hory Václavovi Zehušickému z Nestajova a z Zehušic dědiny v Rosicích, Doubravicích, Ohrazenicích, Rybitvech, Sopřeči, Habřině, Živanicích, Přelovicích a Černé u Bohdanče; příslušenství v Jestbořicích za 2000 zl. uherských smlouvou druhou.²⁾

Téhož léta, 27. června, zastavil Jindřich, starší kníže, panu Vilému Zubovi z Landšteina a na Chlumci pro starší dluh čtrnácte set kop grošův českých širokých městečko Bohdaneč „se všemi půžitky a důchody, ves Bystřec, Hrádek, Pojhranov, Kavčinky Malé a ve Velikých Kavčinách jednoho člověka — všechny jmenované vesnice i s lidmi, s dvory kmetčími, s robotami a platem; k tomu od hajných (knížecích) „kteří lesy Živanské a Semtinské mýtíc, prodávají, má každý rok vydáváno býti padesát (a) půl páta č. groše.“³⁾

Posléze dne 3. července r. 1488 prodal kníže od Kunětické Hory kláštera Sezemského dědiny zápisné v Sezemicích, městečko s příslušenstvím, v Počaplech dvůr kmetčí a j. Janovi Andělovi z Ronovce za 1050 uherských zlatých.⁴⁾

K zastaveným statkům slušely také i Trojovice, Skalice, Blížňovice a v Komárově 3 lidé, které od Jindřicha knížete zástavou držel Jindřich z Jezera v 1200 zl. uherských; též i ves Cankovice.⁵⁾ Vyhradoval si kníže při smlouvách právo výpovědi k výplatě ze zástavy, ale neužil ho pro patrné nedostatky; vzrůstající tíseň nutila jej konečně vzdáti se i ostatních práv na střediska širých zboží — na Horu Kunětickou a Pardubice.⁶⁾ Toto rozhodnutí uspěl i tuhý nedostatek sousedního

¹⁾ Archiv. Č. IV., 187.

²⁾ Arch. Č. V., 538, 539; XVI. 324.

³⁾ Arch. Č. IV., 189.

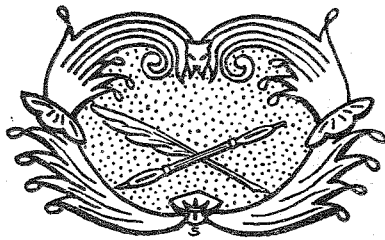
⁴⁾ Arch. Č. XVI., 324.

⁵⁾ Arch. Č. IV., 192, 194.

⁶⁾ Dle cedule roku 1490 vlastní rukou knížete Jindřicha sepsané, bylo panství zatíženo již těmito zástavami: „Kaffunk z Homole držel Rokytno s jinými vesnicemi v 500 kopách g. č.; Mikuláš z Chrastu, Otcův bratr, Kuněnice s jinými vesnicemi v 1082 kopách a Dolany s jinými vesnicemi v 600 kopách. Kapras z Chrudimě držel Cankovice a Zmíně v 550 kopách; platu v Kolodějích Větších s Horkou v 150 kopách a v 2 zl. uherských; Bezchleba z Chrudimě Hostovice a něco v Komárově v 175 kopách a lidi v Komárově v 200 zl. uherských, kromě toho Dřítěč v 300 zl. Mikulášovi Holohlavskému zastaveny jsou Břehy s jinými vesnicemi v 539 zlatých uherských. Čertová z Hradce držela 3 louky ve 100 zl. a dvůr Přeloučský v 150 kopách grošů. Zehušický měl v zástavě Živanice se vši rychtou a Rosice v 1650 kopách; Brikcí z Libanic Choteč v 292 zl. Janu Andělovi zastaven byl mlýn Sezemský v 450 zl.; kromě toho Sezemice s jinými vesnicemi v 600 kopách grošů. Osice s rybářmi na Blatnici zapsány byly Janu Otcovi v 200 zl.; a na tom měl i životy. Také jeho dítky měly Osice, ves s dvorem poplužným v 700 zl. Také jim slušely životy. Přelouč držel Štěpán Anděl, maje na to zápis královský, v 1502 a půl kopě; Úřetickou Lhotu v 250 zl. uherských. Svítkov zastaven byl Liškovi v 150 kopách, dvůr ve Svítkově v 45 kopách; 100 zl. na Mokošíně zapsáno měl Matěj Brkov.

pána - Jiříka Pardubského a slibný kupec, jenž mohl upokojiti četné věřitele obou panství. Nejnebezpečnějším věřitelem byl Jeník z Mečkova, (sám) dlužník rodiny Čabelických.

Nejvýznamnějším kupcem byl moravský pan Vilém z Pernšteina a na Helfenšteině.



Na jiné ceduli — nejpozději počátkem září 1490 psané — upravoval úředník knížete pánovy dluhy dalšími přídávky a poznámkami obšírnějšími. Dle této Anděl půjčil na Sezemice 525 k. g. č., ujistiv se dskami na půlletní výpověď. Na mlýn Sezemský půjčil 225 kop g. č. na rukojmí a pololetní výpověď. Mikuláš, Otcův bratr, půjčil na Kunělice, Brozany, Hradiště a jiné vsi 1000 kop g., na Polizy 250 zl. Bezchleba, maje Dříteč v 300 kopách, čekal na výplatu příštího sv. Jiří (1491?). Kaffunk z Homole měl na Rokytně a ostatních vsích 1000 zl.; Jindřich z Jezera držel Cankovice, Blížňovice a Skalici v 1200 zl.; „to se jemu hned dáti má, jakož byl prótoh kn. JMti vzat do sv. Kateřiny; a již jest knížeti JMti pověděno, že v tento pátek chce vlehnúti, nebude-li jemu ta suma položena“.

Panu Zubovi zastaveno bylo městečko Bohdaneč s vesnicemi v 1400 kopách; dle výpovědi čekal na výplatu o sv. Jiří.

Brikcí z Libanic měl Choteč v 292 zl. na pololetní výpověď. Pan Václav Žehuický půjčil na Rosice „blíž ke třem tisícům zlatých, ujištěných dskami. Otec z Chrastu držel zvláště Dolany, Rohoznici, Křičeň v 600 kopách grošů na půlletní výpověď; Kapras z Chrudimě Lány s některými vesnicemi v 1100 zlatých. Hyndrák a Bezchleba měli Hostovice a Komárov, Jindřich Veliký Dluhoveský Břehy a Lohynice. Panu Zahradkovi zastavila se Bukovina v 100 zl., Pardubskému (Jiříkovi) Svítkov a Liškovi Blansko. (A. Č. XVI., 367 násl.).

Hlava IV.

DOBA PERNŠTEINŮ.

1490-1560.



řipravy k vlastnímu převodu zboží Hory Kunětické na rod Pernšteinský spadají do roku 1490.¹⁾

Již tehdy snad pomohl pan Vilém z Pernšteina knížeti Minsterberskému některou zálohou peněžní a sám smlouval, pojišťuje si koupi panství Kunětické Hory a Pardubic, jak u knížete

¹⁾ Původ tohoto panského rodu, významem i bohatstvím na Moravě a v Čechách nad jiné znamenitého, zastřen jest pověstí o vítězství uhříve Veňavy (Vojtěcha) nad zubrem, jež vyneslo mu titul šlechtický a znak.

Historicky dosvědčený prvý člen rodu tohoto jest Hotart (Gotthardus) léta 1174. Syn jeho, Stěpán z Medova, jinak z Medlova, byl královským purkrabím na Děvicích a zakladatelem ženského kláštera Augustiánek v Důbravniku. Po jeho smrti (před rokem 1235) dědili synové: Vojtěch, Jimram a Stěpán. Vojtěch ve vdovství svém stal se (r. 1239-56) proboštem v Důbravnice, užívaje při tom nového přídomku „de Lapide“ (z Kamena); Stěpán uchoval si pověst obnovou kláštera Důbravnického (roku 1243), před tím od Tatarů zpusťšeného. Užíval přídomku „de Zubri“. Ze tří synů jeho Filip byl komorníkem moravským, Bohuslav břeclavským (r. 1293), třetí syn, Stěpán, r. 1285 poprvé užil nového rodového názvu „z Pernšteina“. Vedle tohoto udržela se ještě některý čas rodová jména, buď starší, neb vůbec nová, ku příkladu z Jakubova (r. 1302) a pozdější „z Auersperku“ — někdy při téže osobě měněná. Teprve koncem XIV. věku ustálilo se jméno „z Pernšteina“. Ze starších statků rodu tohoto znám jest Medov, Jakubov, Pernštejn, Zubrštejn, Auersperk, Pišolec, Skály a panství drobnější. Roku 1358 prodal Jimram z Jakubova své zboží Zubrštejn markrabí Janovi, vyměniv si s tímž pánem ves Dunajovice za hrad Pišolec. Záznamy o přisedicích u soudu brněnského často připomínají Jimrama z Pernšteina i bratra jeho Filipa z Jakubova, Znatu (Vznatu) z Pernšteina, anebo Jakubova. Syn Jimramův Vilém z Pernšteina, přisedící soudu brněnského i olomouckého, v posledních dvaceti letech věku XIV. vynikl nad ostatní, zvláště po vymření větve z Jakubova. Roku 1408-9 byl komorníkem soudu brněnského, r. 1414 zemským hejmanem. Svou přízeň k věci Husově z r. 1415 záhy odložil. Po brzké smrti staršího syna Stěpána nechal statek ostatním synům: Bavorovi a Janovi. Bavor činně účastnil se válek husitských, zvláště vítězství u Ústí a Tachova; bratr téhož, Jan z Pernšteina, podporoval stranu Hynce Ptáčka z Pirkšteina i nástupce téhož, Jiříka z Poděbrad. Roku 1458 a léta 1454 byl mezi posly, vyslanými k Polskému králi. Roku 1471 přestoupil ke straně Matyáše Korvina, ale potom držel se krále Vladislava, i když syn jeho Vilém odpadl. R. 1473 byl jedním ze 4 ředitelů moravské vlády zemské. S chotí Bohunkou z Lomnice vrátil svému rodu hrad Pišolec a Zubrštejn; k tomu koupil Křižanov, Bystřici, Skály a Mítov. Ze synů jeho prvý, Sigmund, padl v boji za krále Jiřího dvakrát do zajetí (r. 1467 a 1470). Druzí dva, Vilém a Vratislav, hospodařili na otcovských statcích od počátku nedílně. Spolu přikoupili Litnou. Vratislav sňatkem získal Plumlov a Frostějov. Jsa komorníkem brněnského soudu, zemřel r. 1496. Dědicem všeho rodinného statku zůstal Vilém.

Jindřicha, tak také u krále Vladislava, vrchního pána zastavených zboží zemských.¹⁾

Oboustranného smlouvání účasten byl bezpochyby také Jan Filipec, biskup Varadinský.

Týž měl od knížete Jindřicha „k věrné ruce položené všechny zápisy, svědčící na zámek Kunětickou Horu i s jeho příslušnostmi.“²⁾

Tento biskup měl také na Kunětické Hoře svého člověka zámeckým hejtmánem vedle Duchoně z Rybitví, knížecího purkrabí. Byl to dříve již připomenutý Krištof Návoj z Starchovic, jenž počal z rozkázání svého pána, Jana biskupa, vypláceti některé vsi již v letních měsících roku 1490 na účet pana Viléma z Pernšteina.³⁾

Protože počátkem listopadu 1490 jednání mezi knížetem a panem Vilémem z Pernšteina se skončilo, „stvrdil král Vladislav dne 13. listopadu v Prešpurce zápisův prvních a k tomu dal spravedlnost svou, ač by která naň přišla, panu Vilémovi z Pernšteina“.

Oznamoval v listu obšírně: „Jakož Vilém z Pernšteina, nejvyšší hofmistr království Českého má a drží hrad Kunětickou Horu s jeho příslušnostmi v některých jistých zápisích předkův našich, králův Českých, a v zápisích našich i také v zápisech Jindřicha, vévody Minsterberského, k kterýmž jest již psaný Vilém s dobrými vůlemi řádně přišel; při kterémžto držení jmenovaného Viléma a dědice jeho zůstávujem“. — „A k tomuto povolení naše královské také dáváme, aby již psaný Vilém všechna zboží, kteráž od hradu Kunětické Hory zastavena a zapsána jsou, vyplatiti mohl vedle znění zápisův, bez vši odporosti držitelův těch zboží. A k tomu milost dáváme takovúto, že my, ani budoucí naši králové Čeští nemáme žádnému žádných životův zapisovati, ani dávatí na těch zboží (sic), dokud Vilém a dědicové jeho hradu Kunětické Hory s jeho příslušnostmi v držení budou.“⁴⁾

Tehdy již seděl na Kunětické Hoře pernštejnský hejtmán, Jindřich z Náchoda a z Březníka, jako přední hospodář pana Viléma.⁵⁾ Pořebnými listinami spevnil se trh teprv roku příštího.

¹⁾ Takovou zálohou na př. byla bezpochyby suma, váznoucí na dvoře v Hostovicích. Na starší styky ukazuje z r. 1472 list, jímž nejmenovaní jistcové kvitují Viléma z Pernšteina ze sumy 1000 zl. jistiny, v níž se byl zaručil za knížete Jindřicha. (Arch. Č. XVI., 548.)

²⁾ Arch. Č. IV., 196. Jan Filipec, biskup Varadinský, důvěrník krále Matyáše Korvína i Viléma z Pernšteina.

³⁾ Předě dnem 17. října vyplatil vsi Trojovice, Skalice, Blížňovice (Cankovice) a v Komárově tři člověky ve 1200 zl. uherských prostřednictvím kunětického purkrabí Duchoně. Purkrabí složil peněz v Chrudimi pro panoše Jindřicha z Jezera do rukou Sigmunda Šarovce, plnomocníka Jindřichova; ale vrácený list na zástavu odevzdal ještě knížeti Jindřichovi. Svědomí od Duchoně, dané na Kunětické Hoře 17. října 1490, svým obsahem působí domněnku, že výplata v Chrudimi penězi Jana biskupa, (t. j. Viléma z Pernšteina) stala se aspoň o některý měsíc dříve. (Arch. Č. IV., 192, 193.)

⁴⁾ A. Č. XVI., 361 násl.

⁵⁾ V pátek před svatým Linhartem zpovědníkem (5. listopadu) 1490 vyznával Jindřich z Náchoda, hejtmán na Kunětické Hoře, že na místě pána svého, Viléma z Pernšteina, přijal od Beneše z Weitmile, purkrabí karlštejnského a míncmistra dluh 500 kop grošů českých. Svědkem byl Krištof Návoj ze Starohlivic, — ještě 17. října 1490 hejtmán minsterberský. Orig. v archivu města Kutné Hory. A. Č. XVI., 359.

V sobotu po hodou Tří Králů (8. ledna) léta 1491 stala se v moravském Žďáře smlouva mezi Jindřichem starším, knížetem Minsterberským a panem Vilémem z Pernšteina o hrad Kunětickou Horu a zboží k tomu zámku příslušející. Pan Vilém smlouval osobně, za knížete Jindřicha byl přítomen kníže Hynek Minsterberský a Jan Boček z Kunstatu a z Polné.

Prostřednictvím těchto zavazoval se kníže Jindřich starší panu Vilémovi „udělati na ty všechny zápisy a spravedlnosti dobrou vůli“ kromě těch vsí, kteréž Hradečtí drží;¹⁾ „dobrá vůle“ vztahovala se také „na Sezemice i na vsi k tomu příslušné, na Maslojedy, Benátky, Račice,²⁾ na Chrástov i na ty, kteréž by mohly se doptati, rybník Pěžický u Bohdanče a ves Pěžice, kterouž kněz Jindřich koupil dědičně.“

To vše „co jest v dskách“, směl pan Vilém „dskami ujistiti tak, jakož sám kníže má od Jana Dobřanského a strýcův jeho. Také při tom nechali má životy, jakož jsou zapsány na Přeloučí, na Osicích a všechno právo ke vsi Libišanům.“ Zvláště „toto jest znamenitě vymíněno. Jestliže by kněz Jindřich kdy přišel v držení Pardubic, že pan Vilém z Pernšteina má jemu pustiti vodu vésti přes grunty své od Lhoty, však sobě a lidem bez škody.“ „Na ty všechny zápisy, listy a spravedlnosti má (kníže Jindřich) panu Vilémovi z Pernšteina dobrou vůli udělati dostatečnou v tu neděli poslední masopustní příští³⁾ a položití u pana Jana Bočka na Polné k ruce páně Vilímově i jeho erbův.“

„Pan Vilém z Pernšteina má položití list, který svědčí na 16.000 zlatých i s těmi dobrými volemi na to u téhož pana Jana Bočka na Polné též na ten den k ruce kněze Jindřichově.“

¹⁾ „Za ty kníže Jindřich vzal 1800 zlatých a těch nebyl povinen panu Vilému z Pernšteina vyčišťovati“. — Zápisy, kterými kníže Jindřich dal dobrou vůli panu Vilémovi 31. ledna 1491 na Kladě, byly:

1. Zápis od císaře Sigmunda panu Alšovi z Šternberka Holického a Půtovi z Častolovic na sumu na klášteře Opatovském i list opata, jímž se zavazuje každý rok tu sumu vydávati.

2. Zápis císaře Sigmunda Diviši Bořkovi z Miletínka a dědicům na hrad Kunětickou Horu s Bohdančem a vesnicemi.

3. Zápis císaře Sigmunda Havlovi z Dřevenice na některé vsi od klášteře Opatovic.

4. List od krále Václava IV. panu Půtovi na sumu na klášteře.

5. List od krále Jiřího z Poděbrad na souhlas Soběslavovi z Miletínka k opravě Hory Kunětické.

6. Zápis od krále Jiřího z Poděbrad synům na hrad Kunětickou Horu a Sezemice i na přírážku sumy zapsané.

7. Zápis Purkarthovi Gamarethovi z Žirovnice a dědicům na Přeloučí a vesnice.

8. Listy 2 od krále Jiřího z Poděbrad panu Samuelovi a jiný na zástavu vsi klášteře Opatovského.

9. List od krále Vladislava knížeti Jindřichovi a dědicům na držení všech těch zástav až do vůle týchž knížat výpovědi a na dědictví rybníka Pěžického. (Arch. Č. XVI., 374 násl.)

²⁾ Dne 28. srpna 1491 dal král Vladislav právo Sigmundu Kurcbachovi z Vítkova, komorníku svému, na výplatu v 1500 kopách grošův českých na Maslojedech s dvorem, na Račicích s rybníkem, na Benátkách s dvorem a na Malé Habřince. (A. Č. IV., 197.)

³⁾ Dne 13. února.

Kromě toho pak „na svatý Jiří příští dáti má všech tři tisíce kop grošů širokých, a ty peníze mají býti položeny na Litomyšli u pana Bohuše Kostky, neb jeho bratra, k ruce kněze Jindřichově“.

„A tak již pan Vilém z Pernšteina hned od tohoto svatého Jiří příštího má moc všechny zástavy vypovídati, nebo kněz Jindřich nemá do toho již nic míti.“¹⁾ Současně přijal pan Vilém právo na Libišany, dvůr poplužní a ves.²⁾ Ještě v den smlouvy psal kníže Jindřich Janovi, biskupu Varadinskému, „aby panu Vilémovi vydal zápisy na týž zámek — Horu Kunětickou, k věrné ruce u něho od knížete položené.“³⁾ Prvou splátku 500 kop grošů položil Vilém z Pernšteina v úterý, den Obrácení sv. Pavla (25. ledna) r. 1491. Zbytek 2500 kop přijal v Litomyšli dne smlouveného (24. dubna) od pana Viléma plnomocník knížete Jindřicha, panoš Hanuš Panvice z Rengersdorfu.⁴⁾

Zatím již v únoru téhož léta doplňovaly strany hlavní smlouvu jednáním o zbytek panství.

V pátek o suchých dnech postních (25. února) prodal Jindřich, kníže Minsterberský, panu Vilémovi z Pernšteina za 100 kop grošů českých dědictví své v Pěčici, den potom přenesl naň právo své k zboží Jestbořickému,⁵⁾ k výplatám a k dědinám od Kunětické Hory, jmenovitě k městečku Sezemicům⁶⁾ a třem vsím a zase zvláštní smlouvou právo k Rosicům⁷⁾ a osmi vsím po okolí.⁸⁾

Poslední smlouvou z 8. června 1491 prodal kníže Jindřich k rukám Vilémovým i dvůr Hostovský, na němž měl pán Pernšteinský již před tím 85 zlatých.⁹⁾

¹⁾ A. Č. IV., 194, 197.

²⁾ Tamtéž, 197.

³⁾ Tamtéž, 196.

⁴⁾ Ar. Č. VI., 525, 526; XVI., 381 násl.

⁵⁾ A. Č. V., 539; XVI., 377. Dobrou vůli od knížete Jindřicha na všechny listy zboží Jestbořického — od Zbyňka Bochovice získané — obdržel pan Vilém 19. března 1491. (Srovnej str. 37.)

V skutečně držení Jestbořic vstoupil potom Vilém z Pernšteina na základě smlouvy s Václavem Žehušickým z Nestajova, když prodal týž 23. dubna 1491 dědictví své v Jestbořicích. (A. Č. V., 546.)

Od biskupa Olomúckého, Stanislava, vyprosil pan Vilém z Pernšteina 27. ledna 1500 sobě a synům převod zápisů „na vsi Jestbořice, Crkaň, Barchov, Bezděkov, Opočen, na Háji, Lány, Opočenec Malý i s lesem Bor a mlýnem „na Veselici“, s řekami a tou řekou, kteráž skrze Barchov teče, (Podolkou) i s Labem, zapsané v sumě 600 kop groší Horských Mikuláši Bohovcovi z Bochova a synům jeho, Zbyňkovi a Štěpánovi“. (A. Č. VI., 538; XVI., 542.)

Opětovně stvrzení zboží Jestbořického pro syny pana Jana z Pernšteina, Vratislava a Vojtěcha pochodí od biskupa Stanislava ze dne 19. srpna 1536; olomúcké kapitoly list o tom z 10. září 1536 (A. Č. IV., 227, 228).

⁶⁾ Zároveň získal pan Vilém koupí zápisné dědiny Jana Anděla z Ronovce v Sezemicích. (Arch. Č. V., 547; Rel. tab. II. 448).

⁷⁾ Odstup dědin zápisných v Rosicích panu Vilému z Pernšteina způsobil Václav Žehušický 23. dubna t. r. (A. Č. V., 546).

⁸⁾ A. Č. XVI., 373; Emler, Rel. tab. ter. tom. II. 429.

⁹⁾ A. Č. XVI., 382. Krátce před tím (7. března a zase 3. října 1491) prodal Jiřík Miloš z Hostovic panu Vilémovi dědictví — jeden lán dědiny i s rybníkem „Záslavou“, dříve od Jiříka Habrovce drženy; kromě toho také kus dědiny v Radíši i s lesem, což tu měl, za 15 kop gr. č., úplně zaplacených. Současně koupil Vilém

Koncem jara dojednával Vilém z Pernšteina smlouvu o získání panství Pardubského.

Ve středu před svatým Primem (8. června) léta 1491 na Poděbradech vydával kníže Jindřich Minsterberský smlouvou trhovou panu Vilémovi „všecko právo své, kteréž má k Pardubicím zapsané dskami od (Jiříka) Pardubského i také od kněze Baltazara Mrzáka, aneb od kohož kolivěk jiného i s dvorem Hostovským¹⁾ za půl třetího tisíce kop, na míšenské groše počítajíc, a to konečně na svatého Havla po dání smlouvy této nejprv příštího.“²⁾

„Kníže má ve čtyřech nedělech pořad zběhlých pánu Pernštanskému (sic) a jeho dědicům všecka práva svá, kteráž má k Pardubicím, zapsati dskami a naň a na jeho dědice převésti“ i s dvorem Hostovským — „a pán Pernštanský při téměř času má list dostatečný s rukojmiemi knížeti v moc dáti na tu sumu svrchu psanú.“³⁾

Obširnější smlouva o Pardubice stala se dva dny potom, v pátek před sv. Vitem (10. června) na Hoře Kunětické „mezi panem Jiříkem Pardubským z Miletínka s jedné a panem Zdeslavem Jeníkem z Mečkova a na Uheršče s strany druhé o zámek Pardubice — o to právo, kteréž jest měl pan Jeník na Pardubicích, o to všecko, což jest za téhož pana Jiříka pan Jeník dal“. — „Tak udělavše tu smlúvu, pan Jiřík a pan Jeník, prodali Pardubice dědičně panu Vilému z Pernštaina a na Helfenštaině a jeho dědicům za tři tisíce dvě stě padesát kop grošů českých širokých“. — „Pan Jiřík Pardubský má pánu JMti v dsky zemské klásti právo své dědičné i s tou správou, kteráž jemu přiležela jest po otci a po předcích. A pan Jeník má klásti panu JMti ve dsky zemské své právo, jakož se byl na Pardubice uvedl i na vrch práva dovedl; to má pánu (Vilémovi) učistiti a své závady spraviti“.

A když se tyto věci všechny dokonají, má pán JMt pana Jeníka zastoupiti od pana Čabelického ve dvou tisících kopách gr. čes.⁴⁾ a dvě stě kop dáti má tento pondělí nejprv příští témuž p. Jeníkovi.

z P. za 20 kop od Hynka ze Sodomíře a z Hostovic: louky u Hostovic, v Radíši les, kus dědiny od podacího Hostovského a sedlišť pusté v Mokošíně. (A. Č. XVI., 378, 453.) Konečná smlouva na majetek knížecí v Hostovicích stala se 18. června t. r. ve 100 kopách (A. Č. XVI., 387; Emler, Rel. t. 448.) Kromě Miloše z Hostovic sjednal s Vilémem trhovou smlouvu také Hynek z Sodomíře o své hostovské dědictví za 1 kopu — celkem 5 provazcův dědiny, čtvrt a záhon ode dvou dvorů kmetcích. (A. Č. VI., 528; XVI., 398, 399, 460.) Jiná smlouva mezi Vilémem z P. a Heřmanem z Sulic na Slepoticích stala se 16. října o louku pod dvorem nad mlýnem Lhotským, kterouž Václav z Úřetic držel a již jmenovaný Heřman postoupil panu Vilémovi. Ten zase měl oddati dvěma lidem páně Heřmanovým jiné louky pod Hostovicemi. (A. Č. XVI., 400.)

¹⁾ Ten k Pardubicím nepříslušel. Osmdesát pět kop, které pán Pernšteinský měl na téměř dvoře, „to má minúti“.

²⁾ Arch. Č. XVI., 382.

³⁾ A. Č. XVI., 382.

⁴⁾ „Z té sumy, již pán JMt pana Jeníka zastupuje, (dáti má p. Čabelickému): prvých pět set kop na sv. Jiří, nejprv příštího, potom hned na sv. Havla dalších pět set kop a zase od téhož v plném roce 500 a v roce plném potom 500 kop posledních.“

— A pan Jeník s panem Pardubským při tom času mají počet před pánem JMtí učiniti toho, co jest pan Jeník vydal za pana Pardubského. Pakli by se o ten počet srovnati nemohli, mají po dvou přátelích ku pánu JMtí přidati, a což by se těm čtyřem a pánu JMtí za spravedlivé zdálo, mají na tom přestati bez vší odporosti. A nad to výše má dáti pan Jiřík panu Jeníkovi půl druhého sta kop gr. č.

Ostatek peněz, které (za Pardubice) u pána JMtí zůstati mají — ač by pan Jeník všech těch dluhův páně Jiříkových Pardubského, kteréž jsou byly z rozkázání krále a pánův na pana Jeníka přišly, prázdny byl. A když by týž pan Jeník těch dluhův prázdny byl, — teprv potom „bude JMtí pán povinnen panu Jiříkovi Pardubskému od sv. Václava, najprv příštího v plném roce ostatek té sumy vydati, ale tak, aby Pardubice od každých závad čisty a svobodny byly a také pan Jeník aby s těch dluhův více nebyl napomínán.

A zbude-li více peněz mimo očištění Pardubic a mimo dlužníky, ty pan Jiřík Pardubský má zdvihnouti, neb jeho dědicové.“

„Co se zámku postoupení dotýče — má býti pánu JMtí postoupen od tohoto pondělka příštího ve dvou nedělích¹⁾ a to s těmi svrsky a nábytky i se všemi příslušenstvími podle cedule, jakož má jednu pan Čabelický a druhou pan Jeník — s městečkem (Pardubicemi) a s vesnicemi, lidmi platnými a neplatnými, se splavem na Labi i s Labem a se vší plnou zvolí.“

Dvoru (na Vystrkově), kde Jiřík Pardubský zatím seděl, pan Vilém hned nezabral. Smluvil však budoucí koupí za peníz, který by odhadl panoše Prokop Liška z Vysoké a na Běrunicích a pan Vaněk Zámorský, po případě pan Dašický a pan Holický. Svůj dům v městě ponechatí si měl Jiřík Pardubský do vůle nového pána právem purkrechtním a se všemi dávkami podle ostatní obce.²⁾

„Jestliže by suma páně Jeníkova menší byla, když počet před pánem JMtí učiněn bude, — totiž dvou tisíc, dvou set kop groší č., kromě 150 kop, kteréž pan Jiřík má dáti panu Jeníkovi za jeho právo: co by koli méně bylo, to má při pánu JMtí zůstati podle té sumy, kteráž panu Jiříkovi přísluší.“

Ve čtvrtek po sv. Vítě (16. června) vyjeli z Pardubic pan Jiřík Pardubský a Jeník z Mečkova s panem Vilémem do Prahy „ke dckám, (majíce) pánu JMtí vložiti Pardubice“.³⁾

Zápis stal se 18. června.⁴⁾

Vrátiv se na Uhersko, prodal je pan Jeník brzy nato obci Vysokého Mýta. Jeho rodná tvrz zpusila záhy docela.⁵⁾

¹⁾ 27. června.

²⁾ Tento dům prodal Jiřík Pardubský krátce po odstupu svých práv na ostatní statek zdejší. Proto nebyl již také zapsán do nově zdělaného urbáře při r. 1493.

³⁾ A. Č. XVI., 383 násl.

⁴⁾ Tamtéž, 387.

⁵⁾ Dne 8. prosince 1492 kvitoval Zdeslav Jeník panu Vilémovi 50 kop splátky na dluh 1800 kop gr. č. (A. Č. XVI., 452).

Jiřík Pardubský z Miletínka poseděl na Vysrkovském dvoře spolužním u Pardubic sotva rok. Když pan Vilém, přijav od něho všecko právo i k Sezemicům, zaplatil mu v úterý po květné neděli (17. dubna) 1492 dvě stě kop, vydal i tento svůj zbytek Pardubic.¹⁾

Nové, rozsáhlé državy Kunětické Hory zajistil pan Vilém jak sobě — doživotně tak i synům Janovi a Vojtěchovi, ba i svému bratru Vratislavovi. List na to obdržel od krále Vladislava s datem v Stol. Bělehradu dne 26. července 1491.²⁾

Zástavy na Pardubském venkově vybavoval pan Vilém bezodkladně. Dne 13. června 1491 spisoval smlouvu s paní Hesterou z Ježkovic, matkou a poručnicí sirotkův Jana Otce z Chrastu o postup dvora a vsi Vosic, Vosiček a jednoho rybáře s některými příslušenstvími; také dědicví po Mikuláši z Chrastu, strýci sirotkův, pustila: Dolany, Rohoznici, Křičeně, Žaravice a Lhotku.³⁾ Od Prokopa Lišky z Vysoké a na Běrunicích vybavil pan Vilém v týž den Svítok, zastavený od Vladislava krále v půldruhém stu kop g. českých; za dvůr tamní a les řečený „Tůni“ smluvna summa 45 kop peněz drobných.⁴⁾

Většího významu byla smlouva, již způsobil Vilém z Pernšteina o návrat oněch vsí, jež odtrhl pan Arnošt z Pardubic od zdejšího panství již v století čtrnáctém a spojil se zbožím Rychmburským. V pondělí u vigilii Věch Svatých (31. X.) 1491 prodala mu paní Anežka na Rychburce „od Pardubiček ves Černou za 92 kopy 35 grošův českých, hned vyplacených.“⁵⁾

Pro lepší jistotu opatřil si pan Vilém dne 1. prosince 1491 list krále Vladislava na výplatu jak vsi Černé (za Bory), tak i Malých Pardubiček, Jesenčan a Dražkovic.⁶⁾

¹⁾ A. Č. IV., 199; VI., 530, 531; XVI., 433. Práva k Sezemicům Jiřík Pardubský mnoho necenil, přiznáváje: „Jakož mně se zdá, že bych měl míti nějakou spravedlnost k Sezemicům a k tomu zboží, což k tomu přísluší — —“. (Dat. listu 18. IV. a 14. VIII. v Arch. Č. IV., 199; XVI., 433, 441.)

²⁾ Arch. Č. XVI., 391.

³⁾ Viz str. 39. Arch. Č. VI., 527, XVI., 385. Užívala však paní Hestera statku od sv. Jiří příštího do plného roku.

⁴⁾ A. Č. VI., 527, XVI., 387. Snad jest les „Tůně“ totožný s „Tůni Rosickou!“. (Viz str. 7.)

⁵⁾ Arch. Č. VI., 528, XVI., 401. Zároveň ručil pan V. z Pernšteina za vyloučení vsí „puotky a nesnádky“ pro odtržení Černé ze současného zápisu na Pardubičky svou vsí Bukovinou a rybníkem Bukovským. Konečně získal Vilém z P. dědicví Anežky z Chlumu — v Černé a v Pardubičkách — trhovou smlouvou v sobotu po sv. Řehoři (14. března) 1495 za 325 kop gr. č. (A. Č. XVI., 472).

Jinými vesnicemi — Přerovem a Lhotkou — ručil Vilém z P. za náhradu škod, jež by vznikly na lukách lidí Uhřetických podmokáváním struh a hrází nad mlýnem Lhotským. S tím patrně asi souvisí prodej louky „pod Ouřečtici“ ke Lhotě od Heřmana z Sulic za 50 kop g. Vilémovi z P. 21. března 1495. (A. Č. XVI., 475.)

⁶⁾ Dne 9. dubna 1493 obnovil král novým listem pánům Pernšteinským právo k výplatě Pardubic Mnichových, Černé a Dražkovic, s rybníky, lesy a kostelním podacím. Rozšířil je také na Nemošičky, Malé Jesenčany s rychtou, Mikulovice s kostelním podacím; na tři úročníky v Blatné, na jednoho v Ostřešanech a na jednoho v Vesci a na Borek les. (Arch. Č. VI., 529, 532, XVI., 404, 453.)

K ucelení svého zboží v těchto stranách koupil dne 12. dubna 1492 od Jana Makovského z Potšteina tvrz Nemošice se vsí Drozdíciemi, s rybníky a příslušenstvím, tak jak by Jiříku Oděradskému z Hrušova desky plněji svědčily až do sumy 1460 kop grošů českých.¹⁾

Koncem roku 1492 projevil pan Vilém z Pernšteina králi úmysl vyplatiti i všecko ostatní zboží, zastavené od zámku Kunětické Hory, klášterů Opatovského a Sezemského. Král Vladislav schválil mu toto předsevzetí listem z 2. listopadu, rozšířiv právo takové i na Vilémova bratra Vratislava a syny Vilémovy.²⁾ Den na to zvýšil král jmenovaným pánům zápis o 2000 zlatých uherských na stavbu zámku Kunětické Hory.³⁾

Dle souhlasu královského vydal Mikuláš Kdulínek z Ostromiře a na Smrkovicích panu Vilémovi dne 1. května 1493 postup práv na Maslojedy, Račice, Benátky a Habřinky, králem Jiřím v 2500 kopách zastavené Petrovi a Benešovi, bratřím z Ostromiře, strýci a otci téhož Mikuláše.⁴⁾

Také Markéta z Hustiřan a Dorota z Zahrádky vydaly dne 1. července panu Vilémovi svůj zápis na dvůr a ves Libišany i s zápisem od Jindřicha, knížete Minstrberského, na rybník Bukovský za sumu 900 kop grošů, při vydání splacenou.⁵⁾ Johannes Zdechovský z Sekyřic prodal dědictví své v Semíně panu Vilémovi 2. října 1494 za 100 kop.⁶⁾ Dne 26. dubna 1495 zastavil král Vladislav pánu Pernšteinskému les blíž Hradce „Království“ i ves Běleč ve 2200 kopách od pana Viléma již dříve vyplacených.⁷⁾

Po očištění Ostřešan roku 1496 prohlašoval Jan Makovský z Potšteina na Houbicích: „jakož zastavil a slíbil prodati ves Nabočany a lidi poddané v Ostřešanech panu Slavatovi z Chlumu a z Košmberka, přijav na zástavu od téhož 170 kop m., že až do dosti učinění toho pan Slavata o tu zástavu žádného zmatku míti nemá“ (A. Č. XVI., 508).

Dne 15. května 1498 prohlašoval Michal z Chlumu a z Košmberka, syn Slavatův v Pardubicích, že oba listy Makovského a všecko právo na Ostřešany a Nabočany převádí na pana Viléma v téže sumě. (A. Č. VI., 537, XVI., 519.)

Týž Michal prodal 12. června 1498 dědictví své v Ostřešanech: dvory kmecí a v Blatech dvůr kmecí s příslušenstvím Vilémovi z P. za 800 kop gr. č. Jiné dědictví v Ostřešanech Jana Kynčího a z Zaječic skoupil pan Vilém 3. října 1499 za 46 kop 48 gr. českých. (A. Č. XVI., 522, 538.)

¹⁾ Splátky přijímal Oděradský, z části Jan Makovský, pověřiv k tomu svou máteř, Annu z Barchova. (A. Č. XVI., 431 násl. a Emler, Rel. tab., sv. II., 450 s datem 23. dubna 1492.) Dne 8. října 1492 prodal Jiřík Oděradský z Hrušova v Nemošicích a v Drozdících Vilému z Pernšteina své dědictví za 1400 zlatých uherských. (A. Č. XVI., 444, Emler, Rel. II., 454.)

²⁾ A. Č. XVI., 450.

³⁾ A. Č. XVI., 451. Datum v Budíně, 3. listopadu 1492.

⁴⁾ Arch. Č. IV., 200, 201; XVI., 455. Hned druhý den oznámil Mikuláš převod poddanství rychtářům a lidem vesnic postoupených.

⁵⁾ A. Č. IV., 202, XVI., 460. Byly to listy, svědčící svého času Mikuláši Berkovi z Dubé a Elišce z Okoře, manželce jeho „s dobrými volemi od Jindřicha kn. z M. a od Jana Čria z Skaličky, měšťana hradeckého“.

⁶⁾ A. Č. XVI., 467.

⁷⁾ A. Č. XVI., 474. Starší jednání o tom pochodí již od května 1492. (A. Č. VI., 531; XVI., 436.) Když později nastala rúznice o meze téhož lesa „Království“ a Bolehrádku pana Mikuláše z Rysmberka, srovnali se majitelé výpovědi ubrmanskou roku 1498. (A. Č. VI., 537; XVI., 532.)

Koncem téhož roku (4. prosince) připojil se k Pardubicům také dvůr poplužný v Neratově s krčmou, s třemi podsedky, lesy a příslušenstvím dle „dobré vůle“ Bavora z Hustiřan a na Bukovce, po otci Majnušovi z Chvalkovic Bavorovi zapsaný.¹⁾ Ves Chrčice, zapsanou králem Sigmundem a Vladislavem v 500 kopách, postoupil Václav Opršal ze Zher Vilémovi z Pernšteina dne 20. září 1496.²⁾

Rybník „Ptáček“ u Bohdanče získal pan Vilém od krále 27. dubna 1497.³⁾

Od sirotků po Matěji z Žižina koupil v úterý před sv. Vítem (12. června) 1498 tvrz a ves Žižín za 200 kop gr. českých.⁴⁾

Významného přírůstku opatřil si rod Pernšteinský získáním Labského Týnce (r. 1502) od krále⁵⁾ a koupí zboží Brandýsa nad Orlicí (1506) od pana Jana Kostky z Postupic.⁶⁾

Prvým plodem z uceleného panství Kunětické Hory a Pardubic byl smělý základ k rozsáhlému hospodářství rybníčnému, k němuž sváděla povaha půdy zdejší již pány předchozí; zvláště však upoutala pana Viléma z Pernšteina, podnikatele v tomto oboru nad jiné povoláního.

Práce rybníčné, od prvých let perňšteinské vlády začaté, měnily záhy tvář kraje Pardubského velikolepou osnovou struh vodních⁷⁾, změnou starých řečišť, zvláště však také borcením starodávných vesnic a dvorců kmecích,⁸⁾ jichž místa zabíraly časem širé hladiny panských rybníků.

¹⁾ A. Č. IV., 203, XVI., 479.

²⁾ A. Č. IV., 204; XVI., 495. V lednu 1497 vydal týž Opršal p. Vilémovi dobrou vůli na list Michala z Weitmile na 600 kop g. č. (A. Č. IV., 205, XVI., 510.)

³⁾ A. Č. XVI., 511.; Emler, Reliq. II., 484.

⁴⁾ A. Č. XVI., 522.

⁵⁾ List krále Vladislava s datem na hradě Pražském, 27. února 1502, jímž dává výplatu Teyneckého zboží nad Labem (tvrze a městečka) i s příslušenstvím nejen panu Vilémovi z Pernšteina, nýbrž i jeho synům, Janovi a Vojtěchovi. Dne 31. ledna 1510 doplnil král toto rozhodnutí novým listem, aby po synech Vilémových vyplatili mohly (zboží) osoby duchovní „kterýmž by ta výplata spravedlivě slušela“, přidávající i sumu za opravu rybníkův starých, aneb dělání nových. (A. Č. IV., 205, 214, XVII., 114.)

⁶⁾ Trhová smlouva o Brandýs n. O. s příslušenstvím za 14000 kop grošů českých dne 11. května 1506. A. Č. XVII., 59.

⁷⁾ Nejznamenitější prací jest Struha Opatovická, prorývající písčiny a pozemky panství v délce 3 mil. Byla na ní 32 složení mlýnská a rozsah rybníkův, jí napájených, měřil celkem 14000 měr. (Nywelt, L. memorab. v děkanství pardubském.)

Významná pro rybníkářství pardubské a pro město Pardubice jest Struha Sezemská (Halda). Na jihovýchodním cípu panství hospodářským zájmům prospívala Struha Dvakačovická a Tuněchodská. (O tom v díle VI.)

⁸⁾ Byly to vesnice na Bohdanečsku: Velké a Malé Kavčiny a Černá pod Šeperkou, jichž pozemky zaplavil rybník Oplatil. Bystřec a Nivčice zbořily se pro úpravu rybníka Rozkoše; z urbáře vymazány jsou všechny tyto vsi r. 1548. Pěčice zmizely při přestavbě rybníka Pěčického (Bohdanečského) před r. 1493. Ves Crkaň na střední cestě mezi Bezděkovem a Opočinkem zpusila při r. 1488. Na jejím pozemku rozlévá se Crkaňský rybník. (Pamět. kn. v zám. Pardub.; Nejst. urb. perň. v arch. z. m. v Praze, I. c., tištěn v A. Č. XVII., A. Č. VI., 195.)

V době rozkvětu pernšteinské vlády čítalo se 225 rybníků zužitkovaných a dle svého úkolu přesně tříděných.

Právní závazky panství k zájmům soukromých usedlíků, způsobené vodní stavbou, vpisovaly se do „Regest rybníčných“. Zakládala se v letech 1494—1520 „pro budoucí paměť, co je(st) lidem za škody rybníky udělanými na panství oddáno.“¹⁾

Současně upravoval se v zámecké kanceláři soupis práv páně, přehled osedlých, jejich statků, povinností a platů, jež tvořily příjem panský. Z této práce vyšla po roce 1493 „Registra na panství Pardubském a Kunětickohorském“, časem stále doplňovaná.

Utuhlé závazky, které na statcích vázly, i duch tehdejšího času způsobily v té době na několik příštích století ustálenou správu, v jejíž čele stál zámecký hejtmán a často i místohojtmán. Vedle něho měl významné místo purkrabí, písař důchodní a sirotčí, přední forstmistr s lesními a hajnými, panský měřič, přední a druhý fišmistr, pojezdni, hradní řemeslníci a čeleď dvorská.

Drahnou část panských úředníků bral pán Pernšteinský z drobných vladyk, kteří seděli kdys na statcích, pánovi časem postoupených. Peněz stržený za rodný statek, neb také ve službách získaný rádli potom obraceli na zakoupení se při městě. Proto značný díl domů pardubských náležel šlechtě.

Prvotním sídlem ústřední správy pernšteinské byla Hora Kunětická, kde bydlil i pan Vilém. Avšak záhy zbyla tam jen vláda místodržících.²⁾

Hospodářské ústředí přeneslo se bezpochyby již v roce 1492 na zámek Pardubský a ten přestavěn jest na hlavní sídlo pánů z Pernšteina.

¹⁾ Orig. v arch. mus. v Pardub. a jiná část v arch. zem. mus. v Praze. Otisk v A. Č. XVII., 459 násl.

Současné spory se zájemníky, vzešlé při rybníčných stavbách, vyhladil p. Vilém náhradou a výkupy. Takovým způsobem zdělány jsou smlouvy s usedlíky panství, se sousedy bohदानeckými, s měšťany hradeckými (1502), Čeňkem z Barchova a Mikulášem z Mezilesic (1504). (A. Č. IV., 208., XVII., 13, 20, 53, 120).

²⁾ Prvým místodržícím byl Ctibor z Bukuovky a na Růdnici. „Ve středu, den sv. Marka (25. IV.) 1492 Vilém z P. udělal smlouvu s slovuťným panoší Ctiborem z Bukuovky a na Růdnici, s služebníkem svým o hrad Kunětickou Huoru, že on má ji držeti a má čeledi na něm chovati: Napřed sám, a k tomu XII holomkuov hodných a pět hlásných a za šestého hlásného aby metali ponůcku, jakož obyčej jest na tom zámku; a k tomu dva vrátná a povezný. A jiného nemá na práci nic mieti, než zámku hleděti a k Šeperce rybníku má dohlédati.“

„Toto jemu má pán každý rok dávat: peněz devadesáte kop g. č. a to rozdielně počnuv na sv. Havel přišci 45 k. g. č. a na sv. Jiří také. K tomu má přidati ženuov k tomu dvoru III kopy bez Xtí. Též pluhuov, aneb oračuov LX. Též pět děberuov ryb na půst, když by se rybníci spúštili, buď na podzim nebo v půstě. K tomu přidává dvě lúce „Chmelnici“ a podhradní a z deset vozuoov sena. Lesu k palivu na zámek i do dvora, tu okolo Huory, aby sobě sekal a bral, což jemu potřebí bude. A pán má vždy dvakrát v roce svými robotieři XXti pomoci, aby klučili po jednom dni. — Sobě k potřebě bude moci zabiti do XXIII zajcuov okolo Škřivce (lesa); ale tuto okolo zámku aby žádných honuoov ani štivání nečinil ani jinému dopúštil.“ (A. Č. I. c. XVI. 434 násl.) — R. 1493 byl nástupcem Ctibora z B. Jan Bušek z Hodkova, před tím pardubský purkrabí. (A. Č. XVI. 459.) Později sjednotila se vláda veškerého panství v rukou pardubského hejtmána.

Stavba, v pravdě knížecí, zdvižena jsouc na městišti starodávne tvrze v podobě čtyřbokého prstenu kolem hlavní věže — hlásky, zabíhala novou rozlohou zvláště k jihu a k západu do bývalé louky hradní „Na zabraží“. Ta z větší části zrušila se úpravou obšírného příkopu a mohutného valu spracovaného dle zásad Albrechta Dürera, nejstaršího spisovatele vojenských opevnění v říši Německé.¹⁾

Nadýmání zámeckého příkopu dalo se „Strúhou Sezemskou“. Ta berouc počátek podchycením prvotního ústí Loučné u Podčapel, sváděla proud této řeky umělým dílem²⁾ k městu. Na svém běhu upravovala stav vody v rybníku Spojilském, Stúdánce a Novém nad vsí Bukovinou při předměstí Malém a na Lažankách plnila panské sádky. Přetnuvši východní rameno „Řeky městské“ (Chrudimky), napájela zvláštním náhonem zámecký příkop. Zbytek vody odnášela „Strúha“³⁾ hradební zdí na pardubské městiště pro pohon panského mlýna; posléze před svým vyústěním do Labe poháněla kola valchy, mlýna podvalchovního a „šlajferně kovářské“.

Zvýšením významu nového zámku získala i obec Pardubská, již pojal pan Vilém do osnovy hradebního opevnění.

Pravé rameno starého deltového ústí „Městské řeky“ přeložilo se od svého kořene „na Olšinkách“ těsněji k východní řadě domů a voda jeho v novém řečišti plynula podél východního valu městského i zámeckého do Labe. Levé rameno Chrudimky vbíhalo hned nad městem do hlubokého příkopu jižního a západního a zapadlo pod bývalým klášterem Cyriaků do „Strúhy městské“.

Nad vodním příkopem, město do čtverce svírajícím, nasypal pan Vilém k východu, jihu a západu vysoký val s vnějším zděným poprsím, parkánem a vnitřní zdí městskou. Malebnou výzdobou byly bašty při branách, hledících k Malému i Dlouhému předměstí a k zámku. Také vchody venkovských cest na předměstích při ulici Karlově, cestě Pražské, Hradecké a cestě Mejské zabezpečil zámecký pán branami a valem podružným.

Za Bílou branou vzniklo zvlášť spevněné městiště „Mezi branami“.⁴⁾

Pro lepší spojení obou zámků a sídel k nim přilehlých zbudoval pan Vilém na místě starodávneho přívozu labského při zámku Pardubském dřevěný most. Král Vladislav schválil tuto stavbu roku 1494 a potvrdil i právo mýta, které vybíralo se na přívoze již na počátku XIV. století.⁵⁾

Nový labský most byl vrcholnou prací nové cesty Hradecké, jež vinula se z města na zdviženém vnějším zámeckém náspu „Na dlažení“ podél ústí Chrudimky k obcím za Labem.

¹⁾ List pergam. sig. B. B. 1, v m. mus. pardub.; Sedláček, I. c. 30.

²⁾ Zvláště v Úzkém.

³⁾ R. 1512 zove se „řekou, která skrze město teče“. (Knihy m. rudé v arch. mus. pardub. G. 98.) Nevhodná jest novodobá přeměna jejího jména na „Pernštýnský kanál“.

⁴⁾ Více o tom doloží se v dílu IV.

⁵⁾ Datum listu v Levoči, 3. května 1494. (A. Č. XVI., 465.)

Druhý dřevěný most stavělo panství skoro v témž čase „Mezi branami“ nad novým řečištěm „Městské řeky“ (Chrudimky) před branou „Mýtskou“; za to branou menší můsky nad „Požeračkou“ a „Strúhou Sezemskou“ byly části nově upravených cest: Mýtské, Sezemské a ke Chrudimi.

Současně přestavoval se v přepychový zámek starý hrad na Hoře Kunětické.

Pan Vilém, opíraje se o souhlas krále Vladislava, dle něhož směl prostavěti na Hůře 2000 uherských zlatých, obracel znamenitou sumu až do roku 1509 na úpravu tohoto občasného sídla, ne bez nápadného nápodobení moravského zámku Pernšteina.

Hlavním stavitelem, jak obou zámků, tak města, byl mistr Paul.¹⁾

Právě uprostřed díla vítali Pardubčané svého krále.

Král Vladislav, meškaje od 27. února 1497 na hradě Pražském, ještě před svým odjezdem do Budína byl požádán panem Vilémem,²⁾ aby zírál některý čas na Pernšteinském zámku v Pardubicích.

Nastoupiv cestu s bohatým průvodem v sobotu, dne 22. července z Kutné Hory, stihl ještě téhož dne do Pardubic a setrval zde i den příští, v neděli. Ten den při znamenité slavnosti na Kunětické Hoře pasoval král na rytíře oba syny Vilémovy, Jana a Vojtěcha.³⁾

Po odjezdu králově setrval pan Vilém toho roku v Pardubicích na podzim i v zimě, pokud jej nezabavovalo prosincové jednání v Praze na soudě zemském. Za jeho osobního dohledu rozvíjela se nerušeně po deset let stavba zámku, práce opevňovací i úprava některých podniků průmyslových na „Strúze městské“. K nim současně přibyla slévárna a huť na děla, pivovary, lázeň v „ulici k klásteru“ (dnes Kostelní čp. 3, 5, 7) a nožířské šlajfery na Chrudimce.⁴⁾

Mimo to okoušela Pardubská obec od svého pána ještě jiných výhod. Již v den Mláďátek (28. prosince) léta 1501 ochránil městu pan Vilém z Pernšteina starodávného práva na „nějaké clo a mejto“, jemuž z neznámého původu překážel Čeněk z Barchova a na Dašicích, opatřiv si královský majestát na mýta v Koštěnicích a v Dašicích.

Jsa o to pohnán pardubskými měšťany k zemskému soudu, odřekl se domnělých práv smlouvou s Vilémem z Pernšteina k dobru jeho poddaných.⁵⁾

¹⁾ Úprava budov panských i ostatní hospodářské správy prodlužovala se až do posledních let pana Viléma z Pernšteina. Po smrti téhož vyzádal si Vojtěch, syn a dědic Vilémův, od krále Ludvíka nejen potvrzení všech předešlých majestátův na zboží Kunětickohorské, Opatovické i Sezemské, nýbrž i úřední ověření celkové sumy zástavní „na jednom listě“. V královském listě, kterýž dán jest panu Vojtěchovi v Olomúci dne 6. dubna 1523, potvrzuje se „jeden a třicet tisíc kop a šest a třicet kop grošův vše českých, dobrých, stříbrných rázu Pražského“. (A. Č. IV., 218.).

²⁾ Pan Vilém z Pernšteina meškal v červnu a červenci 1497 na pražském soudě komorním a velkém soudu zemském.

³⁾ Veleslavín, Kalendář historický z r. 1590, 398; Palacký, l. c. V., č. 5., č. 1., 405.

⁴⁾ O tom obšírněji v II., IV. a V. díle.

⁵⁾ A. Č. VI., 540; XVII., 6., 24.

Dne 21. května 1507 vymohl Vilém z Pernšteina u krále Vladislava Pardubicům majestát nový, jímž král stanovil, „aby každý, kdožby skrz město Pardubice, aneb okolo přes most labský a jiné mosty jeli a pracovali“, mýta platili „tím vším obyčejem, jako v městě Chrudimi a v jiných městech království Českého dávají“. Za to uložila se Pardubským oprava mostů a cest.¹⁾

Klidný vývoj města náhle přerhl se v témž roce osudným požárem, jenž schvátíl nejvyšší díl obce v hradbách.²⁾ Zdá se, že ohněm zkažen byl také jediný farní kostel Zvěstování P. Marie.

Na štěstí přišel dravý živel v čase, kdy pan Vilém z Pernšteina rád otvíral ruku na zvelebení zámku a ostatního Pardubského zboží.

Proto také i pohořalí sousedé našli v něm nového zakladatele „Pernšteinských Pardubic“. Nemaje na spáleništi starodávnej obce mezi pro své nové praktické plány, vtiskl novostavbě pečet úměrného, promyšlenou osnovou budovaného města, jež mělo důstojně doplniti knížecí sídlo páně. Hlavním tvůrcem nových Pardubic byl zase „mistr Paul“.

Všecky domy dle jednotného plánu stavěly se „kamenem“, jednopatrové, se zdobným ostěním v oknech a s malovanými štíty na účet panský. Pro lepší živnost měl každý dům sklenutý sklep; hospodářství rolnímu hověly domy s rozlohou zdvojenou. Nejvzácnější byly na severní straně nově založeného náměstí. Prvý z nich, na rohu při „ulici u masných krámů“ (dnes Bartolomějské), koupili si konšelé pro dům radní.³⁾

Ostatní domy z valné části zabrali sousedé „na purkrecht“. Některé ponechal si pán, pouštěje je časem svým úředníkům a čeledi.

Městištiště starodávného hřbitůvku při zaniklém farním chrámu zvelebil novým „českým kostelem“ Panny Marie, v pozdní gotice sličně vystavěným.⁴⁾ Proti jeho severní straně postavil kněžím kališným novou faru a při ní školu městskou.⁵⁾

Nový hřbitov, obšírnější, pro mrtvá těla všech soused bez rozdílu víry, umístil na konci předměstí Dlouhého, vyzdobiv jej kostelíkem sv. Jana Křtitele pod správou kališnou. Skupinu tamní doplňoval léta 1509 založený Pernšteinský špitál.⁶⁾

Bratři čeští, již tehdy v Pardubicích v počtu čtenějším, shromažďovali se do „zboru“ v „Baště u valchy“.⁷⁾

¹⁾ A. Č. XVII., 82.

²⁾ Jediná zmínka o něm, nepřímá, uchovala se v úvodní básni radního písaře Burjana na počátku městské knihy „Rudé“, l. c. v arch. m. mus.

³⁾ Dnes čp. 35 Hl. náměstí V. z Pernšteina. Tím vyvrací se dosavadní mylný názor, jakoby nejstarší radnice byla v „Hlavní ulici“ (dnes Pernštýnské).

⁴⁾ Mylnou tradicí mladého původu přidává se název „českého kostela“ chrámečku sv. Jana Kř. Podrobněji o kostelích a o škole vyličí se v dílu III.

⁵⁾ Na místě dnešní občanské dívčí školy čp. 13 n.

⁶⁾ Čp. 49. n. na Wilsonově třídě.

⁷⁾ Čp. 23. Přízeň k Bratřím ukázal pan Vilém z P. již r. 1488, způsobiv u krále Matyáše, že odvolal dekret, jímž vyháněni jsou Bratři ze všech jeho zemí. (R. Dvořák, Děj. Mark. Morav.)

Katolickým občanům otevřel pán při r. 1514 klášter minoritský. Na troskách spáleného kláštera Cyriaků, vkusným dílem pozdní gotiky i náměty vlašské renaissance „ku pohřbu rodu svému udělal (jej), ač se kdo z toho rodu chce tu klásti; neb pohřeb starodávný svůj dědičný, který způsobili předkové jich, mají v markrabství Moravském v Dúbravníku.“¹⁾

Protože Minorité, z Krakova do Pardubic převedení, byli z části Němci, zval se chrám jejich na rozdíl od „českého kostela Panny Marie“ kostelem „německým“.²⁾

Zatím v čas stavby nových Pardubic sváděl se do města nový, měšťanský a řemeslný živel, jenž s četnými usedlíky šlechtickými zbral přízní páně nákladnější domy „v hradbě“ na místě původních, drobných hospodářův.

Avšak také pro živnost rolní otevřel pan Vilém Pardubčanům nový pramen, pustiv jim některé grunty při městě a zvláště rozsáhlá pastviště na mírný úrok.

Vedle opatrování hmotného základu k sousedským živnostem udílel pán obci čas od času výsady, nutné k vývoji ucelené samosprávy občanské. Na zámku Pardubském „oddal a propustil měšťanům“ dne 15. srpna roku 1509 „všechny odúmrtí“, avšak tak, „aby ten statek, jakýkolivěk po smrti toho umrlého zůstal by, na jiná panství nebyl přenesen.“³⁾ Téhož léta, 8. září, odevzdal obci k prosbě konšel clo z mostu labského na vydržování (labské) cesty k (Pražské) bráně; dovolil výkup roboty ženné a orné za roční plat⁴⁾ a upravil robotu „na louce v Zábrazí“.⁵⁾ Rybolov v řece obecní (Chrudimce) stanovil sousedům týdně (na středu a v pátek) a k tomu přidal i rybníček při strouze valchovní na předměstí Dlouhém.

Za roční plat pustil obci pastviště panské za haltěří i tržné z soli, váhy, z šenku piva a vína, z řezníků hostinských, z jarmarečného a z sukna od kraječův; vymezil plat k obci od trhovců a prohlásil „rynk“ za jediné místo tržní.⁶⁾

Valně pozměnil a doplnil toto darování pan Vilém z Pernštejna 18. června 1512. Prohlašuje předem zásadu, „aby purgmistr a konšelé i všecka obec práv, kterýmiž jiná města královská, neb panská řídí se, užívati mohli“, svolil k volnému zakupu a stěhování, prohlásil svobodu vdov a sirotků ve volbě stavu manželského, pustil městu správu peněz sirotčích, právo na statek sousedů zemřelých bez testamentu a přirozených přátel.

Obrátiv všechny sousedské roboty na hotový plat roční, zprostil robot ručních i městské podruhy.

1) Cop. arch. zem. v Brně, tištěný v A. Č. XVII. 238. Nápis na votivní desce nad hlavním vchodem děkan. kostela z r. 1519.

2) Nejst. urbář pardub. v arch. zem. mus. v Praze, I. c.

3) Orig. v arch. m. v Pardub. sig. BB2.

4) Q robotách v dílu II.

5) Časem znetvořil se původní název této části městské v dnešní „Zábrazí“ (čp. 1. – 14.)

6) Orig. perg. v arch. mus. pardub. sig. BB1.

Konšelům dovolil vybíratí dávky z domů a podávati kališnické kněží ke kostelíku sv. Jana, pokud by tam fara byla: „A ti kněží aby se beze všeho hanění zachovávali a slovo boží kázali bez hanění“.

S farou pardubskou při kostele Panny Marie spojil podací kostela v Pardubičkách a v Rosicích. Farář směl tam vybíratí platy a desátek; za to sloužil tam střídavě při nedělních Bohoslužbách za pomoci kaplanovy.¹⁾

Zřeknuv se práva šenku v městě, vyhradil Vilém volný nákup vína jen dvořanům v hradbách zámku.

Velmi důležitý byl artikul, jímž schvaloval toho dne pán s obcí smluvené zřízení obecní. Po přání pánově vepsalo se do knih městských a stanovilo řád jednací konšel při správě města a soudu; jednalo také o rychtáři, městské policii a o důchodech obce. K tomu pojil se řád tržní, pivovarní a cechovní. Ten zvláště týkal se řezníků, od 25. března 1510 k samostatnému cechu zdvižených, pekařů, sladovníků, soukenníků a ševců.

Přijímala tam napomenutí i „řemesla, která cechů ještě neměla“: „kožešníci, tkadlci, krejčí, barvíř, uzdař, střelec, konvář a mečíř, aby spravedlnost od sebe lidem dělali.“

Zvláštní oddíl věnoval se přijímání a propouštění sousedů a podruhů i závěťm.

S důrazem připomínal pan Vilém šetření a udržování opevnění městského. Patrně po zkušenostech trpce vytýkal při tom obci, která „na ty valy náklad velký udělal a rád by, aby z takových lidí selských, pitomých, nějací lidé městští byli“.²⁾

Stejně důtklivě zamítal náboženskou nesnášlivost konšel při osazování míst ve špitále.

O dvě léta později (1514) smluvili si měšťané se svolením panským i nový řád šenku vína.³⁾

K zřízení takovému přistoupil pan Vilém z Pernštejna tím spíše, že již dokonávala se stavba města a obec plna byla živlů valně cizorodých.

Prvá obnova konšel i městských úředníků po nové úpravě Pardubic byla v úterý, na den svatého Stanislava (8. května) roku 1515. Provedl ji v novém radním domě v rohu rynku a „ulice k zámku“ (Pernštýnské)⁴⁾ pan Bohuslav Běškovec, panský hejtman, zvláště slavně.

Písař městský, Burjan bakalář, oslavil při ní veškeru činnost zámeckého pána zvláštní básní, již vložil na přední listy prvé městské knihy gruntovní.⁵⁾

1) Original v archivu musea pardubského. Sig. BB4.

2) Kniehy miest. ruce m. Pardubic z r. 1515 v archivu musea pardubského. Sig. G. 98.

3) Tamtéž.

4) Čp. 6. náměstí a 1. Pernštýnská ulice nov. Tuto novou radnici získali Pardubčané 25. února 1515 směnou za starý rathús a doplatek. (O radnicích v II. a IV. díle.)

5) Kniehy miest. ruce m. Pardubic, I. c.

Protože životu sousedstva vymezen byl pevný směr, ubylo již psaní listů, jež před tím pán tak často obci posílal. Zato klášter pardubských Minoritů a špitál zvelebeny jsou dne 30. dubna 1515 novým panským obdarováním¹⁾; dalšími listy z 6. prosince 1516 a 18. srpna 1518 zlepšil však pan Vilém mnichům nový byt zdejší zase podstatně.²⁾

Také řemeslo ševcovské, krejčovské a posřihačské spevnilo se tehdy, spravujíc se novým cechem; prvé od 17. prosince roku 1515, druhá dvě od 21. srpna 1518.³⁾

K posledním starostem páně o výzdobu města slušelo dokončení klášterního kostela svatého Bartoloměje, jakožto hrobky panské. Závěr stavby roku 1519 tvořil bohatý, renaissanční portál hlavní se zdobnou deskou votivní.

Zdá se však, že Pardubčané ani po letech nevžili se do úpravy, kterou vrchnost skýtala městu v celku i v podrobnostech. Neradi čtete výtku, kterou vzkazoval pan Vilém ještě v nejpozdnějších dnech svého života konšelům pro nečistoty před domy a v rynku.⁴⁾

Uprostřed květu své moci pomýšlel důmyslný pan Vilém z Pernšteina na včasné rozdělení obrovského zboží pokojnou závětí.

„K napomenutí od otce, aby mezi sebou lásky a svornosti hleděli,“ prosili Jan i Vojtěch na Pardubském zámku pana Viléma o rozdělení otcovského statku, slibujíce všechno, co by otec v dílčím listu ustanovil, zachovati „pod svými dobrými křesťanskými věrami“.⁵⁾

Ve dvou nedělích potom, dne 25. března 1507 v Pardubicích podělil pan Vilém oba syny; vyňal však část zboží, které „na tento čas v díl nepoložil“.⁶⁾ „K dílu českému, kterýž Vojtěch, syn mladší sobě vyvolil, pokládali se statkové títo: Pardubice, zámek dědičný s příslušenstvím, koupěným až do datum listu kšaftovního; Hůra Kunětická, zámek zápisný; Litice a Potštein, zámky dědičné i Rychnov a Brandýs, zámek zbořený, vše s příslušenstvím.“ K těmž dílu patřil také dům v Praze a les „Království“; Lantskron, město zápisné i s zámekem, zámek Lantšperk; ty oba zanechávaly se při českém dílu na jisté výminky, jsouce zatím pouze podminěčně zajištěným zbožím paní Anny a paní Margéty z Postupic, žen Jana a Vojtěcha. Více měl ten, „kterýž z synův díl moravský držeti bude“; proto měl k dobru českého dílu s některou výminkou „zastúpití dluh, kterýž paní Johanka z Liblic (žena Vilémova) měla na zámku Plumlově

1) Závět v originále v zámeckém archivu roudnickém. (A. Č. XVII., 209 násl.)

2) Tamtéž, 238, 257.

3) A. Č. XVII., 225, 258.

4) Kniha Rudá, I. c., ke dni 25. prosince 1519.

5) Prohlášení z 12. března 1507 tištěno v A. Č. XVII., 68.

6) Listina pergamenová s devíti visutými pečeti v knížecím archivu v Roudnici (s datem hořejším). A. Č. XVII., 71 násl.)

deskami markrabství Moravského zapsaný, to jest patnácte tisíc zlatých“.¹⁾

V díly nepoložil a k své ruce zatím nechal pan Vilém: Hlubokou, zámek zápisný s příslušenstvím; plat u Hory, zápisem zastavený, Třebíč, zámek zápisný i s městem v markrabství Moravském; proboštví Měřínské, Sádka (Sádek), zámek dědičný s příslušenstvím; Nosislav a Němčice, městečka, Žabčice, Mikulčice, Chřepice, vsi, Novošice, pustou ves s příslušenstvím, Vojkovice, Sokolníky a Telnice, vsi k Třebíči příslušné.

Jednání o dědictví Pernštejnské skončilo se na Pardubském zámku v dubnu. Jak syn páně Vilémův Jan, tak i Vojtěch prolašovali dne 6. dubna na oddělených listech pergamenových souhlas se závětí otcovou. Pro lepší jistotu chovaly se oba listy od 23. dubna t. r. na radnici brněnské a vedle nich i Vilémův kšaft.²⁾

Sepisování testamentu nebylo známkou, že by již opouštěl pána Pernštejnského chvat po shromáždování statků vezdejších.

Ještě v roce 1507 připojil pan Vilém k svému volnému dílu dědictví Hynka Bradleckého z Mečkova; koupil je dne 29. června 1507 za 2500 kop grošů českých. Patřila k tomu v Holicích tvrz, dvůr poplužní s poplužím, městečko s příslušenstvím, Holice, ves celá s dvory kmecími a platem, tak jako i Chvojno s Vysokou; ve Chvojenci některé dvory kmecí s platem i v Ředvicích a v Ostřetíně; podací kostelní v Holicích a v Chvojně, plat pivovarní, z masných krámův, sladovně i důchody všelijaké.³⁾

Jinou smlouvou z 30. června přidělen jest panství Pardubskému statek Čenka Dašického z Barchova v Dašicích. Za 8000 kop grošů českých získal pán Pernštejnský Dašickou tvrz, dvůr poplužní s poplužím a městečko s příslušenstvím. Vedle toho připadly mu Koštenice, Moravany, Platěnice, Ostřetín, Veliny, Hedčany, v Prachovicích dvůr kmecí i s platy některými, v Rovni plat z louky kněžské a z 10 dvorů kmecích, v Komárově z kostelního, z kostelních luk i gruntů selských, celkem od tří lidí; v Ředvicích od čtyř, v Holicích od dvou a ve Dvakačovicích od jediného člověka. Do příslušenství slušely zde vedle robot a dávek i platy z lázní, masných krámů, z pivovarů, podací v Dašicích, Moravanech, v Platěnicích, v Ostřetíně a ve Velinách „i s tou smlouvou právem jejím“, kterouž měl Čeněk s Heřmanem z Sulic a z Slepotic.⁴⁾

1) K dílu moravskému, kterýž Janovi, staršímu synu zůstal, náležel: Pernštejn, zámek dědičný s příslušenstvím. K těmž zámku slušela oprava na klášteře Tišnovském a Oslovanském, Louka, zámek dědičný, Plumlov, zámek dědičný i s městem Prostějovem, Tovačov a Přerov, zámky dědičné; Kojetín, městečko zápisné i Helfenštein, zámek dědičný s městem Lipníkem a zbožím Drahoúšským — všecko s příslušenstvím. Kromě toho i dům v Brně.

2) A. Č. XVII., 79, 81.

3) A. Č. XVII., 83.

4) A. Č. XVII., 83.

Dne 20. března 1508 koupil pan Vilém vsi Býstě a Chvojence, vyplativ za ně Arnoštu Chvalovi, Mikuláši a Kryštofu, bratřím z Leskovce dva tisíce kop grošů pražských.¹⁾

Zároveň pojistil si 21. října 1509 královským listem i výplatu těch vesnic, které jsouce původně přičleněny ke zboží klášterův Opatovického a Sezemského, „z nepaměti“ v předešlých majestátech ve-psány mu nebyly.²⁾

Dle pozdějších smluv přistoupilo k zboží Pernšteinskému dědictví Štěpána z Koloděj v Litětínách v 105 kopách gr. č.;³⁾ zboží Markvarta z Sulic a na Zámrsku: Turov, ves celá, v Čeradicích mlýn, dvory kmečí a čtyři rybníky;⁴⁾ dědictví Martina Radikovského z Hrádku v Roudnici a ve Lhotě za 1750 kop gr.;⁵⁾ poslední grunty při Opatovském stavu, získané směnou s Hradeckými za „kus skály u Hory Kunětické, v té šíři a křivě hned od cesty, kteráž od Němčic k Hradišti jde.“⁶⁾

Zlepšení souvisu Pardubic se zbožím Labského Týnce domohl se Vilém z Pernšteina koupí městečka Přelúčí s vesnicemi. Trhovou smlouvu o tom sjednal 11. září 1518 se Štěpánem Andělem z Ronovce, zaplativ půl třetího tisíce kop grošů českých.⁷⁾

Ostatní trhové smlouvy zvyšovaly sice význam Pernšteinského rodu na Českém východě, ale neměly již přímého vlivu na další rozvoj Pardubského zboží. To platí zvláště o koupi Nového Bydžova⁸⁾ a panství Smrkovského.⁹⁾

¹⁾ A. Č. XVII., 93.

²⁾ A. Č. IV., 213.

³⁾ Arch. Č. XVII., 185. Datum 12. února 1513. Srovnej také A. Č. XVII., 560. Zbytek dvorů kmečích v Litětínách získal p. Vilém od Bohuňka z Jenišovic a také v Rovni některé dvory kmečí s lesy a rybníky za půlpáta sta kop gr. č. a za pět mezdčíma kop dne 10. června 1514. (Arch. Č. XVII., 198).

⁴⁾ A. Č. XVII., 561. Datum smlouvy trhové v sumě 1575 kop gr. č. dne 12. list. 1513.

⁵⁾ V Roudnici byl to dvůr poplužní i ves a dvory kmečí s 2 krčmami; ve Lhotě dvory kmečí, s řekou, rybníky a mlýnem pod Roudnicí. Datum smlouvy 2. prosince 1513. (A. Č. XVII., 561.)

⁶⁾ A. Č. XVII., 187. Datum 30. září 1513. Byl to lom na severozápadním úpání Hory Kunětické při silnici Pardubsko-němčické. Pozemek náleží dnes hostinci „u Kyselů“.

⁷⁾ A. Č. IV., 217.

⁸⁾ Dne 22. února 1516 koupil Vilém z. P. za 14000 kop g. č. od Havla Zvířetického z Wartemberka Bydžov Nový, hrad, město a příslušenství. K tomu náležely dvory kmečí a poplužní, Starý Bydžov ves, ves Humburky, Skřeníř, dvůr poplužní v Libni, sedm lesů, 8 rybníků, řeka Drahobyška s mlýny; podací kostelní v St. Bydžově, Meličanech a Vysočanech; z Prasku a Zechovic plat na lidech, ves Podolíby, Lhota u Nechanic a Kobylce. — Jinou smlouvou, v též den sjednanou, prodal Hašek Zvířetický panu Vilémovi dědictví své: Hlušce Veliké a Malé, Janovice, Vinary za 3500 kop gr. č.; dne 17. května 1516 dědictví ve Sloupně za 400 kop prodal Vilémovi nejen Hašek Zvířetický, nýbrž i Kateřina, dcera Jana Hrádky z Hrádku. Ta přijala od pána Pernšteinského 607 a půl kopy jakožto výkup za dědictví po Martinovi a Bořkovi Radikovských z Hrádku a strýců obou jmenovaných prodavačů. (A. Č. XVII., 230, 561.)

⁹⁾ Trhovou smlouvou 20. listopadu 1518 postoupil Matyáš Libák z Radovesic panu V. z Pernšteina za půl šesta tisíce kop g. č. Smrkovice, tvrz, dvůr poplužní,

Když konečně věk páně Vilémův značně již se nachýlil a nedostatků zdraví přibývalo, „znamenav běh a neustavičnost světa tohoto“, upravoval pán Pernšteinský „v středu před Narozením Panny Marie I. 1520“¹⁾ na Pardubském zámku svou závěť konečnou. Základem byl kšaft z r. 1507 a změny, jež způsobil svým posledním pořízením z 30. dubna 1515.²⁾

Toho roku k českému dílu obdržel pan Vojtěch z Pernšteina Hlubokou, Tejnec nad Labem, Bukůvku, Roudnici, Tuřov, Litětiny, Ciplu u Brandejsa, Židlochovice, Pohořelice, Nosislav se Žabčicemi i opravu Uherčickou. Také poručil mu otec Dašice s Holicemi a Bejště i podmínečně plat 130 kop grošů u Hory.³⁾

Druhým kšaftem (z roku 1520) získal pan Vojtěch k svému dílu statky, v posledních letech koupené: Bydžov, Sloupno, Šaplava, Vysočany, Zachrařany, Křivany, Smrkovice a Chudonice.

Z Moravy přistoupil k českému zboží Kunstat.⁴⁾

Po tomto rozdělení svého statku vypravil se pan Vilém z Pernšteina na podzim z Pardubic na Moravu, tenkrátě snad naposled.

městečko; v Ohništanech dvůr poplužní s poplužím, Chomutice, ves a podací, Lhořta Vohništskou, Nevratice se štěpnicemi, šafranicemi a jiným příslušenstvím. (A. Č. XVII., 260.) Podružnějšího významu byla koupě Chudonic a Sloupna, vsí s příslušenstvím od Bohuňka Křičovského z Radče za 741 k. g. č. (9. X.) 1517; dědictví ve vsi Bělé i s podacím od Jana Susta z Chodče za 400 kop g. č. (15. III.) 1518; koupě Sekeřic, tvrze pusté, dvora poplužního, vsi Sekeřiček Malých a Kozojedek. (A. Č. XVII., 248, 251, 253.) Smlouvou trhovou z r. 1519 koupil si pan Vilém z P. od Mikuláše a Petra z Měnína, bratří, v Šaplavě, ves celou, dvory kmečí osedlé i pusté za 350 k. g. č.; od bratří Jana a J. Baderských z Oujezda dědictví ve Vysočanech za 850 kop; od Jana st. Otmara z Holohlav v Skřivanech dvůr poplužní s popl., ves celou a dvory kmečí; v Podolíbech 12 gr. č. platu ročního, holého, bez panství. (A. Č. XVII., 261, 264.)

¹⁾ Dne 5. září.

²⁾ Lib. memorab. na děkan. pardub. I. c., Rkps. str. 24—43; A. Č. XVII., 209, 275. Orig. perg. v zám. arch. v Roudnici.

³⁾ Na díl moravský — Janův — připadla Třebíč, zboží Měřinské, zámek Sádek, Němčice u Nosislavě, vsi Nikolčice, Chřepice, Bojanovice, Novošice, Vojkovic, Telnice, Sokolník, Leonice, z části Medlov, ves Kadov k Židlochovicím, Čertoryje podmínečně, Drozdovice, Cechovice u Prostějova a vsi k Plumlovu. V závěti obdržela také paní Bohunka, dcera Vilémova, 12000 kop míšenských, jež platiti měli z dílů svých oba bratři. Stříbro a peníze hotové měli děditi oba stejným dílem; svrchky zůstatí měli na jednotlivých sídlech nedotčené. Dojímavá jest vděčnost pánova k služebníkům, projevená četnými odkazy. Pan Vilém nezapomněl ani na trvalý přídavek, věnovaný pardubskému špitálu a zdejším Minoritům. Zvláště mile působí napomenutí, aby oba dědicové „sami z sebu věrně, právě a bratrsky aby byli a víc sobě bratrskou lásku vážili, než-li jakú kořist“. „Listy (výsady), kteréž dal svým lidem dědičným, aby tvrdili a mohou-li co dobrého učiniti nad jeho učinění, prosí, aby učinili; neb více sobě udělají, nežli lidem.“ „A chudíně své milosrdní aby byli a jí dobře činili; že lepší užitek jim z toho přijde, než by zboží přikupovali.“ Zvláštním listem, daným na Pardubicích 28. září 1517 oddělil paní Bohunce část stříbrného náčiní. (A. Č. XVII., 246.)

⁴⁾ A. Č. XVII., 275. Cena všech statků pana Vojtěcha odhadovala se roku 1529 na 248.500 kop grošů českých. (A. Č. XX., 345.)

Na jaře léta 1521, odpočívaje zase na Pardubském zámku, zemřel v úterý po provodní neděli (9. dubna)¹⁾ a pochován jest k své žádosti v hrobě otce svého v klášteře Důbravnickém.²⁾

Smrt pana Viléma způsobila valné škody zvláště Pardubčanům.

Usadiv se po smrti krále Matyáše trvale v Čechách, způsobil, že „Pardubice staly se skrze něho jádrem velikého panství a sídlem knížecím“.

Význam zakladatele Pernšteinské moci a města Pardubic krásně vystihlo péro Palackého. Pro trvalou pamět vylíčil slavný historiograf v přehledu obrovskou Vilémovu činnost veřejnou i soukromou a prameny, z nichž neúnavně tryskala po celý život.

Kolik z ní obracelo se k vybudování panství a města našeho, snadno poznati lze z vlastních slov slovuťného dějepisce, jež zde znova nezkrácená klademe: „Byltě Vilém z Pernšteina muž, jemuž rovného hledali bychom nadarmo v dějinách českých a snad i u jiných drahně národův. Co válečník a hrdina náležel ještě středověku, co veliký spolu průmyslník patřil již věku novému, co výtečná hlava i ušlechtilý charakter všem věkům a člověčenstvu.“

V působení svém podobal se nejvíce císaři Karlovi IV., jehožto předností a ctností všechny, ne však spolu vady a poklesky měl do sebe. Zvláště hospodářská činnost jeho byla pro věk svůj vzorná; přísný pořádek a evidence ve všem až do nejmenších podrobností a v celku přece duch volný, neouzkosný a dalekosáhlý. Nikdo neměl bystřeji obraceti k užítku svému, cokoli naskytovalo se v přírodě, neb v obcování s lidmi příhodného a vystříhatí se při tom vši ošemetnosti a křivdy. Hájiv důrazně práva svá i prospěchy osobní, neublížil přece nikomu a býval raději velikomyslně šedřým, nežli lakomým. Vytýkáno mu ovšem, že sáhal i do živností městských, stavě pivovary na statcích svých a veda prý obchod ve víně i v jiném zboží;³⁾ my víme nad to, že zakládal hojně rybníky, pro něž vykázal Labi na Pardubsku řečiště nové⁴⁾ a strouhami vodními pokryl celé panství; také že byv nad jiné pilným a znalým horníkem, hledal v podzemí kovy na statcích netoliko svých, ale i přátelských. Proto brzy oplýval bohatstvím v Čechách bezpříkladným a stal se tak říká bankéřem nejen krále svého, ale i hojných přátel, kteří v peněžních potřebách nacházeli u něho vždy pomoc nezištnou. Nejsa milovníkem bláhové nádhery, v jakověž libovali sobě uherští a polští velmoži, činil se velikolepým raději ve skupování statkův, v opravování jich a v dobro-

¹⁾ Staří letopisové čeští č. I. c., 448.; Veleoslavínův kalendář roku 1590, str. 197. Do roku 1520 kladou mylně smrt Vilémovu: Paprocký, Zrcadlo sl. markrabství Moravského. F. XXXI.; Wolny, Die Markgrafschaft Mähren. II. B., II. Abt., 306.

²⁾ Viz závěť z roku 1515.

³⁾ O tom vypravují Staří letopisové čeští, 448., při poznámce o jeho smrti: „Ten před několika lety uvedl to v Čechách, že kupčil v víně, v šmejdu a v jiné živnosti městské sahal a z toho zisky veliké měl; a tak se potom toho chytili jiní páni a zemané, chtějíce tudy stav městský zemdlti, zchuditi a zkaziti.“

⁴⁾ Zvláště však Chrudimce a Loučné. (Poznámka spisovatele.)

činění lidem, takže za šťastné se pokládali, když se stali poddanými jeho.¹⁾

Měl asi trojnásob tolik panství a jmění, jako páni z Rosenberka, nejbohatší potud rod český, a převýšil majetností netoliko všecka Slezská knížata, ale i veliký počet panovníkův německých. Avšak to vše, jakkoli důležité, nedalo by mu práva na čestnou u potomstva památku, kteréž často se dovolával, kdyby dary ducha i mravní jeho povaha byly nevynikaly v míře téměř stejné. Co nejvyšší hofmistr a předseda soudu komorního na králově místě skrze mnohá léta zůstavil po sobě chválu největší správnosti a spravedlnosti; na sněmu byl s počátku podpůrcem snah šlechtických, později ale, když tyto hrozily pohltiti také moc královu, stal se jejich předním odpůrcem a mírnitelem; a známo jest, že za konečné urovnání mnoholetých rozbrojův a bouří skrze smlouvu Svatováclavskou bylo hlavně jemu děkovati. Psaní od něho posílá, jichž počet zachoval se dosti hojný, nesou na sobě ráz, kterým rozeznávají se od souvěkých ode všech: jest to zvláštní jarý smysl pro čest a poctivost, pro pravdu a spravedlivost, kterýž o své dobré dbaje, nezapomínal na dobré obecné, na blaho a slávu vlasti; jest energický odpor proti vši podlosti, ošemetnosti a každému násilí; jest mluva muže na mravní hodnotu svou hrdého a při vši zdvořilosti nezdržujícího se potupy a hany na každého, kdo dle soudu jeho zapomínal se nad svou cti.

Mluvil často, že by dítky své raději před očima svýma „zdechnouti“ viděl, nežli by se dočkal od nich činu nectného a prosil krále, aby nemeškal trestati důrazně, kdyby po jeho smrti některý syn jeho porušiti měl povinnou k němu věrnost a oddanost. Pro vycho-

¹⁾ Proslínce, ale upřímně napsal o tom při r. 1515 v své úvodní básni v pardubské „Knize Rudé“ písař Burjan:

„Rozšafně své všechny věci řídil.
Mnohý odjinud přijda, hned se divil.
Některému služebníku svému duom ustavený dal,
jinému lacino dada, zisku na svých nežádal.
Prohlédal na chudé způsoby rozličnými.
Obdařil jej pán Buoh bohatstvími vymyšlenými,
an jemu se všech stran zboží rostlo,
mysl vtipná, srdce múdrosti plné bylo.
Hned v tom městě ráčil jest zpuosobiti
zřízení, jimiž by se mělo město zpravití.“

Do toho města táhli se lídee rozliční
z jiných měst, slyšíc, že pán spravedlivý.
Mnohý jinde velikú maje nesnáz,
podeň se obrátil, aby mohl konec vzíti snáz;
někdo nátiskuov nemoaha trpěti jinde,
k němu se přivínil; ochránil jej slušně.
Takúho pán Buoh ráčil obdařiti múdrostí,
že ty věci rovnával, več jini nemohli třfěti.
Z mnohých měst lídee tu se shromáždivšie,
myslili na věci stálé a užitečnějšie.“

vání jejich sám sepsati dal knihy, kteréž později často fiskem vydávány byvše, i podnes nejsou bez ceny.¹⁾

V ohledu náboženském zůstával věren katolické církvi. Jejím kostelům, klášterům a špitálům propůjčoval se nejen co štědrý dárc, ale i co zakladatel: avšak vedle biskupa Jana Filipce měl i husita Ctibor z Cimburka místo v přátelském jeho srdci a choť jeho vždy milovaná, Johanka z Liblic, neř Petra Kdulínce z Ostromiře, byla vedle paní Johanky z Krajku přední ochranitelkou Jednoty bratří českých. Slova jeho „s Římany věřím, s Čechy (pod obojí) držím, s Bratřími umírám“ stala se později v Čechách příslovím.

Postavy byl vysoké a ušlechtilé; v mládí došel v turnaji na brněnském náměstí před císařem Fridrichem a králem Jiřím dne 31. července 1459 první pocty. Při časté churavosti došel přece vysokého stáří. Jedním slovem: pan Vilém z Pernšteina byl jeden z těch vzácných zjevův v historii české, kteří čím bedlivěji zkoumání jsou, tím mocnějšího nabývají půvabu.²⁾

Po smrti pana Viléma z Pernšteina uvázal se bezodkladně v panskví mladší syn téhož, Vojtěch. Jsa od roku 1514 nejvyšším hofmistrem království³⁾ a od r. 1528 hejtmánem kraje Chrudimského, stál vždy v čele vlastenců, kteří starali se o nápravu zemských zlořádů, jež zplodila doba předchozí.

Také i perem hodlal nakreslit Čechům kus doby nejvýznamnější v „Historii válek husitských“, dnes ztracené.

Z Vojtěchova života soukromého zachránilo se zpráv jen řídko.⁴⁾

¹⁾ Kromě toho Jan, syn Vilémův, vychováván byl mistry v Olomúci a roku 1493 studoval v Lipsku. (A. Č. XVI., 15.)

²⁾ Palacký, Děj. Č. V., č. I. 359 násl. Nejen Staří letopisové čeští (psaní v duchu husitském) na str. 448, nýbrž i spisovatelé katolíci zapsali vzpomínky na život pana Viléma zdržlivé. Vlažné distichon Bohuslava z Lobkovic na rod Pernšteinský: „Quo modo praestes, dubito, proles Pernsteinia, formâ Corporis, an lingua, divitiisque magis“? prýští dle úsudku Palackého ze slabé horlivosti Vilémovy pro zájmy katolické.

P. Georgii Crugerii „Sacri pulveres“, (Litomyšl, 1677 p. 45) vytýkají Vilémovi „nechvalitebné přivlastňování si statků církevních.“ „Viri cetera apud Moravos et Bohemos celeberrimi famam non parum aspersit macula illaudabile studium e bonis ecclesiasticis discendi. Nam hic ille utrobique provinciarum fortunas multorum coenobiorum deglutivit, ut suas scilicet pro se suisque duobus filiis exaggeraret. — Nimirum in turbida aqua facile fuit Pernstenio piscari, quando Mathias Ungarus, ut sibi proceres Moravos obligaret amplius, haec vincula ex alieno contexebat. Vladislaus successor, ut in obsequiis defineret eosdem, pari liberalitate utebatur et Wilhelmum praecipue extulit in ipsa etiam Bohemia, quod suis partibus semper favisset. — Ceterum Wilhelmus, catholicissimus alias dynasta, ut morsicantem conscientiam ob tot fundationes interversas quoquo modo paccaret, certus ac sciens, non multum validas esse super his regum donationes, eo quod essent plerumque extortae et parum justa causa confectae, in suis fere omnibus dicionibus valetudinaria pro aegris, hospitalia pro senio confectis, receptacula denique pro passis calamitatem, undecunque excitavit et rebus necessariis providit.“ — (A. Č. XVII., 282.)

³⁾ Datum královského listu o tomto povýšení — v Budíně 28. září 1514. A. Č. XVII., 200.

⁴⁾ Viz úvod Fr. Dvorského k XX. dílu A. Č.

O vstupu jeho do otcova dědictví víme, že nebyl zcela klidný pro zprávu, „že se králi JMli dobře líbí Pardubice a Kunětická Hora králové.“¹⁾

Do bližšího jednání o to strany však se nepustily a pan Vojtěch ujistil se včas; pro lepší bezpečí ve svém panování vyprosil si obnovu majestátů a král Ludvík stvrdil mu je ještě roku 1523.²⁾

Sám pro zvelebení Pardubic obrátil stráž při Pardubičkách téhož léta na založení vinic sousedských³⁾ a roku 1524 vyprosil městu na králi Ludvíkovi vysazení „jarmarku Bartolomějského s osmi dny pořád zběhlými a s freyunkem obyčejným.“⁴⁾ Obecnější zájem působilo rozhodnutí pana Vojtěcha při sv. Jiří r. 1525, kdy pro lepší obživu Pardubčanů přidělil obci část gruntů od vesnice Bukoviny.⁵⁾

Na jaře r. 1526 přišla do Pardubic králova žádost o pomoc k nastávající válce s Turky.

Pardubští sousedé sestavili k tomu zvláštní skupinu drábů, vypravených na groš obecní s vozem a zbrojí. Spojivši se s bojovníky české „strany Kolínské“, vytáhla pardubská četa ze země na počátku měsíce července a dostihnuvši krále včas, zahynula s ním 29. srpna v osudné bitvě u Moháče.⁶⁾

Co za tím sousedé v městě vypravovali o zkažené výpravě, uvažovalo se na Pardubském zámku o osobě příštího krále, jímž podle vůle některých pánů a zvláště strany Bratrské měl býti sám pan Vojtěch z Pernšteina.⁷⁾

S kandidatury této sešlo, avšak při volbě krále Ferdinanda zůstal pan Vojtěch činitelem nejlivnější.⁸⁾

Vlastních starostí přimnožil si r. 1531, když zápisem získal panství Kolínské.⁹⁾

Městu Pardubicům byl přízniv Vojtěch z Pernšteina trvale a rád užíval vedle staršího, rodového jména, přídomku „na Pardubicích a Kuněticích.“ „Ve čtvrtek u Vigílii narození Panny Marie Matky

¹⁾ A. Č. VIII., 246. List Zdeňka Lva z Rožmitálu ryt. Oplovi z Ficium v dubnu 1523.

²⁾ Majestát na zboží Kunělickohorské, kláštera Opatovského a Sezemského 6. IV. 1523; tvrzení zápisův na zboží Teynecké 10. IV. 1523 a z téhož dne jiný list na zápis o lesy „Království.“ — K tomu sluší i majestát dne 29. října 1523 v Prešpurce datovaný, jenž dopouštěl výplatu statků duchovních, jež pan Vojtěch držel „kromě duchovních osob těch, kterýmž ta zboží k výplatě spravedlivě náležejí.“ A. Č. IV., 218—224.

³⁾ Kniha Rudá v mus. pardub. má také viniční řád.

⁴⁾ Dáno na Budíně, den sv. Michala (29. září) 1524. (Všelijací připisové, Rkps v arch. musea pardub. G 96.)

⁵⁾ Z jitra pole platily se 2 gr. čes., z jitra louky 3 groše. (Regest, jehož výpis byl i v urburu městském, viz v Cervenkové Compendiu Memorab. I., 9 Rkps.)

⁶⁾ Počet Pardubskay městskay od r. 1529—30 v arch. mus. zem. v Praze.

⁷⁾ List arcikn. Ferdinanda z 28. září 1526 (Sněmy Č. I., 55, A. Č. XX., 8). List pána z Schoenberga Jiřímu, knížeti Saskému 8. října t. r. (Sn. Č., I., 170: A. Č. XX., 8).

⁸⁾ Sněmy Č. I., 78—82, 140, 144.

⁹⁾ Král Ferdinand zastavil Vojtěchovi z P. zámek Kolín v 9370 kopách gr. č. na hradě Pražském 25. května 1531. (A. Č. XX., 351.) Od panskví Poděbradského získal Vojtěch zástavou několik vesnic r. 1533 (A. Č. XX., 530).

Boží léta 1531“ vydal pardubským sousedům ves Bukovinu a Lhotku „že neměli jsou dostatku na gruntech rolních“. Za to přejali starost o opravu zdi (hradební) při domích, valů, bran a cest a dokonání věže při českém kostele Panny Marie. Za škody, které působily panské rybníky v pozemcích bukovinských, dal pán obci v městě pivovary, plat varný a z vody, kolo jedno sladové v panském mlýně,¹⁾ krámy masné a zvlášť krčmy vesnické počtem 22, „kteréž jsou byly obráceny již od pana Viléma k městu Pardubicům“. Právo odúmrti rozšířil ve prospěch obce i špitálu a odpustil plat z pastvišť za haltěři i z lánů obecních za špitálem.²⁾ Posléze i jurisdikci městskou zesílil, omeziv bývalé ohlašování konšelských rozsudků panské kanceláři jen na ojedinelé činy v podobě appellací.³⁾

V dalším létě — 1532 — podnikl pan Vojtěch hlubokou proměnu ve věcech církevních.

Přihlížeje k početnosti osadníků kališných, otevřel jim nový farní kostel v dosavadním minoritském kostele sv. Bartoloměje. Do starého chrámu farního Panny Marie převedl pardubské Minority a přetvořil jej na kostel klášterní. Novou klášterní budovu slíbil zdvihnouti ze staré fary a prvotní školy pardubské; zdělal o tom také písemnou smlouvu s kvardiánem Joštem, v sobotu den sv. Vavřince (10. srpna) 1532.

Slíbeného klášterního domu se však Minorité v dobách Pernštejnů nedočkali.

Za to starý klášter proměnil se hned po odchodu mnichů v novou faru kališnou. Pardubskému žakovstvu sloužil nový dům školní v ulici Bartolomějské, již r. 1522 koupený.⁴⁾

Pro oživení domácí živnosti vysadil k prosbě Vojtěchově král Ferdinand Pardubicům na předměstí Dlouhém r. 1533 „Hromnicový“ trh koňský a vedle něho páteční trh týdenní.⁵⁾ Byl to poslední z dobrých činů, jež městu zplodila přízeň pana Vojtěcha z Pernštejna.

Dne 17. března l. 1534 zemřel Vojtěch ve svém domě v Praze bez mužského potomstva a jsa na zejří snesen do kostela Panny Marie před Týnem, odvezen byl dne příštího do Pardubic. Tu pochován byl v hrobce Pernšteinské a paní Johanka z Wartemberka, ovdovělá manželka jeho, způsobila mu bohatou plastikou vyzdobený sarkofag v presbytáři téhož chrámu.⁶⁾

¹⁾ To bylo základem „obecního mlýna“ (čp. 13 st. a 15 n.) v Pernštýnské ulici.

²⁾ Při kapli sv. Marka.

³⁾ Všelíjací přípisové, l. c., fol. 13—17.

⁴⁾ Čp. 82.

⁵⁾ Majestát na to dán jest ve Vídni „v pátek po neděli Judica (4. dubna) 1533. Orig. v m. museu, sig. B. B. 7. Všelíjací přípisové, Rkps l. c. 17, 18.

⁶⁾ Paní Johanka z Wartemberka, s kterou zasnoubil se pan Vojtěch, ovdověv po Markétě z Postupic, zesnula 16. března 1536 a pochována jest opodál svého manžela v presbytáři pod kazatelnou. Místo označoval náhrobník s nápisem: „Tuto leží tělo Paní Johannky Zviřetické z Wartemberka, manželky Jeho Milosti Pána, Pana Vojtěcha z Pernštejna a pochováno jest v létu P. 1536 ve čtvrtek po sv. Cedrutě. (23. března.)“

Na úpravu peršteinských náhrobníků užívalo se bezpochyby mramoru z peršteinského lomu u moravských Nedvědic pod Pernštejnem.

Po pohřbu pana Vojtěcha z Pernštejna usadil se na Pardubském zámku bratr jeho a dědic Jan, spojiv tak zase v jedněch rukou rozsáhlé zboží otcovské. Brzy na to rozšířil svou moc i na Kladsko. Král Ferdinand zastavil je Janovi z Pernštejna listem, daným na hradě Pražském 29. srpna 1537 a sumu zápisnou označil v 83464 zl. rýnských a se zlepšením ve 113.464 zl.¹⁾

Proto ne darmo zval se Jan z Pernštejna „Bohatým.“²⁾

Stýkáje se s pardubskými sousedy často osobně, zvelebil jim město na míru, která značně převyšovala dobu pana Viléma.

Již prvé dny po svém nástupu — 8. dubna 1534 — vyprosil pan Jan z Pernštejna na králi Ferdinandovi „pro pardubské obyvatele právo, aby mohli v všelijakých potřebách obecních tou pečeti, kteréž jsou od starodávna v užívání byli, červeným voskem pečetiiti.“³⁾

Sám nejprve ujistil konšely léta 1536 zachováním všech výsad, jež na listech pergamenových ukazovali mu v zámku jako dědictví po jeho předcích.⁴⁾

Neobyčejnou obětavostí však doplnil svých předků péči o obec, když „v pátek po památce Vtělení Pána Krista jinak Zvěstování Panny Marie — 29. března léta 1538 město Pardubice vyhořelo všecko, toliko sedm domův zůstalo.“⁵⁾

První pomoc pohořalým poslali Hradečtí. „Znajíce častou zkušeností, jak uslyšeli o požáru pardubském a Chrudimě, hned obojím těch měst přichvátali a v síředu po neděli čtvrtek poslní do Pardubic poslali špiže 5 vozů, piva 15 sudů, 6 beček soli, 10 vozů píce, žita 6 vozů a 3 věrtele, hrachu 2 korce a věrtel, krup 3 korce, jahel 2 korce a k tomu několik pytlů chleba.“⁶⁾

Pan Jan z Pernštejna pomohl ochuzeným občanům nedlouho potom vydatně, pustiv jim v dokonalý majetek ves Přerov; spokojil se urbuním úrokem. Avšak k prosbě konšel slevil obci ve čtvrtek před sv. Trojicí — 13. června — i ten, kromě starodávného platu ke kapli

¹⁾ Arch. Č. XX., 401.

²⁾ K pozdějšímu shodnocení rodinného statku Pernštejnův přispěl list krále Ferdinanda, daný na hradě Pražském 8. června 1537, jímž k sumám zástavním na statku Landškroně, Landšperce a na městečku Týnci nad Labem připsal Janovi z P. 8683 kopy; vydal je předlím Jan z P., živiv 6 měsíců 100 koní zbrojných a 500 pěšáků k potřebě královské. (A. Č. XX., 399.)

³⁾ Orig. v měst. mus., sig. B. B. 8. List „daný na hradě Pražském v síředu po slavném Hodu vzkříšení Pána Krista 1534“. Jakási přednost pečeti červené před barvou jinou hledala se hlavně v století 16tém. Užívali jí zvláště preláci a šlechta. V sedmnáctém věku zvláštního rozdílu v barvách již se nevyhledávalo.

⁴⁾ List na stvrzení majestátů z r. 1512 a 1531 vydán jest „ve síředu po Hodu Slavném Seslání Ducha Svatého“ (7. VI.) l. 1536. Orig. perg. v m. mus., sig. B. B. 9. Téhož roku v pátek před Všemi Svatými (27. X.) poslal Jan z P. konšelům písemné pokyny o krčmách a krčmáři, o vystavování piva a zvelebení trhů týdenních. Ztraceného listu zachoval se jen regist v Červenkově Compendiu. M. D. I. str. 9¹/₈. Rkps.

⁵⁾ „Pamieth“ na desce „knihy Rudé prodajuov rolí, luk, zahrad, stodol při m. P. z r. 1553. (G. 99 v arch. m.) Napsal ji Jan Jaroměřský, písař radní, r. 1553 v čas založení této knihy. — Voitvní deska v kostele děkanském.

⁶⁾ Červenka v „Popsání“, str. 175, a Kablík, str. 342 Rkps, l. c.

Betlemské, jenž v 9 kopách českých posílal se do Prahy od těch časů z pardubského rathúsu.¹⁾

Prerovské statky rozprodaly se zdejšími sousedům.²⁾

Spálené město rozhodl se obnoviti Jan z Pernštejna z největší části na svůj groš. Proto také postaral se o budoucí ochranu svého díla důkladným hasičským řádem, jež uložil Pardubským již roku 1539.

„Věži Zelenou“, radnici, mlýn městský a některé budovy veřejné stavěl sám; sousedé však spláceli.³⁾

Ponecháváje starší rozčlenění města z doby pana Viléma, podnikl celkovou obnovu téhož v měřítku značně nákladnějším a vtiskl dokonanému dílu ráz malebné pevnosti s vnitřní výpravou na způsob velkoměsta.

Lichotivé přísloví o úpravných městech „Třpytí se, jako Pardubice“, již ve století šesnácetém po Cechách běžné, odůvodňoval spisovatel-exulant Mistr Pavel Stránský svým čtenářům za války třicetileté vzornou přestavbou Pardubic péčí Viléma z Pernštejna po r. 1507. Zdá se však, že chvála tato platila ještě více teprv po stavbě Jana z Pernštejna po r. 1538.⁴⁾

Dokončiv při sv. Janě Křtiteli léta 1537 některé nákladné práce stavitelské vlašskými zedníky na vlastním zboží, podnikal pan Jan z Pernštejna hned po ohni (r. 1538) na spáleništi pardubském rozsáhlou práci,⁵⁾ tentokrát pod vrchní stavební správou mistra Jiříka z Olomúce.⁶⁾

Ten zdvihl na místě staré bašty při bráně Pražské ztepilou věž Zelenou a jemu sluší, tuším, také zásluha o přestavbu kostela děkan-ského, nové radnice na rohu v rynku při ulici Pernštejnské i o úpravnou budovu krámů masných pod farním kostelem.

Jemu také svěřil pan Jan vrchní dozor nad stavbou domů sousedských, když vydatnou pomocí nezištnou a částečně půjčeným nákladem páně usazovala se druhá patra na staré, ohořelé trupy jedno-patrové bez (předchozí) náležitě péče a šetrnosti v látce.

Nepříznivý tento chvat v obnovování soukromých statečků zastavil sám pán koncem prvního roku stavby (1538) a zkušenosti jeho s výtkou, konšelům písemně ohlášenou, tvoří živý doklad hluboké péče pánovy o sličný obraz nových Pardubic.

Ve výtce ikví také spravedlivé odsouzení překotné a sobecké starostí mnohých sousedů o obnovu vlastních bytů třeba i za cenu nevkusy a škody cizí. Vypravuje o tom sám pan Jan z Pernštejna

¹⁾ Všelijací přípisové, Rkps I. c., 20.

²⁾ Kniha m. Rudá, I. c., v arch. m.

³⁾ Počet městský od r. 1538, v arch. zem. mus v Praze.

⁴⁾ M. P. Stránský, Republica Bojema, Anno 1645. (Vyd. E. Tonnera z r. 1895.) Strana 19.

⁵⁾ Dne 19. června 1537 žádal král Ferdinand pana Jana o vlašské zedníky — deset mistrův s tolikéž osobami — na hrad Pražský. Kterými stavbami zaměstnávali se v Pardubicích, nelze z listu poznati. (A. C. XX., 53.) Užívalo se jich patrně na přestavbě zámku a Hory Kunělické.

⁶⁾ Neprávem zve se m. Jiřík „ze Znojma“.

slovy nehledanými: „Stavení, kteráž jest jeden každý z vás po vyhoření města Pardubic dělal, některá sem sám na oko viděl a o některých správu mám; a by velmi pořádně od vás stavěti se mělo, toho u sebe nenacházím a zvláště při krovích i některém zadním díle, nad čímž i těžkost nesu. Poněvadž vám k tomu stavení znamenitú pomoc sem učinil a činím, také bych tomu rád byl, aby stavení vaše ne ku potupě, ale ku pochvale u lidí bylo. Ale což jest již postaveno, což k nápravě přivedeno býti nemůž, to při tom zůstaň, a což by mohlo býti, to k nápravě přivedeno ať jest. Však na další čas abych měl potřeby vám dávatí k tomu stavení na takový způsob, aby každý podle své hlavy stavěti směl, a zvláště při svrchních pokojích, předcích i šítích, kdež se jest každého domu o jedny pokoje povýšilo, toho bych se nerad dopustil, neb při tom bych jiného nepoznal, než ohyzdu města.

— A protož, poněvadž já mistra Jiříka svého mistra mám, již já jemu poručím, aby k takovému stavení dohlídal a každému vyměřil, co a jak byste ty pokoje svrchní, předky i šítí stavěti měli, a na jaře ti předkové i šítíové aby se předsevzali k stavení, nechaje jiného; a to míti chci, bez uvážení a vyměření jeho žádný aby nic nezačínal; pakli by kdo mimo vůli mou a mimo mé svrchu vám oznámení co takového předsevzal, toho bych žádnému trpěti nemohl.

Které pak potřeby ode mne vám dávány k tomu stavení byly, srozuměl sem tomu, že jest při tom malá péče vaše byla, aby ty potřeby v dobrém řádu a opatrování při vás stály, tak jako byste je sami sobě objednávali; jedno při vápních, k těm že jste nedohlídali, by samé vápno zedníci bez písku do zdí dělali, že byste tomu málo říkali. Jakož pak, jakž zprávu mám, že jest se to na oko vídalo, že na větším díle tak masné vápno do zdí kamenných se dělalo, dosti toho by k pokrývání střech býti mělo, a zdi pak jak se cvikovaly, více vápnem, než drobným kamením; neb zedník maje úkol, což mu spěšnějšího, to dělá.

Prken, jak jsem v rejstra vhlídl, co jest jich koupeno a rozdáno, za některé sto toho jest; však nerozumím, aby mnozí ta prkna, k čemuž sou dávána, jako k podlahám, k té potřebě obracetí měli, než na lešení a na nějaké jiné potřeby své.

Hřebíkův, jakaj jest počet skoupen k podlahám i k střechám, jest se čemu podiviti i také co jich a komu dáno, pak jak jest jich k tomu vypořebováno; k čemuž sem se podvolil vám dáti jakožto k střechám a podlahám, o tom jest vám vědomo, a za to držím, že mnohý hospodář o tom nic nevěděl, na jaké potřeby to tesař obrací, k té-li potřebě, čili k užítku svému. Pak tu lásku, kterouž sem k vám jako pán váš k tomu ukázal, měli byste si vděčněji i také rozšafněji a hospodárněji k sobě ode mne přijíti a mne v tom nákladu, kterýž mne mnoho peněz stojí, litovati. Ale při mnohých lidech to jest podle přísloví: cizí ucho jako plst řezati, což se to při vás nachází.

Protož k jakému stavení tu pomoc připověděl sem vám učiniti, v paměti mám, kteráž se učinila a činí.

Než aby někdo své všechny věci tou pomocí ode mne učiněnou měl sobě nahrazovati, to by mi trpělivé nebylo. Jakož pak o tom sem poručil, co má každému čeho do uloženého počtu dáno býti, neb když by se komu čeho nedostalo, aby vždycky měl každý na muoj měsíc hleděti, nevím, té pomoci kdy by konec byl. Než cihel, kamene, vápna, pokudž postačeno býti může a při kom se při stavení toho potřeba pozná, dáno ode mne bude, i také vokna a dveře.

Poněvadž již čas táhne, že díla pro zimu dělána nebudou moci býti, což lesův a prken na lešení máte, jest slušné, aby to každý hospodář k jarnímu dílu zachoval.¹⁾

Jiřík Olomúcký vyrovnával potom renaissanční, obloučkové šlity dvoupatrových domů do stejné výše, jak na náměstí, tak v ulicích ostatních, důsledně, dle stejného typu a rozměru. Jen „Pod sklípky“ zůstaly domky jednopatrové, skrovnější, jak bývalo v době pana Viléma.

Také podnikaly se přístavby na Pardubském zámku a na Hoře Kunětické.

Na jaře r. 1539, v čas rozsáhlých staveb, přijel do Pardubic král Ferdinand. Pan Jan z Pernštejna, pohostiv jej na zdejším zámku, daroval mu na paměť pardubské návštěvy dva mladistvé koně a dochoval je zde králi k časům pozdějším.²⁾

Při svatém Havle léta 1539 měli sousedé splatiti do zámku peníze, kterých jim pán půjčil na stavení.

Nemajíce jich však po ruce, omlouvali nedostatek špatnou živností pivovarní, snižovanou soutěží cizích piv ve venkovských krčmách i velikou drahotou obilí pro malý příliv z venkova. Pan Jan v písemné odpovědi vinil nejprve sousedy z nepile, pro kterou vystavují se krčmám piva nedobrá; na zlepšení trhů městských radil „cesty zlé k městu opravovati, aby lidé k městu volně jeti mohli“. Také doporučoval snížení cen tržních „poněvadž všecko se (prý) v Pardubicích draze prodává, než v jiných městech okolních“. Přál si „pak, jakž jest býti jeho v Pardubicích, zná dobře, že tomu městu jest potřebí, aby trhové, což mohou největší, způsobeni byli“.

Na konec přece jen splátky sousedům odložil až k sv. Jiří roku 1540 se slibem, „pozná-li pilnost Pardubských při obecném dobrém, že by proti tomu nebyl, aby té sumy do sv. Havla jim čekati neměl.“³⁾

Roku 1540 prožil Jan z Pernštejna, „jsa v nedostatku zdraví“, nejvíce času na Pardubicích a na Hoře Kunětické. Značnější cestu podnikl před koncem masopustu (9. února) do Těšína, vdáváje tam svou dceru Marii za knížete Václava Těšínského a Velikého Hlohova.

¹⁾ Orig. v měst. m. pardub. (Listář.)

²⁾ List krále Ferdinanda p. Janovi z P. 29. října 1539 z Vídně. (A. Č. XX., 79.)

³⁾ List z 31. října 1539 na Pardubicích — orig. v mus. pardub. (Listář.) Roku 1542 pokusili se Pardubští uleviti si v nouzi hromadným nákupem soli a obilí v lacnější ceně; s vědomím vrchnosti půjčili si k tomu peníze sirotčí. Pán je však poučil, „že kdyby peníze obecní na rathause mívali — ne u lidí (půjčené) a více obecní potřebu opatřovali, než lidskou, nebylo by třeba k sirotčím penězům sahati. (Dat. l. 1. ledna 1542; orig. v měst. mus. v Pardubicích. L.)

Prve byl témuž knížeti „otcovským poručníkem“ a zemi jeho „správcem i nápadníkem“.¹⁾

Stavba Pardubic neskončila se ani koncem léta 1541 zvláště „pro příčinu nedostatku potřeb“. Proto psal na zámku pan Jan z Pernštejna v sobotu před smrtelnou nedělí (25. března) 1542 konšelům nový list, „aby osoby, kteréž by tohoto roku šlity a dodělání v domích činiti měly, do komory vypsané podali, a že již dále rozváží, jak by to před se vzato býti mělo“.²⁾

Neobyčejně veliký náklad, kterým pomáhala vrchnost po léta zdvihati zkažené statečky sousedů v nové úpravě, byl přiměřený účelu. Chtěl míti pan Jan z Pernštejna vedle svého zámku, jež do roku 1543 zvláště zvelebil staviteľskou a kamenickou prací v duchu renaissančním, město vyspělé, jak architektonickým souladem, tak i po stránce živnostenské a kulturní.³⁾ Obrátiv vody městské k rozhojnění sousedských haltýřů a zdvižení nových mlýnů, uvolnil soukenníkům práce valchovní, přeloživ panskou prachovní z valchy na předměstí Malé.⁴⁾ Řezníkům, uvedeným do nově upravených masných krámů pod farním kostelem, dal obšírný a pevný řád.⁵⁾

Zvláštní přízeň jevil Jan z Pernštejna k věcem kulturním.

Pardubským novotrakvistům⁶⁾ nákladně přestavěl farní kostel sv. Bartoloměje, r. 1538 požárem zničený. Českým bratřím, shromážděným od r. 1522 ve vlastním domě se „zborem“ a bytem kněžským na Dlouhém předměstí,⁷⁾ obnovil pán r. 1541 starší svobodu a udělil nových výhod.

Stejnou péčí snažil se zdvihnouti úroveň ve vzdělávání školském. Založiv v Pardubicích zvláštní kollej, přál si, aby vedle staré městské školy české udílela vědomosti předem domácím a potom i cizím pacholetům na způsob gymnasií.

Útulek novému kolegiu a rektoru jeho, Mistru Netorinovi, vyhledal v klášteře, který tehda byl opuštěn mnichy Minority z příčiny nám neznámé.

Protože nedocházely jeho snahy u sousedstva vždy ochotného porozumění, posílal časté výtky buď cechům, nebo konšelům, napomínaje k pořádku a spravedlivému prodeji a povzbuzuje k lepší péči o sirotky. Také nešetřil rázných slov ve své výzvě k náboženské

¹⁾ Kníže Václav, jsa pětiletý, zdědil vládu nad Těšínem a V. Hlohovem po svém dědu Kazimírovi (1528). Vychován byl při královském dvoře Pražském pod poručnictvím Jana z Pernštejna a matky své, Anny Braniborské. Syn a dědic Václavův i Marie z Pernštejna, Bedřich Kazimír, zemřel r. 1571 na cestě do Prahy v Přelouči a pochován jest v Pardubicích, v hrobce perňšteinské. (Dr. Sláma, Dějiny Těšínska v Matici lidu XXIII., Praha 1889; A. Č. XX., 97.)

²⁾ Orig. v měst. m. v Pardubicích. L.

³⁾ V ten čas stavěla se na Moravě perňšteinská hrobka v Doubravniku.

⁴⁾ dnes Bílé.

⁵⁾ List o řeznicích z 25. března a druhý o zužitkování vody z 14. října 1542 v arch. mus. pardub. L.

⁶⁾ Byli to kališníci luterského zbarvení.

⁷⁾ Na dnešní třídě Wilsonově.

snášelivostí, když vzájemné tupení mezi Českými bratry a stranou novoutrakvistů doléhalo někdy až k uším páně do zámku.

Takové starosti měl Jan z Pernšteina v době, když sám po celé týdny byl trápen dnou¹⁾ a takové oběti přinášel městu ve chvíli, kdy sám pocíťovati začal tíže dluhů, jež ubíraly živobyčí jeho náležitého klidu v pokročilém věku. Píše o tom ze Smiřic 7. listopadu léta 1543 svému příteli, Janovi Čeplovi, přiznání upřímné: „Jakož chuť má veliká byla (k) kupování statkův, pod kteroužto chuťí na těžkosti sem nic (ne) myslil a jich u sebe nerozvažoval, neb mysl opanovala rozum; ale znajíc těžkosti své mnoho, větčí chuť mám k prodávání statkův, nežli (k) kupování; a bych byl kupování a stavení nechal, o těch těžkostech bych byl nevěděl. Ale přísloví jest: Jak je zajíc v jíše, tak je černý. Tak já, jak jsem v ty dluhy vlezl, již nevím z nich kudy. Víte-li koho, kdo by statky kupovati chtěl, oznamte mi to; chci se slušně smluviti; neb . . . raději v chalupě svůj chléb jísti budu, než v malovaných pokojích cizí.“²⁾

Při tom hromadilo se panu Janovi mnoho starostí o věci veřejné. Mnohé souvisely s osobou Jana z Pernšteina, jako hejtmana markrabství Moravského; jiné plynuly z jeho smluv příbuzenských a soukromých, dotýkající se zájmů i mimo zemské hranice.

Pro Pardubčany nebyla bez zajímavosti jeho některá jednání na sněmu roku 1543, vyvolaná žádostmi stavů pod obojí ve věcech náboženských, pokud v nich pan Jan z Pernšteina jako přední z defensorů chránil Jana Mystopola a doktora Václava Mitmánka, když proti králi na místě kompakťát chtěli se spravovati „zákonem Božím“.

Když v srpnu spor skončil vypovězením doktora Václava ze zemí králových, vyšel Václav z Prahy do Pardubic a pan Jan hostil jej zde některý čas v úkrytu, než by obrátil se k trvalejšímu bytu v Míšni.³⁾

Také přípravy válečné, jež v létě podnikal král proti sultánu Solimanu svoláváním veřejné hotovosti k obraně hranic moravských, dotkly se panství Pernšteinských i našeho sousedstva.

Protože „podle svolení zemského na obec Pardubskou z statku obecního dostalo se vypraviti 2 koně s 6 osobami,⁴⁾ dali konšelé Václavu Šurdovi, jenž jim za dráby ručiti měl, 23 zl. služby za 2 měsíce“. Od „sousedu Matěje Běštovského koupili 4 koně k potřebě tažení do pole se vším šírem za 44 kopy a vůz nový k též potřebě“, zaplativše také „od okování jeho a potřeby k němu příležitost i od přivezení jeho z Hlinského, neb jest tam dělán, 15 kop 5 grošů a 5 denárů.“

¹⁾ Viz o tom listy pana Jana z P. z měsíce března a dubna r. 1543, tištěné v A. Č. XX., 145, 154.

²⁾ A. Č. XX., 217.

³⁾ Tomek, l. c. XI., 232—246. Později Dr. Václav vrátil se však tajně do Prahy; jsa opět objeven, byl od 3. ledna 1544 znova vězněn, nejprve ve věži Mihulce na hradě Pražském a pak na Křivoklátě.

⁴⁾ Dle nálezu sněmovního žádala hotovost zemská tehdy jednoho jízdného a čtyři pěší z lisíce kop jmění. (Tomek, l. c. XI., 250 násl.)

Posléze opatřili i „spízi drábům do téhož vozu, když ven z země do pole táhli, plátno na kreptuchy a pytle, reyč, motyku, lopatu, provazy, postranky, kotly, lánů a ručnici, s kterou dráb zsadil, za další (míšenkou) 21 kopu, 4 groše a 3 denáry“.¹⁾

Za dráby dali se najmouti někteří synkové pardubští.²⁾

Pana Jana z Pernšteina stála výprava česká a moravská 500 koní a na 2500 drábů. „A nic by toho líto nebylo,“ psal pan Jan Janu Čeplovi, „by pán Buoh jakej oužitek a prospěch dáti ráčil; ale obávatí se toho, abychom s Jidášem neřekli: K čemu jest ztráta tato? Neb ten obyčej máme těchto časuov: V létě se radíme a v zimě váletí chceme!“ Skutečně také výprava zůstala bez účinku; dne 20. září stihla do Bratislavy s Volfem Krajířem, nejvyšším purkrabím v čele, když právě sultán odtáhl z Uher. Pro nechť panů Českých k dalšímu v Uhrách podnikání vrátila se hotovost hned potom zase do Čech.

Ještě pohnutějších příprav válečných zažily Pardubice v čas války šmalkaldské. Dle svolení sněmovního měla býti nařízena veřejná hotovost, když by král, aneb nejvyšší hejtman polní spolu s hejtmany krajů potřebu toho uznali. O tom smlouval se s těmito král 9. září 1546 v Praze na hradě. Hejtmanové krajští měli dle přání králova vytáhnouti do pole hned po mustrunku, 13. září, z čehož však sešlo³⁾ a sebrání hotovosti stanovilo se ke dni sv. Václava u Kadaně. — Mustrunky k tomu po krajích vykonaly se 13. září dle závazku, aby každý z 2000 kop svobodného majetku povinen byl postaviti jednoho jízdného a 4 pěší. Trvati měla hotovost v tom způsobu od sv. Martina (11. listopadu) toho roku.

Avšak po vykonaných mustruncích spěchovali se vytáhnouti do pole předem četní páni a rytíři z Boleslavska — namnoze vyznavači víry bratrské — a vedle nich z pěti jiných krajů, zvláště Hradeckého, Chrudimského a Čáslavského. Mezi odbojníky byl také pan Jan z Pernšteina, dávný náčelník strany novoutrakvistické, ač ne, tuším, s plnou odvahou. Chtěl aspoň místo lidu odvésti peníze, čehož král nepřijal. A tak strojili se na vojnu i Pardubští, obětující se k tomu z truhlice obecní na 60 kop. Za to zřídili konšelé „opravu a vytírání zbroje obecní a také houfnici“, koupili koně k vozu vojenskému, sjednali dráby a opatřivše je potravou všelikou, poslali je s houfy panskými ke Kadani.⁴⁾ Po různém váhání dorazili tam pardubští vojínové vedle jiných a konečně také Pražané počátkem měsíce října.

¹⁾ „Počet Pardubskay“ za rok 1543 v arch. zem. mus. v Praze. (Odd. Pardubice.)

²⁾ Také „Rafael, syn Jana Rybáře, tovaryš řemesla kožešnického, maje úmysl a vůli dokonatou podle jiných od země České pro obranu víry křesťanské táhnouti na službu vojenskou, jestliže by podle lidské naděje, buďto vrátil se, aneb nevrátil, činil o svém nápadu po otci (poslední) pořízení“. List u p. řed. Vambery v Pardubicích.

³⁾ Sněmy české II., 38. Hotovost měla se svolati buď proti Turkům, buď se zřetím k válečnému běhu v říši Německé, kdyby kdožkoli do království Českého, neb zemí k němu příslušejících vpády činil, aneb což k těmž království a zemím k němu příslušejícím náleži, odjímatí chtěl, neb odjal. (Tomek, l. c. 296.)

⁴⁾ Počet pardubský z r. 1546-47 v arch. zem. mus. v Praze l. c.

Poněvadž lid pana Jana z Pernšteina byl mezi těmi, kteří vzpírali se po 20. říjnu táhnutí od Kadaně s nejvyšším hejtmánem polním Šebastiánem z Weitmile, když tento, předeslav opovědný list Janovi Fridrichovi a poddaným jeho, hnul se na pochod ke vpádu do jeho země Saské, zaslal král panu Janovi přísné napomenutí, „aby k těmž lidu svému spěšně vypravil a přikázal, aby před se s nejvyšším hejtmánem táhli a žádnému se v tom rozpakovati nedal, by pak i hejtmán táhnúti nechtěl.“¹⁾ Opoždění z různých krajů měli v polí i po 11. listopadu setrvati náhradou.

Při vši nechuti k boji s kurfiřtem Janem Fridrichem Saským dostalo se vojsko přes hranice za Chebem do Voigtlandu a do Cvikavi (5. listopadu). Další pochod zastavil však král sám a hotovost rozpusťil, ponechav v polí jen vojsko, vlastním penízem najaté.

Když kurfiřt Jan Fridrich získal v prosinci zase nejen svou zemi, nýbrž i část kraje Mauricia, spojence Ferdinandova, jal se král nově najímati lid do pole a hodlal opět užiti zemské hotovosti i dobrovolné pomoci od jednotlivých pánů a měst. Příspěvků čekal zvláště také od Jana z Pernšteina.

Dne 12. ledna 1547 vydal král však do všech krajů přímo mandát s výzvou všem třem stavům k tažení do pole pro zemskou obranu. Avšak jak města královská, tak stavové vyšší chovali se k rozkazu králova namnoze buď vůbec odmítavě, neb aspoň velmi chladně. Také pan Jan z Pernšteina na panství svém nedal hned lidu sbíratí, omlouvaje se králi písemně, „že by pro krátkost času lidu a počtu svého, což na něho dáti přijde, ke dni uloženému (2. února) k Litoměřicům vypraviti nemohl.“²⁾ Král Ferdinand svolil proto, „aby týž lid čtyři dni nejdéle po Hromnicích u Litoměřic konečně byl, však tak, aby to (pan Jan) opatřil, aby dotčený lid od Litoměřic podle krále, neb syna jeho (arciknížete Ferdinanda), pokudž by za potřebné bylo, dále táhl.“

Potom však Jan z Pernšteina rozhodl se lidu neshbíratí a vykoupil se dle souhlasu králova přiměřeným penízem na dva měsíce.³⁾ Hned nato poslal králi peníze na půl měsíce a odjel na Moravské Meziříčí.⁴⁾ Starost o značné vydeje ulehčil si tehdy půjčkou u pardubských konšel a celé obce, přijav 2000 kop g. míš. z obecního měšce a z truhlice sirotčí.⁵⁾

Šlechtické osoby z východních krajů, pokud vzpíraly se rozkazům královým a vojenského lidu k Litoměřicům nevypravily, způsobily sobě společný sjezd v Pardubicích.

¹⁾ List krále Ferd. Janovi z 25. října 1546 otištěn v A. Č. XX., 246.

²⁾ Mandát žádal, aby osoby stavu panského a rytířského z každého tisíce kop grošů stavěly jednoho jízdného, nebo tři pěší.

³⁾ Ostatek peněz upomíná král ještě „v outerý po neděli Oculi“ (15. března). A. Č. XX., 253.

⁴⁾ Viz dopisy, datované Janem z P. v únoru na Meziříčí. (A. Č. XX.)

⁵⁾ Počet měsíků v arch. zem. mus. v Praze.

V pondělí, 7. února, sjelo se v Pardubicích mnoho pánů a rytířů pod příčinou zábavy „spoušky kohoutů“. V nepřítomnosti pana Jana z Pernšteina — o sjezdu prý nezpraveného — vítal hosty syn jeho Jaroslav, tehdy osmnáctiletý. Na pardubské schůzi umluvili se, že všichni pojedou do Prahy a budou krále žádati za spěšné položení sněmu zemského. Panu Janovi z Pernšteina psali o tom do Meziříčí s žádostí, aby se k nim připojil, nevědouce snad, že zavázal se již králi k peněžitému příspěvku.

Dne 14. února konal se v kolleji Karlově sjezd podobný — již všech tří stavů odbojných. Tam způsobila patrnou nelibost odpověď pana Jana z Pernšteina, dne 9. února na Meziříčí sepsaná, „že s žádostí stavů o svolání sněmu docela srozuměn jest, ale on že jiný není, než který by rád viděl dobré krále, Pána svého, i tohoto království“ a dal tím tedy na jevo, že v zápisy králi odporné dáti se s nimi nemíní.

Později však zviklal se v poslušnosti ke králi a nehledě k žádosti králově, „aby nedával se ve spolky proti němu, souc sobě bez všeli- jakých puntování svoboden,“¹⁾ byl na sněmu předním odpůrcem věci královy i po vítězné bitvě císařských zbraní u Mühlberka (24. dubna).

Ještě 23. května zamítal na sněmu pražském názor, „že by stavové zápisem svým byli co na škodu králi, nebo proti právům jeho učinili.“²⁾ Jeho řeč hlavně způsobila snesení, aby se stavové ze závazků na ten čas nepropouštěli, nýbrž nové poselství ke králi a k císaři vypravili s důkladnějším ospravedlněním svého chování.

Byl však zase také pan Jan z Pernšteina z nejpřednějších, kteří se vítěznému králi u Litoměřic poddávali. Opatrný král ho sem k smíru neobeslal, jako učinil již z Drážďan (31. května) těm, kteří zápis „jen z neporozumění činili“, znaje jeho vyhráněný odpor na předešlém sněmování. Avšak také Janovy mysli těkavě tuze nedráždil a významu Pernšteina nepodceňoval. Proto psal mu 7. června z Litoměřic, že „ač jeho obeslati chtěl, jej pro nedostatek zdraví jeho šetřil a o jeho věrnosti nepochybuje.“³⁾ Zároveň vyzádal si po zvláštním poslu písemný projev Janova přiznání.

Jan z Pernšteina nemeškal a přijel do Litoměřic; příkladu jeho následovali i přemnozí jiní páni a zemané, králi dříve odporní. Zato v Praze způsobilo jednání pana Pernšteinského značné pobouření.

Když po osvědčení věrnosti u Litoměřic vracel se Jan z Pernšteina Prahou do Pardubic, vyzýval jej král, aby v Praze se nezdržel, nýbrž — „hned na zejtří z ní se vystrojil a s lidmi, pokud by se tam ještě k odporu sjížděli, v žádné jednání se nedával.“⁴⁾ Snad ještě z Prahy psal Jan z Pernšteina králi o sjezdu, který někteří ze stavů kraje Hradeckého, Časlavského, Kouřimského a Chrudimského chtěli míti ve středu dne 22. června u něho v Pardubicích.

¹⁾ List kr. Ferdinanda, psaný z Werdau 17. dubna 1547, tištěn v A. Č. XX., 254.

²⁾ Tomek, I. c. XI., 310 — 363.

³⁾ List tištěn v A. Č. XX., 254; Tomek, I. c., 369.

⁴⁾ A. Č. XX., 255.

K tomu král odpovídal z Litoměřic 20. června souhlasem; žádal však, aby účastníci sjezdu „při budoucím sněmu, kterýž by od krále položen byl, pečeti své vyžádali a králi proti neposlušným, které by trestati chtěl, pomocni byli.“¹⁾

Ze sjezdu pardubského poslaly osoby stavovské králi prohlášení „že Jej krále pána svého neopustí“. Protože však vedle jiných zvláště města Pražská setrvala v branném odporu proti králi i po příchodu jeho do Prahy,²⁾ obrátil se král Ferdinand mimo jiné také k panu Janovi zvláštním listem,³⁾ „aby hned beze všeho meškání i s poddanými svými v dobré hotovosti byl a tak se k tomu s dostatkem, což nejsilněji býti může, s jízdným i pěším lidem přistrojil.“

„Jestliže by tu okolo tebe,“ psal král, „sousedé tvoji, neb které město, aneb kto týmž Pražanuom a jich pomocníkóm na pomoc táhnouti chtěl, abys toho žádnému nedopustil, nébrž podle nejvyšší možnosti bránil, tak aby toho dovésti a zhuoru býti nemohli.“⁴⁾

Pan Jan z Pernšteina vydal se z Pardubic brzy na cestu ke králi, ale vrátil se do Obory (kladubské) z neznámých příčin. Potom poslal králi osvědčení své věrnosti písemně; nezamlčel však zmínky o nevoli některých osob stavovských, zplozené sporem krále Ferdinanda s Pražany.

Král odpověděl Janovi z Pernšteina 9. července dvěma listy. Sděloval, kterak Pražané, stojíce⁵⁾ před králem, „dali jsou se mu na milost i nemilost“ a kterak „pod týmž obesláním ke králi a lidu jeho válečnému ne jako poddaní, než jako nepřátelé jsou se chovali — a nad to i do krajuov, aby jich pomocí a retunkem proti (králi) nepouštěli, psali a žádali“. K Janovi se obracel král na konci zprávy s důvěrou „že neohlédaje se na žádného, (králi) se věrně zachová.“⁶⁾

V druhém listu téhož data vybízel král pana Jana k poučení těch osob, „které jsú po jeho do Obory příjezdu z krajuov Hradeckého, Chrudimského a Čáslavského k němu (do Obory) přijely, aby takovým negruntovním zprávám o králi nevěřily a lidu obecnému, ani samy sebe pozdvihovati nedaly“. Při tom sliboval „položiti sněm obecní“.⁷⁾ Z obnovené přichylnosti ke králi vyplynulo také vnější odcizení se pana Jana z Pernšteina Bratřím pardubským; projevil je ještě na podzim r. 1547 chvatným rozkazem, aby vedle mandátu královského se zachovali,⁸⁾ všech schůzí sborových zanechali i hanění kněží, kteří nejsou v jejich Jednotě.⁹⁾ A že rušnost doby válečné uvolňovala v Pardubicích kázeň také na poli samosprávy, napomínal pan Jan

pardubské konšely (r. 1548) k lepší péči o mládež školskou, k trestání opilcův a k úpravě staveb městských.

Stejně pak připomínal i převod soudních apelací od práva Starého města Pražského k své osobě.¹⁾

V tom čase vyvrcholil předchozí činností pardubského pána významu rodu Pernšteinského.

Prudký zápas českých stran s králem posunul Jana z Pernšteina na předního mluvčího a zástupce ve hnutí náboženskopolitickém. Když však zápas národa s panovníkem obrátil vítězství ve prospěch trůnu, zůstal pán Pernšteinský nejen ušetřen škod, jiným účastníkům odboje vzešlých, nýbrž spevnil i své bývalé místo v radě korunní.

Způsobila to zvláště náklonnost Pernšteina k trůnu, i když neschvaloval a přímo vyčítal nesoulad snahy krále Ferdinanda se zájmem věcí Českých. Vedle nedůslednosti prospěla panu Janovi z Pernšteina velikost rodinného zboží, jež působila nejen převahu nad ostatním panstvím českým, nýbrž budila i zdržlivost při králi v přísnějším postupu proti domu Pernšteinskému.

Právě Jan z Pernšteina stal se předním kupcem zboží, královským měštům Ferdinandem odňatého.

V úterý po sv. Vítu (19. června) 1548 za 45.002 a půl kopy gr. č. prodal král Janovi „dědictví své“, jež měl (konfiskací) postoupené od měst Hradce Králové, Chrudimě, Jaroměře, Dvoru Králové a Tábora.²⁾

Jan z Pernšteina však tak velkého statku neovládl. Brzy po jmenovaném trhu začal prodávati nejen nový přírůstek, nýbrž také části majetku staršího, který podstatně zúžil již roku 1547.³⁾

¹⁾ List v mus. arch. pardub. L.

²⁾ A. Č. XX., 525.

³⁾ Dne 12. května 1547 prodal Jan z P. Vilémovi Trčkovi z Lípy za 3293 kopy 51 gr. 3 peníze české Maslojedy, Benátky, Račice a Habřinu. (A. Č. XX., 503). Smlouvou 19. listopadu 1547 chystal změnití Jan z P. s králem Ferdinandem panství Chlumecké a zboží Bydžovské za některé statky, které král konfiskoval Hradci a Dvoru Králové, Chrudimě a Jaroměři. (A. Č. XX., 510); dne 8. prosince prodával Jan z Pernšteina Dobcovi Vranovskému z Doubravice za 2000 kop. gr. č. býv. hradeckou ves Skaličku a Rusko. (A. Č. XX., 515.)

Mnoho svého statku zcizil Jan z P. r. 1548.

Dne 12. března koupil si Volf ze Štubenberku, nejvyšší šenk knížectví Štyrského, za 25.000 kop. gr. č. peršteinské Nové Město, zámek Hradiště nad Metují, s městečky Krčínem a Hradištěm i příslušenstvím; 27. března prodány jsou Tochlovice, Stežerky, Charbusice a Bríza Zdeňkovi Zárubovi z Hustiřan a na Cerekvi za 1169 k. 42 gr. č. (A. Č. XX., 518.) Dne 26. dubna prodal Jan z P. Adamu Sádovskému ze Sloupna v Sádové ves Rozběžice za 495 k. 12 gr. č.; 28. května vesnice Heřmanice, Brod, Slotov, Krabčice, Vyhnanov, a Proruby za 1500 kop. Janu Hostinskému z Waldšteina; 4. června Burjanovi Stranovskému z Sojovic a na Chotělicích vsi Malé i Velké Sekeřice za 1602 kopy. Dne 20. července koupil Mikuláš Štítný z Štítného a na Morašicích ves Rozhovice za 824 kopy 30 gr. č.; 23. července prodány jsou Arnoštu Bryknarovi z Brukšteina za 2582 kopy gr. č. Hlušce Veliké a Malé; Jiříku Černínovi z Černína za 380 kop. ves Humburky. Křištof Skuhrovský ze Skuhrova koupil dne 24. července t. r. za 2750 kop. zboží Louňovské, původně Tábora náležející, potom králi a od toho Janovi z P. postoupené. Týmž způsobem získal Jan z Pernšteina Milovanice, Zelichov, Píčinu, Skrejšov, Pravětice s tvrzí pustou, Bzovou, Hrnčiče, Předbořice. Prodál je však zase 24. července Přechevi Popovskému z Bezejovic a na Popovicích za 2400 kop. gr. č. (A. Č. XX., 522—524.)

¹⁾ A. Č. XX., 255.

²⁾ 2. července.

³⁾ 5. července na hradě Pražském.

⁴⁾ List okružní v A. Č. XX., 256. Datum 5. července 1547.

⁵⁾ Dne 8. července.

⁶⁾ List králův v A. Č. XX., 257.

⁷⁾ A. Č. XX., 258.

⁸⁾ Dva mandáty královské proti Bratřím vydány jsou do všech krajů 5. října 1547.

⁹⁾ List v arch. mus. pardub. Tištěn v A. Č. XX., 262.

Z nejbližších statků bylo to zboží Chlumecké, které prodal králi Ferdinandovi již 19. července 1548¹⁾ a panství Smrkovice, které si od Jana z Pernštejna koupili sirotci po Jiříku Bachtle-ovi z Pantenova.²⁾

Tak na konec zbyly Pernštejnské rodině z nákupu konfiskovaného zboží jen Mnětice, Tuněchody, Stětín, Srdov a Krchleby, odňaté obci Chrudimské.³⁾

Další sklon k rozprodání rodinného statku přerušila panu Janovi z Pernštejna smrt. Byl již delší čas zdoláván kamenem, bolestmi v nohou a dnou v údech, že jej mnohdy museli jiní krmíti a napojíti.⁴⁾

Zemřel v sobotu, 8. září, léta 1548 a pochován jest v kostele Doubravnickém, který roku 1543 přestavěl, uživ nedvědického mramoru ke gotické stavbě i umělé vnitřní výzdobě.⁵⁾ Pernštejnské zboží — zatížené dluhem 350.000 tolarů — rozdělilo se dle závěti zesnulého pana Jana do rukou zbylých synů: Jaroslava, Vratislava a Vojtěcha.⁶⁾ Bratři podělili se po odprodeji některé části otcovského zboží tak, že dle slov Paprockého obdržel „každý v dílu svém více, než po 10 zámčích s několika sty vesnicemi“.

Nejstarší syn Janův, Jaroslav, nejvyšší královský stallmistr, získal kromě některých moravských statků panství česká. Zvláště Třebíč a Veliké Meziříčí měl s mladším bratrem Vratislavem společně.⁷⁾

¹⁾ Dle smlouvy prodáno jest za 40864 kopy 9 gr. a 3 d. české.

²⁾ Za 6250 kop č. vydány jsou Janem z P. 28. července t. r. Smrkovice, tvrz pustá a pustý dyůr, Smrkovice ves s dvory kmeccími a platy, Vohnišťany, Chomutovice a j. (A. Č. XX., 524.)

³⁾ Ostatní zcizenou část zboží Chrudimského: zámek Rabšteinek, dvůr poplužní pustý, Slatiňany tvrz, Škrovad, Trpišnov, Kochanice, Tejnec, Lhotu, Lipinu, Sobětuchy, Cejkovice, Pohledy prodal Jan z Pernštejna Heřmanu Lhotskému ze Zásnuk za 3000 kop gr. č. (21. VII. 1548). Ze zboží, kdys Hradci Králové příslušejícího, postoupil Jindřichovi Sianovskému, jinak Mřeňovi z Cechtic ves Třebeš za 135 kop č. (21. VII. 1548); Janovi Holcovi z Nemošic za 1650 kop gr. č. prodal Přin Nizký, tvrz pustou, a ves celou s dvory kmeccími i platem, Přin Vysoký a Probluz s podacím; Hamzovi ze Zábědovic za 928 kop 44 gr. 4 peníze č. dědictví ve Světí s podacím, krom luk k témuž podacím, kteréž jsou obráceny k sv. Anně k špitálu do Hradce nad Labem. Eliška z Chlumu koupila za 1271 kopu 53 gr. 1 peníz č. Neděliště, ves celou, Aleš Rodovský z Husťan za 650 kop gr. č. Sviňarky Malé i Veliké, s dílem řeky Orlice a ostrovem. Ze statku kdys města Jaroměře vydal pan Jan z Pernštejna Lidmile z Gerstorfu, manželce někdy Jana Chvalkovského z Husťan za 1251 a půl kopy č. ves Sviňišťany s rybníkem. Z bývalého panství Králové Dvora sřizil 1375 kop gr. č. za Kocliřův s podacím a Bukovinu, prodanou Hynku Rychnovskému z Rychnova; 226 kop č. zaplatil mu Jan starší Rodovský z Husťan za ves Libotov (A. Č. 524—525).

⁴⁾ Když na př. strojil se v dubnu léta 1543 z Pardubic vyjeti na soud do Vratislavě, „kámen (fej) v noci velmi napadl a nemálo jest jej strávil a zemdlil; k tomu nohy jej rozbolely. A než na Nové město dojel, rány k jiným ranám na mnoha místech v nohách se mu zotvíraly, tak že se nesměl na další jízdu pokusiti.“ (List s datem 16. IV. 1543 v A. Č. XX., 161 a zase 26. března 1547 na str. 253.)

⁵⁾ Viz o tom „Paměť“ na štítě téhož chrámu.

⁶⁾ A. Č. XX., 224, 226, 227. Kšaft uložen byl od r. 1545 na radnici Starého města Pražského a v Brně.

⁷⁾ Vratislav obdržel kromě toho Hrušovany, Židlochovice, Křižanov, Moravec; nejmladší Vojtěch měl Pernštejn, Plumlov, Tovačov, Kralice, Landškroun a Landšperk vedle jiného příslušenství.

Avšak i panství česká pokládal pan Jaroslav z části za nedělený statek rodinný, sděluje úředníkům rozkazy z pravidla jménem svým a svých bratrů.

Maje hlavní sídlo v Pardubicích, hostil počátkem srpna 1549 krále Ferdinandanda, jenž trávil tu některý den bezpochyby v zábavách honebních.¹⁾ Ve správě zděděného panství měl od počátku účast přímou a rozprádaje hospodářskou činnost na široké osnově, horlivě chystal předem snížení výši dluhu, na statku vážnoucí.

K ruce měl dle přání otcova nejprve hlavně Jindřicha Přepyského z Rychmburka a Heřmana Lhotského z Zásnuk. Ti také byli zástupci Pardubského panství v době pánovy nepřítomnosti.²⁾

Z prvních starostí pana Jaroslava od počátku roku 1550 bylo náležité zregistrování českých majestátů, pokud táhly se k perňštejnskému majetku. Práci tu svěřil Andreáši z Dubnice a Jindřichovi, řečenému Kytli.³⁾

Sám zároveň toužil, kterak by po svém návratu z Vídně do Pardubic se služebníky panskými „hned na tom poseděli a dobrým a bedlivým uvážením na tu cestu nastoupili, jak by nejlépe a nejspíše ty těžkosti dlužné a nebezpečné z sebe složití měli.“⁴⁾

Přítomnosti Jaroslavovy užili také konšelé pardubští, oznamující pánovi některé stížnosti a prosby. Zalovali zvláště na chafrný dovoz selského obilí do pardubského trhu a na překupování; prosili o krčmu srchovskou, o užívání řeky městské, travin z Nového rybníka a o stvrzení nové nadace ve špitále. Pan Jaroslav odpověděl v outerý, den sv. Maří Magdaleny (22. července), slibuje splnití artikul poslední; k ostatním článkům odpovídal vyhýbavě, neb zamítavě a přidal nekrytý stesk na nešetření řádů policejních.

Po některém čase odjel na Moravu a do Uher. Počátkem září odpočíval na své cestě právě na hradě Pernštejně, když byl zpraven svým bratrem Vojtěchem, že arcikníže Ferdinand přijel do Litomyšle a že také hodlá zastavití se v Pardubicích. Poněvadž pan Jaroslav hosta osobou svou na zámku uvítati nemohl, psal 9. září panu Vojtěchovi, „nepochybuje, poněvadž při JMti jest, že JMilost prositi bude, aby pro poctivost jejich na Pardubicích dva, nebo tři dni, neb dokud se JMti líbiti bude, pobýti a na tom panství kratochvíle v myslivostech i jináč podle milostivé vůle své provozovati ráčil.“⁵⁾

Na zpáteční cestě z Uher nevracel se Jaroslav dle prvotního úmyslu svého do Pardubic, nýbrž do Prahy, maje odtud vyjeti se svou čeledí ke králi Ferdinandovi do švábského Augsburgu.⁶⁾

¹⁾ Tomek, Dějiny Prahy XII., 29.

²⁾ Dopis p. Jaroslava Pardubským (14. října 1548). Listář Pernštejnský IX., A. 2.) arch. mus. zem. v Praze.

³⁾ List Jaroslava z P. Jindřichovi Přepyskému, dat. ve Vídni v neděli „Oculi“ 1550. (Listář P. v zem. mus. Praze.)

⁴⁾ List Jaroslavův Jindřichovi Přepyskému. (D. v Prostějově v středu po sv. Trojici 1550.) Listář 8., l. c. 33.

⁵⁾ List Jaroslava z P. p. Vojtěchovi v listáři P., l. c.

⁶⁾ List Jaroslavův Burjanu, auředníku pardubskému, dtdo v Praze, v úterý po sv. Františku (7. X.) 1550. (Listář P., l. c.)

Před odjezdem podnikl však v dosavadní správě panství změnu patrnu. Smluviv se s Petrem Hamzou ze Zábědovic, prohlásil jej správcem „všech statků svých a dluhův v království Českém“. S ním dělití se měl o tuto péči, zvláště po stránce finanční, pan Oldřich z Prostiboře, místopisár království Českého v Praze. Jiným důvěrníkem zůstal Jindřich Kyle, služebník na zámku Pardubském.

Oba posledně jmenovaní důvěrníci měli i Jaroslavovy pečeti ke „tvrzení listů hlavních“. Podle nich časem sídlil na Pardubicích i pan Vojtěch, bratr Jaroslavův.

Pro snazší jednání přestěhoval se Petr Hamza v listopadu (1550) na zámek Pardubský, přebýváje potom na svém statku Morašicích jen výjimkou.¹⁾ Již v prvních dnech svého nového úřadu sáhl k hluboké revizi práce dosavadních služebníků na panství.

Jeho přičiněním vyloučen byl značný počet bývalých nečinných stravníků a s jinými služebníky smluvil se namnoze snížený plat za budoucí povinnosti dle přesných instrukcí.

Byl to prvý krok Hamzův za souhlasu Oldřicha z Prostiboře k úsporám na Pernštejnských panstvích.

Když Hamza sdělil úmysl svůj pánovi do Augsburgu, odpověděl pan Jaroslav v sobotu, den sv. Antonína (17. ledna) 1551: „Nevím co opravovatí, neb znám, že mnoho se tím a nějaká díra k našemu dobru zahradiť může; a jakž jsem Vám i předešle napsal a ještě tvrdím, že důchodův českých já, ani páni Bratři moji na ouraty naše nic brátí — ani jednoho zlatého brátí nechceme, nýbrž aby beze vsí překážky naší na placení dluhův zouplna vycházely.“²⁾ Nebyl však Petr Hamza na této choulostivé cestě úspor při zděděných úřednících bezohledný a necitný.

Nemírného ujímání starých dávek, jehož bezpochyby pan Oldřich z Prostiboře hájil, panu Jaroslavovi nedoporučoval „rozvažuje, že ti služebníci jsou Panu Otci (Janovi) rádi sloužili a Pan Otec je sobě ne málo, ale mnoho vážil; abyste Vaše Mti tím neráčili prospěšiti, aby nebylo rčeno, že Vaše Milosti ty služebníky Pana Otce od sebe odstrčiti ráčili. Neb to u sebe račte Vaše Milosti rozvážiti, komuž se blíží a ujímá, že se každý může dovtipiti, že není potřebován.“³⁾

Pardubice, utěšeně kvétající a plny rušného života, někdy až za mez starosvětské mravnosti překypujícího,⁴⁾ trpce pocítily převrat v zámecké vládě po různých stránkách, ba i na poli kulturním.

¹⁾ Petr Bořek Hamza ze Zábědovic zmohutněl nejprve koupí Týnce Hrochova r. 1550. S manželkou svou Johankou ze Štítného získal po smrti otce jejího, Mikuláše, ještě v též roce také panství Morašické. Roku 1554 a 1556 byl hejtmánem kraje Chrudimského. Po jeho smrti (r. 1557) dědila zboží ovdovělá paní Johanka. (Sedláček, l. c. I., 188 a 212).

²⁾ List Jaroslava z P. Hamzovi. (Listář P., l. c., v arch. mus. zem.)

³⁾ List P. Hamzy p. Jaroslavovi v arch. mus. zem. v Praze.

⁴⁾ Výška o tom od pana Jaroslava Pardubským čte se v listáři Pernšt., III., v arch. zem. mus. v Praze.

Ztratily slavnou kolleji a Bratři čeští veškeré ochrany, které jim kdys skýtal pan Jan z Pernšteina i při úsnivých listech královských.

V ostatních artikulích zaručené svobody městu pan Jaroslav s bratřimi uznával,¹⁾ ale nerozšířil. Jen rozkazy a doplňky přidal k přesnějšímu zachování řádů starších.²⁾

Pardubského špitálu ujímal se však dle vzoru svých starších předků. Jeho ochotou rozšířila se špitálská nadání k výživě dvanácti osob.³⁾ Od něho také získali špitálníci zrušený „zbor Bratří“.

Značnější peníz pohltila také oprava hradu Hory Kunětické, když roku 1556 v noci na den Tří Králů při strašlivém blýskání a hromobití jakési velmi silné kletuť na hradě bylo bleskem proraženo a při tom ohněm zkaženo množství shromážděné koudele. Současně zapálena jest i hradní věž.⁴⁾

Jednostranná opatrnost Jaroslavova vycházela hlavně z vleklého nedostatku peněz, a ten zase z neumenšovaného přepychu, kterému pan Jaroslav navykl z mládí, zvláště při častém styku s dvorem královským.⁵⁾

Snad neposlední příčinu k zdrženlivosti v podpoře zájmů susedských přivodil dlouho živený úmysl pana Jaroslava vzdáti se hospodářství na zdejším panství Pardubsko-Kunětickém, zvláště když záhy přihlásil se i vážný kupec — král Ferdinand.

Bylo v staré době obecné přesvědčení, „že panství toto není nehodno krále pro rozkošnost netoliko luhův, honbám a čížbě velice

¹⁾ Výsady ze starší doby písemně stvrdil pan Jaroslav „na Pardubském zámku v úterý, v den Všech Svatých 1552“ a „ve čtvrtek, v den Vstoupení Páně na nebe (19. května) 1558“. (Všelijací připisové, l. c. fol. 21 - 24.)

²⁾ Svě jednání vysvětloval pan Vratislav 30. prosince 1557: „K čemu taková obdarování natahujete, nač se nevstahují, k tomu povolití nemohu. Nebo někdo z Vás mohl by je vykládati více k svému užitku, než k dobrému obecnímu toho města.“

³⁾ Všelijací připisové, l. c., 22. Listina základní s datem na Pardubicích, v pondělí po neděli průvodní (2. dubna) 1554.

⁴⁾ Sedláček, l. c. I., 58.

⁵⁾ Dne 26. září 1547 žádal král Ferdinand Jana z Pernšteina o Jaroslava do průvodu králova na cestě k císaři do říše, „aby jsa (při králi) něco shlédnouti mohl.“ (A. Č. XX., 260.)

V květnu roku 1548 byl Jaroslav při králi v Augsburgu. Mezitím jednalo se však již o účasti Jaroslavově na cestě, kterou chystal arcikníže Maximilián do Španěl. Král Ferdinand přijal sice omluvu, „aby pro nedostatek zdraví a sešlost věku otcova do tak dalekých krajín (pan Jaroslav) vypravován nebyl,“ avšak prosil o souhlas pana Jana Pernšteina, aby „do Vlach do Genuie pan Jaroslav arcikníže provedil a provodíc jeho lásku tam do Genuie, zase ke dvoru královskému a k službě své se navrátil.“ (A. Č. XX., 271.)

V červnu roku 1551 tuze sháněl Petr Hamza, regent perňštejnský, peníze na cestu Vratislavovi, bratru pana Jaroslava, když měl jeti s králem Maximiliánem do Itálie.

Na cestu do Španěl půjčil Vratislavovi bankéř „Fugor“ (Fuger) 4000 kop. O splacení dluhu stáral se však pan Jaroslav. (List Jana z Pernšteina panu Petru Sádovskému z roku 1551 v arch. mus. zem. IX., A fol. 170.)

příhodných, nýbrž také rybníkův, kteréž výtečně jsou zřízeny na rybaření výnosné i zároveň kratochvílné.¹⁾

Byla-li návštěva Ferdinandova na Pardubicích léta 1549 již průpravou k osobnímu vyšetření později kupovaného statku, s jistotou tvrditi nelze.²⁾

Roku 1554 podnikl král do Pardubic cestu novou, tentokrát již se známým úmyslem jednati o koupi panství zdejšího pro svého syna, arciknížete Maximiliána.³⁾ Vystěhovav se s bohatým průvodem z obavy před morem z Prahy nejprve do Poděbrad, vjel počátkem druhé polovice září do Pardubic, maje při sobě také druhorozeného syna, arciknížete Ferdinanda.⁴⁾

Konšelé pardubští „pro slavnější a bezpečnější pobyt v městě usadili dva hlásné na Zelené věži kromě těch, kteří ve dne v noci u bran při příjezdu JKMti ostříhali, celkem dvaceti osob strážných“.⁵⁾

Ze státního jednání králova na Pardubicích pozornosti zasluhuje rozhodnutí, jež učinil tu Ferdinand krátce po svém příchodu sem, dne 21. září, po přání stavů pod obojí na sněmě předešlého roku projeveném „o přidání dvou (volených) osob stavu panského a dvou zemanského i Pražan, defensorů zvaných, k administrátoru a konsistoři dolejší“. Jmenoval je však sám.⁶⁾

Po 29. září⁷⁾ odjel král Ferdinand s arciknížetem Ferdinandem z Pardubic do Vídně.

S rozvojem dluhů blížil se v Pardubicích konec vlády perňštejnské, ježto četní a nepokojní věřitelé brali z panství úroků víc, než vynášelo.

Splatiti summu tak vysokou schopen byl jen král, jenž prý „chudobu krále Českého častokrátě sobě rozjímaje a to velmi tesklivě snášeje, velice o to se snažil, aby Pardubice ke stolu krále Českého koupiti mohl“.⁸⁾

Jednání začalo roku 1558 s arciknížetem Ferdinandem, zástupcem bratra Maxmiliána, pro nějž zboží se chystalo.⁹⁾

Podkladem byla registra všech důchodů a dluhů pardubských, jež pan Jaroslav předem ukázal, nabízejce současně ke koupi i Litomyšl, Landškroun a Landšperk. Hlavním prostředníkem smlouvajících stran byl — vedle arciknížete Ferdinanda, předsedy — Florián z Gryspeku, bývalý sekretář, pak rada a president komory královské a dobrý

1) Pavla Stránského „Respublica Bojema“, I. c., 19.

2) Tomek, Děj. Prahy, XII., 29.

3) Švenda, I. c. IV., 106.

4) Tomek, I. c. XII., 56; List nejv. kancl. Joachima z Hradce Hendrychovi st. ze Švamberka a na Zvíkově v říš. fin. arch. (opis v zem. arch.); Beckovského Poselkyně, II., 216.

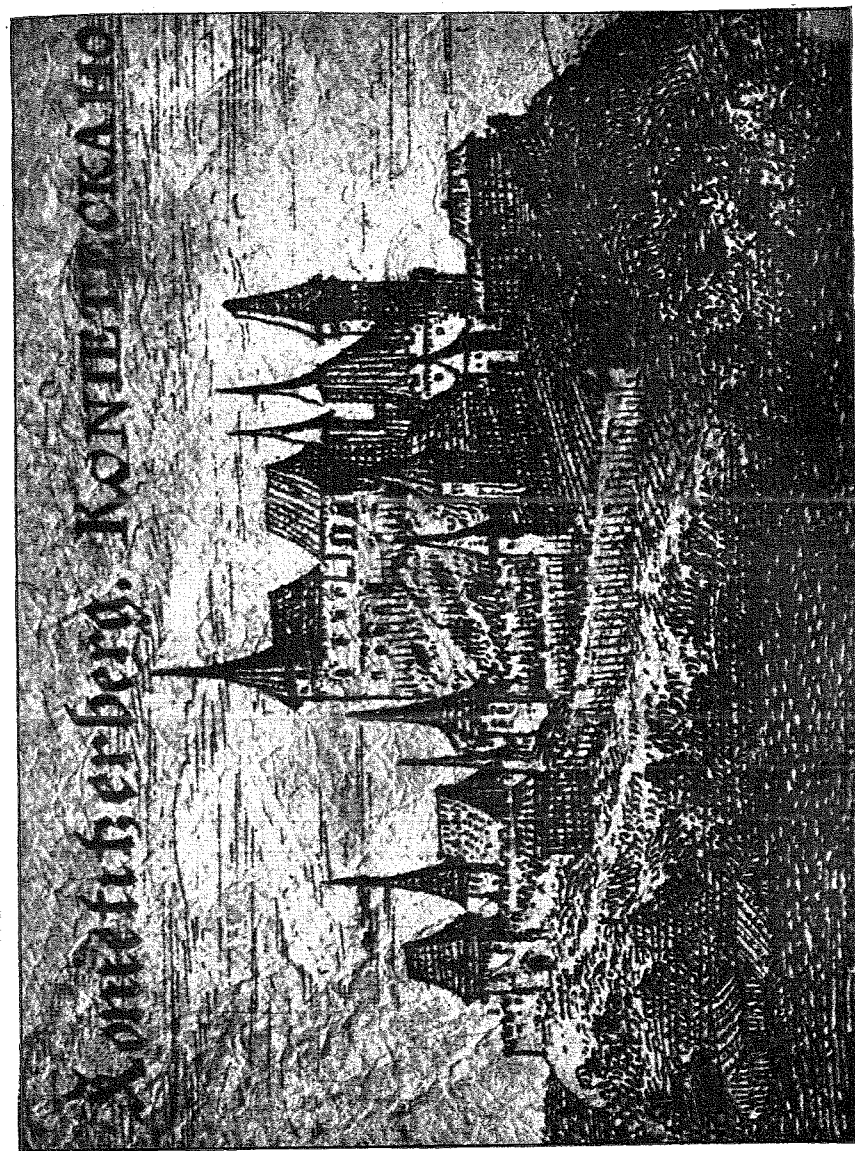
5) Počet městský z roku 1554. Za hlídku vyplatili 28 kop 27 gr. m.

6) Listiny datované z Pardubic 20.—29. září. (Tomek, I. c.)

7) Dne 24. září na Pardubicích psal Ferdinand list rellatorům zem. desk. Dr. J. Čelakovský, Sbirka pramenů práva městského k. č. I., 478. Tomek, I. c. XII., 57.

8) Sedláček, I. c. I., 39.

9) Soubor písemného jednání uložen jest v archivu říšských financí ve Vídni. Opisy má zem. arch. v Praze.



Zámek Kunětická Hora od r. 1543—1645.

Dle Hollara ryl Jakob Sandrad v Norimberce na mapu Čech r. 1666. - Fol. J. Pirka z Pardubic.

druh v státních pracích pana otce Jaroslavova. Vedle něho účastnil se smlouvání později i Berchtold z Lípy¹⁾ s některými úředníky.

Dne 15. srpna (1558) vyzván byl touto komisí pan Jaroslav k vyličení bližších podmínek prodeje zboží Litomyšle, Landškrouna a Landšperka. „Měl udati, co by žádal nad zapsané summy dlužné, které summy by to byly, kdo panství ona drží;“ kromě toho „aby to, co se do správních register Pardubského panství nevešlo, zámci, obora, spanilosti, sřfelba, kortyny a jiné věci, zejména položeny byly“. Také byl pan Jaroslav tázán, může-li „na jiné některé cesty pomysliti, jak by takoví všelící dluhové tak dobře pro pohodlí pána, jako kupujícího, tolikéž ta tři panství vyplacena byli mohla.“²⁾

Pan Jaroslav odpovídal listem již 16. srpna; ale neznaje odhadu, neohlašoval skutečné ceny panství mimo zápisy: „Však panství Litomyšlské“ — vypravoval v rozpacích — „poněvadž jest v rukú Jeho Milosti Císařské bylo, snadně rozváženo býti může a nad panstvím Landškrounským, kteréž jest na tento čas v zástavě v 17000 kopách míšenských a touž summú se vyplatiti má; i také nad panstvím Landšperským, které také v 16000 kopách míš. Jindřich Bohdanský drží“. Arcikníže Ferdinand psal o tom do Vídně císaři s dotazem o pokyn další, a že brzy nedocházel, žádal jej novým listem 7. září. Na ten odpověděla císařská kancelář již příští den, zamítajíc koupi. Hlavním důvodem byl nedostatek v pokladně císařské.

Podceňujíc totiž výnos panství, ustálila se úvaha při císařském dvoře v přesvědčení, že by bylo nutno na panství ročně 20000 zlatých dopláceti. Proto císař přál si; aby pan Jaroslav zboží svého jako celku ke koupi nenabízel, nýbrž odprodal arciknížeti jen obory a les. Spoléhal as, že pan Jaroslav v nedostatku vhodného kupce na celek spokojí se odprodejem částí. Když však tento k dělení statku se neodhodlal, přerušil dvůr jednání.

Zatím četní věřitelé tísnili v dalším roce pana Jaroslava vždy více, pohroživše i rozdělením panství. Předním z nich byl Jan starší Kapoun ze Svojkova.³⁾

Snad tento tlak způsobil, že Jaroslav rozhodl se k částečné parcelaci. V sobotu před sv. Jiřím (22. dubna) 1559 prodal prostřednictvím svých plnomocníků, Hynka Kosteláka z Kostelce a Burjana Svítkovského z Škudel a ze Skalice, obci Hradecké za 7500 kop gr. českých ves Březhrad, Plačiče, Vičkovice, Práskačku, Sedlce, Chrastnici, Urbanice, Růdníčku, vodní strouhu nad předměřickým mlýnem s rybníkem zvaným „Vraždovský“ (Temešvár) a jiné zboží. Odstup vykonal se v úterý po sv. Trojici, (23. května), 1559.⁴⁾

Zároveň však obracel se Jaroslav s novou prosbou ke králi. Arcikníže Maximilián, nepřestávaje toužiti po Pardubicích, jež nazýval „das

¹⁾ List krále Ferdinanda 28. září 1558. (A. ř. fin., opis v arch. zem.)

²⁾ A. Rokyty čl.: „Jak se staly Pardubice městem komorním.“ (Progr. st. reálky v Pardubicích, 1914.)

³⁾ Od r. 1562 měl v Pardubicích dům.

⁴⁾ Nywelt, Pamětní kniha děkanství pardub. Rkps str. 47.

ansehenlichst, lustigsts Stuck und Gut“ a „mercklichs Guettsstuckh der Cron Behaim“, psal proto opět dvakrát arciknížeti Ferdinandovi do Čech a, posílaje znovu Berchtolda z Lípy do Prahy, žádal v červnu (l. 1559) o zprávy podrobnější.¹⁾

Pan Jaroslav z Pernštejna ocenil si — při počátečním jednání — dne 16. srpna 1558 zboží Pardubské na 467.402 kopy 38 gr. míšen- ských²⁾ s ročním výtěžkem 15.247 kop gr. č. (30.494 kop gr. míš.).³⁾ Výši dluhu na Pardubském panství stanovil pan Jaroslav ve 430.470 kopách 16 gr. 2 a půl denáru. Kupec všeho nabízeného statku, tedy také i Litomyšle, Landškrouna a Landšperka s pohledávkou 93.000 kop míš. zaplatiti měl jen na dluzích o 56.077 tolarů více, než udá- vala odhadní cena Pardubic. K tomu však náležely i „zámky, lovy, zvoule, kortyny, střelba, kule, prach a jiné movitosti a kromě toho cennější (skutečná) hodnota Litomyšle, Landškrouna a Landšperku, než ukazovala summa zástavní“.

Při obnoveném smlouvání dne 20. června 1559 odhadoval si pan Jaroslav z Pernštejna panství Pardubské a Kunětické Hory na 450.000 tolarů, dluhu na 430.479 tolarů, 16 gr. 2 a půl d. míš.⁴⁾

Císařská komise napočítala však Jaroslavovi dluhů 442.735 tolarů a vedle toho i dluh na věně paní Alžběty Thurzovny, manželky jeho, 40.000 tolarů.

Převyšovaly tedy dluhy celkovou hodnotu zboží o 32.735 tolarů; po připočtení přínosu paní Alžběty Thurzovny (25.000 tol.) o 57.735 to- larů. Císaři oznámena byla peněžní rozvaha zároveň s dvěma návrhy na opatření ceny tržové a úmoru dluhů.

Dle návrhu prvního měli býti Jaroslavovi věřitelé dožádání o slevu nekrytého dluhu 57.735 tolarů. Zbýlý dluh 425.000 tol. a 25.000 tol. věna paní Alžběty Thurzovny (jakožto passiva) rovnaly by se odhadní

¹⁾ List z 3. června 1559.

²⁾ Tato suma dokládala se výnosem urburním, jakožto ziskem ze zboží skuteč- ného. Urbář ukazoval stálých platů na panství 3050 kop gr. č. Každé kopě ročního platu odpovídalo 26 kop gr. č. základu — celkem 78.780 kop.

Proměnlivých platů urburních bez užítku z rybníků čítalo se 5592 kopy gr. č. Protože zde jedná kopa šla z 13 kop gr. č., (základu), kladlo se celkem 72.696 kop.

Násada z rybníků cenila se na 12.650 kop kaprů; z těch prodávala se každého roku asi polovina (po 1 kopě gr. za 1 kopy kaprů) za 6325 kop. Při tom 1 kopa zisku odpovídala 13 kopám; hodnota rybníčního statku čítala se za 82.225 kop gr. č.

Tak ziskový součet všech hodnot ukazoval 235.701 kopy gr. č., neboli 467.402 kopy míšenské s čistým ziskem ročním 15.247 kop gr. č., neboli 30.494 kop. míš. (Rokyta, l. c.)

³⁾ Přeceňoval skutečný příjem o 4294 toлары (kopy míš.).

⁴⁾ K dluhu se starým úrokem 8—10% v deskách zemských a rukojměmi urče- ným slušelo 190.597 $\frac{1}{2}$ tol.; dluhu na nový úrok 6% bylo 192.933 tol. 20 gr. míš. Součet dluhů na zastávané statky 19.240 tol. a dluhy bez úroků 27.708 tol. 26 gr. 2 $\frac{1}{2}$ d. míš. (Summar. Auszug; sämtlicher Pardub. Schulden ad 1559 20 Juni. Také arciknížeti dotýkal se sumy té v listu z 8. a 9. ledna 1560: Ueber das so ver- laufen sich die Schulden allein innerlands, auserhalb der ausländischen Schulden, über die viermal hundert Tausend Thaler, darauf wir verhoffen den Kauf zu bringen noch in die dreissig Tausend Thaler. Was dann die ausländischen Schulden noch weiter anlaufen werden, deren ich noch kein gründlich Wissen verhanden.)

ceně panství. Hodnota střelby a domácího zařízení na zámku, čítaná za 20.000 tolarů, i hotovost Maximiliánova měly snížit dluh až asi na 297.000 tolarů.

Protože proti ročnímu nákladu 22.200 tolarů ohlašoval pan Ja- roslav z Pernštejna výnos panský 26.200 tolarů, slibovala koupě čistý zisk 4020 tolarů.¹⁾ „Aby císař netrpěl tolik škody“ pro nedokonalou spolehlivost výpočtu, navrhovalo se opatření 249.000 tolarů způsobem takovým: má se vyžádati pomoc stavu městského z České koruny sumou 80.000 t.; zástava kláštera Tišnovského, odkud dvě zbylé jep- tišky daly by se jinam převésti, vynesla by 35.000 a 32.000 t. získalo by se zástavou panství Špilberga.

Proměna některých lenních statků moravských pánů v zboží dě- dičné opatřila by 12.000 tolarů; od českých pánů, jimž z trestu (r. 1547?) statky změnily se v léna, splatilo by se asi 40.000. Za prodej statků komorních, v plné ceně zastavených, očekával se při obratu v soukromá dědictví zisk 50.000 tolarů.

Protože byla po ruce Maximiliánova hotovost 100.000 korun, neboli 133.500 tolarů, bylo by na koupi připraveno 382.500 tolarů. Šesti- procentní úrok ze dluhovaných 67.500 tolarů strávil by z celkového výnosu (26.000 t.) ročně 4050, úprava panství 5000. Čistý zisk sliboval sumu 17.000.²⁾

Dle druhého návrhu mohl by se dluh snížit na 314.163 tol. 40 kr. po zaplacení Maximiliánovy hotovosti 100.000 korun³⁾ a pojištěním věna manželky Jaroslavovy na Pardubském panství. Podporou stavu panského a rytířského mohl by se dlužný schodek umenšiti o 100.000 a posléze mohli by sleviti i věřitelé.

Ve své odpovědi 28. června 1559 oznamoval císař arciknížeti Ferdinandovi, že by mohl přidati ještě dalších 70.000 tolarů. Za to ukazoval na některé nejistoty v dosavadním jednání.⁴⁾

Také namítal o ceně,⁵⁾ vysazené na zámky Pardubský a Kunětický. Uznával, že jsou to díla krásně stavěná, ale že není prý v Čechách obyčejem odhadovati zámek při prodeji panství nad dva, neb tři tisíce tolarů. Cena hradu Kunětického jest prý již účtována v summě zástavní.⁶⁾

¹⁾ Do toho zisku vložiti jest i úrok z hotovosti Maximiliánovy (100.000 korun) Návrh nebral tu však přesně odhadu důchodů pana Jaroslava z 16. VIII. 1558 v ceně 26.524 kop míš. Protože též pán platil ročního úroku 31.722 kopy 16 gr., doplácěl ročně 5198 kop 16 gr. na pardubský dluh.

²⁾ Vnitřní zařízení zámku ručilo celkem za další úbytek 25.000 tol., jež bylo vyplatiti vdově po smrti pana Jaroslava. Předběžná rozvaha netajila se možností, že by se sešlo o 100.000 tol. méně; zbývalo by prý však přece jen čistého zisku 11.600 tolarů.

³⁾ Klade-li se 1 k. (starodávná) za 90 kr., bylo by to 128.571 t. 30 kr.

⁴⁾ Vytýkal nejistotu odhadu při movitostech; nebezpečí se strany Jaroslavových věřitelů mimočeských; nepřiměřené vyzdvihování důchodů ze zboží (pouze) zasta- veného a nezdeděného; vysoký odhad rybníků z částí zanedbaných, tak jako rolí a j.

⁵⁾ 40.000 tolarů.

⁶⁾ Viz také list z 20. ledna 1560. (A. zem.)

Mezitím co sháněli císařští plnomocníci potřebný peníz, oddalujíce sepsání trhové smlouvy k nelibosti zájemníků, ujel pan Jaroslav z Pernšteina do Italie. Proto jednala císařská komise sama, snažíc se získati sečkaní četných nároků od shromážděných v Praze věřitelů, mezi něž patřila i Pardubská obec se starším dluhem 2000 kop m. již z doby Jana z Pernšteina.¹⁾

Císař vybízel dopisem z Augsburgu 28. června 1559 arciknížete Ferdinanda, aby poradil se zvláště s nejvyšším purkrabím, hofmistrem, zemským komorníkem, nejvyšším sudím, nejvyšším písařem a s Vilémem z Rožmberka, kteří byli také věřiteli pana Jaroslava, o prodloužení lhůty k splátkám úroků pro umožnění trhu. Stejně psal Maximilián. Nejvyšší úředníci Čeští obdrželi však psaní tři dni po tom, když rozjeli se věřitelé z Prahy bez pevnějšího rozhodnutí. Proto odložili je k příští schůzi o sv. Václavě.²⁾ Zvláště čekali, že k této schůzi na hrad Pražský přijde i Jaroslav z Pernšteina, opatřen jsa „glejtem do toho času a čtyři neděle po tom“ a „že konečný prodej opatří“.

Kdyby se schůze neúčastnil osobně, neb svým plnomocníkem, chystali se věřitelé získati souhlasu k zabrání Pernštejnského statku na odškodněnou.

Pan Jaroslav neměl však chuti k návratu. Psal o tom dne 29. července z Paduy Čeňku Bočkovi: „Kdež mne, abych domů přijel, napomínáš, v pravdě nebylo by potřeba napomínati, kdybych na ten čas více příčinami nemuosel živ býti, nežli čím jiným“. Vyvolil si však přece plnomocníka, Vratislava, bratra svého a svou manželku, sám omlouvaje se nedostatkem zdraví svého. Když však přišel den schůze svatováclavské, plnomocníci na hrad Pražský nepřišli a věřitelé tuze si stěžovali, že „déle-li se odkládati bude, více škod, nákladuov skrze práva vedení, ouroky a lichvy vzešlé statku se umenší. A také mnozí z věřiteluov veliké své nemožnosti a nedostatky oznamovali, kterak nemajíce jiného statku a živnosti, nežli na ty ouroky s manželkou a dětmi živi byli i berně spravovali a skrze neplacení ouroků nemají nač živi býti“.

Posléze, odloživše konečnou schůzi na Nový rok, hodlali umožniti příchod pana Jaroslava opatřením nového gleitu; sami však žádali zabavení důchodu svatohavelského na krytí úroků, odevzdavše péči o to rukojmím, ze sboru věřitelů zvláště k tomu vybraným. Byl to Suda z Renec, Jan Holce starší z Nemošic, Lacek Štramberský z Hustopeče, Mikuláš Absolon z Redcké, Zdeněk Záruba z Husitřan a Heřman Lukavský z Lukavice.³⁾

Pevné rozhodnutí pobouřených věřitelů pohnulo arciknížete Ferdinanda k spěšnějšímu smlouvání. Od císaře žádal sumu k utišení vě-

¹⁾ Viz počet městský pardubský od r. 1547 a v letech dalších. Pravidelně býval z nich placen a vkládán do počtu úrok 90 kop m.

²⁾ List nejv. úřed. z 18. června 1559. (Opis v arch. zem. v Praze.)

³⁾ List zápisníků a věřitelů arciknížeti ze dne 12. října 1559. (Opis v archivu zem. v Praze.)

řitelův a Joachim z Hradce, nejvyšší kancléř, nabízel k témuž účelu Maximiliánovi pomoc pana z Rožmberka a nejv. purkrabí Jana ml. z Lobkovic.

Dle červnových návrhů, císařem 19. srpna (1559) schválených, žádali se o pomoc nejprve stavové; z těch byli to zase předem biskupové Vratislavský a Olomúcký i města koruny Svatováclavské. Jednání mělo se před se vzíti s každým jednotlivě mimo zasedání sněmovní; jednání s pány a rytíři na sněmu. Jan z Lobkovic, nejvyšší purkrabí, Joachim Šlik a Šebestián Markvart jednali s Prahou a městy českými. S biskupem Vratislavským a městy slezskými i lužickými smlouval Jan z Oppersdorfu s Kašparem z Höberku.

K městům moravským posláni jsou Jan z Kaunic, Sigmund Heldt a Přemek z Víčkova. Byli sic také splnomocněni k jednání s biskupem Olomúckým, ale ve spolku s Václavem z Tetova, biskupu zvláště milým.

Plnomocníci císařští rozdělili si práci dle krajů. Jan z Lobkovic, maje na starosti deset měst, navštěvoval je v druhé půli prosince. Ač ukazovalo se mu tam všude na nedostatek, přec sliboval arciknížeti již 21. prosince sebrati sumu 9500 kop gr. m. a převzeť dluhu 5000 kop; města Pražská upsala 11.000 kop a k tomu vyčkával se příspěvek z Vodňan a Sušice; celkem sebral Lobkovic 15.200 tolarů.¹⁾ Severozápadní města česká přispěla komisaři Joachimovi Šlikovi sumou 26.500 tolarů.²⁾ Za to těžce sbíral týž pán v Lužici. Východní města objížděl Šebestián Markvart z Hrádku, shledávaje konečnou sumu 9900 s valnou obtíží.³⁾

Příjem ze všech měst českých účtován byl posléze sumou 63.600 tol. hotově; na Nový rok 1560 přislíbily obce splátku 27.950 tol., o sv. Jiří 8650 a na dluzích ručilo se za 27.000 tolarů.

Města moravská poskytla Sigmundu Heldtovi a Přemkovi z Víčkova 11.900 tol.; biskup Olomoucký⁴⁾ i po přímluvách oblíbeného Václava z Tetova nabídl 2000 tolarů, ukazuje na nedostatek a předešlý dar 4000 tolarů, jež dříve již císaři věnoval. Biskup Vratislavský po dlouhém jednání s Janem z Oppersdorfu a Kašparem z Höberku slíbil 16. března r. 1560 splatiti ve třech letech 10.000 tolarů; od měst slezských⁵⁾ vyprosili jmenovaní komisaři teprve do konce března 13.200 tolarů. Nebyli tam s úkolem svým hotovi, když již zařím v Praze trh končil

¹⁾ Do toho počtu patřila pomoc z Budějovic 2500 tol. (a 2500 tol. dluhů přejatých), Plzeň dala 3000, Klatovy 1000 (700), Domažlice 800 (800), Stříbro 500 (500), Rokycany 600, Beroun 500 (neb na dluzích 800), Písek 500 (500), Vodňany (1000) a Sušice 500 tolarů.

²⁾ Slaný 750 (750), Louny 500 (2000), Litoměřice 1000 (2000), Ústí n. L. 500 (500), Most 1250 (1250), Zatec 1500 (1500), Kadaň 800 (800), Jáchymov (4000), Cheb (4000), Rakovník 800, Mělník 600 a občan jáchymovský Martin Haidler vyplatil hotově 2000 tol.

³⁾ Č. Brod „na mnohá předkládání“ upsal 250 (250), Kouřim (500), Kolín 600, Kutná Hora (1000), Čáslav 500 (500), Chrudim 300 (300), Polička 200 (200), Hradec Králové 1000 (1500), Jaroměř 100 (300), Dvůr Králové (400), Nymburk 500 (1500).

⁴⁾ Marek Khuen z Olomouce.

⁵⁾ Vratislav darovala 8000, Ratibor 200, Opava 1000, města knížectví Hlohovského 4000 tolarů.



se při celkovém nedostatku peněz, ač byla o pomoc žádána i šlechta nejen v zemích České koruny, nýbrž také z říše Německé.¹⁾

O Novém roce 1560 sjeli se sice do Prahy perňštejnští věřitelé, ale za prodloužená panství nepostavil se ani pan Jaroslav, ani plnomocníci. Protože roztrpčení věřitelé další lhůty nedopustili, hodlajíce ujmouti se přímo opuštěného Jaroslavova statku, vyprosil si arcikníže Ferdinand 4. ledna názor císařův.

Císař odpověděl již 6. ledna, ale vyhýbavě; dne 20. ledna ukazoval na škody, jež by vzešly z vydání statku věřitelům. Zároveň působil Maximilián na Jana z Valdšteina, předního zápisníka na Pardubicích, aby ostatní věřitele od úmyslu odvracel. To se na konec zdařilo a zbylo pouze jednání o koupi, již 1. ledna bez výslovného souhlasu císařova načaté.

Po delších rozpravách nabídl sbor rukojmí, léta předešlého ze středu věřitelů vybraných, arciknížeti Ferdinandovi Pardubice a Horu Kunětickou za 440.000 tolarů. Když však slyšeli arciknížecí nabídku jen ve výši 350.000,²⁾ vázlo jednání znovu k libosti komise císařské, jež sama působila odklad, ukazujíc na chystanou cestu arciknížete ke královně Polské, na nedostatek souhlasu císařského k zabránění Pardubského zboží věřiteli i na nedostatečný odhad příjmů proměnlivých. Tyto nově posouditi měla komise, do níž z každé strany vstoupily čtyři osoby. Potom stanovila se nová schůze na pondělí po neděli Reminiscere (11. března).

Nejchudší věřitelé, kteří nedali se Janem z Valdšteina pokojiti, žádali celkové výplaty hned 9000 tolarů; protože však důchod pardubský, z něhož chtěl arcikníže neodkladný dluh splatiti, vykazoval na hotovosti sotva 100 tolarů, čekali konečně i tito.

Císař, zpraven jsa o dosavadním smlouvání, opakoval dne 20. ledna svůj názor, projevený 28. června léta předešlého o přemrštěném odhadu střelby a zámeckých movitostí; při tom ohlašoval arciknížeti úmysl urychlití koupi získáním 200.000 tolarů z prodeje Špilberku po souhlasu, jež na příštím sněmu moravském opatřiti měli císařští komisaři.³⁾ Avšak i když tito souhlasu vymohli, prodej Špilberku se oddálil. Ze se konečná smlouva o Pardubice nepozdila, způsobil Maximilián k výzvě Jana z Valdšteina, jenž prosil 24. února zvláštní zprávou, „aby se dále neodkládalo a aby Pardubice koupily se se všemi svršky a nábytky,“ odpíraje názoru císařovu, že „sou mnohý poctivý tu věci a taky užitečný, týž i od střelby a děl nemálo, což se slušně a skrovně při trhu a kupování statku těch jinejch všech věcí mohlo by dosáhnouti, ježto kdyby to mělo obzvláště se kupovati, mnohem dráže a vejše by se to posadilo.“⁴⁾

¹⁾ K té výzvě sliboval Arnošt, vévoda Bavorský, složití o vánocích 5000 kop míš. (List 18. XII. 1559.)

²⁾ Ve zprávě, pro Maximiliána 8. a 9. ledna 1560 o jednání sepsané, doufal arcikníže Ferdinand získati panství za 400.000 tolarů.

³⁾ Sněm začínal 18. února.

⁴⁾ Rokytá, I. c. 17.

Avšak také pan Jaroslav z Pernšteina pokoušel se ještě o slušný prodej otcovského statku a vlastní záchranu. Dne 4. března žádal krále, „aby panství s Pernštejnským domem v Praze koupil za 470.000 tolarů, ježto panství samo cení si na 500.000“. Prosil krále „aby vzal ohled netoliko na něho, jenž hledá u krále útočiště, ale i na přátelské vztahy, aby nebyl zbaven vlasti, kdež rodiče i on sám sloužil. Prosil o to jako o dobrodiní, na něž by nikdy nezapomněl“. Přiznává se také k své vině, dovolával se pomoci královské i vzpomínkou na bývalé služby, jež v družině královské měl a v níž svojí nádherou, pořizovanou ke cti králově, tolik dluhy rozmnožil. Dobře prý král ví, že „jmění neprohrál, ani nepromarnil.“ Rozhodnějším vlivu však tato bolem prosycená prosba neměla. Dne 11. března sešly se smlouvající strany skutečně naposled. Věřitelé pustili arciknížeti panství za 400.000 kop míšenských a dne 21. března vtělen jest trh do desk zemských.¹⁾ — Avšak ani tehdy nebyli věřitelé upokojeni zcela; museli čekat na výplatu, ježto slíbený peníz na koupi scházal se velmi pomalu.

Posléze dne 1. července vypomohl na splacení nejnalehavějších dluhů augsburský dům bankéřů Fuggerů sumou 30.000 zl., náležitě pojištěných.

V rodině královské způsobila koupě radosti veliké a vzbudila dle císařova přiznání pozornost i v cizině.²⁾

Maximilián získal trhovou smlouvou zámek Pardubice s předhradím, město Pardubice s předměstími, dvory poplužní: Mateřov, Vysrkov a dvůr v oboře Kladrubské s pivovary, štěpnicemi, zahradami a chmelnicemi; městečka Holice a Dašice, ves Vysokou, Chvojence Nízké, Chvojno Vysoké, Býstě, Ředice, Veliny, Ostřetín, Litětiny, Čeradice, Roveň, Hedčany, Komárov, Prachovice, Koštěnice, Platěnice, Turov, Moravany, Lhotu Ouřetickou, Drozdice, Žižín, Pardubičky, Černou za Bory, Blato, Mnětice, Jesenčany, Dražkovice, Hostovice, Krchleby, Srnojedy, Semín, Habřinu Vlčí, Bukovku, Bělou, Vyšehňovice, Pravy, Kasalice Velké, Voleč, Mateřov ves, Hubenice, Roudnici, Bělče, Hoděšovice, Albrechtice, Štěpánovsko, Bělče Malé, Ostřešany, Poběžovice s dvory kmečními a příslušenstvím, ostrovy, háji, oborou Kladrubskou, řekou Labem, s mlýny náchlebnými i poplatnými, valchou, šlejfernou, cly, varným a příslušenstvím.

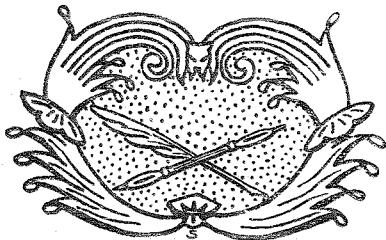
K tomu slušely statky zápisné: Zámek Kunětická Hora se dvory poplužními (pod Hůrou a Hradišským), s vinicí, štěpnicemi a zahradami, chmelnicí, oborou dančí, městečka Sezemice, Přeloučí, Bohdaneč a Týnec, ves Podčaply, Choteč, Lány, Koloděje Veliké a Malé, Kladina, Lukovná, Zminné, Časy, Dříteč, Rokytno, Dražkov, Bukovina, Borek, Újezd, Bohomilice, Jestbořice, Barchov, Bezděkov, Lány na Důlku, Opočinek, Opočen, Mokošín, Lhota, Škudly, Kozašice, Jankovice, Břehy, Sopčec, Žaravice, Lohenice, Mělče, Živanice, Přelovice,

¹⁾ Sedláček, I. c. I. 39. (Dz. 54, F 6-10.)

²⁾ Rokytá, I. c.

Habřinka, Neratov, Černá u Bohdanče, Lhota u Blatníka, Blatník, Rybitvy, Kasalice Malé, Rosice, Trnová, Doubravice, Ohrazenice, Svítkov, Hradiště, Brozany, Hrobice, Němčice, Kuněčice, Srch, Steblová, Pojhranov, Hrádek, Zdanice, Dolany, Rohoznice, Křičeň, Osice, Osičky, Dobřenice, Polizy, Lhota pod Libčany, Libišany, Opatovice, Pohřebečka, Podůlšany, Krakovany, Lhota Uhlířská, Selmice, Chrčice; patřily sem posléze Vlčkovice u Velin, Tuněchody, Kojice, Vinařice s lesy a rybníky i ostatním příslušenstvím.¹⁾ Do ceny trhové náležely také svršky.²⁾ Jaroslav z Pernšteina, vrátiv se zatím z ciziny do Těšínska, schválil trhy dodatečně. Meškaje ve Fryštátě, propustil poddané Pardubského panství „z člověčenství a povinnosti“ vřele psaným listem v úterý po neděli Jubilate, (7. května) 1560.³⁾ Zároveň obrátil se pro částečnou záchranu k Maximiliánovi naposled, prose jej dne 21. května o přídavek z milosti 13.000 tolarů za postoupené svršky.⁴⁾ Zemřel však již téhož roku v červenci, nedočkav se rozhodnutí.⁵⁾

Zánikem perňšteinské vlády v Pardubicích zavírá se slavná kapitola náhlého, ale zdravého i všestranného vývoje města. Týž, jsa probuzen velikými obětmi rodiny Pernšteinské, zhodnotil Pardubice mezi okolními královskými městy na významný střed.



¹⁾ Srovnej urbář z r. 1563 a přehled (neúplný) v Sedláčkově H. Z. I. l. c. 39. Později vepsány jsou do urbáře (z r. 1563) ves Třebosice a Popkovice. Za to odpadly Stolany.

²⁾ Podrobný soupis svršků zdělán jest teprv při času sv. Ondřeje 1560 od Sigmunda Schprenge a Blazia Wolfa, puškaře. Dle „Vejtahu“ jejich bylo uloženo ve zbrojnici 284 $\frac{1}{2}$ centnýřů 25 liber děl v ceně 4267 $\frac{1}{2}$ tolarů; čítal se centnýř na 15 tolarů. Vedle toho uloženo bylo tam množství hákovnic, duplháků, duplhákovnic, ručnic mosazných, šarfentydlů, brnění, hojně síry, salnytru, 4792 kule a 16400 kulek železných. Také valy a „dolejší most“ (při hlavní bráně u valů) vyzbrojeny byly nákladně. (Rokyta, l. c.)

³⁾ B 41—94 rkps v arch. mus. pardub.

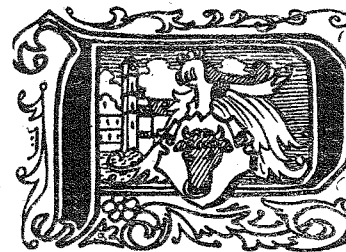
⁴⁾ Dle přání Maximiliánova měla cena za stržené svršky obrátiti se na zasedělé daně ve výši 17.000 tolarů. Ze však dle přibližného odhadu suma nestačila, prodal se i Pernšteinský dům na Hradčanech. O zbytek děliti se měli bratři neboštitkovi, Vratislav a Vojtěch i Sigmund Heldt za výlohy, jež způsobilo jim ručení za Jaroslava.

⁵⁾ A. Sedláček (l. c. I., 38) posunul Jaroslavovu smrt až k 27. červenci 1569. Avšak v kontraktu, jímž ve čtvrtek po sv. Fabiánu (24. I.) 1561 Hradečtí prodávali některé dědiny Jindřichovi Nejedlému, mluví se o Jaroslavovi z P. již jako o zemřelém. (Pamět. kn. děkan. pardub., str. 48.)

HLAVA V.

KRÁLOVSKÉ KOMORNÍ PANSTVÍ PARDUBSKÉ.

KRÁL. KOM. MĚSTO PARDUBICE n. L. OD R. 1560—1618.



Připoutání Pardubic k České královské komoře přimnožilo konšelům ve zdejším domě radním starostů povahy hospodářské i právní. Od Nového roku 1560 jeli několikrát do Prahy k arciknížeti Ferdinandovi, jednajíce tam bezpochyby o svou starou pohledávku 2000 kop m.; ze stejného důvodu odjeli k panu Jaroslavovi z Pernšteina až do slezského Fryštátu, věnujíce mu „pocťou“ zvláštní dar. Podarovali také královské komisaře, když títo v době upravování trhové smlouvy navštěvovali Pardubice; a když byl trh dokonán, srdečně rozloučili se s dobročinnou vrchností Pernštejnů, vyprovodivše paní Alžbětu Thurzovnu, choť pana Jaroslava, z Pardubského zámku i z města v čestném průvodu.¹⁾

Opatrným jednáním přiznal arcikníže Ferdinand i král Maximilián obci Pardubské dluh cele a v prvých letech jej také řádně zúročil²⁾. Zato však zadržela královská komora výživu bakaláře a kantora z panské kuchyně hned po odchodu pánů Pernšteinských; kromě toho obrátila také několik venkovských krčem při odběru piva od městských pivovarů k panskému pivovaru v Dašicích. Proto tím pilněji starali se konšelé o zamezení škodlivých proměn přímo u krále. Ještě v roce 1560 odjela deputace několika konšel s dvěma formany k Maximiliánovi do Vídně a v roce příštím podnikali radní páni „pro potřeby obecní“ novou cestu nejen ke králi do Vídně, nýbrž i do Prahy k arciknížeti a ke královské komoře. Zvláště snažili se o stvrzení starších majestátů.³⁾ Král Maximilián sice písemně záruky nevydal, avšak o zvláštním porušování starších zvyklostí městských se strany vlády komorní v pozdějších letech již se nepřipomínalo.

V druhé půli července r. 1562 přijel do Pardubic císař Ferdinand, vydav se z Prahy na zdejší panství k zábavám loveckým. Na našem zámku meškal ještě 22. července, avšak hned dne příštího bez-

¹⁾ Počet městský za r. 1560 v arch. zem. mus. v Praze. (Účtováno jest v m. počtech na kopy miš.)

²⁾ Tamtéž.

³⁾ Počet za r. 1561.

pochyby odjel do Poděbrad.¹⁾ Arcikníže Ferdinand navštívil Pardubice roku 1563.²⁾

Zatím dojednala královská komora smlouvu o převod svého pardubského dluhu na účet sousedů čáslavských.³⁾ Přijeli patrně z toho důvodu někteří konšelé z Čáslavě na radní dům zdejší i roku 1564, jsouce zde hostěni vínem a kapry dle způsobu, jakým již dříve a zase v letech potomních uctívali naši radní páni při častých návštěvách nejvyšší úředníky české i moravské, zvláště však pány z komory královské.

Měli Pardubčané tehdy hotových peněz obecních tolik, že mohli půjčiti léta 1561 i měšťanům z Králové Hradce „z lásky a z dobrého přátelství beze všeho úroku“ 1500 kop gr. m. Kromě toho stačilo ještě dosti peněz na rozhojnění kostelních zvonů, nákladných kancionálů literátských, na novou úpravu kostela sv. Jana a lázně městské.⁴⁾

Současně však trpěli Pardubčané nejistotou doby tehdejší, pozorující s nedůvěrou válečné přípravy a vyprazdňování panské zbrojnice. Nový císař Maximilián chystal tažení proti sultánovi Solimanovi, který 6. srpna 1566 oblehl Siget a očekával se i ve Vídni. Proto odvážela se děla z Pardubského zámku k hájení Vídeňského hradu.⁵⁾ Poněvadž válečného nebezpečí nezastavila ani Solimanova smrt (3. září), setrval císař v jednání s českými stavy o další pomoc a položil jim ke dni 3. března 1567 zemský sněm.

Nemalou starost a obětí působila pardubským konšelům obnova městských výsad.

Vyplatili značný počet kop léta 1566 „od vysílání (konšel) na Košumberk a Litomyšl ke komisařům o majestáty“ a zvláště k arciknížeti Ferdinandovi z téhož důvodu do Prahy.⁶⁾ A nesplnil se požadavek Pardubských ani návštěvou císařovou, když po skončení sjezdu slezského v únoru roku 1567 vypravil se na sněm do Prahy.

Dne 20. února meškal císař v Pardubicích; potom odebral se na zámek do Brandejsa⁷⁾ a posléze na hrad Pražský. Zde teprve dne 25. dubna odpověděl také na supliku Českých bratří z panství Pardubského, vypovězených roku 1565 od arciknížete Ferdinanda. Prosili o vrácení „zboru“ na Dlouhém předměstí. Císař chtěl je ponechat při živnostech za cenu zrušení dosavadních schůzí; jinak prodlužoval jim lhůtu k vystěhování do sv. Jana Křtitele.⁸⁾

¹⁾ Tomek I. c. XII., 119.

²⁾ Počet za r. 1563. „Na svičky rytířské a louče k noci“ vydalo se z radnice proto 2 kopy 12 gr. Vývoje zdejšího hospodářství všimal si arcikníže pilně. Svědčí o tom ku př. list jeho, psaný 19. září 1564 z Prahy králi Ferdinandovi o škodách, jež způsobila plavba dříví na mlýnech a jezích u Pardubic a Králové Dvoru (k. k. R. fin. Arch. Böhm. 1564 orig. Opis v zem. arch. v Praze.)

³⁾ Úrok pololetní platili již při sv. Havle 1563.

⁴⁾ Počet městský.

⁵⁾ Tomek, I. c. XII., 165 násl.

⁶⁾ Počet za r. 1566.

⁷⁾ Tomek, I. c. XII., 172.

⁸⁾ Tomek, I. c. XII., 181.

Druhý den odebral se do Vídně. Tam přijal ještě v témž roce deputaci pardubských konšelů, kteří obnovovali svou žádost o potvrzení majestátův. Avšak ani tentokrát neměla vídeňská cesta žádoucího úspěchu.

V prvé půlce prosince léta 1569 přijel do Pardubic císař zase. Jsa provázen císařovnou Marií, mladšími syny a dcerami vedle bohatého dvora, ubíral se k sněmu Českému. Ten pro Maximiliánovo zpoždění na cestě otevíral se teprv 19. prosince.¹⁾ Že však smlouvání v Pardubicích o místní věci dobře snad se nehodilo, vyslány jsou některé osoby radní za císařem do Prahy.

Usnadnivše si vstup k vlivným úřadům rozdělením různých „poct“, které vydávány bývaly, aby věci a potřeby obecní tím snadněji při JMti Císařské jednány býti mohly, získali konšelé po několika jízdách a slyšeních u císaře na hradě Pražském v pátek, den Svátosti (7. dubna) léta 1570 nejen stvrzení všech majestátův, nýbrž také závazný slib na výživu školního rektora s jeho pomocníky a chudými žáky z panské kuchyně i návrat 6 krčem vesnických k městskému pivovaru. Vyplativše tam pergamenový list císařův novými „poctami“ a penězi v sumě 429 kop 22 gr. 2 denárů, uložili jej podle jiných starších obdarování, jež chovala se ve dvou nových truhlicích v síni radní.²⁾

Nebyla však psaná práva vždy tak silna, aby odvrátila od zdí pardubských nevídaného panského tlaku na dosavadní městský život, zvláště ve věcech náboženských velmi patrného. Omezil-li se v roce 1565 na vyloučení některých Brařů z města, znepokojoval poněmáhlu všechny strany akatolické. K napětí konfesnímu přibyl tehdy odpor pardubského sousedstva k četným usedlíkům šlechtickým.³⁾ Některou dobu tlumilo se však stavovské tření všeobecnou bází před morem, jež řádl v Čechách roku 1582 od května až přes Nový rok (1583). Mezi oběti morové rány, obyčejně po kratičké nemoci zesnulými, byla bezpochyby i věhlasná primátorka Kateřina Prachatická.⁴⁾

Pro častější potřebu v té době upraven byl nově hřbitov svatojanský.⁵⁾

Po dočasném uklidnění jímala konšely nová starost o opětovné schválení městských majestátův, ježto zatím po smrti Maximiliánově (1576) nastoupil nový dědic panství, císař Rudolf II. Roku 1584 podnikli konšelé pro confirmaci privilegií cestu do Prahy čtyřikrát a při každé jízdě po několik týdnů tam meškajíce, utratili více než 143 kopy m.

¹⁾ Švenda, I. c., III. 215. Hradečtí poslali tehdy do Pardubic zvláštní „vysílku“ proti J. M. císařské a pivo, jak pro císaře, tak pro některé úředníky jeho, zvláště nejvyš. kancléři Walterovi a nejvyš. jegermeistru Švendovi.

²⁾ Počet z r. 1569—70.

³⁾ Viz o tom zápis v „Knize m. Rudé“, I. c.

⁴⁾ Činila závěť „v den sv. Michala, zvláště v těchto nebezpečných časech navštívena nemocí“. (Arch. zem. v Praze — knihy kšaftovní, pardubské, 31.)

⁵⁾ Počet městský pardubský z r. 1584. (Arch. mus. zem. v Praze.)

V pátek, po třetí neděli v postě (29. III.) 1585 byla konfirmace v České kanceláři na hradě Pražském napsána. Když se vydávala konšelům, vyplatili místokancléři království nově 92 a půl kopy.¹⁾

V těch časech rozšířila královská komora Pardubské panství o koupené Mikulovice²⁾ a protože se snažila rozmnožit zisk z dašíckého pivovaru, vzkazovala na pardubský dům radní císařovu žádost o záměnu některých krčem vesnických ve prospěch téhož. Smlouvu o tom potvrdil císař v úterý po sv. Trojici (26. V.) r. 1587.³⁾

Poslední léta šestnáctého století při celkovém blahobytu, prýšícím zvláště z rozvoje četných živností, prosycena byla starostmi o překonání tureckých zbraní v zemích koruny Uherské. Zvláště v roce 1594 k žádosti arciknížete Matyáše, ustupujícího před Turky od Ostřihomy ke Komárnu, rozhodli se i pražští místodržící pro zemskou hotovost; stavovský sjezd svolávali do Prahy k 5. srpnu.⁴⁾ Dle souhlasu sjezdu podnikaly se mustrunky po krajích dne 23. srpna. Ze statků šlechtických měl dostaviti se k nim každý desátý, z měst každý osmý. K obecnému mustrunku vybráno bylo Znojmo (7. IX.). Tam také přivedl pro nejvyššího hejtmana, Petra z Rosenberka, i Beneš Bohuchval Rut z Dirného své praporce z Pardubic, Poděbrad, Chlumce a Brandýsa, celkem asi 495 mužů;⁵⁾ sám potom byl v čele pluku, čítajícího 5002 osoby.⁶⁾

Pardubčané trpěli tehdy nejen jmenovaným mustrunkem, nýbrž i jinými mimořádnými výlohami, jež působil vojenský lid na pochodu válečném. Skodu od vojska knížat Luneburských, jež v počtu tisíce hlav táhnouc do Uher, odpočívalo v Pardubicích, odvrátili konšelé darem šesti sudů piva.⁷⁾

Náměty k náboženským sporům a zápas s Turky přešly také do počátečných let století sedmnáctého.

Pardubského sousedstva i lidu na panství tuze dotkla se císařská výzva k Pražskému arcibiskupovi, v dubnu 1602 vydaná, aby po způsobu Smečenského pana Jaroslava Bořity z Martinic provedl dokonalé obrácení lidu ke katolickému náboženství.

¹⁾ Počet pardubský z r. 1585; Všelijací přepisové, I. c., 26 násl.

²⁾ Mikulovice s farním kostelem sv. Václava, již r. 1350 známým, držel v patnáctém století nejprve Jan Lidhéh z Mikulovic. V půli téhož věku zapsal je král Ladislav Janu Pardusovi z Vratkova.

V 16. stol. sloučily se Mikulovice se zbožím Morašickým. Do r. 1544 užíval jich Burjan Anděl, do r. 1550 Mikuláš Štítný ze Štítného, pak Jan Humpolecký z Rybenska. Roku 1569 slušelo toto zboží Ctiboru Kapounovi ze Svojkova; syn téhož postoupil je panství Pardubskému. (Slov. Nauč.; Sedláček, I. c. I.)

³⁾ Všelijací přepisové, I. c. 29.

⁴⁾ Tomek, I. c. XII., 366 násl.

⁵⁾ Fr. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy morav. Brno 1902, str. 344.

⁶⁾ Tomek, I. c., 369.

⁷⁾ List Pardubských král. komoře ze dne 13. února 1600 v arch. mus. zem v Praze. (Heslo: Pardubice, I. svazek.)

Při tom bylo arcibiskupovi zvláštní oporou dříve již postoupené právo podací na všem zboží císařském.

Konšelé pardubští odpírali arcibiskupskému vlivu na pardubské kostely a školu jak písemným, tak hmotným odporem proti kněžstvu, arcibiskupem na zdejší faru posílanému, avšak jen se štěstím střídavým. Před dokonalou porážkou chránili pardubské novoutravisty někteří zámeční úředníci, věci protestantské věrně oddaní. Ti ubírali ostří císařským a arcibiskupským rozkazům, odkládajíc žádaných výkonů. Konečně působila zde také nerozhodnost císařova, stupňovaná sporem téhož s arciknížetem Matyášem; jejich osobní třenice změnily se posléze v krvavý boj. Tíži tohoto pocítilo město naše zvláště léta 1608.

Pochod Matyášova vojska od Jihlavy přes Kutnou Horu ku Praze, loupežemi provázený, krajiny zdejší se nedotkl. Když však dokonán byl dne 24. června na zámku v Libni mezi bratry smír, arcikníže Matyáš rozkázal zapáliti 30. června své ležení u Malešic a jeho uherský lid s částí Moravanů, odděliv se od arciknížete, dal se na pochod s velitelem hrabětem Jiřím Thurzů v počtu asi 6000 mužů k hranicím moravským. Provázeli je sice císařští komisaři Kašpar z Žerotína a Václav Budovec z Budova, ale vojska od loupeže zdržeti nemohli. V úterý, dne 1. července položilo se vojsko táborem u Přelouče. Jeden uherský rytíř, jedo do města ke své hospodě v průvodu Jana Stumpacha, komisaře, zastřelen byl od kohosi za plotem schovaného. K večeru hnuli se Uhři k Pardubicům a utábořili se bezpochyby na noc před městem. Vozy jejich byly vpuštěny sice Pražskou¹⁾ branou ještě téhož dne do města, avšak přinuceny jsou setrvatí v hradbách městských; Bílá brána se zavřela. Při tom zjistil si tu sedlák jeden svého koně, jež mu cestou vzal uherský voják, zde s jinými meškající. Pro násilné hájení zcizeného koně byl Uher ve shluku sousedstva zbit a posléz zastřelen.

Z této krvavé příhody nastala ve středu dne 2. července prudká srážka a tuhý pouliční boj, při němž měšťané stříleli z oken na lid vojenský, co zatím vojáci, stejně splácejíce, hrozili vypálením města a vyhrůžkou, nikomu ze sousedstva života nedarovati. V tomto zmatku vyjeli císařští komisaři — Kašpar z Žerotína a Václav z Budova — z Pražské brány do tábora k hraběti Thurzů prosit o utišení zbouraných vojáků.

Hrabě Thurzů, uveden jsa komisaři do města, shledal již v měšťanských domech klid; své rozvášněné vojsko krotit zárukou náležitého vyšetření sporu. To podnikl hned potom v zámku, branným lidem v počtu několika set mužů osazeném.

Po mnohém smlouvání a výkladech zámeckého hejtmana nastal mezi obojí stranou v druhou hodinu na noc smír.

¹⁾ Zelenou.

Když druhý den na to (3. července) z rána opouštěli Uhři Pardubice, ubírajíce se k Litomyšli, zůstalo v městě do 50 mrtvol, padlých ze strany obojí.¹⁾

Při druhém tažení do Čech roku 1611 získal sice Matyáš královskou korunu, ale panství Pardubské zůstalo mimo jiné údělem císaři Rudolfovi. Týž 20. ledna 1612 zemřel a Matyáš sdělil i zboží Pardubské. K prosbám konšel zdejších o stvrzení majestátů byl nový král patrně ochotnější. Schválil je na hradě Pražském již ve čtvrtek po sv. Lukáši (25. X.) léta 1612.²⁾

Sám však měl k Pardubskému panství a městu právo ne zcela uvolněné. Hlásil se k Pardubicům Karel z Lichtenšteina od dob Rudolfa císaře z důvodu neznámého; patrně za nějaké služby, císaři učiněné. Byv zbaven důvěry Rudolfovy, přestoupil do služeb arciknížete Matyáše a pomohl mu s Karlem ze Žerofína k České koruně. Za to odměnil jej Matyáš knížecí důstojností v Uhrách a uznával také nároky jeho na Pardubice. Poněvadž však nechtěl se bohatého panství zbavit, hledal v náhradu za toto upokojiti Karla z Lichtenšteina darováním některého knížectví ve Slezsku. Slezský místokancléř ze Senaichu navrhol r. 1613 mimo jiné zvláště knížectví Opavské, že bylo v sousedství moravských statků lichtenšteinských a že stavové snáze poddali by se knížeti zde, než jinde. Skutečně obdržel Karel z Lichtenšteina lénem území to dne 28. prosince 1613 a za to odřekl se práv svých ke zboží Pardubskému.³⁾

Po zabezpečení Pardubského panství pokoušel se Matyáš o protireformaci nejen při zdejší fari, nýbrž i ve škole, od roku 1611 na přímluvu hejtmána Jana Gerštorfa ochotou sousedstva rozhojněným nadáním opatřené.⁴⁾ Ne bez hlubšího důvodu a souvisu s touto císařovou snahou obnoven a osazen byl vůlí vrchnosti r. 1616 pardubský klášter Minoritů, před tím od dávných let opuštěný.⁵⁾ Odpor konšel, věci evangelické přejících, lámal se vybíráním povolnějších osob při renoraci konšelské. Sousedé podnikali však zápas o kostel buď trpnou opposicí, neb přímým bojem proti kněžím, od konsistoře arcibiskupské povoláným. Jest zvláštní náhoda, že císař Matyáš, meškaje v Pardubicích (1. prosince 1617) na zpáteční cestě od pražské korunovace krále Ferdinanda II., právě ze zdejšího zámku sděloval osudný rozkaz Broumovským zavřítí tamní evangelický kostel a odevzdati klíče od něho místnímu opatovi.

¹⁾ Václ. Budovce korrespondence; Tomek, I. c. XII., 450 a j.

²⁾ Všeljací přepisové, I. c. 30.

³⁾ Chr. d'Elvert, Die Verfassung und Verwaltung von Oesterreich-Schlesien, S. 106—109 v univ. bibl. v Praze sig. 38 F 42/7.

⁴⁾ Kn. grunt. Zel. (pardub.) v zem. arch. v Praze.

⁵⁾ Tamtéž.

ČAS VÁLKY TRICETILETÉ. OSUDY MĚSTA A PANSTVÍ OD R. 1618—1645.

Koncem května 1618 zvěděli Pardubčané, že na hradě Pražském způsobili stavové Čeští defenestraci místodržících mimo jiné i také jako odpověď na císařský zákaz, v Pardubicích Broumovským udělený.

V dalším průběhu stavovského odboje chovali se Pardubští opatrně, přijímajíce od direktorův rozkazy, ale bez zvláštního projevu odporného proti císaři. Tím chlubili se zvláště na konci války třicetileté ve svých suplikách, do Vídně zasílaných. Minorité, nedávno před tím do zdejšího kláštera nastěhovaní, rozhodli se však brzy zase opustiti Pardubice, snad pro lepší bezpečí. Matouš Appián, farář arcibiskupskou konsistoří dosazený, byl vypověděn z pardubské fary rozhodnutím konšelským.

Na zámku vstoupili do proudu odboje zvláště vyšší úředníci. Zámecký hejtmán Sebestián Rejšvický z Freifeldu půjčil v červenci (r. 1618) konšelům kolínským na berni a na zemské sbírky za prvě pololeť 500 kop míš. gr.; pro budoucí potřebu zavazoval se k půjčce dalších 800 kop.¹⁾

Stejně přízniv byl zájmům Českého odboje nástupce Rejšvického, hejtmán Břeněk Ježovský z Lub a pardubský forštmistr Ehrenfrid Berbisdorf, rytíř z Berbesdorfu. Tento byl upřímným důvěrníkem Jindřicha M. hraběte z Thurnu a přímým účastníkem památné defenestrace. Při shazování královských místodržících z České kanceláře s Albrechtem Smiřickým vyhodil sekretáře Fabricia. Potom jsa komisařem při direkcii stavův odbojných, dal se poříbovati zejména k vedení lidu z kraje Hradeckého a Chrudimského.²⁾ Stavové Čeští pokládali Pardubské panství za propadlé.

Prvý patrnější následek počínající vojny pocítili pardubští konšelé a celá obec rozkazem pražských direktorův, aby z truhlice sirotčí půjčili „do důchodův panských 2000 kop míšenských“. Vydali je skutečně potom v pátek, den sv. Bartoloměje (24. srpna) 1618 Tomáši Javornickému, panskému písaři důchodnímu. Později však na tu sumu splatilo jim panství 600 kop.³⁾

Jan Vorel Železný, souseď při městě Pardubicích, ustanoven byl zároveň „výběřčím sbírek zemských“.

Když dosedl na trůn Český nový král, Friedrich Falcký, zabral k svému příjmu i panství Pardubské, maje tu zvlášť věrného sluhu a stranníka, hejtmána Ježovského.⁴⁾

¹⁾ Jos. Vávra, Dějiny kr. m. Kolína n. L. (Kolín, 1888), II. 12.

²⁾ Dr. J. Teige, H. Kuffner, J. Herain — Na Bílé Hoře — vyd. A. B. Černý v Praze r. 1911, 27; T. V. Bílek, Dějiny konfiskací v Čechách, I. XLIV. 10.

³⁾ Dle kvitance Tom. Javornického, někdejšího písaře důchodův panství Pardubského. (Měst. mus. v Pardubicích. Listář.)

⁴⁾ V té době zvali se J. M. Král. nejen zámeční úředníci, nýbrž začal se zvatí „královským“ na př. i „císařský“ mlýn. (Viz Grunt. knihu Zel., E. 16, v arch. zem. v Praze.)

Zároveň byl mu Pardubský zámek s městem a Kunětickou Horou opěrným bodem pevnostním.¹⁾

Stráž v městě obstarávali vojáci z praporce kraje Čáslavského. Od 7. září 1619 až do 30. listopadu byla tu posádka 35 mužů; od počátku prosince až do 25. ledna 1620 snížil se však její počet na 26 hlav. Velení nad českými vojáky měl zde kaprál Jan Nekolský. Sám stál pod hejtmanem Janem Khellermanem, z téhož kraje „nařízeným nad lidem peším“.

Službu platili pardubští konšelé vojákům sami prostředkem výběrčího Jana Vorla, vydávající kaprálovi měsíčně 8 kop, vojákům po 5 kopách.²⁾

Pro bezodkladné, válečné dávky nezbyvalo již tehdy obecních peněz na jiné. Snad z té příčiny lze omluviti nedochvilnost Pardubských, na kterou stěžovali si správcové záduší pražské kaple Betlémské, nemajíce ještě koncem července 1620 pro tamního kazatele Jana C. Třebického od zdejších konšel dávkou, již r. 1619 splatné.³⁾

Osudné následky porážky bělohorské cítily se na Pardubsku hned ještě v listopadu r. 1620. Polští kozáci Lisovčiči, poslaní od krále Sigmunda III. na pomoc v síle 4000 jezdců císaři Ferdinandovi, vracející se od Prahy domů, loupili po krajích a brali zvláště dobytek. Dne 18. listopadu přijelo ke Kolínu asi 100 Poláků s pověstnými vůdci Širojnovským a Domanovským. Nebyvše do města vpuštěni, přijali 5 kop míš. i něco potravy a ubírali se dále k Pardubicům.⁴⁾

Útěk Friedrichův po porážce bělohorské z Čech vrátil zboží Pardubské císaři, ale obnova starého hospodářství byla nejista, ježto Pardubice čítaly se k části náhrady, kterou žádal od císaře Bethlen Gabor, kníže Sibiňské, za souhlas k příměří⁵⁾ a ke konečnému míru⁶⁾ i za možnou ztrátu Sedmíhrad pro zneprátení se s Turky. Potom však se smluv sešlo a Pardubice zůstaly při domu císařském.

Hned s počátku nové vlády na zámku sesazen byl hejtman Břeněk Ježovský z Lub pro věrnost králi Friedrichovi⁷⁾ a vystřídán jest Kašpárem Cellerem z Rozentalu a na Hrochově Týnci.

Forštmistr Ehrenfrid z Berbesdorfu, boje se pro svou vynikající účast v povstání Českém i pro výzvu k zloupení pražského kostela sv. Víta pomsty vítězů, ujel ze země hned po bitvě bělohorské. Jsa

¹⁾ Dle svědectví pardubského hejtmana Ježovského, sděleného 26. května 1620 České komoře, bylo při Pardubském zámku a na Kunětické Hoře střelby větší a menší 15 kusů (děl).

²⁾ Kvítance na 825 kop míš, z 26. ledna 1620 v arch. mus. pardub. C 159.

³⁾ Upomínka byla marna a dluh vzrostl v r. 1621 na 54 m. kopy. (Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, 192; Teige, Zákl. s. m. Prahy, II. l. c. 862.)

⁴⁾ Vávra I. c. 33.

⁵⁾ 10. října 1621.

⁶⁾ Kronika Česko-moravská, 62.

⁷⁾ Účastniv se odboje službou vojenskou, přijat byl od generála Don Baltazara De Marradas při vzdání se města Sušice (27. září 1620) na milost a podržel svůj statek Kalenice (v okr. Horažďovickém) — tvrz pustou a ves Kalenice s dvorem poplužním a dílem vsi Kejníc. Dne 12. prosince 1622 odsouzen byl však dvou třetin jmění. (T. V. Bílek, I. c. I., 221; II., 1268.)

vyzván Lichtenštejnovým patentem ze dne 17. února 1621 k soudu, nepřijel. Při komisi hrdelní odsouzen byl (v nepřítomnosti) hrdla, cti a statkův, dán do klatby a jméno jeho přibilo se na pražské šibenici.¹⁾

V děkanském kostele střídali se kněží arcibiskupu zcela věrní a do kláštera vrátili se Minorité na další staletý byt.

Na radnici hospodařil již v lednu 1622, „povolán jsa do povinnosti konšelské i primatorské od Celleru z Rozentalu“ Jakub Brunnerus, císařským zájmům oddanější.²⁾ Od té doby prodělal na radnici i ve vlastním domě až do své smrti (1625) tíhu války, v Pardubicích zvláště citelnou.

Poněvadž byly Pardubice pokládány za hlavní pevnost Českého východu, vtáhlo jménem císaře do našeho města krátce po vítězství bělohorském vojsko saské z pluku knížete Julia Jindřicha Saskolauenburského.³⁾ Osadivši brány a všecka místa důležitější, pobýlo tu do roku 1622.

Když „kníže Julius Hendrych z Sasu, nejvyšší generál“, vjel do Pardubic, smlouval s ním hejtman zámecký i konšelé, „co mu se každého téhodne od viktualních věcí pro tabuli a kuchyni opatřiti a dodávati má.“ Potom vydávali panští úředníci generálovi ze zámku na každý týden: voly 3, telata 3, skopce 4, jehňat 5, husy 4, indiánské kohouty (krocany) 2, kapouny 4, kachny 4, slepic 30, kaprů 70, štik 35, vajec 3 kopy, másla přepouštěného 60 zejdlíků, nového másla nepřepouštěného 16 liber, piva 6 sudův a svíček tlustých i tenkých 10 liber. „Chleba, soli, kolik potřebí,“ dávala obec; také hrachu, jahel, krup, zelí, cibule, řepy, jablek, hrušek suchých k vaření, též čerstvých na tabuli, petržele, salátu a jiných věcí kuchyňských; peněz „na koření a jiné všelijaké confecty 15 kop. míš., vína pro 12 osob (mimo osobu J. M. knížecí a tabuli), čítajíc na každou osobu denně 1 pintu.“⁴⁾

Nelze dnes zjistiti, pokud trpěly jižnější obce Pardubského panství od branných sil císařských, jež v říjnu roku 1621 stahovaly se ve valném počtu u Chrudimě k strestání Jana Jiřího, markrabě Braniborského, protože odpíral císaři v Horním Slezsku.⁵⁾ Lze však snadno tušiti, že nezůstalo naše okolí beze škody, když na př. dne 3. října zajelo 30 rejtharů drancovat z Chrudimě až ke Kolínu.⁶⁾

Pardubští sousedé snášeli trpce nejen tuhý útisk, nýbrž i vo-

¹⁾ Královský fiskus zabral hned potom Berbisdorffův statek Sluhy (okr. Brandýs n. L.), r. 1617 za 19000 kop míš. koupený; dům pražský v Ungeltě, tři horní podíly (kukusy) v Ratibořicích a jistinu 3000 kop m. Manželka Ehrenfridova, Markéta, roz. Žeidlicová, odjela s manželem do ciziny a ztratila svůj díl na rodném statku. (T. V. Bílek, I. c. I., 10, 11; II., 930.)

²⁾ Kšaft Jakuba Brunnera ve sbírce listin p. řed. Vambery.

³⁾ Kabiik, I. c. 387 násl. (arch. děkan.)

⁴⁾ List v arch. m. pardub. C. 152.

⁵⁾ Takových „mustirplaců“ bylo ve východních Čechách několik; ku př. v Kolíně. Vávra, I. c. II., 73.

⁶⁾ Vávra, I. c. II., 44.

jenskou zlovůli, kdy na př. vojáci po koupeli v struze Pernšteinské při kostele farním běhávali nazí i po ulicích.¹⁾

Náklad za stravu měl vycházeti z vojenské kanceláře, ale na místě této zatěžoval se jím hlavně měšec obecní a stateček Pardubčanů bez přiměřené náhrady. Byly to zvláště vysoké platy na výživu a týdenní žold vojenským officírům, neb zálohy na některé běžné výdaje pro potřeby vojska vůbec. Hotový peníz v radním důchodě vyčerpán byl již v prvním roce nové vlády. — Proto ještě léta 1621 vypůjčili si konšelé pro další „vychování commendantův a jiných předních officírův od správcův zádušních z jistých a nevyhnutelných potřeb vojenských peněz zádušních předně od kostela sv. Bartoloměje tři sta šedesát kop čtyřicet sedm grošů, čtyři a půl peníze a od kostela sv. Jana Křtitele tři sta čtyřicet čtyři kopy, padesát sedm grošův a jeden peníz.“²⁾

V pátek, v den sv. Medarda (8. června 1622) odtáhli Sasové z Pardubic, pobravše množství zbraně ze zbrojnice u brány Zelené. Avšak brzy na to zaplavil obec na svém průchodu sbor 3000 Poláků.

Nemilou pamět měli Pardubští na oddíl Hrvatů, kteří vkročivše 5. července do města, zloupili předměstí Zelené a nakonec silouklí také hostitele.³⁾

V úterý po Obětování Panny Marie (22. listopadu) přivedl velitel Gottfried Hyberk a hejtman Hons Kupffer zase dva praporce Sasů.⁴⁾ Občané měli k jejich výživě přispívati solí a dřívím. Avšak „knechtí němečtí“ násilím vymáhali od sousedů také peníze po 20 až 50 kopách a to i před důstojníky. Jednotliví vojáci, příkázání do domů, živili se zde na groš obecní.⁵⁾ Část Sasů odešla z Pardubic v den sv. Lucie, avšak zbyla tu mimo jiné zvláště „laybkompagnie knížete z Sas“, meškajíc zde 16 neděl; také žila tu pěchota Kryštofa Augwice, vojáci „ferchhejtmana Kašpara Fryce“ (35 neděl), hraběte z Negrotu (4 neděle), rytmistra Boga (6 neděl) a nescházeli tu ani Francouzové. Z domů, kde příkázání vojáci se neživili, přijímal náhradu „kvartírmajstr“. Vojáci a officíři vynucovali od sousedů dary i na cestu, peníze, prádlo a diety.⁶⁾

K pilnému odvádění dávek nutili vojáci konšely násilím. V pátek, den sv. Fabiána a Šebestiána (20. ledna) 1623 zavřeli důstojníci primátora Brunnera i s konšely v domě radním, že nemohli sehnati ob-

1) Kablik Fr., l. c., str. 388.

2) Všeljací přepisové, l. c. 44.

3) Tamtéž.

4) Kšaft Melichara Žateckého, bývalého správce důchodů městských (rkps ve sbírce p. řed. Vambery.)

5) Melichar Žatecký, maje „u se pontiskaprála, (vydal) na jídlo a pití za 7 neděl a 1 den 50 kop m.“

6) Na Chorvaty po vytržení Gottfrieda Hyberka Žatecký dával vždycky třetího dne na jídlo a pití 15 kop. Na fenrycha platilo se za týden 3 zl., na trubače 2 zl., na profousa a 4 koně za 4 neděle 150 kop; na jednoho knechta čítalo se za 7 neděl 7½ kopy.

vyklého týdenního žoldu. Tam setrvali radní páni bez jídla a nápoje až do neděle, pilně osířování stráží.¹⁾

Primátor, živě u sebe fenrycha po padesát čtyři týdny, byl vnučeným hostem tísňen tak, že jej raději všelijak soukromě podplácel, „jen aby dýle v domě s ním (fenrychem) a manželkou svou zůstávali mohl.“²⁾ A kromě toho též fenrych z peněz městských protrávil za svůj pobyt 162 kopy!³⁾

V den sv. Kyliana (8. července) r. 1623 Sasové odtáhli a na místo jejich některý čas potom usadila se zde posádka holšteinského pluku knížete Helfenšteina. Přebývajíc tu po 14 týdnů, změnili si důstojníci velikou radní síň na jídelnu, na jejíž stůl přispívala obec zvláště rybami; sama kupovala je však z panských rybníků.⁴⁾ Válečnému lidu upravilo město vojenskou kuchyni před radnicí v rynku.

Holšteinská jízda krutostí vybavovala vzpomínky na posádky předešlé. Násilí jejího zažil sám primátor Brunnerus, napaden jsa v den sv. Havla na náměstí při vojenské kuchyni šavlí rejtharskou. Od těžkého zkrvavení zachránil jej vysoký límec jeho pláště. Pomocí u lieutenanta se nedovolal, a v odpověď na žalobu vymstili se vojáci primátorovi vytloučením okna v domě.⁵⁾ Pluk holšteinský měl část svého lidu na Kolínsku. Počátkem února r. 1625 měl stáhnouti se z Kolína do tábora u Chrudimě. V Pardubicích nechali Holšteini svého rytmistra z Adelshofenské compagnie. Zemřel tu a hrob jeho v klášterním kostele pardubském ozdobil jeho druzi epitafem 25. února 1625.⁶⁾

Tehdy hlásil se již rozvrat nejen v radním důchodě, nýbrž i v ostatní správě městské a pod střechami domů sousedských; prozrazoval se obecným nedostatkem, opomíjením sdělávání kšaftů, rozprodejem gruntů a zanedbáváním zápisů trhových v knihách smluvních.⁷⁾

Obecní starší v nedostatku městských peněz těžce shledávali půjčky soukromé.⁸⁾ Ale i vojáci doráželi sousedům na „stateček chudý, mocí brali a dřímali, veliké těžkosti činili“ a mnohý občan „obával se, aby naposled i o hrdlo nepřišel.“⁹⁾

K tomu přistoupil zápas duchovní, když na jaře léta 1625 po vůli císařské dokončiti se mělo v Pardubicích dílo protireformační. K vý-

1) Kablik, l. c.

2) Kšaft Brunnerův.

3) Rkps v arch. mus. pardub. sig. B. 41.

4) Kn. Zel. N 1, (Pardubská), l. c. v arch. zem. v Praze.

5) Kablik, l. c. 391. Snad k témuž pluku patřil v záznamech připomínaný rytmistr, jenž vynutil si od obce 10 kusů dobytka „z vděku, že již vojsko jinam odvádí“ (Tamtéž.)

6) Epitaf uložen jest na vnější (východní) straně presbytáře kostela; viz Vávrový dějiny Kolína II., 62.

7) Kn. Zel. l. c.

8) Roku 1625 půjčil ku př. soused na Vystřkově, Šimon Arnošt s Janou Marlou, manželkou „pochtivě chudé obci 200 kop miš. Manželka při smrti své je obci odpustila. (List v p. řed. Vambery).

9) Tamtéž.

konu vybrán byl zámecký hejtman, Kašpar Celler z Rozentálu, bývalý hejtman kolínský a horlivý katolík, který jsa již v roce 1618 „pln důvěry v blízké vítězství císařovo nad stavy evangelickými“, nemile dotýkal se sousedů kolínských všelijak.¹⁾

V neděli po Novém roce, 5. ledna 1625 svolal na zámek primátora s konšely a sdělil s nimi, že jest J. Císařské Milosti výslovná vůle, aby všichni poddaní panství přestoupili ke katolické víře. K slovům hejtmanovým páni radní odpověděli žádostí, aby jim dán byl o tom rozkaz písemný a lhůta k oznámení měšťanstvu i podruhům. S přáním konšel hejtman souhlasil. Ve středu, 8. ledna, ohlašoval se sousedstvu, v radním domě shromážděnému, rozkaz císařský s náležitým poučením o následcích z neposlušnosti. Ve čtvrtek opakoval se též vzkaz svolaným podruhům. Sezvaní sousedé jednotně prohlašovali, že jest to věc důležitá a že potřebuje úvahy. Proto nedali hned určité odpovědi.

Zatím vyčkával hejtman až do neděle „Invocavit“²⁾ a když město prohlášení nedávalo, svolal v pátek po ní³⁾ konšely na zámek znova, domlouvaje ostře výtkou z neposlušnosti. Příští neděle - Reminiscere - stáli měšťané s podruhy v obec shromáždění v radním domě zase. Po úvodní výzvě hejtmanově k přijetí víry katolické vyvoláván byl každý měšťan jednotlivě a odpovídal na otázky do protokolu znamevané: Jste zrozen katolíkem? Stal jste se teprv katolíkem? Slibujete býti katolíkem? Nechcete býti vůbec katolíkem? Všichni odvítli, že chtějí zůstat evangelíky. Jen primátor projev il ocho tu státi se katolíkem a prosil, aby to bylo v zápise připsáno. O velikonočním úterý⁴⁾ zavolal hejtman konšely na zámek znova a když ohlásili mu úmysl měšťanstva víry nezměnit, zastavil sousedské živnosti pod trestem 50 kop míšenských.

Shromážděné obci v domě radním ohlašoval purkmistr zákaz hejtmanův hned příští den potom. Od toho záviselo i stvrzení výsad a užití práva várečného.

Počáteční horlivost měšťanstva v hájení evangelické konfese dlouho netrvala. Byla podlomena a znavena protireformačním bojem a obecnou bídou. Než skončil rok 1626, byly Pardubice celkem katolickými. Proto udržely se domy v rukou starších rodů patricijských také v dalších letech války třicetileté a užívali v nich bytu i přední odpůrci protireformace, bývalí konšelé a starý písař radní.

V městě zůstali namnoze také členové evangelických, ženatých kněží, kteří s rodinami od předešlých časů měli zde zakoupení.⁵⁾ Byla to paní Anna, vdova po Jonáši Holickém, Nucellovi, faráři ve Ždani-

¹⁾ Solař, I. c. 12.

²⁾ 17. února. Rkps. B 41, str. 84, I. c., v m. mus.

³⁾ 22. února.

⁴⁾ Dne 1. dubna.

⁵⁾ Podrobněji v díle IV. (Místopis Pardubic).

cích a dcera po témž knězi Jonáši, kterou v manželství pojal jeden z předních měšťanů, Valentýn Budějovský.¹⁾ Také syn kněze Valentýna Hyrkusa († 1619) Tomáš, vedle ostatních sirotků setrvav v Pardubicích, požíval spravedlnosti z domu ještě r. 1643. Za to dům rodný²⁾ propadl obci již r. 1622 právem odbězným, když z něho ušel otčím Tomášův, Ondřej Svoboda, přiveniv se před tím ke vdově kněžově, paní Voršile. Kněz Daniel Evik, dobrý přítel pardubského děkana Kropáčka, měl v ulici Karlově dům od r. 1616. Když r. 1622 zemřel, žena jeho, opustivši pardubský grunt, utekla s cizím mužem.³⁾

Pro účast v povstání trestán byl z osob sousedských jen Adam Eques z Vršovic. „Z jistého poručení královské komory v pátek po sv. Fabiánu a Šebastiánu (23. ledna) 1626 připadl dům jeho v rynku⁴⁾ obci, že jest tak Eques proti J. M. C. v čas pominulé rebelije i jindy těžce se provinil.“⁵⁾

Pro přesvědčení náboženské odcházeli někteří sousedé z pardubských gruntů zase po roce 1627. V pátek po památce Božího Těla (23. června) 1628 schválili páni převod domu na Dlouhém předměstí⁶⁾ Martina Lypeckého, „který podle J. M. C. patentu v příčině reformací nábožensví od gruntu svého odešel, na Lukáše pastorka, jemuž na něm dal otčím svou spravedlnost a pinomocenství.“⁷⁾ V pátek po sv. Bartoloměji (25. srpna) prodal purkmistr dům (čp. 46) v ulici Pernštýnské po Václavu Zelenkovi Poděbradském, „který od města přeč ušel“⁸⁾ a z téhož důvodu i grunt v Karlově ulici po Šimonu Vejvodovi. Žena jeho, Anna, zůstala však v Pardubicích.⁹⁾ Na Dlažení vedle labského mostu získala obec v témž čase dům po Anně Dudkové a když od města odešel Pavel Koudelka, připadl městu i grunt jeho blíže fary.¹⁰⁾ Ve středu po sv. Marcelu 1629 prodávali starší obce dům po Malýši Kadaňském, kloboučníku,¹¹⁾ „který od města svévolně odešel,“ a stejně ztratil ve prospěch města grunt svůj „Pod sklípky“ Jiřík Březina.¹²⁾ Z téže ulice (Pod sklípky) z domu¹³⁾ „svévolně odešla“ Anna Proudka, ale syn její vlastní, Pavel, zůstal a dědil. Zato připadl obci grunt¹⁴⁾ po Anně Holubce od města zběhlé a na Lažan-kách dům po Johanně Bouškové. Kromě toho přišla k obci sprave-

¹⁾ Kn. Zel. J. 6, L. 12.; Kn. Rudé prod. v arch. m. pardub. sig. G. 99. H. 11.

²⁾ V ulici Štrossově čp. 10.

³⁾ Kn. Zel., E. 8.

⁴⁾ Č. p. 64.

⁵⁾ Kn. Zel., K. 20.

⁶⁾ Na rohu Karlovy ul. a Žižkova náměstí.

⁷⁾ Kn. Zel., L. 2.

⁸⁾ Tamtéž, L. 4.

⁹⁾ Tamtéž.

¹⁰⁾ Čp. 8 v Kostelní ulici.

¹¹⁾ Čp. 13 v ulici Pernštýnské.

¹²⁾ Čp. 9.

¹³⁾ Čp. 7.

¹⁴⁾ Čp. 47 na Wilsonově tř.

dlnost z domu¹⁾ † Mikuláše Kolínského po Danieli, synu jeho, „kterýž katolického náboženství přijíti nechtěl.“²⁾

K exulantům přihlásil se také Felix Maleš, písař listovní ze zámku. Ze země však nevyšel, nýbrž „v rozdílných místech pokoutně se v kraji Chrudimském zdržující, když do markrabství Moravského po svém handli s formany pro víno jel, mimo všecknu nadálost svou na cestě na morní nakažení umřel“ (r. 1633). Svrchky jeho, v Dašicích tajně ukryté, zpeněžil úřad sirotčí v Pardubicích v summě 90 k. 13 gr. míšenských a uložil v panskou truhlici. R. 1650 obrátil je „právem oumrli v minci dobrou.“³⁾ Do celkového počtu pardubských exulantů schází záznam o podruzích a o čeledi, pokud snad opustili město, nezanechavše svrchků.

Pozdější zápisy o některých „lidech zběhlých“ sotva ukazují již na stránku náboženskou; spíše potom hledati jest tu důvod bídy, z válečných příběhů stále rostoucí.⁴⁾

Protireformace působila současně také na ostatním panství. Dle billance gruntovních knih lze s důvodem domnívati se, že valná většina selského lidu smířila se s novým náboženským převratem bez patrnějších sporů na venek. Mnozí však přestupovali k nové víře jen slovy, uchovávalice v srdci starý utrakvistický řád, namnoze i zrudlý, až zase do časů náboženské svobody, tolerančním patentem zajištěné.

Přece však na Pardubském panství vyskytli se mnozí, kteří ceníce sklon k své víře více, než svazek rodinný a lásku k otcovské půdě, opustili dědičný krov buď hned, v prvé chvíli tlaku protireformačního, nebo po letech. Nový domov hledávali si někteří exulanti v Uhrách, patrně na Slovensku.

Řízení o opuštěném statku nebývalo v panském úřadě tak kvapně jako na pardubské radnici. Zámecká správa vyčkávala z pravidla několik let a někdy vyjednávala také s exulantem o návrat. Opuštěným dítkám, „které se vrchností spravovaly“, nechávala otcovský grunt, ale neobdělávala. Po několikaletém odkladě ozařoval se opuštěný statek dle trhové smlouvy novým hospodářem.⁵⁾

¹⁾ V rynku čp. 5.

²⁾ Kn. Zel., N. 31, k r. 1637.

³⁾ Regesta sirotčí (panská) Rudá, sig. G. 24, f. 92, v arch. mus. pardub.

⁴⁾ O „zběhlých“ z důvodů sociálních mluví pardubské zápisy již v století šestnáctém.

⁵⁾ Z Albrechtic odešla při r. 1629 manželka Jiřika Chmele a syn Jan. Vrátili se však brzy zase na statek.

Z Barchova před r. 1635 odešel do Uher Jan Raus s Annou manželkou.

V Bělči „zběhl“ Jan Tkadlý s Alžbětou, manželkou svou, při roce 1622, zanechav doma jednu dceru. Zbylý statek — zaplacený, všecken na stavení zpuštěný a roli porostlinami zarostlá prodala správa panská teprv r. 1635 za 300 kop míš. Příčina zběhnutí se neudala.

Z Borku odešel Jan Provazník s Václavem synem a s Annou, manželkou, zanechav grunt nezaplacený a zpuštěný (před r. 1635).

Z Bukovky „zběhl“ Jakub Racek s ženou a dětmi r. 1629 „pro náboženství“; skrýval se však na panství až do smrti.

Počátkem roku 1628 prosili konšelé v královské komoře o stvrzení starých výsad. Císař Ferdinand schválil je v úterý po neděli postní Judica (11. dubna 1628), ale „na samy toliko měšťany katolického římského náboženství“. Při tom konšelům ukládal, aby „žádného měšténina, neb měšténínku, podruha i podruhyně, jenž by téhož římského katolického náboženství nebyl, mezi sebou v Pardubicích netrpěli a jim byiu nepřáli.“¹⁾ Stejně vylučovali se nekatolíci z výsad

Z Ceradic „pro náboženství zběhl“ Václav Peška s manželkou Kateřinou a 5 dětmi již před r. 1630. Velice zpuštěný statek jeho — zaplacený — prodalo panství při r. 1636 za 500 kop. Na Pardubském panství zůstala jen Peškova Eva, dcera nejstarší.

Z Černé za Bory utekl Marján Balýk; vrátil se však po čase.

Z Dašic „zběhl“ Václav Černý s Annou, manželkou a dcerou při r. 1629. Zůstala po něm zahrada zaplacená v 250 kopách.

Z Dolan „zběhl“ Václav Březina s Dorotou manželkou; dcera zůstala ve spáleništi nedostaveném a nezaplaceném. Statek prodán jest r. 1629 za 505 kop.

Z Jesenčan odešel Mathouš Flekač „jsouce člověk velice prostý“ z vlastního gruntu k sestře do Nemošic. „A nechťe tak spěšně jako nerozumný k víře katolické přistoupiti, tu pokoutně se zdržoval. Konečně však na děkanství pardubské dostaven“ vlivem zdejšího děkana k náboženství katolickému přistoupil.

Z Kojic „zběhl“ Malěj Hofmajstr, neženatý (r. 1635).

Z Krchleb „zběhl“ Václav Pánek s Maryanou, vdovou po Janovi Hronovi, „jsouce spolu neřádne živi“ při r. 1629.

Z Lánů na Důlku odešel Pavel Balczar „pobravši svršky a jiné nábytky při r. 1627“. Statek zůstal nezaplacen.

Z Lukovné Jan Hřmot „zběhl“ dvakrát, nechav stavení rozbořené a nezaplacené v 650 kopách (r. 1637).

Ze Lhoty Ůřetické „zběhl“ Jakub Novák, jinak Čížek, „nechtěje k náboženství katolickému přistoupiti.“ Svě děti nechal ve Lhotě (před r. 1635).

Ze Lhoty Uhlířské z téhož důvodu „zběhla“ Anna Havla Bartoňova i s Jakubem synem teprv r. 1649.

Z Moravan „z své všetečné a lehkovážné vůle i od manželky a dítěte dvakrát zběhl Václav Havránek“. Zůstal po něm statek nezaplacený a po ohni nedostavený. Prodán jest r. 1635.

Z Neratova „zběhl“ Jan Nebozítek „pro některá kouzla“ r. 1627.

Z Opatovic odešel Matěj Hlavatej, jinak Jirmánek, s manželkou a dětmi při r. 1629. Zůstala po něm pustá zahrada v 140 kopách.

Z Platěnic „zběhl“ Blažej Kučera, neženatý, ale vrátil se.

Z Podčapel odešel Václav Uhlíř s Kateřinou manželkou „pro velikou chudobu a dluhy“ (při r. 1635).

Z Redic „Jiří Hradišský s Kateřinou manželkou i s dětmi dvakrát z gruntu JMC pryč zběhl a jsouc mnohokrát v tom, aby k němu šel, napomínán i skrze vězení nucen, zase vrátili se nechtěl. Zůstal po něm statek pustý, díl rozbořený a nezaplacený“ (r. 1635).

Z Rovně „zběhl“ Tomáš Jirout s manželkou Kateřinou a 2 syny při r. 1628. Nechal doma zahradu ve 100 kopách.

Z Teynce Lab. Václav Keyzlar „zběhl s Evou manželkou a dcerou“. Jeho grunt pohořalý prodán jest r. 1629 za 708 kop.

Z Tuněchod „Jan Malánek s Kateřinou manželkou a dětmi zběhl“, zanechav chalupu pustou beze všech svrškův, nezaplacenou r. 1636.

Z Zivanic „Jan Leyhanec, dopustivši se proti příkázání Božimu některých čarův a kouzelnictví, z gruntu zběhl“. Nezůstalo po něm dětí, toliko manželka Dorota a statek nezaplacený r. 1627. (Registra Kropená všech sirotkův a poručenství od r. 1622, Sign. G. 14.; Kniha Rudá sirotčí, sig. G. 24 (panství) od r. 1630 v arch. mus. v Pardubicích. — Exulantů z poddaných městeček tyto knihy neuvedly.)

¹⁾ Pergamen. list s vel. pečeti sig. B C 1. v m. mus. pardub.

cehovních. Konfirmací artikulů sliboval se návrat života do sousedské živnosti a městského pivovaru, kde dopouštěl hejtman panský užívatí měšťanům práva varného dle pořadu, kterým hlásili se k přestupu do víry katolické.

Sotva lze však tušiti, že sousedé hned hospodářsky pookřáli. Také neznáme následků živelní pohromy, jež strhla se nad Pardubicemi ve čtvrtek, den sv. Rocha roku 1629 mezi 17., 18. a 19. hodinou na celém orloji, kdy „stalo se hrozné a strašlivé dopuštění Boží — veliké hřímání — (a) hrom do kostela sv. Jana Kř. uhodil, kůrky vedle štítu od hůry až dolů odrazil, krov vnitř potřískal, ale nezapálil.“¹⁾

Spíše smíme se domnívati, že hospodářství městské živoření nepřestávalo. Prozrazuje to na příklad upřímné doznání, když 31. května 1630 „v pilné a důležité potřebě obecní, nevědouce odkud pro velikou chudobnost dluhův do důchodův JMC panství Pardubského za ryby pro vojenský lid holšteinský v létě 1624 z rybníkův JMC brané vybavovali a platíti, prodali primas Bartoloměj Brandejský s purkmistrem Součkem městiště dvoru Culikovského.“²⁾

A v tom čase již zase jiná posádka vojenská seděla v městě pro ochranu krajiny.³⁾ Léta následujícího (1631) staral se císařský generál, Albrecht z Valdštejna, aby ve svém zájmu usadil v Pardubicích, Chrudimi, Hradci Králové a v krajích sousedních vojáky z pluku pana Trčky a svého strýce, Maximiliána z Valdštejna.⁴⁾ Vůbec stáhl Albrecht z Valdštejna i Pardubský zámek do oblasti, v níž spřádal osudné své spiknutí. Ke konci října roku 1631 přijímal Fridlandský návštěvy ještě v pražské residenci, zvláště Jaroslava Sezimu Rašina, českého emigranta a prostředníka svého s dvorem Saským a Gustavem Adolfem. On umožnil Arnimovi, že již 15. listopadu stál se svými Sasy na Bílé Hoře a hned na to v hradbách pražských. Vévody Fridlandského tu však nezastihl. Ten odjížděl již 10. listopadu spěšně přímo k Pardubicům. Ustrašené deputaci Pražan, prosících za ochranu, v týž den přesvědčivě vykládal, kterak jest ho právě nyní třeba zvláště na Východě českém, aby Tiefenbach s císařským lidem, chvátajícím Praze na pomoc, neublížil jeho statkům.

Usadiv se na Pardubském zámku, psal ve čtvrtek, 13. listopadu, maršálu Arnimovi, pozýváje jej k osobní schůzce nedaleko Pardubic.⁵⁾ Před stranou císařskou měla návštěva ukázati snahu o zrychení míru a vyvedení Sasů z království. Ve skutečnosti jednati chtěl tu uražený Valdštejn o užší spolek se Sasy a Švédy pro ztrestání císařských za své první ponížení. Arnim k sjezdu se klonil, ale v psaní do Pardubic zaslaném dobře projevoval, že by mu schůzce nedaleko Prahy byla nejmilejší. Proto rozhodl se vévoda opustiti na čas zase

¹⁾ Kniha památná od r. 1622, fol. 26, arch. měst. mus.

²⁾ Kn. Zel., N. 1.

³⁾ Kablík, l. c. 406.

⁴⁾ Pekař, Dějiny Valdštejnského spiknutí. Nákl. Čes. akademie pro vědy atd. v Praze 1895, str. 75.

⁵⁾ Pekař, l. c. 100, 108.

Pardubice. Ze zámku zdejšího vypravil se však o týden později. A když v neděli, 30. listopadu, v Praze v Týnském kostele slavně pochovávaly se hlavy pánů, deset let před tím na rynku Staroměstském uťaté a na mostecké věži vystavené — v Kounicích u Nymburka konalo se památné umlouvání obou záhadných mužů z války třicetileté.

Zde na statku Trčkově smlouval Valdštejn s Arnimem a hned na to s druhým hostem-emigrantem, panem z Bubna. Když se týž z audience vrátil, prozradil aspoň jádro zajímavých rozmluv přítomnému Rašimovi: „Protože prý vévoda vojska od krále Gustava nedostal a saský lid již vtrhl do Čech, nezbyvá mu, než přijmouti císařský generálát. Bude míti prý potom regiment v rukou a pak může vykonati lépe, co byl dosud zamýšlel.“

Dne druhého prosince byl vévoda již zase v Pardubicích. Zde psal obšírný list císaři o své schůzi Kounické. Důvěrník jeho, Breuner, odjel do Vídně s listem ještě v týž den z Pardubic.¹⁾

Po tomto rozhodnutí měnil se dosavadní běh války velmi rychle. V sobotu, 6. prosince, opouštěl Valdštejn Pardubský zámek trvale. Obracel se spěšně k Znojmu, přijal náčelnictví vojáků císařských a na jaře roku 1632 tlačil z království nejen Sasy, nýbrž i české emigranty.

Na Pardubsku rozložil se dočasný klid po nejistotách, které zanášely sem před tím vojenské sbory obou stran. Císařský generál Tiefenbach po nešťastné srážce se saským Arnimem u Nymburka²⁾ měl koncem roku 1631 hlavní stan v Chlumci nad Cidlinou a v kraji jižně od Labe proudily zástupy saské až za Litomyšl.³⁾

Tehdy prý major Stalhans položil se nepřátelsky před Pardubicemi.⁴⁾ Avšak odpor jízdní posádky Valdštejnovy byl tak tuhý, že nepřítel zpustošil jen okolí.⁵⁾

Od července r. 1632 vybrala si válka jeviště v zemích Německa, pohltivši časem i dva své přední strůjce, Gustava Adolfa, krále Švédův (1632) a zrádného Valdštejna (1634). Vládu nad vojskem císařským zdědil Matyáš hr. Gallas, Švédy vedle Bernarda Výmarského nejlépe vodil Jan Bannér a zápas šel před se zase.

Pevnost Pardubská byla osazena plukem Gallasovým, majíc v čele

¹⁾ Pekař, l. c. 108.

²⁾ Dne 5. prosince 1631.

³⁾ Česko-Moravská kronika (J. J. Kořan, prof. Dr. A. Rezek) V., 767 násl.

⁴⁾ Stalhans, (správněji Stälhandske), švédský důstojník, připomíná se v Kablíkově kronice (str. 406) při útoku na Pardubice již r. 1631. Lze-li tuto zprávu uvésti ne bez velké opatrnosti, byl by Stalhansův voj snad částí družiny J. M. Thurna, který snažil se české emigraci uplatniti v Čechách vlivem Sasů.

⁵⁾ Zdá se, že do tohoto času sluší vložiti domnělý pokus Jana Petra Dobřenského z Dobřenic na Tuněchodech a H. Teplicích, „jako by nepříteli obilí dovážel a také že prý lidé jeho stádo koňův vévody Fridlandského, v Pardubicích se nacházející, nepříteli vyraditi chtěli“. Jsa již r. 1623 pro přichylnost k straně odbojných odsouzen polovice svého zboží, zůstaven byl při ní jen pro veliké zatížení dluhy. Roku 1632 jat byl znova z rozkazu pardubského hejtmana a některý čas na Pardubicích vězněn. Od syna J. P. Dobřenského, Bohuslava, koupila královská komora Tuněchody za 2000 zl. rýn. a spojila je s ostatním panstvím Pardubským.

nejvyššího wachmistra.¹⁾ Posádka střežla město a okolí; ale sama byla zdejšími sousedům až do konce svého pobytu (6. dubna 1633) netušenou obtíží.²⁾ Stejně krutě na Pardubsku hospodařily posádky ostatní; loupily nejen svrchky sousedské, nýbrž i mladé synky, řadíce je násilím mezi vojenský lid.³⁾

Vedle výběrčích zemské berně a častých platů na výchovu místního vojska jménem kontribuce Rauchhopovské (r. 1634), Gallasovské a Wildpergerovské (r. 1635)⁴⁾ vybírali konšelé od sousedstva také „sabatale“, na obnovu labského mostu, když byl roku 1635 stržen prudkou povodní.⁵⁾

Vojáci, po domech rozsazení, majíce od svého obrista plat celkem skrovníčský, hradili si doplatek nejen po vsích,⁶⁾ nýbrž také z pardubských domácností. Nebylo v ten čas zvláštností, že přišel léta 1635 na „ralhaus“ jménem tchyně známý patricij, Valentýn Budějovský, trpce ohlašuje, „že z pilné a důležité potřeby své, nemajíc čím živa býti a soldatův vychovávatí, prodala tři haltýře;⁷⁾ a radní páni nedivili se, protože sami kus po kuse prodávali ze zboží městského již delší dobu z důvodů podobných. Časem však těžko prodávalo se i to, protože lid namnoze ani svého neobdělával.

Roku 1635 přijeli do Pardubic císařští komisaři, vyšetřující „gruntů pusté a lidi osedlé“. Konšelé uctili je „všelikými vikuálními věcmi i vínem“ a věnovali kromě toho „2 vědra vína jednomu vzácnému Pánu, který v dobrých příčinách defenduje a chrání obce.“⁸⁾

K podobnému pohostinství vybidnutí byli od zámeckého hejtmana, Václava Khyrbika, také 3. května 1636, když oznamoval jim příchod „jistých osob rytířských, které dle usnesení sněmovního a výběru krajských hejtmanů přišly 5. května k osvědčení pustých a pohořelých gruntův na panství Pardubském.“⁹⁾

Od r. 1638 osazeny byly Pardubice „guarnisí“ zvláště silnou. A přece platily zemské kontribuce v stejné míře, jako usedlíci v městech, posádkami nezařízených.¹⁰⁾

Když ve středu, 7. července, roku 1638 přijel císař Ferdinand III. z Vídně přes Vysoké Mýto do Pardubic a přenocoval na zdejších

¹⁾ Kniha Zel., I. c. D. 14.

²⁾ Dne 11. prosince 1632 odevzdán jest výkaz na radnici místní vojenskou správou o spotřebě vína starého a mladého, jež vypili toho času zdejší officíři. Bylo to celkem 356 pinet a pardubská radnice platila za ně 122 zl. rýn. 20 kr. (Arch. mus. pardub. C. 135.)

³⁾ Viz zápisy o tom z Vosic, Holic, Mokošina a j. v knize Rudé sirotčiči (panské), (Arch. mus. pardub. G. 24.)

⁴⁾ Počet městský do r. 1635 v arch. mus. pardub.

⁵⁾ List u p. ř. Vambery.

⁶⁾ Registra Rudá sirotčiči (panská), G. 24 od r. 1630.

⁷⁾ Knihy Rudé prodejův v arch. mus. pardub., G. 99, fol. H. 11.

⁸⁾ Na obojí dar dáno jest skoro 47 kop. Kromě toho sbíralo se „na koně poštovské a na vojsko v Dašicích durchzugem ložirující“, mezi tím co obec sama krmila své „soldáty“ rybami, v zámku koupenými. (Počet měst. r. 1636.)

⁹⁾ Arch. z. m. v Praze, „Pardubice I.“

¹⁰⁾ Počet městský z r. 1636 násl.

zámku, užili konšelé císařské návštěvy k zlepšení dosavadních časů. Brzy na to „v den památný svatého Daniele proroka (2. září) na hradě Pražském stvrdil panovník Pardubské obci všechny staré výsady a přidal také právo na „jarmark křížový“.¹⁾

Při své pardubské návštěvě viděl císař naše město schudlé sic, ale v starodávném rozsahu nedotčené. O rok později vymizely však z předměstí již celé dvorce a domky sousedské.

Hned na jaře roku 1639 byla úzkost Pardubských již tak veliká, že povzbudila je k důrazně žalobě, komornímu úřadu sdělené. Sepisovali ji Pardubští dne 18. května, kdy usadilo se tu právě „nově přes 60 osob lidu císařského, pěšího, kteréž, aby ubozí sousedé vedle sebe (je) bolestně vychovali, i obrok pro koně officírův jejich od obce vydáván byl, (nutily)“. Již tehdy přidávali konšelé hrozbu důtklivou: „Ačkoli netoliko chudé statečky, ale i hrdla a životy naše k milostivému JCM P. P. našeho dědičného nejmilostivějšího rozkazu vynaložiti hotovi jsme, nicméně, nebude-li v těchto nevyhnutelných obtížnostech sucursu, nikoli déle obstáti a toho jha sněsti nám možné nebude, nýbrž od statečkův svých, otra ruce, s úpěním k Pánu Bohu pryč žalostivě jíti musíme.“²⁾

Těžká hrůza padla na sousedstvo a na pardubskou posádku, když počátkem června docházely spolehlivé zvěsti, že blíží se Švédové. Generál švédský Bannér upustil právě od obléhání Prahy a obrátil se k východu, vzav v plen Nymburk, Poděbrady, Kutnou Horu a Čáslav. Potom dal se na pochod k Pardubicům.

Velitel Pardubské pevnosti, nejvyšší lejtant Wardek, přichystal se k obraně, ale krutě doškl se při tom soukromého majetku.³⁾ Pro volnější výhled k hrubé střelbě a pro zničení krytého bytu pro nepřítel zkazili sousedé „z nařízení hraběte Gallasa a místního velitele Wardeka 89 domů a stodol na předměstí Zeleném, s baštou při ulici Karlově a věží i zvonici podle kostela sv. Jana Křtitele.“⁴⁾ Hmota ze spálených a zbořených domů navážela se k valům na ztuzení pevnosti. Vstup k labskému mostu spevnil velitel Wardek zbouráním přilehlých stavení a natlučením palisád z vykáceného štěpí zahrad sousedských.⁵⁾

Důvěra v sílu opevněných Pardubic byla tak přitažlivá, že sbíhaly sem osoby šlechtické i z širšího kraje, hledající tu se svým statečkem útulku po domech městských. Také Pardubčané, věřící síle hradeb, domnívali se, že nepřítel útoku se neodváží. Avšak „mimo všeobecnou nadálost“ ukázali se první švédští rejthaiři před Pardubicemi již v so-

¹⁾ Originál v mus. pardub., sig. B. C. 2, 4. Viz také rkps „Všelijací přípisové“, I. c. 33.

²⁾ Arch. mus. zem. v Praze. Fasc. I., „Pardubice“.

³⁾ Registra nová sirot. fol. 14 v arch. mus. v Pardubicích. (sig. G. 97.) Srovnej také zápis v knize Zelené Q. 21, v arch. zem. v Praze.

⁴⁾ Tamtéž. „Vidimus“ krajských hejtmanů z 28. srpna 1640. (Všelijací přípisové I. c., vložka.) Viz také kroniku Kablikovu, I. c. 62, 132, 343, 406.

⁵⁾ Registra nová sirot., I. c.

botu, dne 4. června. Přivedl je plukovník Zdeněk hrabě z Hodic,¹⁾ český emigrant. Rozsadivše se za Zeleným předměstím v rolích, ke žni právě zrajících, meškali tu Švédové třináct dní. Pospíchalo sic patnáct set Hrvatů z Prahy Pardubicům na pomoc, ale města nedosáhli. Dne 14. června rozprášíl je na cestě švédský plukovník Šlang.²⁾

Po marné námaze o získání města odešli Švédové v pátek po Nanebevstoupení Páně (17. června) k Hradci Králové.³⁾ V čele jejich stál generální major Frydrih z Zaběltic s čtyřmi regimenty rejtharstva a třemi pluky vojska pěšího. Kromě toho měli Švédové 8 kusů hrubé střelby.⁴⁾

Po odchodu nepřátel předsevzali hejtmané kraje Chrudimského, Vilém Jindřich Bezdrůžický z Kolovrat⁵⁾ a rytíř Ladislav Lukavský z Lukavice vyšetření spousty škod, v čas obléhání Pardubic povstálých. Za komisaře vybráni jsou Hynek ml. Talacko z Ještětic a Václav Kryštof Hrobčický z Hrobčic.

Přišedše na zámek Pardubský, podnikli svůj úkol 5. srpna, léta 1640. Dne 28. téhož měsíce skládali pro hejtmany krajské zvláštní relaci o sečtené škodě „v samém městě Pardubicích, kterážto“ — jak doslovně ohlašují — stala se „na samých předměstích, aby se nepřítel v létu 1639 4. dne měsíce Juní do města, neb zámku Pardubského — stoje s mnohými tisíci před tímž městem a chtěje k Starému (městu) hnáti, nedostal, skrze oheň — což jsou sami měšťané, tedy poddaní věrní JMC dokázati, učiniti a zapáliti dali —; vynáší pak v jedné sumě 80.888 zl. rýn. 59 kr. a 4 d.“⁶⁾

Nelze se diviti, že v tom létě konšelé nechválali sousedstva upomínat o panský úrok, jenž kladl se pravidelně ze všech domů. Ale pan Jan Purkhart Kordule ze Sloupna, hejtman panství, upomínal přece. Odpověděli mu proto purkmistr a konšelé na místě celé obce 23. října 1640 obšírně, přímo a steskem nekrytým: „Byli jsme vyzváni, abysme úrok JMC z gruntů městských města Pardubic povinný do důchodu panství odvésti a zapraviti hleděli.

My — ačkoliv o tom — jak by takový rest od nás zapraven býti mohl — všelikou snažností jsme pečovali, nicméně pro mnohé outraty a škody, kterýchž jsme po ten všecken nadepsaný čas s lidem JMC válečným, u nás v městě Pardubicích v nemalé síle ložírujícím, dosti bídní a zarmoucení, vůbec zakoušeti musili — že nyní dotčeného zadržalého ouroku JMCísařské od ubohých spolusousedův našich nijakž dosáhnouti a shledati nemůžeme, to Pánu Bohu pravdivě po-

¹⁾ Arch. mus. pardub. C 168.

²⁾ V Rezkově Děj. Čech a Moravy (1891) I., 211 násl. zpráva, jakoby v tom čase Švédové usadili se v městě (v hradbách), kteréž císařský vůdce opustil, jest patrně mylná.

³⁾ Solář (l. c. 496) klade odchod Švédů k Hradci — snad nedopatřením — již 15. června 1638.

⁴⁾ Tamtéž, 122.

⁵⁾ Císařský rada a králové České věnných měst podkomoří.

⁶⁾ Originál v příloze rkpsu „Všelijací přepisové“, l. c. v arch. mus. pardub.

vědomé jest. Neboť my a spoluzarmoucení sousedé naši pod tím nešťastným vpádem nepřátelským do kraje tohoto k městu Pardubicům, jak o statečky své, ohněm prudkým, rozbořením do gruntu a rozkopáním jich, tak o nábyteček náš, obilíčko na polích i ve stodolách docela jsme přišli. A co který pro další vyživení sebe, manželek a dítek sobě někde přichrániti usiloval, — to všechno v času tak prodlužilém na jmenovanou soldatesku uhrnkem vynaložiti musili. Co více — ani ještě v příbytku svém vlastním dosti mizerného koutčka s manželkou a dítkami svými pokojně užití nemohl. Nad kterýmžto tu tehdáž soužením nejedno křesťanské srdce lítostně a bolestně splakalo.“

O dva dny později psali konšelé o své bídě také do měst Pražských hraběti Berkovi, nařízenému direktoru České komory.¹⁾

Čekala-li obec z obou těchto prosebných listů „pasírování úroků a platů z gruntů, kterých po celý čas (sousedé) užití nemohli“, zbývalo jí ještě hojně starostí o úporné shánky hotového peníze, jenž v tom čase bez odmluvy konšel z domu radního utíkal do rukou místní posádky. Když za týden po onom bolestivém spisování — 1. listopadu 1640 — vkročil do hradeb městských Colloredský garnison a více než rok opatroval správu obce, vyplatili konšelé na přidavcích všelijakých skoro čtrnácté set zlatých rýnských.²⁾

Avšak také venkov Pardubský trpěl v ovzduší válečném velmi tuze. Na zimu roku 1641 svedlo se do zdejších vesnic císařské vojsko v značném počtu. Zimní tábory zřízeny byly na Kouřimsku, Čáslavsku, Hradecku a v kraji Chrudimském.³⁾

Dne 15. července 1642 vjeli do Pardubic dragóni generallieutnantu Gallasa; žili zde vedle pěchoty Bosího až do 17. září.⁴⁾ Dne 4. října usadily se tu k dlouhému bytu pluky knížete Camila Gonzagy. A bylo to právě v době, kdy za zdí městskou grunty pardubské trpěly těžké škody od regimentův, které se sem stahovaly „pod commendu generalwachmistra z Puchheimu“. Když krajský hejtman, Hynek starší Talacko z Ještětic, poslal na vyšetření těchto škod Jana Jiřího Myšku z Žlunic a Joachyma Zumra z Herštic a na Zajezdci, odhadovali je tiito při konšelské traktaci v domě radním,⁵⁾ napočítavše 15. července 1642 1051 zl. 3 kr. a zase dne 20. listopadu v témž roce „za lid rakouský, moravský a český 420 zl. 40 kr. zvlášť.“⁶⁾

Roku 1641 zemřel švédský generál Bannér uprostřed vojska zcela zpuštělého. Nový vůdce, Leonard Torstenson, přinesl ze švédské vlasti nové peníze a novou kázeň a po starším vzoru pokoušel se opět

¹⁾ Concept ve sbírce listin p. ř. Vambery.

²⁾ „Od 1. Novembris 1640—11. Novembris 1641“ napočítali komisaři 1367 zl. 48 kr.

³⁾ Manuál radní města Pardubic na rok 1642 založený. (V arch. zem. musea v Praze „Pardubice“, svazek I.)

⁴⁾ Na to připlatili Pardubští 3567 zl. 20 kr.

⁵⁾ K uctění odhadců vzali konšelé 1 vědro piva starého, ale platili je až po 2 letech. (Počet za r. 1644 v arch. mus. pardub., sig. E. 7.)

⁶⁾ Příloha ve „Všel. přisp.“ l. c.

o šťastí útokem na země císařovy. Po vítězství u saského Breitenfeldu jen málo odpočinuv, pustil se do krajů Českých (r. 1643).

Když švédské voje obracely se k Hradci Králové a k Poděbradům a „široce po místech okolních štráfovaly, bylo i na (pardubských) cestách všudy veliké nebezpečnosti, takže za dlouhý čas lidem, zvláště pak osobám ženského pohlaví, z domu ven se vydati možno nebylo.“¹⁾ Císařský vůdce Gallas odpočíval v opevněném táboře u Králové Hradce, hodlaje překaziti Torstensonovi vstup na Moravu. Švédský generál císařským vůdcem se však tuze nezaměstnával. Svým pochodem na Mělnicko vylákal Gallasa k Brandejsu a když vojenský lid sblížil se již na dostřel — Torstenson obrátil se k moravským hranicím. Dne 11. června byl v Kolíně, v dalších dnech zástupem krutých záškodníků vyplenil Kutnou Horu, Sedlec, Heřmanův Městec i Chrudim a potom hnul se k Pardubicům. Hrabě Gallas odtáhl zatím zase ke Hradci Králové, snaže se znepokojovati levý bok nepřítelův. Valná část vojáků Gallasových zabrala při tom byt na panství Pardubském, zvláště na Holicku.²⁾ Všude působila škodu velmi značnou. K zesílení císařských spěchala současně z Dolních Rakous pomoc několika tisíc mužů se čtrnácti děly a silným obozem sířeliva i peněz. O tom zvěděl však také Torstenson od zajatého kurýra a proto snažil se překaziti zamýšlené spojení. Že však švédské přípravy k útoku předčasně se projeví, zdařilo se pomocnému vojsku v sobotu dne 13. června šťastně stihnouti Pardubic a spasiti se v jejich branách. Hodinu potom ukázaly se v našem okolí předvoje Torstensonovy.³⁾ Útok na pardubské hradby švédský velitel sice podnikl, ale s nezdarem. Čtrnáct děl, postavených na městských valech a při zámku a také garnison knížete Camila Gonzagy uchránily měšťanstvo před zkázou patrnou. Některá škoda shledala se jen na domech. Torstenson, jsa si vědom nepřátelské převahy, nehodlal se obléháním Pardubic zdržovati. Obrátiv se raději k Litomyšli, zabral ji 15. června.

Gallas, postupuje po pravém boku Torstensonově, přešel dne 16. června v Pardubicích Labe a spustil se k Pelhřimovu a k Jihlavě. Avšak také lid knížete Gonzagy opustil naše město hned po odchodu Svědů a zesílil bezpochyby voje Gallasovy.⁴⁾ Místo něho hospodařil zde koncem roku 1643 Hons Paul Coranda a dvě kompagnie pěchoty regimentu obrista Schywra; vydržely tu také počátkem roku 1644.⁵⁾

Dne 28. ledna 1644 přivezli si Pardubští z Chrudimě komisaře

¹⁾ Manuál radní m. Pardubic v arch. zem. mus. v Praze („Pardubice“) sv. I.

²⁾ Do toho času spadá (snad) i pobyt Getzova voje v Holicích; zpusťoval tam kostel, znesvětil rovy na hřbitově, otevíraje i rakve. (Cervenka, Popsání m. Pardubic, l. c. 263.)

³⁾ J. P. Abelini Theatri Europaei díl V. 96. Viz také Českom. kr. V. 1172.

⁴⁾ Tomuto vojsku a na „rozličné durchzogy“ vydali konšelé 13018 zl. 14 kr. 1 d. (Zpráva komisařů, rkps, G. 96 v arch. pardub.) Srovnej také J. P. Abelini Th. Europaei V. 96; Kablik, l. c.; Rezek, D. C. a M. I., 362.

⁵⁾ Na pěchotu Schywrova vydalo město „vedle sečtení kommissarův 8313 zl. 45 kr. do 12. února 1644“; Jan Kuranta (Coranda) bral z obecního důchodu 9 zl. týdně na účet sbírky kontribuční.

v průvodu dvou mušketýrů pro odhad „škod, učiněných městu Pardubicům posádkami a průchodem různých vojsk od léta 1639 do února roku 1644.“¹⁾ „Vedle sečtení, které se stalo na Pardubicích dne 12. měsíce února 1644, prokázali a bedlivě sečtili 108.627 zl. 5 d.“²⁾ „Po vykonané práci jejich gratulováno jest od obce pánům kommissarům, tak jak obyčej býval, 15 zlatými.“³⁾

Tehdy nejvýznamnějším domem byl místo radnice dům Jana Květoně (dnes čp. 35 na náměstí), kde bydlili vojenští „kommandanti“. Když od konce ledna r. 1644 střežilo pevnost Pardubskou nové vojsko z pluku Enkefurtského, předstoupil městský úřad dne 4. února před kommandanta téhož pluku s prosbou „za dobrou kommandu nad soldateskou.“⁴⁾ „Vedle s ním zavřené smlouvy od purkmistra, radních a starších“ platila mu obec na týden po 6 zlatých a 1 cent soli. Kromě toho kupovala mu ryby ve dni postní, svíčky do bytu a do bran, zvláště k „Haubstwachu“ při bráně Zelené a víno, kdykoli „jsouce purkmistr a radní za jistými a pilnými potřebami (u něho), pro uctění jeho a snadnější objednání, zač žádali.“⁵⁾ Na panství žili rejthari klenovští. Avšak za všecku ochotu nevykoupili si konšelé od vojáků klidu pro město;⁶⁾ podobně nic nepořídil ani zámecký hejtman rytíř Purkhart Kordule ze Sloupna v zájmu ulehčení břemen panství. Obracel se přímo také na generála Gallasa, užívaje prostřednictví svého švakra, Josue Kořenského, úředníka při České komoře. Ale nepořídil. „Poněvadž JM. Pan Generál leytenont Pan hrabě Gallas nemocen beyli ráčí, a mimo některé přední osoby k sobě žádného nepouští“ — odpověděl Kořenský — „chodil jsem k J. M. P. general Vachmistru, žádajíc, aby to reytharstvo z panství vyzdvíženo bylo. Dostal jsem za odpověď, aby se málo některý den s tím strpením mělo, že odtud vzato a pod jinší regiment dáno bude.“⁷⁾

V dubnu šířil se v městě nový zmatek z „pokřiku“ o blížícím se nepříteli. Konšelé „dožádavše důvěrně některých jiných osob“, uložili privilegia městská z radní světnice do lepšího bezpečí. Brzy však strach minul, a pergameny odnášely se zase na své čestné místo při obvyklém kvasu na groš obecní; toho měšťtí páni nevzdávali se ani v dobách nejtrudnějších.

Nepřítele na blízku nebylo, ale hojně trpkosti působili toulaví císařští rejthari, sousedskému majetku stejně nebezpeční. Páni radní vypravili proti nim koncem května hotovou výpravu z vojenských

¹⁾ Počet městský za r. 1644. (Rkps v arch. mus. pardub. sig. E 7.)

²⁾ Příloha ve „V. připisech“, l. c. Kromě toho vyšetřovali škody i na jiných místech panství.

³⁾ Počet za r. 1644.

⁴⁾ Při tom uctili kommandanta 7 pintami vína, koupeného za 2 kopy. R. 1636 bavorský baron, polní maršálek Adrian z Enkefurtu, získal od Ferdinanda II. Ledec, bývalé panství Trčkovské.

⁵⁾ O tom zápisy nejčtetnější v r. 1644 a v letech dalších.

⁶⁾ Dne 3. dubna zaplatili ku př. „jednomu mušketýru Novotnému, aby souseda v kvartýru neutliskoval, 7 kop 5 d.“

⁷⁾ List J. Kořenského dtto 15. dubna 1644, sig. C 111 v arch. m. pardub.

mušketýrů a domácích ozbrojenců, podělujíc tyto „spropitným, že rejthary, vůkol města dobře proplašili.“¹⁾ Pluk Enkefurtský odešel brzy nato, 13. června, vydav vládu nad městem Andreáši Hosmanovi, nejvyššímu wachmistru z pluku Valdštejnova.²⁾

Avšak již od počátku července seděl tu také opět „nejvyšší“ pluku Siferovského, maje snad hlavní úkol opatrovatí svou pěší posádkou Horu Kunětickou. Proto časem trávil některý čas mimo město. Převzav enkefurtským velitelem opuštěný byt u Jana Květoně v rynku, smluvil nejvyšší wachmistr valdštejnský s radním úřadem pro sebe denní plat 1 zl. 30 kr. vedle opatření kuchyně různou výbavou a viktualiami; při tom nezapomněl ani na obrok. Na své vojsko čítal denně 62 porce masité.³⁾ K tomu slušelo i pivo.⁴⁾

Mezitím ohlíželi se konšelé po náhradě, kterou by jim zaplatiti měl císař za mimořádné oběti, jež po léta nesli nad obyčejnou kontribucí. Z toho důvodu pokoušeli se o slevu povarného a zároveň o snížení obtíže z místních guaraní. K prosbě konšelů žádal hejtman panský, Jan Purkhart Kordule, na krajských hejtmanech⁵⁾ svrchu připomínaný přehled zjištěných škod od roku 1639 až do léta 1644. „Vidimus“ toho vydali krajsí hejtmanové v Pardubicích dne 27. dubna 1644. Německý překlad „Vidimu“ i některých allegát obecních, jež se „s praetencí obecní JM. Císařské podati měla“, opatřil zámecký písař Balthasar Gloss.⁶⁾

Vlastní jednání s vrchností svěřili konšelé Václavu Vltavskému, konšelu a písaři radnímu Adamu Václavovi Kouřimskému z Vieczina. Tito důvěrníci smlouvali na Přestavkách (u Benešova) s krajským hejtmanem, Hynkem starším Talackou. Od 14. srpna až do 22. listopadu prodléval písař radní opět „za pilnými a důležitými potřebami obecními a za příčinou vojenských těžkostí v Městech Pražských,“⁷⁾ maje v „expedici Coloredské“ přímluvcem Jiří Joachyma Venclovského z Rottu.⁸⁾

Obrátným zástupcem obce vedle písaře radního byl konšel Václav Vltavský. Ten nejprve v srpnu jednal o přízeň u krajských hejtmanů v Chrudimi a v Přestavkách na podkladě „Vidimu“ škod, válkou způsobených; byl to výmluvný allegát k prosbě, kterou u císaře hodlalí Pardubští získati „ponechání povarného v rukou obce“ jako

¹⁾ K 30. V. (Počet z r. 1644).

²⁾ Tamtéž. Pluk Valdštejnský připomíná se již 14. června.

³⁾ Libra čítala se za 3 kr.

⁴⁾ Od 17. VII. — 17. XI. vydalo se ku př. 17 sudů piva bílého za 25 kop 25 g. 5 d. i chléb.

⁵⁾ Byli to Jindřich Václav Záruba z Hustiřan a na Žumberku a Hynek starší Talacko z Ještětic.

⁶⁾ Obdržel za to 1 kopu 17 gr. 1 d. Počet m. z r. 1644.

⁷⁾ Počet z r. 1644. Některého jednání v Praze a jinde účastnil se také Pavel Peytr, konšel městský.

⁸⁾ Dne 13. ledna 1644 poslali konšelé Venclovskému v psaní dukát, „že na místě obce s strany obtížností vojenských solicitiroval.“

hlavního příjmu v těžkém nedostatku.¹⁾ V Praze opět pomoci měl Jiří Joachym Venclovský, „přední písař při ouřadu vinného a pivního tácu v Praze“, jsa od konšelů snažně žádán, aby „in meliore forma“ připravil zprávu Antonína Binagy a Benedikta Cacci, nařízených komisařů (tácu pivního) pro Vídeňskou komoru. Za to přijal od Pardubských 60 zlatých rýnských ve zlatě „jako rekompens.“²⁾

V polovici září odjížděl Václav Vltavský s Michalem Rosenmilerem, písařem panským, přes Chotěboř do Vídně, aby tam vložil prosbu městskou do rukou císařových.³⁾ Jednání se však neskončilo. Proto jeli pardubští prosebníci k císařskému dvoru koncem roku znova, tentokrát do Lince, důvěřujíc působivosti pražské reference zemského úřadu nad pivním tácem, upravené pod vlivem Venclovského.⁴⁾ Na příznivou odpověď císařovu čekalo město však i potom.

Spíše dočkala se obec zatím aspoň některé úlevy ve výchově své posádky od stavů Českých, když ve svém shromáždění mezi 9. a 19. zářím, v čas veliké nouze o spíži, poslali stavové nějakou dávkou obilí také do Pardubic.⁵⁾

Vojenskou správu v Pardubské pevnosti po odchodu nejvyššího wachmistra Hosmana (od 5. října) měl valdštejnský velitel Jan Filip Czoble.⁶⁾ Krajsí hejtmané způsobili s ním smlouvu o měsíční službě 115 zl. jako „discretiongelt“. Platilo je město z kontribuce, po celém panství sháněné.⁷⁾ Dle staršího zvyku opatřovali konšelé veliteli také úklid bytu, kuchyňské viktualie a obrok.⁸⁾

Pro snadnější vzájemnou ochotu napomínal krajský hejtman Hynek st. Talacko Pardubčany listem, daným 9. října (1644) v Chrudimi, „kterak hejtmanům krajským — aby on nynější P. Commandant (Zobl) vedle JMC ordinaci náležitým unterhaltenem, co na jednoho každého

¹⁾ Jinou cestu vážil V. Vltavský ke krajským hejtmanům, jednaje s nimi 3. září v Chrudimi o krajskou pomoc na výchovu pardubského garnisonu.

²⁾ Od výměny „mínce na zlatých 20 dukátů za peníze drobné“ pro téhož p. Venclovského přidali konšelé 2 zl. A při tom obdržel „od vejpisu 1 zl. 30 kr.“ i písař J. Venclovského. (Počet městský od r. 1644 v arch. m. mus. v Pardubicích).

³⁾ „Na autratu a vychování i na náklad k expedici“ platilo jim město 55 kop 42 gr.; za potah, který vezl deputaci do Chotěboře, čítaly se 2 kopy. (Počet m., l. c.)

⁴⁾ Z 19. a 29. listopadu.

⁵⁾ Českomorav. kr. V. 1183. Vojenská obilnice byla tehdy na půdě masných krámů pod farním kostelem.

⁶⁾ „O renovaci kommandantů v Pardubicích“ dne 9. října 1644 mluví kraj. hejtman Hynek st. Talacko z Ještětic v listu, zaslaném konšelům P. (sig. C 116 v arch. mus. v Pardub.).

⁷⁾ Počet z r. 1644 násl. l. c.

⁸⁾ Tak na př. od 5. do 14. října (1644) vydala obec „pro pana kommandanta za pivo a ryby 7 kop 49 gr. 5 d.; za obrok od 27. října do 9. listopadu (12 korců ovsu) 7 kop 44 gr. 4 d.; za servilia a porti masité na den po 36 kr.

Někdy zatěžovalo se město podporou osob podruzných. Tak na př. platili konšelé koncem r. 1644 jakési hejtmance „dle smlouvy s ní uzavřené“ na každý týden po 2 zlatých po celý měsíc. Nákladné bývaly občasné návštěvy hostí významnějších. Týden před vánocemi na Pardubském zámku odpočíval „generalfeldmarschalek leytenant“ hr. Broge se svým průvodem. V něm byl mimo jiné 1 kněz, 6 pázat, rytmistr s důstojníky a trubač. A všichni čekali na pomoc od města.

hejtmana vojenského náleží, contentírován byl — od J. E. P. gen. Feldtmarsálka hr. Colloredo poručení přišlo. „Co se pak více, odkud by on, jako jinší Commendantové předešli svého dosahovali, (týče, nebránilo se), aby také toho užítí mohl.“¹⁾

Konšelé výzvě neodpírali a když v několika týdenních lhůtách přicházival purkmistr s radními a staršími k veliteli „činít oučet o profiantech, dle kvitancí na německo překládaných“, brával zpravidla s sebou i několik pinet vína — panu kommandantovi „pro uctění“.

Při opatřování kontribuce vydatně pomáhal panský hejtman Jan Purkhart Kordule ze Sloupna. Jeho kancelářští písaři psali „cedulky do městeček a rychet na panství s strany peněžité pomoci a porčí masitých a též ovsá“; k jeho rozkazu procházeli s mušketýry po panství „na executi s strany neodvozování jich a zadržování“. Dle panského rozhodnutí živil také mnohý sedlák na svém statku i koně „k výpravě polní“²⁾ jsa za to prosí úroku urburního; hlavní potíž zůstávala však přece jen na bedrech osob městských.

Nemajíce na konec peníze hotového, odvažovali se konšelé, čas od času, sáhati i na berně královské. Výběrčí vinného a pivního tácu, Jiří Šapius, povoloval takovým prosbám již roku 1644 a zvyšoval rest královské pivní dávky, připravuje si z toho i přísné šetření v Praze při úřadech komorních. Také děkan zdejší, Šimon Ludvík Voznický, půjčil na opatření velitele Czobla 50 kop, když nestačily týdenní sbírky kontribuční od sousedů.

Jakým způsobem hospodářství rolní a lesní tehdy hynulo, líčili sousedé v písemném stesku přímo císaři: „Kterak hned léta 1644 a pořád následujících skrze silný a ustavičný guarnison lidu JM Císařské válečného, zde v městě Pardubicích ležící, sama soldateska lesův na obojí straně (Přerovské a Bukovinské) se ujala, kmeny dubové i borové u velikém počtu podle vůle své sekati a k fortifikaci do šancův dala odvážeti. Při tom kdejaké dříví sáhové v lesích stihla, to sobě sama do haubtkvartýru mocně brala. Na to vejš pro generalpersony a jiné přední officíry vojenské a kommandanty pardubské, též do bran, do vart a jiných rozličných míst po ta všeka léta ustavičně den po dni nemálo dříví sáhového sdělati dáti a jak od díla, tak od vezení takového dříví obzvláště v nebezpečný, nepřátelský čas velmi pracně a tuplovaně z důchodu obecního platiti se muselo.“ Také trpké bylo asi pro sousedy nejen mycení, nýbrž i shánění vozů a mušketýrů na vlastní groš pro „konfoj“³⁾ Stavěli je na ochranu dřevorubců a přípráže, často i od zdejších vojenských „marketendrů“ půjčované a fuze placené.

Někdy půjčovali „marketendři“ koně své také officírům, když Tito k zlepšení svého bydla i pivo z měst cizích jali se do Pardubic

¹⁾ Dle obnovené smlouvy s krajskými hejtmany dne 9. listopadu přijímal J. Czoble na den 1 zl. 30 kr. (Počet m., l. c.).

²⁾ Viz urbář z r. 1651 v arch. m. musea v Pardubicích.

³⁾ Počet z r. 1644 násl.

svázeti k nedovolenému šenku soldatesce i sousedům. Sám císař Ferdinand, zvěděv o tom — odsuzoval tuto soutěž nekalou a přetrhoval mocným trestem. — Celkem jest zesilování fortifikace zdejší v ten čas věrnou upomínkou na smutné chvíle, podobné oněm, jež líčí pověst o stavbě pražské zdi hladové. Officiři vojenští měřili a rozkazovali; ostatek konal místní a okolní lid. Zdánlivou neochotu sousedstva zaháněl kommandant exekucí, posílanou do domu radního.

Konšelé osmělili se však vydírání Czoblova odpírati novým poselstvem k pražskému generálu hr. Colloredovi. Do Prahy odebral se k jednání takovému Václav Vojtěch Vltavský, konšel, s Adamem V. Kouřimským z Vieczina, radním písařem, v únoru léta 1645. V Praze odevzdala pardubská deputace hr. Colloredovi stížnost písemně. Generál v písemné odpovědi stavěl se na stranu obce a poslové, nevyčkavše svého návratu, vzkazovali Pardubským: „To se při (Czoblovi) od J. Excellence přísně nařizuje, aby hleděl Vašich Milostí nemolestýrovati, nýbrž na tom, co J. M. Císařská vyměřuje, přestati a portí své z profianthausu bráti. — Pročež neračte na jeho číhání a polřásání nic dbáti. Peněz jemu neračte mimo vyměření a order J. M. C. více žádných dávatí, nýbrž bude-li sobě po tomto psaní co počínati, račte rychle znáti dáti. — Máme vrchnost v zemi přítomnou, bysme měli po té věci třebas čtvrt roku pořád sollicitirovati.“¹⁾ Stesk Pardubských uznával a stížití snažil se také krajský hejtman H. Talacko. Že však běh válečný se nezastavoval, neumenšilo se běd ani v pevnosti Pardubské.²⁾

Do konce března r. 1645 vystěhoval se sice pluk Šiferovský i vojáci valdštejnští s dosavadním velitelem, nejvyšším wachmistrem Czoblem, ale uprázdněný byt v hradbách pardubských zabral již opět 26. března³⁾ nejvyšší lieutenant hrabě Strassoldo s některým počtem dragónův regimentu Lagronského, před tím v Broumově ležících.⁴⁾

¹⁾ List poselstva Pardubským, ddto v Praze 14. Februarii 1645 sign. G. 120 v arch. m. mus.

²⁾ Píše H. Talacko v odpověď na stížnost Pardubských: „Já sice spolu s Panem Consortem (druhým hejtmanem) dosti ještě bedlivě o to jsme se přičiňovali, aby témuž panství také polehčení se státi mohlo, což se i stalo a vždy přece (o čemž dobře vrchnosti jejich vědomost jest) lehčeji, nežli jinším Pánům obyvatelům přijde, an nejenom oni sami, ale všichni Páni obyvatelé nyní nad míru nesnesitelně sužování jsou. Pán Bůh rač sám pomáhati; já, ačkoliv sice stále na všeliká místa o spomožení tomu ubohému kraji se utíkám a piši, ale odnikudž žádného remedirování nepřichází.“ (List ddto 20. I. 1645 sign. C. 180 v arch. měst.).

³⁾ Koncept stížného listu Pardubským král. komoře v měst. mus. bez data. Otištěn v č. Pernštýn r. 1898. Den Strassoldova příchodu 29. III. jest tam označován bezpochyby mylně. Proto pokládáme spolehlivějším číslo, zapsané v „počtu městském“. (Rkps l. c.)

Nejvyšší wachmistr Czoble dal si však vyplatiti poslední lhůtu „od 6. Octobris léta 1644 až do ultima Marti léta 1645, to jest za 6 měsícův — na každý měsíc po 115 zl. za discretiongeldt a na půl gáže pro vychování jeho (od obce Pardubské) 466 zl. 27 kr.“ Dle zropešání registříků kontribučních Václ. Novobydžovského na rok 1645 v počtu m.).

⁴⁾ Koncept nedatovaný v arch. měst., l. c.

Na předměstí Bílém žila od února jízda Feldthoferovská¹⁾ podle vojáku z regimentu Walterova²⁾. Nejvyšší Veldthofer (Feldhofer) přijel do Pardubic dne 11. února od Kolína a konšelé připravili mu v městě dočasný byt, opatřený svrčky i viktualiemi.³⁾

Posléze přitáhl na Pardubsko regiment Borgoský (Baccarmeský [sic]); pokud vojákům nestačily městské domy v hradbách a na předměstích, leželi od března za městem v pevném táboře.⁴⁾ Vrchním velitelem pevnosti zůstal hr. Strassoldo.⁵⁾ „Dle traktátů s kommandanty zavřené“ platívali konšelé každý týden 15 zl. „z kontribuce od sousedů, „kteří soldateskou obtíženi nebyli“, a z jiných rozdílných, na sousedy uložených sbírek „vedle důležité potřeby a ku pomoci velikých tehdejších australských“.⁶⁾ Daleko patrnější škodu trpěla obec od Strassoldových dragónů. Měl totiž regiment Lagronský — dle způsobu tehdejšího — valnou část vojáku ženatých a z nehrubého žoldu žily zde táborem i dragónské ženy s dětmi, zvětšující nedostatek a rozhojňující nucených dávek sousedských.⁷⁾

„Dne 7. Aprilis přišel úřad k Nejvyššímu Leytenandtu za příčinou některých obtížností,“ žádaje jej, „aby dobrou kommandu držel a sousedů nad možnost molestírování nedopouštěl“. Pro uctění dáno mu při tom od konšelů 18 žejdlíkův vína.⁸⁾ Mnoho však prosby konšelské nepomohly.

Hr. Strassoldo počal vladařství v městě krutě a způsobil, že v radním domě skládala se již některý den⁹⁾ po nezdaru konšelské deputace obšírná žaloba královské komoře: „Dle generálních kommissarů z kraje Chrudimského“ — stěžovali si konšelé — „má býti Verfleugung nařízen; nejvyšší lieutenant však vše od města žádá a nás i spoluubohé, již od sedmi let těžkou guaranisí soužené, ze všeho vyšuncované sousedy velice obtěžuje, z města s potahy do pole vyjížděti, dobytí k bran pouštěti a v tento nejpilnější čas jarní obilí k setí vynášeti nedá, tak že co v těch sedmi letech rozličných guaranisí J. M. C. v pevnosti bylo, nikdy se s námi za žádného commandanta tak přísně, ukrutně nenakládalo.

¹⁾ Počet m. z r. 1644 násl.

²⁾ Obrist Walter byl v Pardubicích již 26. ledna 1645.

³⁾ Maje však vojsko svého pluku rozsazené v několika místech, sídlil občas Feldhofer byt. Počet měst. z r. 1644 násl.

⁴⁾ 18. března připomíná se tu „Compagnie Ernestova s leytenantem a regiment Baccarmeiský s rytmistrem Panig Saussem“. (V. Paulus, Dějiny města Chrastí I. 63 násl.)

⁵⁾ Pardubskému důchodu znám byl již v lednu r. 1645. „Při vyvážení Nejv. Leytenandta z regimentu Ladronského (dne 31. Januári) do Hradce čeledi na austratu dáno 25 gr. 4 d. a jednomu soldatu, kterýž na kočár chrudimský, až by se zase přivezl po dovezení téhož Nejv. Leytenandta, čekal, na vychování dáno 20 gr. 4 d.“ (Počet m.)

⁶⁾ Počet od r. 1644 násl.

⁷⁾ Když r. 1647 čítalo se do téhož pluku 480 mužů zbraně schopných, bylo s nimi 316 žen a dětí.

⁸⁾ Počet, l. c.

⁹⁾ V dubnu.

Slíbili jsme, že mimo to, co na osobu Jeho vedle disposití kraje vycházeti bude, chceme každého téhodne po 10 říšských tolařích a tak na měsíc čtyřicet širokých tolařů jemu samému odvozovati. Však on netoliko na naši velikou prosbu, ale ani na přímluvu JM. pánů hejtmánů krajských k tomu přistoupení nechtěl, nýbrž mimo Verfleugung krajský po 60 tolařích každý týhodně, aneb traktaci v hojnosti proti milostivému JMC vyřízení a nad všelikou náležitost od nás míti chce. Jakož pak jednoho dne mimo obrok na koně, za víno a jídlo k jeho stolu přes 20 zlatých rýnských dáti se muselo. Vedle toho nemalý počet officírův, při tom žen a dětí v pevnosti JMC bezpořebných veliká summa se vynachází a my nebozí, zarmoucení lidé, kdo který z nás jaký potah má, s tím každodenně, v neděli i ve svátek na palisady a fošny jezdit, osobně na varty každodenně a nočně jíti, též na boření zdí v předměstí vysílati, v domích pak soldaty míti, je vychovávat, předešlému commandantu zadržalý,¹⁾ tomuto pak v nově nastávající plat z sebe sami sbíratí musíme.

A nemajíce živnosti žádné, při tom nemohouce nic do země vsíti, jak bysme pod takovou nikdy prve nebyvalou a neslýchanou tribulací vojenskou (an tato v nově příšlá soldateska hned s počátku měšťany bije, seká, všeho hojnost míti chce, a svou moc nad námi beze všeho na Boha a milostivou vrchnost ohledu provádí) obstáti mohli, nevíme, an by nad tím nátiskem netoliko srdce lidské, ale i to tvrdé kamení splakatí mohlo. Nebo se s námi nejináče děje, než-li jako bychom ti nejzvrženější a nejnehodnější lidé byli, kdežto my vždycky hotovi jsme pro JMCísařskou životy naše při této pevnosti vynaložiti. A zdá se nám býti lehčeji již pořád před nepřítelem poctivě zemřít, než-li takovou násilnou a nespravedlivou moc od vlastního JMC lidu (ne k sužování a rozehnaní nás, ale k obhajování pevnosti JMC spolu s námi postaveného) snášeti.

I poněvadž, milostiví páni, mimo ty v nově příšlé dragóny ještě jiných přes 100 osob Feldhoferovských s jich panem nejvyšším u nás ložiruje, kterýmžto kraj Kouřimský žádného verfleugungu (nepřítelem se vymlouvajíc) dáti nechce, proto i oni všichni svého vychování od nás žádati budou. Nad to vejše i rejtharstvo Brogovské, celý regiment se všemi officíry, dle ordonancí J. E. pana generallissima Gallase jak do města, tak na předměstí se položilo, skrze kteréžto všechny patrně potlačení a záhuba nesnesitelná nám ubohým lidem nastává. Neb soldateska milostivé JMC vyměření toliko v posměchu má a jen, co se jí líbí, to dělá.“

Na tyto nakupené bolesti přiložili sousedé žádost „pokud jináče možno není, aspoň aby s manželkami a dětmi odtud z Pardubic pokojně se odebrali, jinam obrátiti a soldatesce těch gruntův svých zanechatí mohli.“²⁾

¹⁾ Czoblovi.

²⁾ List stížný — nedatovaný koncept — l. c.

Ve sporu zvítězili Pardubčané.¹⁾

Nemírné omezování života susedského částečně vysvětliti lze ze Strassoldových obav před útokem vojska Torstensonova. Ten po sjednaném míru v Brömsebro s Kristiánem IV., králem Dánským, vracel se zase k jihu. Nezadržel jej v pochodu ani maršál císařský, hrabě Gallas, ani Getz, jenž setkav se s Torstensonovými Švédy v krvavé bitvě u Jankova, ztratil 6. března 1645 pole i život.

Mezitím, co Torstenson obracel se k Jihlavě a dále ke Štokeravě, část švédského lidu, jemuž velel Jošt Sigmund Trauš z Guttentagu,²⁾ vzala spěšným útokem 8. března tvrdý hrad Lipnici a způsobila poplach i v Polabí. Sám plukovník Feldhofer, nejsa v Kolíně náležitě bezpečen, odjel zase do Pardubic a odtud ke Hradci.

Obyvatelé z dalekého kraje, zvláště od jihu, spěchali k Hradci Králové a k Pardubicům. Byli však u nás vítáni nevalně. Vojáci císařského garnisonu z pluku Strassoldova a Walterova,³⁾ žijíce v nedostatku, brali uprchlíkům stateček namnoze přímo z rukou ve chvíli, když chtěli jej zachrániti ve stínu zdejší pevnosti.

Hrabě Strassoldo, vida zblízka tyto a jiné škody, které působila jeho soldateska sama i svým koňstvem na obilí a v zahradách, ustavil stráž, které z jeho rozkazu procházely v dubnu a v květnu městem a na předměstích, provolávajíce záповěď zmrhání zemské úrody.

V tak těžké chvíli valná část radních pánů netrpělivě čekala na konšelskou renovaci, jež připadajíc na 19. dubna, měla jim býti dnem vykoupení z dosavadních trampot. Zámecký hejtmán soudil jinak. Z jeho nařízení obsadili mušketýři při obecní slavnosti radní dům, „aby osoby radní z rathausu ujítí nemohly, když ze závazků byly propuštěny“.⁴⁾ A tak kromě čtyř vybraní jsou hejtmánem i na další rok tíž pánové k obnovené správě města.⁵⁾

K hraběti Strassoldovi přistoupil nový úřad 28. května s prosbou o hájení obce proti rejtharstvu Kapounovskému, kteréž bytující na Malém předměstí, hotovilo se vpadnouti do města. Nejvyšší lieutenant vyhověl,⁶⁾ ale na předměstí Bílém zůstala susedům tíseň další.

¹⁾ Od 4. Aprilis (1645) odvozovalo se pro tabuli hr. Strassolda od obce téhodně 15 zl. Vydávalo se však ještě nemálo grošův a viktualii mimořádně. Tak na př. „dne 4. a 8. Aprilis na zaplacení vína pro nejvyššího leytenantu Lagronského pobraného vydáno podle sečtení v sumě 67 zl. 26 kr. rýn. (57 kop 48 gr. m.)“. Často podpláceli radní páni i lagronského wachmistra Stryczla „pro zachování mírnosti při susedích“ a vydávali i jiné dary z rozkazu velitelova. (Počet od r. 1644, l. c.)

²⁾ Viz také Vávroy d. Kolína, II. 158.

³⁾ Jízda Walterovská střežila, tuším, i širší kraj. Dne 17. března přijel z Pardubic adjutant Walterův s 5 rejthary do Kolína vyzvat konšelů k strhnutí labského mostu, aby zamezil se Švédům přechod z Čáslavska do Zálabí. Most byl stržen, i když Kolínští odpírali. (Vávra, l. c. II. 158.)

⁴⁾ Počet od r. 1644 násl. l. c. Za to ještě zaplatila obec mušketýřům z poručení vrchnosti spropitného 38 gr. 4 d.

⁵⁾ Byli to kromě primátora Jana Čáslavského: Jan Skalický, Petr Fiala, Jan Sofoniáš, Mik. Filopon, Jiří Sapius (nový), Mart. Šelakovský, Mates Gabriel, Václav Vltavský, Václ. Kutnohorský (nový), Jakub Souček (nový), Jan Pokorný (nový).

⁶⁾ Počet od r. 1644 násl., l. c.

A nebyl jí prost ani císařský dvůr Vysirkov, ohrožený velikým ohněm vinou vojska z pluku Walterova. Za to pohnán byl potom sám plukovník k zodpovědnosti a trestán vazbou.¹⁾

Jindy zase útočilo rejtharstvo Walterovské na Bílou bránu, chtíc ve 100 koních vpadnouti z Malého předměstí do města, aby tu mělo lepší byt; také vojáci feldhoferovští trýznili susedstvo na tamním předměstí všelijak, rozhlašujíce, že „pokud jim susedé jísti a pítí, též servity dávatí chťtíi nebudou, že jim sám pan Feldhofer velí bítí.“²⁾ Drsné jednání místního plukovníka pohnulo úřad radní k novým obranám na místě vyšším. Psala se žaloba, opatřil se německý překlad; konšelská deputace vyžádala si slyšení u hr. Colloreda a získala úplatkem i přímluvu Colloredova sekretáře. Lepšího spoluzití s posádkou však asi nebylo.

Větší naděje skládali Pardubčané do jednání o konečnou slevu povorného. Již v únoru po několik neděl obcházel v Praze pardubští poslové, Václav Vltavský s Adamem Kouřimským, písařem, vlivné osoby, připravujíce si pohodlnější cestu k císaři.³⁾ Předním rádcem byl jim opět podplácený písař tácu, Jiří J. Venclovský.

V červnu spisovali konšelé na pardubské radnici supplikaci k císaři po druhé. Její německý překlad vložil potom Jiří Sapius, místní výběřčí vinného a pivního tácu, s písařem Kouřimským do rukou nejvyššímu hofmistru království, opatřivše sobě k němu vstup přímluvou Daniele Ferdinanda Rabšteinského z Gutentala, tehdy panského purkrabí. Od nejvyššího hofmistra šla žádost „vedle milostivé záměly cum allegatis k rukám Pana hofpresidenta JMC komory dvorské s (příznivým) připsáním“.⁴⁾

Zatím v Pardubicích přibývalo ruchu ze zvýšené práce vojenské. Způsobil jej Torstenson, jenž meškaje v Štokeravě, obával se přerušení styku s Německem, od císařského vojska ohrožovaným. Proto chystal se na pochod do krajů severnějších. Ve zdejší pevnosti připravoval se hrabě Strassoldo na možný útok švédský již 8. září zesílením stráže v branách a na zdech městských osobami susedskými. Torstenson, zloupiv moravské kraje, překvapil prudkým vpádem Poličku, přilehl k Litomyšli a 23. října k Vysokému Mýtu. V úterý podvečer, 24. října, objevil se s 6000 muži v našem okolí a rozbil hlavní štan bezpochyby za Vysirkovem při východní straně u Pardubiček,⁵⁾ Švédy zničených.⁶⁾

¹⁾ Českomorav. kr. V., 1225. Proto vydal císař 3. června 1645 nařízení, aby se nedávali vojáci na byty do zámků a dvorů.

²⁾ Počet, l. c.

³⁾ Za jejich pražský byt a do „Expediti“ platili konšelé do 1. března 1645 45 zl. (Počet l. c.)

⁴⁾ Počet od r. 1644 násl.

⁵⁾ Č. M. kr. V., 1226. Dr. Rezek připouštěl možnost, že zkomolené jméno v zápisu švédském, polohu hlavního stanu určující, (Setschik) lze vstáhnouti na ves Mněnice. Avšak výklad ten jest těžko obhájití pro povahu polohy vsi, odlehlé od starodávné „cesty mýtské“, po které asi ubíral se hlavní voj Švédů přímo k Pardubicům. V ten čas také spálena byla Černá za Bory. (Počet záduší Pardubiček z r. 1649.)

⁶⁾ Počet zádušní z r. 1649. (Arch. zám. bez sign.)

Na zprávy o blízkosti Švédů připravil se hr. Strassoldo s píli svědomitou, ale zároveň s těžkou škodou měšťanstva po příkladu z času Bannérových. V městě proveden byl „mustrunk sousedský“, v němž byli se zbraní také mládenci školy zdejší. V neděli, dne 22. října, pálili a rozvalovali občané z města i z venkova na předměstí Dlouhém zase domky, nedávno z částí nově nalípané a strhli také zvonici sv. Janskou, špitál při ní a mlýn Valchovní. A tento bolný osud sdílely tentokrát také domy, mlýny a dvorce na předměstí Bílém. Zároveň vysekávaly se zahrady, osázené hojným štěpovím.

Potom stavělo se vyzbrojené sousedstvo po bok vojsku na šanc městský, spevněný pro útok. Ten podnikl Torstenson již 24. října v noci hned po svém příchodu. Seznal však tuhý odpor, přilehl ke zdem města v nejranějších hodinách ve středu (25. X.) s celou armádou a vášnivým ostřelováním pevností pokusil se o vstup do hradeb. Pocit zoufalosti, z toho vzniklý, vyličili tehdejší sousedé na paměť pro potomky věrně sami v obšírné zprávě císaři: „Když dal kommandant Pardubský, dříve než armáda švédská k městu Pardubicím přišla, zapáliti (předměstí) a přístup nepříteli k pevnosti odníti, vše jsme my milerádi k službě Vaší Císařské Milosti a pro zachování pevnosti učinili. Když na druhý den 25. Octobris nepřítel s celou armádou a kusy k městu přitáhl — na město i zámek Vaší Císařské Milosti časem nočním za 7 celých hodin kulemi rozpálenými a granáty ohnivými házel,¹⁾ tím způsobem celé město, senem i jinou furází vojenskou naplněné, — s rathousem, orlojem, při tom klášter blahoslavené Panny Marie s věží, mlýn obecní a 3 pivovary s nemalým počtem obilí sutého i v slámách ohněm zkazil, tak že toliko v městě málo něco domův chatrnějších a kostel farní před ohněm zachován jest. — Ta pak škoda v městě i na předměstí učiněná do sumy 300.000 zl. rejnských šacovali se může.

V kteréžto ouzkoosti a prudkém ohni, když město nad námi a předměstí vůkol nás ohněm hořelo, my předse na postách a v šancích vedle soldatův ustavičně se zbraní jsme stáli, outoku nepřátelského čekali a jemu až do nejvyššího přemožení — jakž jsme se v tom společně všickni prohlásili a zavázali — odpírati hotovi byli a netoliko manželky a dítky naše, ale i všecko jmění pro zachování věrnosti V. C. M. jsme opustili. Však když jsme my se zbraněmi na postách a v šancích osobně trvali, zatím rejtharstvo a jiná lůza vojenská v tom ohni domy naše plundrovali, nábytek po ohni pozůstalý mocně brali a tak nás o všecko docela připravili.“²⁾

Takový obraz vryl do zdí pardubských zkrvavělou zbraní švédský vůdce Torstenson.

Stejně trpěl také zámek, z něhož vrhala na nepřitele spoustu posádka strassoldovská. V ohnivém zápase vzňala se i část hradní,

¹⁾ Napočítalo se prý asi 400 kulí namnoze i 26liberních. (Kablik, I. c.)

²⁾ Rukopis, vložený do „Všelijakých přípisův“, I. c., str. 94 násl. Viz také koncept purkrabí Daniele Rabšteinského ddtto 14. V. 1646, sig. C 179 v arch. měst.

naplněná píci. Úsilím domácích byl však požár zdolán a zámek zachráněn.¹⁾

Když nepřítel marně snažil se o vzetí spáleného města, odtáhl a obrátil se k Hoře Kunětické. Také tu spálil, ač padla mu lehce do rukou, že posádka její, bez tak nepatrná, chránila místo hradu jen životy své včasným útekem.

Útrapy od lidu Torstensonova rozlévaly se po severním kraji Pardubského panství ještě ve dnech následujících. Teprve dne 27. října posunul švédský velitel své voje v tichosti až ke Hradci Králové, rozloživ je na polích podle Orlice a v Zámostí. Avšak i tam marně pokusiv se 50 (?) děly o vstup do města, odtáhl raději k Jičínu a k Litoměřicům; jiný díl jeho vojska obrátil se s vůdcem Königsmarkem k Jaroměři.²⁾

MĚSTO A PANSTVÍ PO SVÉM ROZVRATU NA KONCI VÁLKY TŘICETILETÉ.

Zkázu Pernšteinských Pardubic způsobila válka třicetiletá již roku 1645 tak všestranně, že ostatní zhoubné dílo její dokonávalo tu jen bezvýznamnější proměnu jak na troskách sežehnutých staveb, tak v rozvráceném životě sousedstva.

V městě kromě spálené radnice, pivovaru a mlýna obecního stálo deset domů „bez hospodářův.“³⁾ Pro útulek konšelského úřadu čistily se ohořelé komory v domě radním již druhý den po ohni. Na Malém předměstí kvapně zdvihlo si své statečky z ruin pouze sedm sousedů. Ostatních padesát pět gruntů „popálených a demolírovaných“ trvalo zatím pusto. Jiných čtrnáct domů padlo v oběť stavby šanců předměstských.⁴⁾ Na předměstí Dlouhém pojala práce šancovní 16 statků; padesát čtyři grunty a mezi nimi i dvůr obecní a klášterský zůstávaly v ssutinách. Jen dva hospodáři odvážili se zdvihnouti také na této straně nově chudé domky a obec stavěla na spáleništi z nutné potřeby zase Valchovní mlýn.⁵⁾

¹⁾ Theatri Europaei V. 882.

²⁾ Theatri Europaei V. 883. J. J. Solař, Dějepis Hradce Králové n. Labem r. 1870, str. 133. Počet děl zdá se býti upřílišněn.

³⁾ Klášterská stavení na místě dnešní měšťanské školy dívčí při kostele P. Marie, čp. 11, 19 v ul. Pernštýnské, čp. 1. (nyní radnice), 22, 37, 38 na náměstí.

⁴⁾ Byla to zvláště řada domů náměstí Bělobranského i v ulici „Na dlaženi“, přilehlých k zámekému příkopu a domy „Mezi mosty při Požeračce“. Mlýny na Chru-dimce byly spáleny.

⁵⁾ Dne 30. června 1646 ohlašovali konšelé císaři, že 24. října 1645 před příchodem Švédů vůli císařského velitele (Strassolda) zkazeno bylo kromě naplněných stodol 85 domů obytných, 6 mlýnův, 3 sladovně s obilím a slady, špitál se zvonici a zvony u sv. Jana, brána při špitále a věži několik. (Všelijací přípisové, I. c. 94).

Z živností pardubských vymizelo rázem kvetoucí řemeslo nožářské, platněřství a soukennictví; ostatní řemesla trvale živořila. Hotový peněz ze statečků vyprchal již v letech předchozích.

Prvé dny po odchodu švédské armády nezbylo sousedům hrubě času oplakávat dokonale dílo zkázy. Hned v zápětí obraceli zbytek majetku i sil svých na spevnění pobořených šanců městských, kteréžto chvíle popisovali potom císaři písmem jímavým: „Po spálení gruntův, co od kamení a zdi pozůstalo, to na obojím předměstí od soldatesky do ostatků rozkopáno, zrostlučeno a s zemí srovnáno, štěpí pak po zahradách všudy vůkol města posekáno jest i ještě až posavad pro vyzdvyžení šancův se bojí a rozkopává. Z kterýchžto gruntův mnozí chudí siroťci a vdovy po vytištění odtud a zbavení své dědické spravedlnosti, kterouž tu vyplacenou jměli, s nemalým lkáním a pláčem pryč odcházejí; nebo pro veliký počet dragónův, v městě ležících, v ohradě tohoto města spáleného žádného místa k bytu míti nemohou. A sotva proti předešlému způsobu nyní třetí díl obyvatelův toliko v zavřetí tohoto města se zdržuje.

Po spálení mlejnuv a jiných pertinentí obecních, z nichž každoročně plat na vychování pana děkana, žakovstva i chudých lidí sustentati, podobně náklad na brány, zdi městské, věže, rathaus, kostely, pivovary, mlejny a jiné případnosti a potřeby obecní vycházel, ještě k této žalostivé ruině i mosty všechny s jedné strany města soldateska sházela a pobořila, tak že netoliko cía městského, ale i jiných užitkův a živností městských tou příčinou obec zbavena jest. Skrze což služba Boží při Chrámě Páně veliké ztenčení běže, jakž hodnověrné vysvědčení před Vaší Císařskou Milostí patrně dotvrzuje. A nebude-li nad námi po Pánu Bohu další nejmilostivější Vaší Císařskou Milostí ochrany a smilování, jistá věc jest, že takovým způsobem v tom městě spáleném déle vytrvati moci nebudeme.“¹⁾

Ještě po třech měsících ukazoval se však nejen v Pardubicích, nýbrž i v okolí ustrnulý obraz spousty, prostince, ale vystižně od krajských komisařův vyličený: „Co se města Pardubic dotýče, to nepochybně ne jednomu, ale všemu království Českému, k jak velikému, přenešťastnému pádu a ruině to město se všemi v něm a při něm zůstávajícími obyvateli skrze nepřitele přivedeno jest, dobře povědomo zůstává.

Pro nepřítomnost měšťanův, kteříž, nemajíce kde bydleti a nač živi býti, do rozličných a okolních míst, kde kdo mohl, s manželkami a dítkami se přichránili, té tak veliké a k vypsání nemožné škody nebylo a není možno sčísiti a jak by veliká summa toho všeho vynesla, gruntovně zvěděti, nýbrž těch přezarmoucených lidí měšťanův Pardubských v tom nešťastném pádu samému Pánu Bohu politováno býti může.

¹⁾ Žádost konšelů dne 30. června 1646 císaři zasláná o slevu povarného (Všelijací přepisové, I. c. 95).

Jinší městečka a vesnice, jak od vlastního lidu JMC skrze neustálé téměř na témž panství každodenní i také posavad přicházející silné marše a ložirování, tak i od nepřitele, kterýž přes to panství Pardubské s celou armádou k městu Pardubicím a odtud k Hradci Králové svou cestu měl a na ni po tři dny zůstával, také namnoze o své všecko jmění, obilí a dobytky přišly, tak že málokterého z téhož panství chybilo, aby co od obilí a jakého nábytku v tom příběhu nešťastném zachovati mohl. Kteří se všickni s pláčem ohlašují, jestliže jaké nemožné kontribuce na ně ukládané budou, poněvadž větším dílem městečka a vesnice prázdné a zbořené zůstávají, tehdy ještě i ti, kteříž se při některých gruntech pro samou nynější zimu — neužívajíce gruntů svých ničím jinším, toliko samým bytem — nacházejí a zdržují, odtud z panství vypuzeni budou, (a) již potom to celé panství pusté a prázdné zůstati by muselo.“ Sami komisaři v závěru svého osvědčení navrhovali, „aby se mimo (lidi) zběhlé, zemřelé a o všechno do čista připravené zrujnované vesnice i panské pohořelé a zbořené grunty — z lidí poddaných, osedlých, ač dosti pracně, pokudž by i ti ještě k dokonalejší záhubě nepřišli — z celého panství Pardubského ze třiceti dvou kontribucí odvozovati mohlo.“¹⁾

Počátkem listopadu léta 1645 přibyl do Pardubské pevnosti nový díl „soldatů henemonovských“²⁾ a začala čilá stavba rozsáhlých šanců předměstských. Na předměstí Dlouhém zdvihali vojáci veliký šanc nad „Rybníčkem,“ střehoucí přístup k západní straně zámku.³⁾ Vchod k mostu nad příkopem při bráně Pražské chráněn byl velikým rondelem, nasypaným na východním konci dnešní třídy Wilsonovy.⁴⁾ Také severní bok jeho až k soutoku vody příkopní s proudem struhy Pernšteinské spevněn byl náspek šancovním. Okolí kláštera Minoritů chránil nový rondel, zdvižený mezi starým ramenem a novým řečištěm Chrudimky na počátku pastviště Olšinek, zabezpečuje jižní stranu města po zboření brány v ulici Karlově.

Také Bílé předměstí doznalo valné změny roku 1646 spevňováním cest od Mýta⁵⁾ a Hradce, když pobořily se pernsšteinské brány Sedlářská na Dlažení při cestě k labskému mostu a „brána Mejská mezi mosty.“ Po prání hr. Strassolda vyhozen byl náspek nejen při mostu labském, nýbrž také mohutný rondel za zpusťšenou branou Sedlářskou při řece Chrudimce. Při Bílé bráně nasypány jsou šance podél severní a jižní strany náměstí Bílého a také „Mezi mosty“ zdělán byl šanc zvláštní u bývalé Požeračky.⁶⁾

¹⁾ List daný 3. Februarii l. 1646 v Pardubicích. (Příloha „Všelijakých přepisův, I. c. str. 90 násl.)

²⁾ K. Paulus, Dějiny Chrasti I. 67. Posílali jim konšel z Chrasti do Pardubic 7 korců a 2 věřtele ovsu.

³⁾ Pozdější doba, neznajíc původu násypu, přejmenovala jej na „Kočičí hrádek.“

⁴⁾ Památku po něm zachovává hostinec, „Na kopečku.“

⁵⁾ Zde pracovalo se ještě v červenci roku 1647. (Počet m.)

⁶⁾ O tom ve IV. díle.

Kamenné koule do děl na šancích robily se v hutích Městeckých.¹⁾ Pokud nestačily k stavbě hmoty z pobořených domů, braly se z lesů městských; nástroje kupovaly se z peněz kontribučních a obecních. Měšťané nutili se také „slovem Nejvyššího lieutenanta“ i k posluze potahem — „kdo co ještě měl“ — „soldatům pro seno, slámu a jiné furáže do okolních vesnic a městeček.“

Osobně sloužili sousedé i po odchodu Švédů, stojíce z nařízení nejvyššího lieutenanta v branách „za příčinou bedlivého examinování lidí přespolních.“²⁾

Hlavní vojenská stráž stála v nově zdvižené strážnici dřevěné v rynku proti domu radnímu.³⁾

Tiché reptání na útisky, velitelem páchané, tlumilo se však pod spálenými střechami strachem před obnoveným vpádem Švédů. Torstenson dokonával své krvavé dílo na jaře roku 1646, poděkovav se pro úpornou bolest dny. Avšak od západu v Němcích hrozil brzy Čechám nový vůdce švédský, Vrangel s Königsmarkem, mezi tím co po slezských dědinách loupil jiný švédský generál, obávaný Wittenberk. Při tomto vnějším nebezpečí omezovali se Pardubčané na částečné kříšení předešlého hospodářství obecního a živnostíek sousedských aspoň v hradbách města.

Pilně opravovali radní dům, měšťanské pivovary, zdvihali obecní mlýn a přestavovali masné krámy s „kutlofem“.

Minorité z milodarů obnovovali pokažený klášter s kostelem. Nutný peněz na obecní potřeby částečně přicházel z vůle císařské mimořádnou slevou pivního a vinného tácu, udělenou po mnohých prosbách císařskou resolucí od 25. února 1645 do konce téhož léta i s resty doby předešlé.⁴⁾ Avšak zase na druhou straně Pardubčané těžce nesli a i císaři žalovali, že kromě dosavadních břemen, vojsku odváděných „soldateska po léta zde ležící, množství koní chová, jimi všechny trávy na lukách a zahradách při městě i opodál od města vypase, ovoce a zeleniny všeliké času letního sama vyhubí a sousedům z těchto gruntův nic užítí nedá“. „Jak marš celé armády a pagáže lidu JMC válečného, tak také časté sjezdy mnohých regimentův rejtharstva k této pevnosti, i obilí stojaté po polích, nercili trávu na lukách v nic přivozují a požnou. Z lesův obecních nejlepšího dříví a kmenův dubových a borových mnoho tisíc vysekáno a k fortifikací města i zámku na vyzdvižení šancův a jiných pertinentí odveženo jest, takže nyní v těch lesích sotva co hodného vynajítí se může.“

Zvláště pak mnohé zdejší živnostníky tížilo, že soldateska ujímala se městských živností. Připomínala žaloba, že „jak oficírové vojenští, tak také marketenderové vína i piva odjinud vozíce, v městě šenkují,

1) Počet z r. 1646.

2) Najatým osobám platila obec po 1 kopě týdně.

3) Byl tu i „štokhaus“, kam odváděli se zajatci, svedeni do pevnosti. Byl upraven z části městské šatlavy v dnešní ulici Pernštýnské. (Počet z r. 1644 násl.)

4) Počet městský z r. 1645 násl.

v soli handlují a jak městskou živnost tak i důchod vinného a pivního tácu neplatí.“¹⁾

Zničené grunty a podlomená živnost sousedská pobádaly konšely k opětování žádostí směřlejších. Již 29. prosince téhož roku posílali zvláštní deputaci ke královské komoře a místodržícím, těžce žalující na „obtížnosti a insolventi vojenské.“²⁾ Také u hejtmánů krajských prosili konšel Václav Kuřínorský s Janem Rambouskem, „aby město kromě jízdného kvarnisonu s komandantem od ostatního rejtharstva, v kraji ležícího, obtěžováno nebylo.“³⁾ Byla totiž nouze o byty v Pardubicích tak veliká, že dne 28. ledna 1646 v radní světnici oznamoval „adjutant lagronský na poručení nejvyššího leytenantda“ úmysl položit v komorách domu radního šedesát „soldatův na prašoft“. Dal se však podplatit tentokrát⁴⁾ a zase i později od konšel, „aby dle mírnosti města šetřil“.

Nepomohlo patrně as ani opětované jednání radního písaře, ani pana Venclovského, ani pardubského jorgeltníka, Ignáce Hochstula, když počátkem února r. 1646 žalovali v „Expediti“ při České komoře a při hraběti Colloredovi „strany některých obtížností vojenských, na obec dokračujících.“⁵⁾ Zvláště měl radní písař tlumočiti stesk konšelů do jednání Feldhoferova a Davida Flajšmana. Přípravou k tomuto písařovu posláním byl „spis některých pravdivých punktův o gravaminech vojenských“, arciknížeti Ferdinandu zaslaných, kterýžto jej zase „k remediatí J. E. P. P. generall Commissari s jistým milostivým nařízením“ odeslal. Jakého druhu bolesti tyto byly, posouditi lze z prosby Pardubských, skoro v témž čase královským místodržícím zaslané, pro „intercessi u J. V. O. Arciknížete“. Prosíce za odvolání dosavadního regimentu dragónů a uvedení lidu pěšího „s lepší commendou“, žalují, „že obtížností den po dni tím více přibývá a soldateska, aneb dragóni v Pardubicích ležící, sami, kde se jim líbí, proti způsobu a obyčeji předešlých guarnisí mocně po domech a spálenišťích se ložirují, v těch pak sklepy dolejší časem nočním tejně sousedům loupají a pozůstalý některým po ohni nábyteček — což od jinších

1) Všelijací přípisové l. c. 94. (Část důvodů k žádosti o slevu povarného, zaslané císaři 30. VI. 1646.)

2) Počet městský z r. 1645 násl.

3) Tamtéž za r. 1646.

4) Zaplatili mu konšel 2 kopy 8 gr. 4 d. „rekompens“, aby „soldatům někde jinde místo vykázal“. Když opakoval rozkaz zase v únoru, dal se uprositi úplatkem 5 kop 8 gr. 4 d. Zvláště těžil z obecních úplatků lagronský wachmistr Stricl „pro zachování mírnosti při sousedích z strany vart, šancův a fůr všelijakých“. Brať dar „na pár střevíc pražských, na pentle, ryby“ a peníze v různých titulech. Podobně těžil marketender Fleyšhobr, půjčuje svůj potah i na svážení hmot k stavbě domu radního. Někdy zbavovali se konšelé těžších služeb i dárkem lacinějším. Když dne 18. března přišla „v noci na ouřad purkmistrovský nenadále Executi vojenská“ — kaprál se 4 dragouny, jsouc od nejvyš. leytenantla poslána, „aby se ihned vůz se 4 koni pro vedení munití k Lipnici zaopatřil, nejsouce konšelé s to tu věc rychle opatřiti, aby soldati pokojně odešli, vydali za pivo 10 gr. 2 d.“ (Viz počet m. od r. 1644 násl.)

5) Počet m. z r. 1646, l. c.

lidí svěřeno měli — pryč odnášejí a jim berou“. K tomu dokládali: „Nad to vejše roku minulého 1645, když jsme osobami svými napořád všickni v šancích proti nepříteli v zbrani stáli, že nad námi celé město a vůkol nás předměstí ohněm plápolalo, ostatky pak nábytkův před ohněm uchvácené a do nižších sklepův snesené skrze domácí vojenské drancování nám rozebrány a jak domy naše, tak obilí suté i v slamách prudkým ohněm spáleno jest; proto předse nad námi žádné lítosti nemají, nýbrž všeho dostatek od nás míti chtějí a s námi hůře, než-li s těmi nejzpronevěřilejšími lidmi zacházejí“.¹⁾

Prosby sousedské nebyly vyslyšeny. Proto na zlepšení trudného osudu pustili se konšelé do nových úvah o trvalé slevě vinného a a pivního tácu, tím chvatněji, že jim P. Caccia dne 27. ledna 1646 z Prahy písemně připomínal povinnost odvádění dávek, od ledna nově zadržalých. Zároveň žádal pod pečeti městskou list přiznávací, „kde a kam byl důchod (z darovaného tácu léta minulého) obrácen“. Protože měl „jistou zprávu, že by se více věrtelů svařilo, než tác odvozovati jměl, k nemalému JMC důchodu ublížení, přátelsky Pány napomínal, aby od takového předsevzetí upustili a vedle instrukcí JMC Panu výběřcímu (Šapiusovi) týž důchod časně a náležitě odvozovati hleděli“. Dobrou podporu prokazovali pardubským konšelům nařizení komisaři krajsí, Jan Jiří Myška ze Žlunic a Hynek mladší Talacko z Ještětic a ve Vlčnově, vyšetřující dne 2. a 3. února 1646 po přání zámeckého hejtmána Jana Purkharta škody na panství Pardubském. Přijavše od konšelů 15 zl. „za svou práci“²⁾ upravili jim pro allegát k chystané žádosti na císařskou kancelář věrohodný obraz zpustošeného hospodářství Pardubic.³⁾ Potom starali se konšelé širokou cestou o ověření téhož listu krajskými hejtmany. Přímluvné psaní k těmto pánům opatřil jim panský úředník Daniel Rabšteinský z Gutenthalu;⁴⁾ ostatek doplnila ústní prosba pánů radních, když přijeli dne 22. dubna „k vyzdihování attestací do Chrudimě“ z rukou krajských hejtmánův.⁵⁾ Když komisaři z pražské kanceláře vinného a pivního tácu přísně dopisovali o tác, poslali konšelé tamnímu písaři a svému důvěrníku Jiřímu Jáchymovi Venclovskému „pro memoriale“ šest dukátův a tele, „aby zatím, až by praetensi obecní k JMCísařské zašla, tu věc zdržoval“.⁶⁾ Dne 30. června odjížděl konečně „v přítomnosti úřadu“⁷⁾ Václav Vltavský, obecní starší, s písařem radním

¹⁾ Koncept v arch. měst. mus. pardub. O utrpení pardubského sousedstva psal také německý koncept zámecký purkrabí Daniel Rabšteinský z Gutenthalu dne 14. května 1646. Byl očitým svědkem zkázy města (25. října 1645) a list jeho měl býti podporou měsíské žádosti o pomoc od císaře. (Arch. měst. mus. sig. C 179).

²⁾ Počet m. z r. 1646.

³⁾ Obsah na str. 120, 122.

⁴⁾ Přejímal od městského výběřcího tácu, J. Šapiusa, peníze z povarného. (Počet m.)

⁵⁾ Počet z r. 1646.

⁶⁾ Tamtéž.

⁷⁾ Úřad při tom vystrojil malou hostinu, utrativ za víno 3 kopy 17 gr. 1 d.

do Lince za císařem, vezouce německy psanou „poníženou suplikaci“, aby bylo povarné zachováno Pardubské obci „in perpetuum“.¹⁾ Na cestě zdrželi se pardubští poslové několik neděl a „potom zase při JMCísařské, z Lince do měst Pražských přijedouc, pořad na pretenci obecní nastupovali“. Nešetřili ani zlatem, rozdávalice dary nejen císařskému sekretáři Wagnerovi, nýbrž i v rozličných „Expedicích“.²⁾ V jednání opírali se o radu pražského právního přítele, Ignáce Hochstula „jorgeltníka“, kterýž bera z pardubského důchodu 30 zlatých ročního honoráře, „praetenti obecní jak z strany městského povarného, tak i v příčině obtížností vojenských solicitovati napomáhal a všechny spisy, co kde patřilo, z českého jazyku na německo překládal“. Avšak i potom věc v konečném rozřešení přec jen dlouho vázla.

Václav Vltavský přinesl v tom čase svému poslání obět nejtěžší, „jsa od loupežníků zavražděn nočně a násilně v městech Pražských“. Obec Pardubská uctila jeho památku velmi pozorně, opatřivši mu pohřeb městským nákladem.

Podružnějšího významu byla cesta, počátkem října podniknutá od radních osob, Šimona Rakovnického a Valentina Budějovského, ke generalproviantmistru království do Čáslavě pro ponechání obci desátého mandele sousedské úrody, sněmem ve prospěch armády povoleno.³⁾ Obecnější a vážnější byla však starost, když švédský generál Wittenberg s celou armádou hnul se dne 30. září od Libavy k Dobrušce a k Jaroměři, odtud k Ledči, Jihlavě a zase ke Kutné Hoře (16. října), vymáhaje v celém kraji Chrudimském a Čáslavském tuhou kontribuci. V druhé půli října drancovali Švédové v krajině Pardubské a zvláště v Dašicích.⁴⁾ Zdá se, že pardubský velitel, hrabě Strassoldo, odvažoval se omeziti plen švédský občasným výchoodem z obvodu pardubské pevnosti. Snad takovým způsobem ocitli se v těch dnech v Pardubicích zajatci švédští, v šailavě potom střezení.⁵⁾ Za nepřítomnosti Strassoldovy měl „kommendu“ v městě hejtmán Gutwayn, muž povahy nevlídné.⁶⁾

¹⁾ „Trvale“. V úvodu prosby vzpomínají konšelé na předešlou slevu povarného dle resoluce z 25. února 1645. Potom důvěřují v další úspěch, „že na budoucí časy (povarného) skrze milostivou JMC resoluci užijí“ ze čtrnácti důvodů: 1. „Že toliko město panské, ale lidé v něm privilegiali, ku panství pardubskému příslušní, do čtvrtého stavu nenáležejí (a že tedy zřízením zemským uložený plat na ně se nevztahuje). Proto se z tohoto břemena dle jiných panských měst vyjmají. 2. Že jsou podle perňšteinských svobod, císaři stvrzených, takových platů prostí. Zvláště spoléhali na důvod třetí, „že neučinili se oučastna té na onen čas ohavné Rebelle, nýbrž JCM hejtmany Pardubskými každého času se řídili a jich ve všem poslušni byli“. V článku 4.—14. vyličovali sousedskou bídu od roku 1639 až do konečné zkázy r. 1645. (Všelijací přepisové, I. c. 94.)

²⁾ Výprava stála 150 zl. rýnských.

³⁾ Dne 5. února 1647 jednali v Pardubicích zřízení komisaři o osvědčování desátého mandele a škod na obilí zdělaných. Za svou práci přijali kromě vína 5 kop. 8 gr.

⁴⁾ Českomorav. kronika, V. 1248.

⁵⁾ Počet m. I. c.

⁶⁾ Jsa bytem u sousedky Březinové, vyhnal tuto a sám upravil si dům její na náklad obce. Počet m. I. c.

Počátkem prosince hostili pardubští konšelé komisaře, přijíždějící z měst Pražských vyšetřit dávky pивní a vinné, o jejíž slevu bylo před časem žádáno. Byli hosty zdejšího domu radního prvé dva dny téhož měsíce a pak zase 8. prosince vyslán byl od konšel Jiří Šapius s písařem radním do Prahy načítí dlouhou cestu za šťastným splněním svrchu psané tužby. Jednali nejprve u pana Cacciy, jež zatím žádala dvorská komora ve Vídni o nové dobrozdání. Když pardubští žadatelé „pro spěšnější fedrunek a promoti (vkročili) i v jinší místa rozdílná,“ pustili se konečně po poště „k vyšší Expediti“ do Bratislavy, kde tehdaž císař přebýval, s novou zprávou komory České „in optima forma sepsanou“. 1) V Bratislavě hledali zvláštní ochrany u Šimona Nezamyslického, expeditora dvorské komory. 2) Tehdy důvěřovali Pardubští v dokonalý úspěch tak pevně, že, zadrževše výtěžek z povarného za celý rok 1646, obraceli jej již jako darovaný na běžná vydání městská a vojenská. Způsobili však tím velikou nesnáz výběřcímu, Jiřímu Šapiovi, který vrátiv se z Bratislavy, ještě v prosinci přísně citován byl pro takové zadržení tácu Benediktem Cacciou do Prahy a odsouzen k čtyřnedělnímu vězení. Vybavil se však z něho přece zase brzy, když složil do jistého času základ ve zlatě. 3) Konečně rozhodnutí o slevě tácu odložilo se do roku příštího.

Vánoce a konec r. 1646 prožili Pardubčané pod novou vojenskou vládou nejvyššího wachmistra Lamira z pluku Donfelixovského. 4) Týž hlavní zřetel obracel k stavbě šanců, pokud nevykonali tuto práci již dragouni lagronovští. 5) Z těch některá část stěhovala se ponenáhlu z Pardubic; odcházela do pole proti Švédům, na Moravě drancující. Když 7. února 1647 oblehl císařský vůdce de Souches Švédy v Jihlavě, přicházely mu posily mimo jiné zvláště z Pardubic. 6) Také hrabě Strassoldo vzdaloval se častěji z naší pevností, ponechávaje zodpovědnost nejvyššímu wachmistru Lamirovi. 7) Poslední trvalejší pobyt Strassoldův v Pardubicích znamená jest od 5. července, v srpnu a v září. Byl to závěr drsné odvahy a vyděračství lagronských dragónů, vymáhajících „peněžité servitie“ nejen v domě radním, nýbrž i na susedech. Protože vyslali konšelé 8. července k hejtmanům krajským do Chrudimě zvláštní žalobce, přijel sem 18. července

1) Náklad cestovní čítal si na 60 kop. Prosil za Pardubčany u císaře i Christian Wilhelm, veliký kurfirst Braniborský. (Copie listu z 30. srpna 1647 v protokole radním. Archiv měst. m. v Pardubicích.)

2) Konšelé poslali mu poštou dar 5 kop 8 gr. 4 d.

3) Celkem 64 zl. 36 kr.

4) K hodům vánočním uctili konšelé svého velitele 1 vědrem vína. (Generál don Felix padl do švédského zajetí v bitvě u Jankova r. 1645.)

5) Dne 27. dubna 1647 žádal k šancování denně 20 silných susedů. „Že se mu to odepřelo, a ouřad s to býti nemohl, poslal na Executi do domu purkmistra (Rakovnického) a primátora (V. Budějovského) soldaty, kteří učinili škody na stravě a pití a jináč za 2 kopy 39 gr. 5 d.“ (Počet l. c.)

6) Českomoravská kron. V. 1267.

7) Dne 14. května 1647 platila obec za Lamira, na ten čas kommandanta, 1 vědro vína za 6 kop 51 gr. 3 d.

krajský hejtman Bernard Hertwik Čertorejský z Čertorej a na Strakově, uctíván jsa od konšel pro „laskavé obci Patrocinium“. 1) Prošby Pardubských úspěšně zkrátil sekretář hraběte Strassolda, získav v říjnu svou přímluvou v Plzni císařské rozhodnutí, „aby servitie ne z města Pardubic, nýbrž z kraje Chrudimského na garnison v městě ležící vycházely.“ 2)

Po úsilném jednání vyhověl císař Ferdinand III. městské žádosti také o slevu tácu, ale zase jenom částečně. Dne 4. listopadu 1647 zvláštní resolucí, v Praze danou, vzdával se práva k povarnému a to předem nedoplatků za rok 1646 a 1647 a další dávky pro budoucích šest let. Suma, o níž v komorní resoluci bylo rozhodnuto, dostupovala sotva půlpáta tisíce kop míšenských. Proto snížila se susedům škoda, válkou způsobená, asi o stotinu. 3) Výsledek dlouhého jednání s císařem zklamal a nutil konšely k opětovným prosbám.

Týž čas přinesl také podstatnou změnu vojenské správy v Pardubicích. Hrabě Strassoldo opustil po několikaletém působení v městě Pardubskou pevnost, odcházeje koncem září 4) s dílem zdejší posádky k císařskému lidu, jenž obléhal Švédy v Jihlavě. Ač často drsně a příkře vynucoval na susedech dávky smluvené i svévolné, přec způsobil si u nich pro záchranu před dokonalou zkázou vděčnou vzpomínku. 5) Dne 20. listopadu jsa při obléhání Jihlavy smrtelně raněn, rozloučil se navždy s bojištěm a zemřel záhy nato v Kutné Hoře. Opuštěný voj jeho vracel se zase porůznu do Pardubic. Nástupce Strassoldův v městě našem, generální wachmistr Mayter, byl tu sídlem již v půli měsíce října. 6) Ubyla mu sice o vánocích jedna kompagnie strassoldovská, jsouc vyvezena na groš městský až do Náchoda, avšak zatím na delší čas již před vánocemi usadil se tu zase celý štáb pluku hraběte z Puchheimu. 7)

1) Počet z r. 1647, l. c.

2) Konšelé vyplatili mu 14. října darem 12 zl. rýn.; „pro uctění jeho, jak na ten den, tak před tím, když do Plzně jeti měl, rozdílným časem pobráno víno za 9 rýnských 14 grošů.“

3) Náklad, který obětovala obec na získání slevy, odhadoval se na 682 zl. 19 gr. rýn. (Počet za r. 1647, l. c.)

4) Na tuto dobu ukazuje zápis počtu městského dne 8. října 1647 6 kop 51 gr. 3 d., které vyplatili konšelé Jiříku Tejneckému, „kterýž při foršponu městském na poručení P. hr. Strassoldy až do ležení k Jihlavě jedoucího(?) — po navrácení se zase bezpečně domů koní susedských — vyslán byl a tam 7 dní zdržeti se musel, dokud od téhož P. hraběte s potahem puštěn nebyl.“

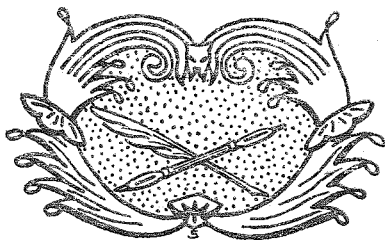
5) Dne 23. října posílal hr. Strassoldovi konšelé do ležení k Jihlavě dva (Indianské) ptáky (krocany) a vína soudek věderní „za příčinou zdržení dobré kommandy“.

6) Bydlel v domě čp. 8 a 9 v rynku, kde mu byla připravena kuchyně a byt obecním nákladem. Dne 14. října vydávalo se Mayterovi a jeho čeledi na hořké pivo 7 kop 40 d.; později dříví, svíčky, sůl a různé viktualie. (Počet, l. c.) Heber uvádí nástupcem Strassoldovým v Pardubicích obristu Locateli. Městský počet plukovníkova bytu však nepřipomíná. Snad měl Locateli pouze vrchní velení nad plukem, v Pardubicích do r. 1648 bytující. (Heber, Burgen V. 157.)

7) Počet m. (prosinec 1647).

Vláda Mayterova v městě končila prosincem.¹⁾ Dne 30. prosince vzal místo jeho nejvyšší wachmistr baron de Crucelli.²⁾ Pokud mu nebyl vysazen plat na „portie masité“ z kraje, bral si různá masa „mocně sám“ na účet obce.³⁾ Avšak i jinou tíseň, jak se zdá, působil městu. Jeho bezpochyby týká se generální patent, Ferdinandem III. v Praze dne 22. dubna 1648 vydaný, jímž zapovídá se dosavadnímu i příštímu veliteli a posádce v Pardubicích vymáhati na sousedstvu vyšší traktace nad stanovenou kvótu, vydírání mimořádného týdenního žoldu, zabírání živností šenkéřské a výběru cla v branách.⁴⁾ Nelze však popřítí užítku, který přineslo domácí vojsko toho roku městu a obcím v těsném sousedství, když v letních měsících byly ohrožovány novým vpádem švédským. Již 7. května vstoupil generál Wittenberk ze Slezska do kraje Broumovského, ale obrátil se zase do Kladska. K rozkazu Königsmarkovu přišel 18. července do Čech opět a odpočinul na panství Poděbradském. Část jeho voje, stojíc v Novém Městě nad Metují, posunula se až do Holic. Od jihu ohrožovala Pardubsko v září posádka švédská z Chrudimě, zdrancovavši mimo jiné i Mikulovice.⁵⁾

Válečné hrůzy neuhasly v Polabí ani při podpisu vesfálského míru.⁶⁾ Ještě v listopadu pustila se část Švédů do Čáslavského a Chrudimského kraje a mezi Kolínem a Pardubicemi stavěl se most k převodu vojska na Boleslavsko. Ze nevrátily se Pardubicům časy, připomínající trýzně Torsiensovy, způsobila místní obrana.



¹⁾ Služné bral však až do 3. ledna 1648.

²⁾ Počet m.

³⁾ Od 30. prosince do 5. ledna (1648) zaplatili za ně koňšelé 21 kopy 2 g. 1 d

⁴⁾ G 96. (Všelijací přípisové, I. c. 62 násl.)

⁵⁾ Registra Kropená (panská) G 14 v arch. m. mus. fol. 722 a j.; Českom. kr. V. 1277; Dr. A. Rezek, Dějiny Č. a M. nové d. I. 30; V. Paulus, D. Chrástí I. 62; Ottův Nauč. sl. heslo „Mikulovice“.

⁶⁾ Podepsán byl 24. října 1648.